

MAGDALENA KUGIEJKO

Organizacja, funkcje i dysfunkcje turystyki szkolnej dzieci i młodzieży ze szkół
województwa wielkopolskiego

*The organization, functions and dysfunctions of school tourism of children and youth from
schools of the Wielkopolska region*

Rozprawa doktorska
w zakresie nauk o Ziemi
dyscyplina geografia

Praca doktorska napisana
pod kierunkiem
dr hab. Barbary Antczak - Górka
w Zakładzie Geomorfologii

*„Człowiek jest wielki nie przez to, co posiada,
lecz przez to, kim jest, nie przez to, co ma,
lecz przez to czym się dzieli z innymi.”*
Jan Paweł II

Pragnę podziękować wszystkim bez których niniejsza praca nie mogła by powstać. Przede wszystkim mojej Pani Promotor dr hab. Barbarze Antczak-Górka, za wszelką pomoc, cierpliwość, zaangażowanie za uwagi merytoryczne jakich mi udzieliła w czasie dotychczasowej współpracy.

Składam serdeczne podziękowania za cenne wskazówki i okazaną pomoc Pani prof. Alinie Zajadacz.

Dziękuję Rodzicom i Bratu za wsparcie, zrozumienie oraz stworzenie znakomitych warunków, w których mogłam rozwijać.

Składam serdecznie podziękowania dla Pani Beaty Makaruk za nieocenioną pomoc, wiarę i energię w trakcie realizacji pracy.

Poznań, dnia

OŚWIADCZENIE

Ja, niżej podpisana **Magdalena Kugiejko** studentka Wydziału Nauk Geograficznych i Geologicznych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oświadczam, że przedkładaną pracę dyplomową pt.: „**Organizacja, funkcje i dysfunkcje turystyki szkolnej dzieci i młodzieży ze szkół województwa wielkopolskiego**” napisałam samodzielnie. Oznacza to, że przy pisaniu pracy, poza niezbędnymi konsultacjami, nie korzystałam z pomocy innych osób, a w szczególności nie zlecałam opracowania rozprawy lub jej części innym osobom, ani nie odpisywałam tej rozprawy lub jej części od innych osób. Oświadczam również, że egzemplarz pracy dyplomowej w wersji drukowanej jest całkowicie zgodny z egzemplarzem pracy dyplomowej w wersji elektronicznej. Jednocześnie przyjmuję do wiadomości, że przypisanie sobie, w pracy dyplomowej, autorstwa istotnego fragmentu lub innych elementów cudzego utworu lub ustalenia naukowego stanowi podstawę stwierdzenia nieważności postępowania w sprawie nadania tytułu zawodowego.

.....

(czytelny podpis)

Spis treści:

WSTĘP

1. Wprowadzenie	6
1.1. Cel i zakres pracy	9
1.2. Metody badań	13
1.3. Koncepcja pracy	24

PROBLEM PRACY

2. Przegląd literatury przedmiotu	28
2.1. Turystyka - znaczenie pojęcia	28
2.2. Turystyka jako przedmiot badań	29
2.3. Turystyka dzieci i młodzieży	34
2.4. Turystyka szkolna	35
2.5. Funkcje i dysfunkcje turystyki	39
3. Krajoznawstwo i turystyka dzieci i młodzieży	42
3.1. Cele i organizacja szkolnej działalności krajoznawczo-turystycznej	43
3.2. Szkolna działalność krajoznawczo-turystyczna	46

ORGANIZACJA I REALIZACJA WYJAZDÓW DZIECI I MŁODZIEŻY NA PODSTAWIE WŁASNYCH ANALIZ

4. Organizacja turystyki dzieci i młodzieży	48
4.1 Działalność organizatorów turystyki dzieci i młodzieży	48
4.2. Uwarunkowania prawno-instytucjonalne systemu edukacji w Polsce	52
4.3. Charakterystyka wyjazdów dzieci i młodzieży	56
4.4. Podróże jako projekt edukacyjny.....	60
5. Brak uczestnictwa dzieci i młodzieży w szkolnych wyjazdach turystycznych	72
5.1. Przyczyny braku uczestnictwa dzieci i młodzieży w szkolnych wyjazdach turystycznych	72
5.2. Określenie potencjalnych ograniczeń rozwoju turystyki szkolnej	75
5.3. Czynniki ograniczające podejmowanie wyjazdów turystycznych.....	80

6. Aktywność turystyczna dzieci i młodzieży z województwa wielkopolskiego – wyniki badań własnych	82
6.1. Uczestnictwo w wyjazdach krótko i długookresowych	85
6.2. Uczestnictwo w wyjazdach krótko i długookresowych według głównych celów	96
6.3. Uczestnictwo w wyjazdach krótko i długookresowych według form organizacji	99
6.4. Uczestnictwo w pozaszkolnych wyjazdach turystycznych	100
7. Szkolna aktywność turystyczna dzieci i młodzieży z obszaru aglomeracji Poznania	104
7.1. Zróżnicowanie przestrzenne wyjazdów szkolnych z wydzieleniem grup wiekowych uczniów	105
7.2. Cykliczność, charakter i wykorzystywane środki transportu podczas wyjazdów dzieci i młodzieży.....	111
7.3. Turystyka szkolna z perspektywy młodzieży akademickiej.....	113
<i>PODSUMOWANIE</i>	
8. Podsumowanie	117
8.1. Funkcje i dysfunkcje organizacji turystyki szkolnej.....	117
8.2. Model systemu organizacji turystyki szkolnej z uwzględnieniem współpracy zaangażowanych podmiotów.....	128
8.3. Rekomendacje.....	143
8.4. Wnioski z badań empirycznych na temat organizacji turystyki dzieci i młodzież w świetle aktualnego stanu wiedzy	148
9. Zakończenie	157
10. Bibliografia	160
11. The organization, functions and dysfunctions of school tourism - Summary	180
12. Załączniki	183
12.1. Spis załączników	183
12.2. Spis tabel.....	184
12.3. Spis rycin	184

*„Trzeba ludzi uczyć w granicach możliwie najszerszych,
nie tylko z księzek czerpać mądrość,
ale z nieba, ziemi, z dębów i buków”*

Jan Amos Komeński

1. Wprowadzenie

Inicjacja turystyczna dokonuje się na ogół, albo w rodzinie, albo - tam gdzie brak odpowiednich tradycji rodzinnych - w szkole lub grupie rówieśniczej. Tymczasem szkoły w minimalnym stopniu realizują przygotowanie dzieci do uprawiania turystyki. Jeżeli dyrekcja i nauczyciele niechętnie odnoszą się do wdrażania nowych rozwiązań w tym zakresie istnieje duże prawdopodobieństwo, występowania na gruncie praktyki szkolnej, przejawów nierespektowania określonych norm i reguł. W programach szkolnych niewiele jest miejsca na turystykę, a trudności ekonomiczne sprawiają, że coraz trudniej jest o organizowanie wycieczek turystycznych przez szkołę.

Podjęwając rozważania o edukacji szkolnej i pozaszkolnej turystyki dzieci i młodzieży, nie można pominąć istotnych elementów szeroko pojmowanego wychowania społecznego, patriotycznego, oraz zdrowotnego. W pracy wskazano tym samym na istotę znaczenia i możliwość oddziaływań wychowawczych wobec młodego pokolenia przez turystykę. Za podstawowe formy turystyki szkolnej uznaje się przeprowadzanie celowych zajęć lekcyjnych oraz pozalekcyjnych poza budynkiem szkoły. Aktualnym problemem jest niewystarczające upowszechnienie, często zbyt niska jakość tych elementów systemu edukacji (Głąbiński 2008) oraz słabe rozpoznanie specyfiki turystyki szkolnej. Dokonywanie wszelkich zmian również w edukacji, pociąga za sobą konieczność uwzględnienia opinii lub dostosowywania się realizatorów tych zmian. Praca w obrębie organizacji, działania w zakresie turystyki i późniejszy sukces leżą po stronie zarówno nauczycieli, jak i uczniów.

Uwzględniając kontekst wychowawczy, kulturowy i historyczny trzeba dostrzec ważne strategie rozwoju edukacji w zmieniającym się społeczeństwie informacyjnym - w stronę społeczeństwa wiedzy. Dyrekcja, nauczyciele posiadają wiedzę praktyczną, pracując z dziećmi i młodzieżą, znają ich preferencje i realizując program edukacyjny, mogą wskazać na najistotniejsze aspekty proponowanych zmian. Niepodważalnym jest fakt, że zajęcia "poza ławką szkolną" służą doskonaleniu i rozszerzaniu rozmaitych kompetencji dzieci i młodzieży. W programach wielu szkół organizowane są wycieczki dydaktyczne, znakomicie służące

realizacji takich przedmiotów jak: geografia, historia czy biologia. Wychowawcze zadania i możliwości turystyki wykraczają poza tradycyjne środowisko wychowawcze. Do podstawowych środowisk procesu wychowawczo- szkolnego i rodzinnego, doskonale wpasowały się działania turystyczne (Alejziak 2000). Tym samym turystyka szkolna to wstępny etap przygotowania młodego człowieka do uprawiania turystyki w wymiarze społecznym (Denek 1997). Turystyka uczy, poszerza wiedzę oraz przysparza wielu umiejętności praktycznych. W procesie poznawania świata szczególne znaczenie ma doświadczenie osobiste. Człowiek zawsze miał największe zaufanie do tego, co sam zobaczył, dotknął czy przeżył.

Zakres przemian szkolnej aktywności turystycznej pozwoli lepiej zrozumieć okoliczności towarzyszące podejmowaniu podróży oraz częstego zjawiska nieuczestniczenia dzieci i młodzieży w tych działaniach. Przedstawiając realia organizacji wyjazdów turystycznych badanej grupy nie sposób pominąć sytuacji materialnej jednak ten aspekt nie będzie przedmiotem badań.

Przemiany dotyczące uczestnictwa w wyjazdach turystycznych młodych mieszkańców Polski, ściśle wiążą się ze zmianą stylu życia. Trudno jest jednak mówić o wyjazdach turystycznych w kontekście stylów życia młodych uczestników podróży, zważając na fakt, że część wyjazdów młodzieży szkolnej jest wymuszona (Łaciak 2015). Niezależnie od tego czy dany wyjazd jest przez młodzież akceptowany czy nie, to fakt jego organizacji obejmuje troskę rodziców oraz nauczycieli o ich rozwój i wypoczynek. O tym czy i gdzie wyjeżdżają często decydują inni. Zasady wychowawcze rodziców, relacje z dziećmi również podlegają przemianom. Niezmiennym pozostaje fakt dbałości o zdrowie i wypoczynek.

Lata pięćdziesiąte poprzedniego wieku charakteryzowały się znikomą aktywnością turystyczną, ale wtedy też zaczęto namawiać pracowników dużych zakładów pracy, aby korzystali z wyjazdów. W tym czasie działalność rozpoczynają aktywni studenci, którzy w ramach własnych inicjatyw organizowali pierwsze wyjazdy w zakresie turystyki kwalifikowanej. W latach sześćdziesiątych Polacy coraz częściej korzystali z rodzinnych wczasów pracowniczych. Również coraz powszechniejszą formą przy wyjazdach takich jak „odwiedziny krewnych lub znajomych” stały się wyjazdy kolonijne dzieci i młodzieży. „Akcja letnia” jak określano w epoce gierkowskiej działalność dotyczącą wyjazdów wakacyjnych dzieci i młodzieży była formą poprawy życia społeczeństwa. Pomimo sceptycznej analizy danych, faktem jest stały stopniowy wzrost uczestnictwa w turystyce (wczasy rodzinne, imprezy organizowane przez PTTK). W tym czasie popularne stały się wyjazdy zagraniczne, również organizowane przez studentów opisywane przez H. Łopacińskiego (1990).

Lata osiemdziesiąte to okres zwiększonego zainteresowania młodzieży wyjazdami organizowanymi indywidualnie w grupach rówieśniczych. Większego znaczenia nabierała również turystyka organizowana przez kościół (wędrówki piesze), o tych społecznych uwarunkowaniach pisał Z. Lubowicz (1990). Spadek uczestnictwa dzieci i młodzieży w wyjazdach krótkookresowych z pewnością jest funkcją zmniejszającego się udziału w turystyce ich rodziców. Mniej powszechne stały się wyjazdy z rodzicami, na rzecz uczestnictwa w koloniach i obozach. Na rynku pojawia się szeroka oferta licznych biur podróży oferująca różnorodne produkty turystyczne (Kaczmarek i in. 2002, Kruczek, Walas 2009). Z roku na rok obserwowany jest też spadek popularności organizacji, które były wiodące dla turystyki dzieci i młodzieży czyli PTTK, ZHP oraz PTSM (Konferencja popularnonaukowa „Współczesne oblicza krajoznawstwa” która odbyła się w dniach 5–7 października 2016r. w Kazimierzu Dolnym). Zainteresowanie współczesnych pokoleń aktywnościami określanymi krajoznawstwem jest znacznie mniej popularne. Pokolenie Z (następne po pokoleniach X oraz Y) (Zajadacz 2014a, Benckendorff 2010) stanowiące najmłodszą grupę wśród współczesnych generacji, postrzeganą jako pierwsza globalna generacja (Howe, Strauss 1991, 2000, Zajadacz, Kugiejko 2016) podlegająca presji czasu wynikający z obowiązków związanych z edukacją, licznymi zajęć pozaszkolnych. Otwartość informacji, wzrost mobilności czy ułatwienia w podróży, powodują, że młodzież w różnych szerokościach geograficznych ma dostęp do takich samych produktów czy usług turystycznych. Zaobserwowane tendencje, związane z malejącym udziałem w podróży (Global Generational Lifestyles 2015, Zajadacz, Kugiejko 2016), czy aktywności na świeżym powietrzu, podejmowanych przez „Z” potwierdzają także inni badacze różnic międzypokoleniowych. Töröcsik, Szűcs, Kehl (2014) wskazują na wzrost wśród młodzieży popularności wykorzystania mediów społecznościowych, co w efekcie oznacza mniejszą aktywność rekreacyjną. Pokolenie Z, inaczej Net Generation (Piotrowska 2011, Trapscott 2008) prezentuje szeroką gamę różnych stylów życia, przyjmuje wybrane wzorce zachowań od starszych pokoleń, jednak mając nieograniczony dostęp do informacji najwierniej wzoruje się na swoich rówieśnikach, którzy osiągnęli znaczne sukcesy (Töröcsik, Szűcs, Kehl, 2014), co potwierdza, że ludzie i środowisko wzajemnie na siebie oddziałują. Rozwój intelektualny implikuje „jakościowe zmiany w organizacji zachowania się” (Hart, Moore 1973, s.250). Wątek turystyki szkolnej, turystyki dzieci i młodzieży w ostatnich latach jest często podejmowany w projektach, badaniach i publikacjach, realizowanych w ramach różnych dyscyplin naukowych. W badaniach tych szczególnie dużo uwagi poświęca się problemom i wyzwaniom wynikającym ze zmian w preferencjach, podejmowaniu

aktywności, organizacji. Temat ten jest również coraz częściej obecny w treści konferencji naukowych, wywołując żywe zainteresowanie dyskutantów.

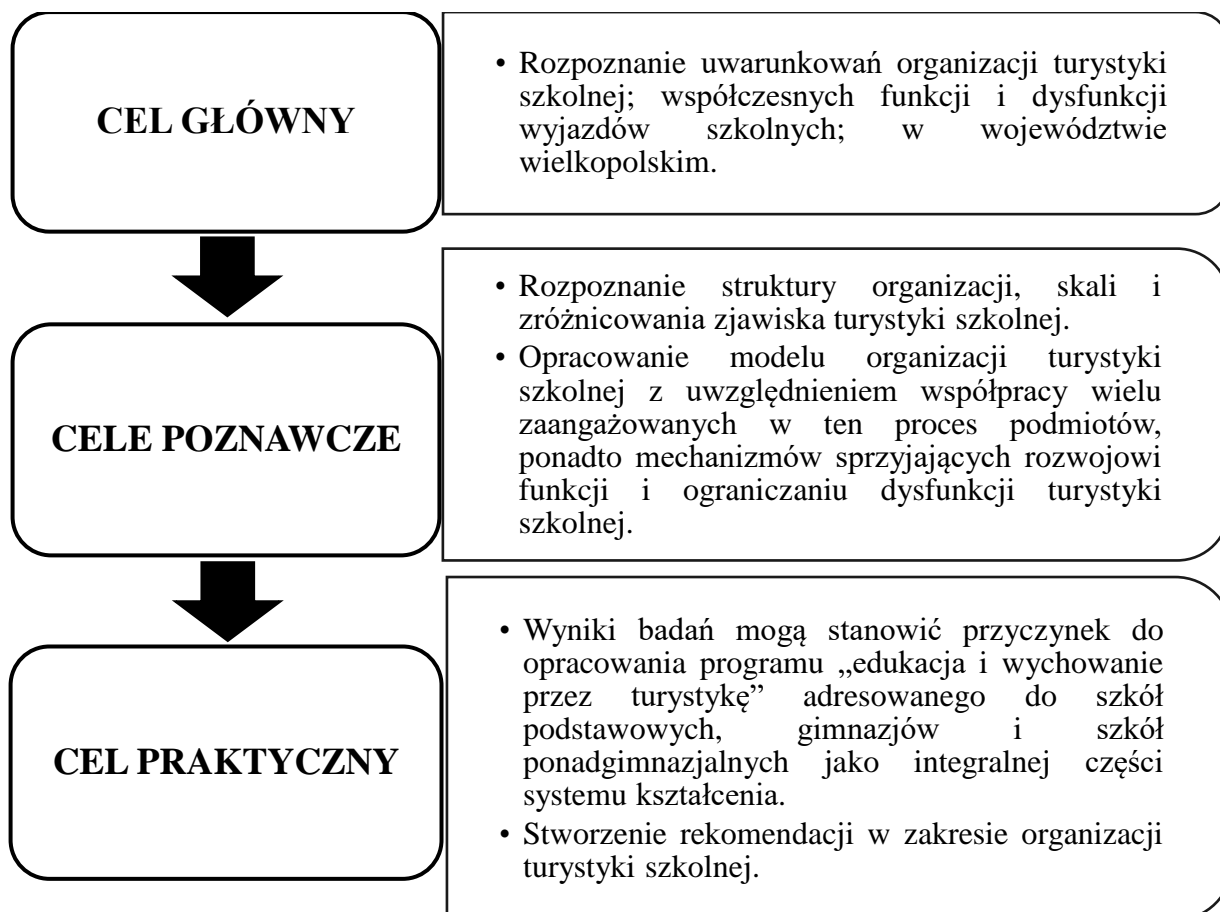
Zasadniczym motywem podjęcia badań nad zagadnieniem organizacji i szerokiego oddziaływania turystyki szkolnej jest chęć wypełnienia swoistej luki poznawczej. Potrzebę prac badawczych, dotyczących rozpoznania specyfiki turystyki dzieci i młodzieży, turystyki szkolnej, porusza w 1973 roku K. Przeclawski w swojej książce pt. „Turystyka a wychowanie” Podejmuje on problem integracji osób zainteresowanych jako jeden z ważnych skutków społecznych uprawiania turystyki. Najczęściej badanym i potwierdzonym jest fakt, że wraz z wiekiem dziecka wzrasta świadomość środowiska i poprawia się jego zrozumienie (Siegel i in. 1979). Uczenie się środowiska odbywa się przede wszystkim przez interakcję ze środowiskiem, w wyniku której jest budowana „sukcesywnie poznawcza reprezentacja środowiska” (Golledge 1978, Nowacki 1994, Hindson 2009, Cichoń 2004, 2011). Istotne jest podczas zajęć w terenie i wyjazdów poznanie wielozmysłowe (Piotrowska, Cichoń 2016).

1.1. Cel i zakres pracy

Głównym celem pracy jest rozpoznanie zasad, struktury, zależności organizacji, funkcji i dysfunkcji turystyki szkolnej oraz zaproponowanie modelu organizacji turystyki szkolnej, programu edukacyjno-wychowawczego adresowanego do dyrektorów szkół i nauczycieli. Założenia i wynikające z nich cele badawcze, wzorując się na badaniach społecznych tj. eksploracja, opis i wyjaśnianie (Babbie 2013, s.27-28), podzielono na trzy kategorie: cel główny, cele poznawcze oraz cel praktyczny (Ryc.1). Realizacja celu głównego pracy była możliwa dzięki sformułowaniu następujących celów szczegółowych:

1. rozpoznanie uwarunkowań organizacji turystyki szkolnej zawartych w aktach prawnych, programach kształcenia i wewnątrzszkolnych statutach;
2. przedstawienie rozkładu przestrzennego mobilności, najczęściej wybieranych oraz potencjalnie atrakcyjnych obszarów dla turystyki, w szkołach podstawowych, gimnazjalnych i szkołach ponadgimnazjalnych w województwie wielkopolskim;
3. określenie głównych motywacji podejmowania aktywności turystycznej uczniów szkół podstawowych, gimnazjalnych oraz uczniów szkół ponadgimnazjalnych dotyczących wyboru miejsca i typu wyjazdu;
4. wskazanie barier i problemów rozwoju turystyki, występujących w skali regionalnej, na obszarze województwa wielkopolskiego.

Spośród wymienionych czterech celów szczegółowych, trzy pierwsze mają charakter poznawczy, ostatni natomiast dotyczy wymiaru praktycznego. Realizacja tych celów jest ściśle ze sobą powiązana. Rozpoznanie rzeczywistej sytuacji jest niezbędne do wskazania prawidłowości i przedstawienia rozwiązania dla organizacji przyszłych wyjazdów szkolnych.

Ryc. 1. Schemat postępowania badawczego
 Źródło: opracowanie własne.

W pracy zastosowano metody matematyczno-statystyczne, metod analizy przestrzennej oraz szereg metod jakościowych do rozpoznania struktury organizacji, skali i zróżnicowania zjawiska turystyki szkolnej w województwie wielkopolskim. Celem teoretycznym pracy jest skonstruowanie modelu organizacji turystyki szkolnej z uwzględnieniem współpracy wielu zaangażowanych w ten proces podmiotów, ponadto poznanie mechanizmów sprzyjających rozwojowi funkcji i ograniczaniu dysfunkcji turystyki szkolnej. W ramach pracy doktorskiej określono także cel aplikacyjny, który może stanowić przyczynek do opracowania programu „edukacja i wychowanie przez turystykę” adresowanego do szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych jako integralnej części systemu kształcenia.

Zaprezentowane cele pozwalają na sformułowanie zasadniczego problemu badawczego niniejszej rozprawy, wyrażonego poprzez pytanie badawcze: jak powinna przebiegać organizacja i realizacja szkolnej oferty turystycznej, aby właściwie odpowiedzieć na potrzeby i zainteresowania dzieci, młodzieży oraz szkoły?

Na podstawie dotychczasowej wiedzy o faktach, procesach i zjawiskach istotnych w zakresie funkcjonowania szkół w Polsce, dla obszaru badań województwa wielkopolskiego sformułowano trzy hipotezy badawcze:

H 1 - Cele organizacji turystyki szkolnej realizowane są przez 3 podmioty (nauczyciele, rodzice, uczniowie) przy zróżnicowanym udziale poszczególnych grup w zależności od wieku uczniów;

H 2 - Nauczyciele najczęściej korzystają ze sprawdzonych ofert wycieczek biur podróży, nie podejmując trudu organizacji autorskich wyjazdów;

H 3 - Liczba podejmowanych wyjazdów szkolnych sukcesywnie się zmniejsza.

W ramach realizacji wyznaczonych celów pracy, w toku postępowania badawczego poczynione zostały próby odpowiedzi na powyższe pytania oraz weryfikacja hipotez. Działanie było w dużym stopniu uzależnione od pozyskanego materiału źródłowego oraz przyjętych w pracy metod badawczych.

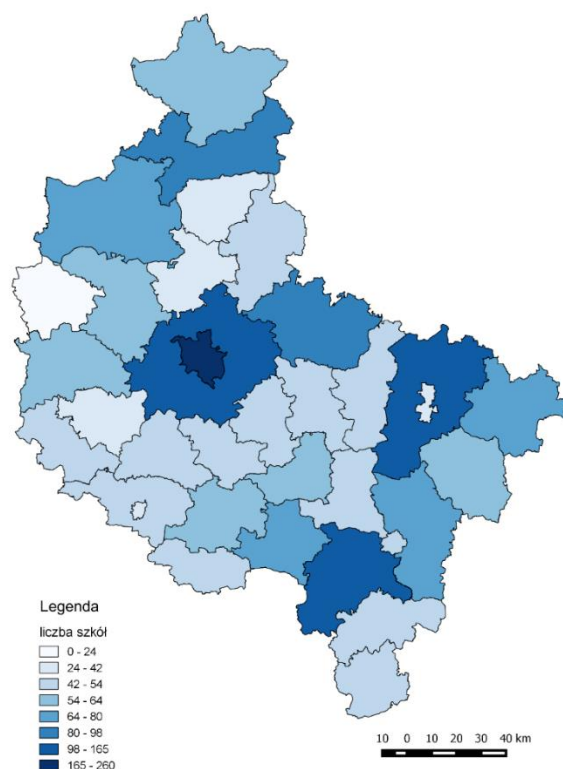
W pojęciu zakres pracy mieści się również zakres terytorialny. Obszar badań stanowi województwo wielkopolskie zamieszkiwane przez 3 477 755 mieszkańców (dane o województwie wielkopolskim - stan w dniu 30 czerwca 2016 r.). Województwo wielkopolskie tworzy 31 jednostek terytorialnych oraz 4 powiaty grodzkie (łącznie 226 gmin) (GUS 2016). W województwie wielkopolskim według danych SIO z 30 września 2015r., funkcjonuje 2632 szkół (podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych) (Tab.1). Dobór zakresu terytorialnego warunkowany był kryterium dostępności do danych jak również możliwością dojazdu do placówek, które brały udział w badaniach.

Tabela. 1. Liczba szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych w województwie wielkopolski w roku szkolnym 2014/2015 i 2015/2016

Dane identyfikacyjne szkół i placówek według danych SIO z 30 września 2015r.			
Typ szkoły	Liczba szkół w województwie wielkopolskim	Liczba uczniów w województwie wielkopolskim <i>Uczniowie wg wieku w roku szkolnym 2015/2016 (SIO 30.09.2015)</i>	Liczba uczniów w województwie wielkopolskim <i>Uczniowie wg wieku w roku szkolnym 2014/2015 (SIO 30.09.2014)</i>
Szkoła podstawowa	1264	246 152	225 679
Gimnazjum	738	100 821	102 950
Liceum Ogólnokształcące	415	50 077	52 307
Technikum	215	45 732	45 522
SUMA	2632	442 782	426 458

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Centrum Informatyczne Edukacji.

Rozmieszczenie szkół wynika z koncentracji szkół wokół największych miejscowości (Poznań, Konin, Kalisz Ostrów Wielkopolski, Leszno oraz Gniezno). Mapa rozmieszczenia szkół (Ryc.2) wykonana została w oparciu o dane adresowe szkół za rok szkolny 2015/2016.

Ryc. 2. Liczba szkół według powiatów województwa wielkopolskiego

Źródło: opracowanie własne.

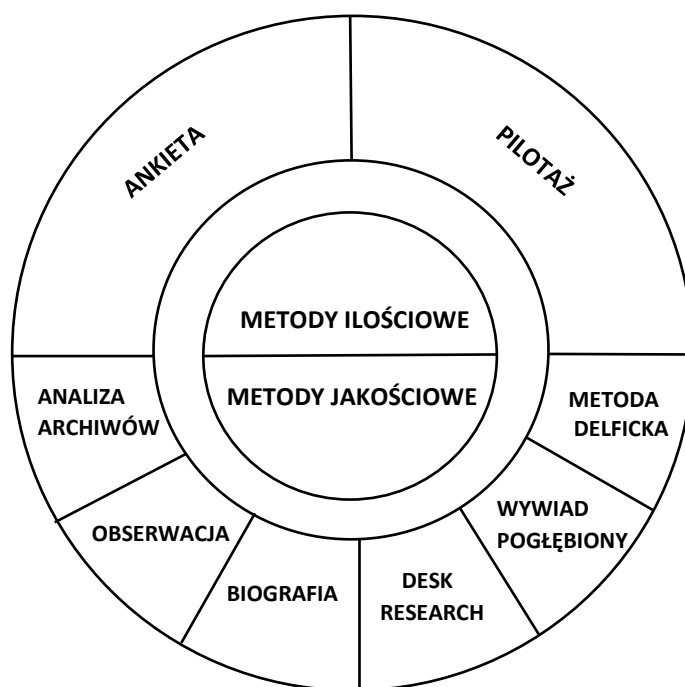
1.2. Metody badań

Poznawanie środowiska przez człowieka i zdobywana wiedza o tym środowisku eksponowane były zazwyczaj jako treści poznawcze i wyobrażeniowe. Bogate doświadczenie w tworzeniu map tematycznych, poznawczych podkreśla cały czas zaniedbane kwestie pozyskiwania informacji, co sprzyja i ogranicza podejmowanie decyzji (ograniczenia czasowe i środowiskowe). Mikroskalowe badanie poszczególnych jednostek czy zjawisk ma pewne zalety w porównaniu z podejściami strukturalnymi, odnoszącymi się do człowieka „przeciętnego statystycznie” (Lewis, Walmsley 1997, s.9). Największą jego zaletą jest to, że daje bardziej autentyczny wizerunek człowieka, jego cech i działań. W pracy podkreślono istotność podejścia koncentrującego się na specyfice grup i instytucji wskazując na wyższą wartość poznawczą uzyskanych informacji.

Wśród głównych metod badawczych wykorzystywanych w geografii turystyki należy wyróżnić metody opierające się na informacjach wtórnych, ale także metody polegające na zbieraniu informacji pierwotnych. Wobec specyfiki zjawiska - dużego zindywidualizowania potrzeb i zachowań turystycznych - często braku odpowiednich informacji statystycznych, szczególnie duże znaczenie mają metody i techniki związane z pracą w terenie. Dotyczy to zarówno badań mających na celu dokonanie oceny walorów turystycznych (przyrodniczych i antropogenicznych), jak również poznania potrzeb i preferencji turystów oraz ich zachowań. (Kowalczyk 2002). W badaniach nad turystyką można dostrzec pewien odwrót od posługiwania się metodami ilościowymi, na rzecz analizy jakościowej z sięganiem do metodologii socjologicznej, psychologicznej i etnologicznej. Sformułowanemu w pracy problemowi badawczemu, a także postawionym celom, bliższa wydaje się perspektywa interpretacyjna, która przede wszystkim postrzega naturę badanej rzeczywistości jako „wieloraką, całościową i kontekstową” (Alejski 2008, s.146). Zróżnicowanie aktywności, podejmowanych wyjazdów i inne czynniki wpływające na nieuczestniczenie w turystyce nie mogą zostać w pełni opracowane i przedstawione za pomocą badań statystycznych (ilościowych) dotyczących turystyki. Aktywność turystyczna dzieci i młodzieży w kontekście różnorodnych stylów życia wymaga przeprowadzenia badań jakościowych w różnych środowiskach społecznych. Podejście to generuje konkretny katalog stosowanych metod o charakterze głównie jakościowym, a przez to technik i narzędzi badawczych, wynikający także z dostępnych źródeł.

W pracy wykorzystane zostały zarówno metody matematyczno-statystyczne jak i techniki operacyjne jako uznane względem siebie za komplementarne (Ryc.3)

(Łobocki 2003). Podjęte działanie zminimalizowania błędów i ograniczeń związanych z podejściem jednostronnym określa pojęcie triangulacji (Todd 1983, Flick 2011), która ma na celu szersze uchwycenie interesującego nas tematu. Korzystanie z metod i technik badań jakościowych, wykorzystane zostało do konkretyzacji i operacjonalizacji pojęć w głównym badaniu ilościowym. Właściwy naukom przyrodniczym paradygmat normatywny (badacz jest zewnętrznym obserwatorem), został niejako poparty paradygmatem imperatywnym, gdzie świat interpretowany jest w toku interakcji pomiędzy badaczem, a badanym. Warto nadmienić, iż w przypadku badań jakościowych równie duże znaczenie odgrywa realizujący je badacz, który „sam stanowi istotną część procesu badawczego - zarówno poprzez osobisty udział w badaniu, jak i znajomość danego obszaru i refleksyjność w poruszaniu się po nim” (Flick 2011, s.14).

Ryc. 3. Wykorzystane metody badań własnych w oparciu o: metoda badań ankietowych (Matczak 1992), pilotaż (Nowak 2007, Grzeszkiewicz-Radulska 2013), metoda delficka (Murray, Linstone 2002, Zajadacz 2004, Hsu, Sandford 2007), obserwacja uczestnicząca [Bowen 2002, Nimrod 2008], wywiad pogłębiony (Blichfeldt 2008), analiza materiałów archiwalnych (Dz.U. 1983 nr 38 poz.173, Ziętał 2001), metoda biograficzna (Kaczmarek 2004, Zajadacz 2011a), desk research (Crouch, Housden 2003).

Źródło: opracowanie własne.

Jedną z refleksji filozoficznych - fenomenologia (Schuhmann 1984, Bocheński 1992, Łobocki 2003), zorientowana jest na badania jakościowe m.in. uzasadnienie koncentrowania się na znaczeniu jakie mają badane zjawiska dla badanych osób lub jaki sens nadają im te osoby. Błędem byłoby nie dostrzeganie w badaniach ilościowych różnych ograniczeń domagających się nie tylko ich przewyżnienia, lecz także uzupełnienia i dopełnienia przez badania jakościowe. To właśnie niedoskonałość badań ilościowych, w niemałej mierze uzasadnia potrzebę odwoływania się w badaniach społecznych również do badań jakościowych (Łobocki 2003).

W niniejszej pracy wykorzystano zarówno pierwotne, jak i wtórne źródła informacji. Do źródeł wtórnych, które znalazły zastosowanie w pracy, zaliczyć należy przede wszystkim istniejące dane statystyczne - o szerokim spektrum, pochodzących z różnych źródeł polskich i zagranicznych. Były to głównie dane publikowane przez Główny Urząd Statystyczny (GUS 2014, 2016) w rejestrze Banku Danych Lokalnych (BDL). Poszukiwane dane dotyczyły m.in. liczby placówek szkolnych według typów i ich uczniów, również informacji ilustrującej sytuację ekonomiczną gospodarstw domowych i uczestnictwo w turystyce. Istotnym źródłem danych były również spisy placówek oświatowych publikowane corocznie przez Kuratorium Oświaty w Poznaniu, zawierające m. in. nazwę i typ szkoły, jej dokładną lokalizację i nazwę organu prowadzącego. Dane te zostały wygenerowane i udostępnione z Systemu Informacji Oświatowej (SIO) przez Kuratorium Oświaty w Poznaniu przy użyciu programu SIO wersja 3.17. według stanu kolejno z według stanu z 30 września 2014r. i 30 września 2015r. Opracowanie licznych analiz przestrzennych możliwe było dzięki wykorzystaniu danych pochodzących z Bazy Danych Obiektów Topograficznych (BDOT), Bazy Danych Ogólnogeograficznych (BDO).

W pracy korzystano z dostępnej literatury naukowej, dokumentów krajowych i samorządowych stron internetowych dotyczących m. in. polityki oświatowej, a także istniejących przepisów prawnych w tym zakresie. Poszukiwano w nich wątków związanych z podstawowymi zagadnieniami pracy: turystyka dzieci i młodzieży, turystyką szkolną. Analiza ta została oparta nie tylko na rozpoznaniu istniejącego stanu studiów literaturowych, ale i krytycznej ocenie osiągnięć i braków w tym zakresie. Rozłożenie w czasie, umożliwiło konceptualizację pojęć, a następnie powstanie właściwej treści opracowania. Szczegółowy wykaz źródeł wykorzystanych w pracy, z podziałem na materiały pierwotne i wtórne, przedstawiono w tabeli nr 2.

Tabela. 2. Materiały pierwotne i wtórne wykorzystane w pracy

Problem badawczy	Źródło informacji	Rodzaj informacji
<i>Wtórne źródła informacji</i>		
Lokalizacja przestrzenna szkół	Bank Danych Lokalnych GUS,	Liczba szkół według typów
Lokalizacja przestrzenna szkół	Bazy Danych Ogólnogeograficznych (BDO)	Liczba szkół według typów
Lokalizacja przestrzenna szkół	Bazy Danych Obiektów Topograficznych (BDOT),	Liczba szkół według typów
Aktywność turystyczna dzieci i młodzieży	Bank Danych Lokalnych GUS	Struktura wyjazdów dzieci i młodzieży
Lokalizacja przestrzenna szkół	Bank Danych Centrum Informatyczne Edukacji (wcześniej System Informacji Edukacyjnej)	Baza adresowa szkół, z rozróżnieniem na szkoły wiejskie i miejskie
Liczba uczniów uczęszczająca do szkół według typów	Kuratorium Oświaty w Poznaniu	Liczba uczniów w szkołach
Programy nauczania	Ministerstwo szkolnictwa ustawa	Wykaz wytycznych do podejmowania szkolnych wyjazdów, lekcji w terenie
<i>Pierwotne źródła informacji</i>		
Opinie uczniów temat wyjazdów szkolnych	Pilotaż (n=250)	Organizacja i uczestnictwo w wyjazdach turystycznych
Opinie uczniów temat wyjazdów szkolnych	Kwestionariusz ankiety (n=1263)	Czynniki wpływające na organizację i uczestnictwo w wyjeździe
Miejsca docelowe organizowanych wycieczek szkolnych	analiza materiałów archiwalnych (karty wyjazdów) (n=3609)	Czasowy i przestrzenny wykaz miejsc atrakcyjnych turystycznie dla badanych grup
Aktywność placówek szkolnych w organizacje krajoznawstwa i turystyki	obserwacja uczestnicząca (wyjazdy studyjne)	Obserwacja zachowań, zwyczajów, dostrzeganie potrzeb i oczekiwań dzieci i młodzieży
Ocena dydaktyczno-wychowawczo-turystycznej szkoły	metoda delficka – metoda ekspertów (n=20)	Wskazanie barier organizacyjnych turystyki szkolnej i wypracowanie „dobrych praktyk”
Rola wyjazdów turystycznych	kwestionariusz biograficzny (n=114)	Opinie studentów kierunku Turystyka i Rekreacja dotyczące „biografii podróży”
Organizacja wycieczek szkolnych	wywiady pogłębione (n=7)	Trudności w organizacji i przeprowadzaniu wycieczek szkolnych

Źródło: opracowanie własne.

Dane wtórne zostały pozyskane dzięki metodzie **badania sondażowych** (pilotaż, n=250), pozwalającej na określenie cech populacji na podstawie reprezentacji, której jednostkami badania są indywidualni respondenci. W ramach metod ilościowych zastosowano odpowiednio

narzędzie **kwestionariusza ankiety**. Uznano, że z metodologicznego punktu widzenia to narzędzie będzie gwarantem pożądanej trafności i rzetelności (Głąbiński 2014). Badanie opinii uczniów szkół podstawowej, gimnazjalnej oraz ponadgimnazjalnej przeprowadzono w okresie 1 marca do 30 czerwca 2015 roku oraz druga tura od dnia 3 listopada do 3 lutego 2016 roku, metodą elektroniczną (ankieta „on-line”). W wyniku przeprowadzonych badań ankietowych łącznie prawidłowo wypełnionych zostało 1263 ankiet. Ostatecznie pozyskano dane od 28 szkół (Tab.3). Formularz zawierał zarówno pytania otwarte, jak i zamknięte z podaną kafeterią (wzór kwestionariusza – załącznik nr 22).

Tabela.3. Szkoły, w których przeprowadzono badania ankietowe, w latach 2015-2016.

Nazwa szkoły	Lokalizacja	Liczba uczniów
<i>Szkoły podstawowe</i>		
Szkoła Podstawowa im. Jana Pawła II w Kamieńcu	Ul. Stawowa 28, 64-061 Kamieniec	178
Szkoła Podstawowa w Opatowie	Ul. Poznańska 7, 63-645 Łęka Opatowska	143
Szkoła Podstawowa w Siemianicach	Ul. Szkolna 2, 63-645 Siemianice	104
Szkoła Podstawowa nr 1 im. Stanisława Staszica w Swarzędzu	Ul. Zamkowa 20, 62-020 Swarzędz	672
Szkoła Podstawowa w Zakrzynie	62-850 Lisków	78
Szkoła Podstawowa w Ruszków Pierwszy	Ul. Brudziewska 3, 62-604 Kościelec	89
Szkoła Podstawowa im. Szarych Szeregów w Dzierzbiniu-Kolonii	32, 62-831 Korzeniew	92
Szkoła Podstawowa w Zespole Szkół Szkoły Podstawowej i Gimnazjum w Pępowie	Ul. Powstańców Wlkp. 44, 63-830 Pępowo	461
<i>Szkoły gimnazjalne</i>		
Gimnazjum nr 3 im. Mikołaja Kopernika w Obornikach	Ul. Piłsudskiego 28, 64-600 Oborniki	386
Gimnazjum w Sulęcinku	Ul. Szkolna 26, 63-023 Sulęcinek	75
Gimnazjum w Zespole Szkół Szkoły Podstawowej i Gimnazjum w Pępowie	Ul. Powstańców Wlkp. 44, 63-830 Pępowo	214
Zespół Szkół w Krośnie, Gimnazjum	Ul. Główna 43, 62-050 Mosina	87
Zespół Szkół w Czaczu, Gimnazjum	Ul. Parkowa 2, 64-030 Śmigiel	67
Gimnazjum w Lubasz	Ul. Chrobrego 33, 64-720 Lubasz	45
Gimnazjum nr 2 w Złotowie	Ul. 8-go Marca 16, 77-400 Złotów	165

Gimnazjum im. Konstytucji 3 Maja w Śmiglu	Ul. M. Konopnickiej 5, 64-030 Śmigiel	257
Szkoły ponadgimnazjalne		
Technikum Elektroniczno-Mechaniczne w Poznaniu	Ul. Jawornicka 1, 60-161 Poznań	353
Technikum nr 5 w Pile	Ul. Gen. Sikorskiego 73, 64-920 Piła	515
Technikum Zakładu Doskonalenia Zawodowego Centrum Kształcenia w Koninie	Ul. Z. Urbanowskiej 9, 62-500 Konin	42
Technikum Nr 3 w Rawiczu	Ul. Generała Grota Roweckiego 9e, 63-900 Rawicz	36
Technikum Nr 2 w Kępnie	Ul. Przemysłowa 10c, 63-600 Kępno	303
Technikum Ekonomiczno-Handlowe w Poznaniu	Ul. Śniadeckich, 60-101 Poznań	990
Technikum w Koźminie Wielkopolskim	Ul. Zamkowa 1, 63-720 Koźmin Wielkopolski	409
I Liceum Ogólnokształcące im. Adama Asnyka w Kaliszu	Ul. Grodzka 1, 62-800 Kalisz	551
Liceum Ogólnokształcące im. Św. Jana Bosko w Kaliszu	Ul. Łódzka 10, 62-800 Kalisz	100
Liceum Ogólnokształcące im. Henryka Sienkiewicz we Wrześni	Ul. Witkowska 1, 62-300 Września	507
I Liceum Ogólnokształcące im. Oskara Kolberga w Kościanie	Ul. Al. Kościuszki 3, 64-000 Kościan	575
Liceum Ogólnokształcące w Międzychodzie	Ul. Gen. Sikorskiego 27, 64-400 Międzychód	218

Źródło: opracowanie własne.

Dla oszacowania wiarygodności pozyskanych danych zastosowano w pracy analizę korelacji, która posłużyła określeniu współzależności m.in. lokalizacja szkoły, a uczestnictwo w wyjazdach. Analiza korelacji pozwala na udzielenie odpowiedzi jaki jest charakter badanej współzależności (Parysek, Wojtasiewicz 1979). Miarą korelacji zastosowaną w pracy jest współczynnik korelacji Pearsona, będący ilorazem kowariancji i iloczynu odchyłeń standardowych, który należy stosować w przypadku, gdy dane reprezentują rozkład normalny lub zbliżony do normalnego (Runge 2007). W badaniu korelacji między zjawiskami określono statystyczną istotność wyniku, korelacja ujemna, korelacja dodatnia (Stanisz 2006) oraz siłę związku, gdzie $p=0,05$. Wartość poziomu „p” stanowi malejący wskaźnik wiarygodności rezultatu. Dla potwierdzenia wyników poddano wartość statystyki, ponownej analizie testowi największej wiarygodności (NW), gdzie konkluzje okazały się być identyczne.

Biorąc pod uwagę zmiany w świadomości dziecka, zmiany w zakresie jego działalności i zachowania oraz odmiennosc form i sposobów oddziaływania wychowawczego na dziecko projektowanie metodologii i dobór odpowiednich metod badawczych jest niezmiernie istotny. Zastosowano przedziały wiekowe proponowane przez M. Żebrowską (1976) i F. L. Ilg (1997) (od urodzenia do 2 lat), we wczesnym dzieciństwie (w wieku od 3 do 6 lat), środkowy dzieciństwo (od 7 do 10 lat), a okres dojrzewania (11 do 18 lat). W przedziałach zwraca się uwagę na rozwój języka, zdolności poznawczych, a także potrzeb emocjonalnych i potrzeb psychologicznych dzieci i młodzieży. Zdolność dzieci do koncentracji i zrozumienie zasad wyrażania siebie, autoprezentacji w dużej mierze zależą od ich wieku. Dlatego powinno uwzględniać się w jakim wieku dzieci mogą być poddane badaniu np. wypełnianie kwestionariusza (Measelle i in., 1998). Tym samym zasadne jest wykorzystanie narzędzi i technik, które pomogą ułatwić współpracę ze specyficznymi grupami wiekowymi. Istotną część pracy stanowią wyniki badań jakościowych. W wyniku przeprowadzonych badań w okresie od listopada 2014 do kwietnia 2015 roku analiza niepublikowanych **materiałów archiwalnych** (karty wyjazdów), pozyskanych bezpośrednio ze szkół, pozyskano bazę danych (n=3609). Badanie przeprowadzono drogą bezpośrednią, poprzez skierowanie do dyrekcji szkół prośby o umożliwienie sporządzenia rejestru wyjazdów na podstawie kart wycieczek. Ostatecznie pozyskano materiał z 21 szkół aglomeracji poznańskiej (7 szkół podstawowych, 7 szkół gimnazjalnych oraz 7 szkół ponadgimnazjalnych), które były placówkami organizacji samorządowych (Tab.4). Należy podkreślić, że oddźwięk badania był raczej negatywny, a powody odmowy udziału w badaniu były bardzo podobne, wśród najważniejszych wymieniano: czasochłonność, dbałość o ochronę danych osobowych.

Tabela.4. Zestawienie placówek oświatowych, w których prowadzono badania

	Typ szkoły	Nazwa szkoły	Liczba uczniów
Gmina Mosina	Podstawowa	Szkoła Podstawowa nr 1	361
	Gimnazjum	Gimnazjum nr 2	256
	Ponadgimnazjalna	Liceum Ogólnokształcące/ Technikum	118
Gmina Puszczykowo	Podstawowa	Szkoła Podstawowa nr 2	334
	Gimnazjum	Gimnazjum nr 2	132
	Ponadgimnazjalna	Liceum Ogólnokształcące	250
Grunwald	Podstawowa	Spółeczna Szkoła Podstawowa nr 1	376

	Gimnazjum	Gimnazjum nr 57	234
	Ponadgimnazjalna	XI Liceum Ogólnokształcące	639
Jeżyce	Podstawowa	Szkoła Podstawowa nr 71 im. Janusza Kusocińskiego	393
	Gimnazjum	I Gimnazjum im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu	261
	Ponadgimnazjalna	I Liceum Ogólnokształcące im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu	512
Nowe Miasto	Podstawowa	Sportowa Szkoła Podstawowa nr 14	280
	Gimnazjum	Gimnazjum nr 31 im. Prezydenta Macieja Frankiewicza	101
	Ponadgimnazjalna	XIV Liceum Ogólnokształcące im. Kazimierza Wielkiego	343
Stare Miasto	Podstawowa	Szkoła Podstawowa nr 11	464
	Gimnazjum	Zespół Szkół z Oddziałami Sportowymi nr 1 w Poznaniu	229
	Ponadgimnazjalna	XXI Liceum Ogólnokształcące	222
Wilda	Podstawowa	Szkoła Podstawowa nr 25 z Oddziałami Integracyjnymi i Specjalnymi	431
	Gimnazjum	Gimnazjum nr 42	189
	Ponadgimnazjalna	V Liceum Ogólnokształcące	756

Źródło: opracowanie własne.

Wskazanie różnicowania przestrzennego badanych zjawisk było możliwe dzięki zastosowaniu różnych **metod kartograficznych**, takich jak: metoda punktowa i kartogram. Metoda punktowa posłużyła prezentacji rozmieszczenia placówek szkolnych, natomiast metoda kartogramu pokazaniu średnich wartości badanych zjawisk w jednostkach odniesienia do danego zjawiska. Metodę kartogramu zastosowano m.in. do przedstawienia miejsc docelowych wyjazdów turystycznych uczniów badanych szkół. W celu wykonania odpowiednich obliczeń statystycznych skorzystano z oprogramowania SPSS Statistics Standard. Mapy sporządzone zostały w programie ArcGIS (wersja 10.2.2) oraz Quantum GIS. Ryciny i tabele zawarte w pracy wykonano w programie Microsoft Excel 2003.

Kolejną metodą, którą posłużono się przy zbieraniu materiału badawczego była **metoda obserwacji** (Apanowicz 2005, s.57, Runge 2007, s.21). Określaną jako „podstawę wszelkich

metod badawczych” (Norman i in. 2009). W przypadku niniejszej pracy była to obserwacja uczestnicząca (ang. *participatory action research, PAR*), prowadzona przez autorkę podczas wyjazdów turystycznych z grupami młodzieży w charakterze ich organizatora i opiekuna. J. Runge (2007, s.21) podkreśla, iż istotą tej metody jest „nie tylko rejestracja jednostkowych faktów w otaczającej rzeczywistości, lecz także ich selekcja z punktu widzenia założonego celu badania”. Realne doświadczenie m.in. reakcji młodych turystów w poszczególnych fazach wycieczek, obserwacja zachowań, podejmowane rozmowy pozwoliły wyraźniej dostrzec ich potrzeby i oczekiwania. Należy jednocześnie zaznaczyć, iż informacje zebrane poprzez tę metodę nie stanowią oddzielnego zasobu danych poddanych interpretacji, nie są więc prezentowane w oddzielnym rozdziale itd., lecz służą jako uzupełnienie rozważań w poszczególnych częściach opracowania.

Przeprowadzenie badań **metodą ekspertów** (Murray, Linstone 2002, Zajadacz 2004) miało na celu poznanie opinii nauczycieli (ekspertów) na temat odczuwalnych przez nich barier, organizacji turystyki dzieci i młodzieży, określenie potencjalnych korzyści mogących wpływać z jej uprawiania, szeroko rozumianych możliwości szkół, w których pracują, do podejmowania działalności tego typu. Ze względu na specyfikę metody delfickiej (Ashok i in. 2017, Abidin 1995, Kaynak, Macauley 1984, Miller 2014) przeprowadzono trzy tury badań głównych. Pierwsza tura obejmowała okres od 20 kwietnia do 6 czerwca 2016r., druga od 10 czerwca do 26 czerwca, trzecia 4 lipca do 24 lipca 2016r. Badanie przeprowadzono drogą elektroniczną, poprzez skierowanie do dyrekcji szkół prośby o umożliwienie współpracy z nauczycielem, a następnie poinstruowanie wskazanego nauczyciela o formie badania (wzór kwestionariusza). W wyniku przeprowadzonych badań łącznie do współpracy włączyło się 20 nauczycieli prawidłowo, czyli ostatecznie pozyskano dane z 20 szkół (Tab.5).

Tabela.5. Zestawienie placówek oświatowych - metoda delficka

Typ szkoły	Nazwa szkoły	Adres szkoły	Dziedzina nauczania	Miasto
PODSTAWOWA	Niepubliczna Dwujęzyczna Szkoła Podstawowa Bonum Futurum w Tulcach	Kalinowa 13 63-004 Tulce	Nauczyciel Wychowania Fizycznego	Tulce
	Szkoła podstawowa nr 1 w Mosinie	Szkolna 1, 62-050 Mosina	Nauczyciel Edukacji Wczesnoszkolne	Mosina
	Szkoła Podstawowa im. Bohaterów Westerplatte	Kolejowa 3, 64-020 Czempień	Nauczyciel Edukacji Wczesnoszkolne	Czempień

	Zespół Szkół Szkoła Podstawowa w Nekli	Chopina 7, 62-330 Nekla	Nauczyciel Edukacji Wczesnoszkolne	Nekla
	Szkoła Podstawowa nr 6 w Śremie im. Braci Barskich	Konstytucji 3 Maja 2, 63-100 Śrem	Nauczyciel Przyrody	Śrem
	Szkoła Podstawowa nr 4 im. M. Kopernika	Grabowa 18, 64-920 Piła	Nauczyciel Przyrody	Piła
GIMNAZJUM	Gimnazjum nr 58 w Poznaniu	Małoszyńska 38, 60-101 Poznań	Nauczyciel Geografii	Poznań
	Gimnazjum nr 1 w Mosinie	Szkolna 1, 62-050 Mosina	Nauczyciel Wychowania Fizycznego	Mosina
	Gimnazjum nr 2 im. Jana Kochanowskiego w Murowanej Goślinie	Gen. T. Kutrzeby 3, 62-095	Nauczyciel Biologii	Murowana Goślina
	Gimnazjum w Zespole Szkół nr 3 im. Lotników Polskich	Żeromskiego 41, 64-920 Piła	Nauczyciel Geografii	Piła
	Gimnazjum w Chrośnicy	Chrośnica 54, 64-360 Zbąszyń	Nauczyciel Geografii	Chrośnica
LICEUM	Zespół Szkół w Puszczykowie, Liceum Ogólnokształcące	Kasprowicza 3, 62-041 Puszczykowo	Nauczyciel Geografii	Puszczykowo
	XIV Liceum Ogólnokształcące im. Kazimierza Wielkiego w Poznaniu	os. Piastowskie 106, 61-164 Poznań	Nauczyciel Historii	Poznań
	Zespół Szkół nr 1 im. Stefana Garczyńskiego w Zbąszyniu, Liceum	Powstańców Wielkopolskich 43, 64-360 Zbąszyń	Nauczyciel Geografii	Zbąszyń
	Zespół Szkół Ogólnokształcących w Wolsztynie, Liceum Ogólnokształcące im. Marii Skłodowskiej-Curie	Poniatowskiego 7, 64-200 Wolsztyn	Nauczyciel Geografii	Wolsztyn

	II Liceum Ogólnokształcące im. Mikołaja Kopernika z Oddziałami Dwujęzycznymi i Międzynarodowymi	Bolesława Prusa 33, 64-100 Leszno	Nauczyciel Języka Angielskiego	Leszno
	Zespół Szkół Ogólnokształcących i Policealnych im. Mikołaja Kopernika w Nowym Tomysłu	Tysiąclecia 6, 64-300 Nowy Tomyśl	Nauczyciel Języka Polskiego	Nowy Tomyśl
TECHNIKUM	Zespół Szkół im. Adama Wodźniczki, Technikum Logistyk	Topolowa 2, 62-050 Mosina	Nauczyciel Geografii	Mosina
	Zespół Szkół Budownictwa nr 1 w Poznaniu	Rybaki 17, 61-883 Poznań	Nauczyciel Wiedza o Kulturze	Poznan
	Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych im. T. Kościuszki w Łobżenicy	Złotowska 15, 89-310 Łobżenica	Nauczyciel Historii i Wiedzy o Społeczeństwie	Łobżenica

Źródło: opracowanie własne.

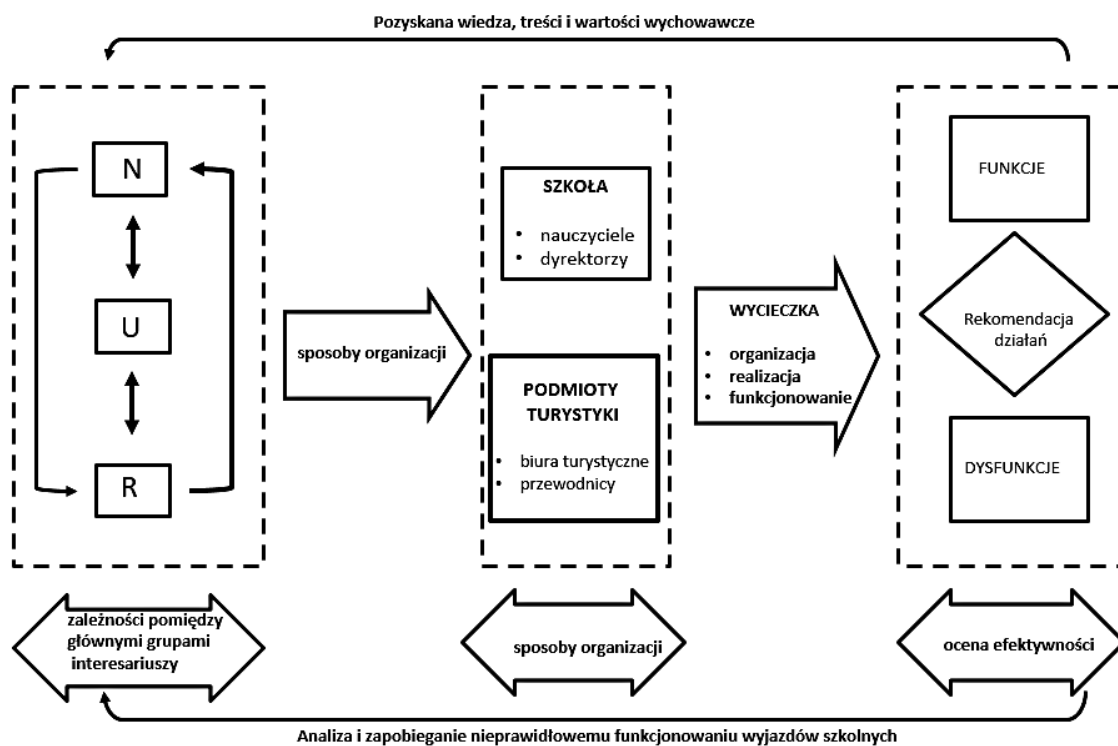
Podjęmując próbę sprawdzenia w jakim stopniu określone zachowania są wyrazem indywidualnych cech, ingerencji osób trzecich, czy też działalności placówek wychowawczych poddano badaniu **metodą biograficzną** (Helling 1990, Stasiakiewicz 1999, Kowalczyk- Anioł 2013) studentów piątego i pierwszego roku kierunku „turystyka i rekreacja”. Badania przeprowadzono w marcu i kwietniu 2013 roku, wśród 66 respondentów oraz w listopadzie i grudniu 2015 roku, wśród 48 studiów (n=114). Wypowiedzi uporządkowano według schematu, w którym każde z pytań odnosiło się do poszczególnych etapów nauki: miejsce zamieszkania - miejsca wyjazdów - grupa, towarzysz podróży - decyzja o kierunku studiów - częstotliwość wyjazdów - bodźce zewnętrzne - plany na przyszłość (wzór kwestionariusza - załącznik nr 22).

Jedną z podstawowych technik badań jakościowych, jest zastosowane narzędzie **kwestionariusza wywiadu** (indywidualny wywiad pogłębiony - IDI) (m.in. Grabowski 2011). Wywiad (In-depth interview, IDI) przeprowadzony został z Dyrektorami szkół na podstawie scenariusza (n=7). Celem było uzyskanie szczegółowych opinii i informacji, odnośnie trudności i oceny prawnych aspektów w organizacji i przeprowadzaniu wycieczek szkolnych, od dyrektorów placówek szkolnych.

Zgromadzone za pomocą zaprezentowanych metod dane zostały, zgodnie z przyjętą procedurą badawczą, poddane przetworzeniu i analizie. Ze względu na złożony charakter i fakt wielowątkowych powiązań z różnymi częściami opracowania, ich przedstawienie można odnaleźć w każdym z fragmentów pracy. Do zilustrowania zgromadzonych danych wykorzystano m.in. zestawienia tabelaryczne, wykresy, schematy, a także mapy.

1.3. Koncepcja pracy

Układ niniejszego opracowania odpowiada założonym na wstępie celom, a także przyjętemu schematowi procesu badawczego. Praca składa się z siedmiu rozdziałów merytorycznych, wstępu oraz podsumowania. Podstawą dla sformułowania koncepcji niniejszej pracy było podejście systemowe, wprowadzone po raz pierwszy w latach 30 (Chojnicki 1988). Koncepcja terytorialnego systemu społecznego (Chojnicki 1988), odnosi się do elementów składowych pracy. Uznając turystykę szkolną za szeroko rozumiany system, którego skład stanowi zbiór nauczycieli, uczniów i organizatorów turystyki. Za jego otoczenie uznaje się atrakcyjne turystycznie miejsca (otoczenie), środowisko naturalne, rodzice i władze administracyjne (otoczenie społeczne), a struktura obejmuje m.in. organizację i przeprowadzanie szkolnych wyjazdów turystycznych. Teorie systemowe rozwijane na gruncie nauk społeczno-geograficznych i pedagogicznych (Gołaszewski 1977, Dziemianowicz-Bąk i Dzierzgowskiego 2014) przyczyniły się do sformułowania głównej koncepcji niniejszej pracy oraz przedstawienie funkcjonujących sieci współpracy (Ryc.4).

U - UCZNIOWIE
 N - NAUCZYCIELE
 R - RODZICE

Ryc.4. Model organizacji i funkcjonowania turystyki szkolnej - ujęcie systemowe sieci współpracy

Źródło: opracowanie własne.

Zaprezentowana koncepcja organizacji i funkcjonowania turystyki szkolnej stała się podstawą do wyodrębnienia zależności pomiędzy głównymi grupami interesariuszy, sposobów organizacji oraz ocenę efektywności z podejmowanych aktywności turystycznych. Sformułowane cele badawcze i rozpoznanie dostępnych źródeł wtórnych i pierwotnych, pozwoliło na stworzenie schematu postępowania badawczego (Ryc.5). W części teoretycznej (etap wstępny) pracy, obejmował przegląd literatury i zagadnień związanych z tematem pracy. Podjęto się rozpoznania dostępności danych i możliwości zastosowania różnorodnych metod.

W etapie wstępnym określono zakres przedmiotowy, czasowy i przestrzenny pracy, sformułowano cele główne i szczegółowe, dokonano wyboru źródeł i metod badań. Scharakteryzowano podstawy teoretyczne pracy w dziedzinach związanych z turystyką dzieci i młodzieży, turystyką szkolną. Rozpoznano i przeanalizowano najważniejsze cele szkolnej działalności krajoznawczo-turystycznej.

Etapy postępowania badawczego – wklejony format A3

Trzon pracy stanowią etapy analizy, która zawiera rozważania nad zjawiskami i procesami zachodzącymi w środowisku szkolno-instytucjonalnym województwa wielkopolskiego. Scharakteryzowano uwarunkowania organizacyjne wyjazdów i zajęć w terenie w szkolnictwie podstawowym, gimnazjalnym i ponadgimnazjalnym. Następnie przedstawiono bariery, mankamenty i czynniki ograniczające, podejmowaniu wyjazdów. Zidentyfikowano zjawisko mobilności turystycznej oraz przedstawiono zasięg podejmowanych krajowych i zagranicznych wyjazdów szkolnych. Ponadto, w ramach przywołania dobrych praktyk, wskazano przykłady organizacji wewnątrzszkolnych turystycznych projektów edukacyjnych. W etapie syntezy prac badawczych określono czynniki wpływające na funkcje i dysfunkcje organizacji i działanie turystyki szkolnej. W końcowej części rozdziału przedstawiono założenia ujęcia systemowego, prezentując finalnie propozycję jego zastosowania, mianowicie stworzenie modelu systemu organizacji turystyki szkolnej z uwzględnieniem współpracy zaangażowanych podmiotów.

Podjęty problem badawczy, oprócz funkcji diagnostycznej i interpretacyjnej określonych zjawisk związanych z turystyką szkolną ma służyć wdrożeniom praktycznym. Uczestnictwo w turystyce jest kreatywnym przeżywaniem, wyzwalającym twórcze postawy, zaspokajającym liczne potrzeby i aspiracje. Turystyka może przyczynić się do wzrostu efektywności edukacji szkolnej, co więcej może wpłynąć na postawy kształtowania odpowiednich nawyków względem aktywności ruchowej i turystycznej w dorosłym życiu.

2. Przegląd literatury przedmiotu

W niniejszej pracy korzystano z różnorodnej literatury, której zasadniczy trzon stanowiła literatura z zakresu geografii turystyki, turystyki dzieci i młodzieży oraz turystyki szkolnej. Z uwagi na zróżnicowaną tematykę literatury, w niniejszym rozdziale omówione zostaną jedynie wybrane pozycje, najbardziej przydatne dla realizacji celów pracy. Wyjaśnione będą znaczenia kluczowych pojęć tj. turystyka, turystyka szkolna, turystyka dzieci i młodzieży ponadto specyfika turystyki jako przedmiotu badań.

Rosnące zainteresowanie nauk społecznych mobilnością ludzi (Rojek, Urry 1997, Podemski 2005) sprowadza się do zadawania licznych pytań, o to co dziś oznacza turystyka. Czy można wyróżnić jakąś całość społecznej praktyki, której można by nadać jedną nazwę? Gdzie kończy się turystyka, a zaczyna 'leisure', albo kultura, albo hobby czy spacerowanie. Jednym z powodów problematycznego statusu turystyki jest to, że jej znaczenie jest budowane wobec innych pojęć, którym jest przeciwstawiana. Jest ich wiele: podróż, jednodniowa wycieczka, wyprawa, wojaże czy odkrywanie. Jej znaczenie zmienia się zależnie od zmiany tych „innych”, gdyż turystyka jest złożonym zespołem społecznych dyskursów i praktyk (Podemski 2005).

2.1. Turystyka - znaczenie pojęcia

Cześć badaczy (Pietkiewicz, Żmuda 1973, Bartkowski 1977, Warszńska, Jackowski 1978, Butler 1989, Kowalczyk 2002) uważa geografii turystyki jako dyscyplinę bliską geografii społeczno-ekonomicznej obejmującą analizę ruchu turystycznego jako zjawiska społeczno-ekonomicznego, konstruowanie modeli turystycznych czy badanie zachowań turystycznych (Kowalczyk 2002, Zajadacz 2012). W odróżnieniu od innych nauk zajmujących się turystyką, geografii turystyki cechuje podejście kompleksowe. Badania dotyczące turystyki prowadzone są także w szerszym nurcie geografii czasu wolnego czy geografii rekreacji (Winiarski 2011 s.15), których przedmiotem są szeroko rozumiane preferencje i zachowania rekreacyjne, infrastruktura rekreacyjna (Kowalczyk 2010).

Na podstawie definicji K. Przeławskiego (1997) oraz w nawiązaniu do definicji Światowej Organizacji Turystyki (Terminologia turystyczna 1995), A. Panasiuk uznaje turystykę za otwarty systemem przestrzenny, społeczny i gospodarczy, w którym przebiegają procesy podróży i pobytu uczestników w określonych celach, poza swoim codziennym otoczeniem (2014a, s.14). Jednym z aspektów istnienia i rozwoju turystyki jest człowiek, który jest zarówno organizatorem i konsumentem. Turystyka w kategoriach zjawiska

humanistycznego, za główny podmiot obejmuje człowieka. „Nie można zrozumieć prawidłowości rządzących zjawiskiem turystyki bez zrozumienia człowieka, i jego roli społecznej, organizującej przestrzeń” (Przeclawski 1997, s.33)

Charakteryzując wybrane aspekty turystyki nie można pominąć podstaw prawnych, zawartych m.in. w Rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady UE nr 692/2011 z dnia 6 lipca 2011 w sprawie statystyki i turystyki (2011, za: Kachniewska i inni 2012, s.16). Zgodnie z jego treścią oraz definicjami przedstawionym w licznych opracowaniach (Przeclawski 1973, Warszńska, Jackowski 1978, Goeldener 1986, Smith 1989, Kaspar 1995, Dawidson 1996, Warszńska 1999, Zajadacz 2004, Kurek, Mika 2007) turystyka obejmuje ogół czynności osób podróżujących i przebywających w miejscach poza swoim codziennym otoczeniem, w celach wypoczynkowych, lub innych celach osobistych, nie obejmując podejmowania pracy. Istotnym jest, że powyższy zapis w porównaniu z wcześniejszymi interpretacjami (m.in. Światowej Organizacji Turystycznej) wnosi nowy podział na turystów (korzystających z noclegów) oraz odwiedzających jednodniowych (nie korzystających z noclegu), co również dotyczy wyjazdów szkolnych. Obecnie „w szeroko rozumianym pojęciu mieści się zarówno element podróży, czasowej zmiany miejsca pobytu, jak i cały zespół uwarunkowań (środowiskowych, społecznych, gospodarczych), a także środków (materialnych, organizacyjnych, prawnych) zaangażowanych w ich realizację i związanych z nią skutków” (Kurek, Mika 2007, s.13, Zajadacz 2012, s.15). Turystyka pełni ważną rolę w sferze społecznej. Ma szczególne znaczenie jako forma odpoczynku, relaksu, poznania, zdobywania wiedzy i regeneracji sił fizycznych i psychicznych (Nowakowska 2009). Aby móc podjąć rozważania o turystyce szkolnej, turystyce dzieci i młodzieży, należy odpowiedzieć na pytanie, kim jest potencjalny młody turysta (Gaworecki 2003, Mikos von Rohrscheidt 2008, Dz.U. 2016 poz. 187, 2016). Światowa Organizacja Turystyczna pojęcie turysty przedstawia jako osobę znajdującą się dobrowolnie poza miejscem stałego pobytu. Szerszym terminem tłumaczonym z języka angielskiego ‘*visitor*’ jest odwiedzający, czyli podróżny, który wyjazd wiąże z turystyką (Terminologia Turystyczna 1995, s.7).

2.2. Turystyka jako przedmiot badań

Turystyka jest przede wszystkim zachowaniem człowieka. jest więc zjawiskiem odnoszącym się bezpośrednio do człowieka. Stąd wyjaśnienia jej istoty szukać musimy głównie w nauce o człowieku, w naukach humanistycznych (Przeclawski 2004). Zakres geografii behawioralnej poszerzony o zagadnienia takie jak analiza postaw, podejmowania decyzji,

uczenia się, osobowości oraz znaczenia jakie ma miejsce, w którym się znajduje. Podejście behawioralne uznane jest tym samym za uzupełniające podejścia stosowane w geografii. Pogląd, aby geografia nie zajmowała się zjawiskami makroskalowymi, zyskał wielu zwolenników (Hägerstrand 1970, Lewis, Walmsley 1997, s.63), tym samym zwrócono uwagę na rozwój badań w zjawiskach mikroskalowych, tj. jednostkę ludzką, czy znaczenie środowiska dla jednostki. Do zarzutów stawianych podejściu geografii behawioralnej należy zbytnia uwaga poświęcona kwestiom wyboru, a zbyt mało kwestiom ograniczeń, tym samym pomija fakt, że zachowanie jest w bardzo istotnym stopniu wynikiem tej struktury społecznej, w której się odbywa.

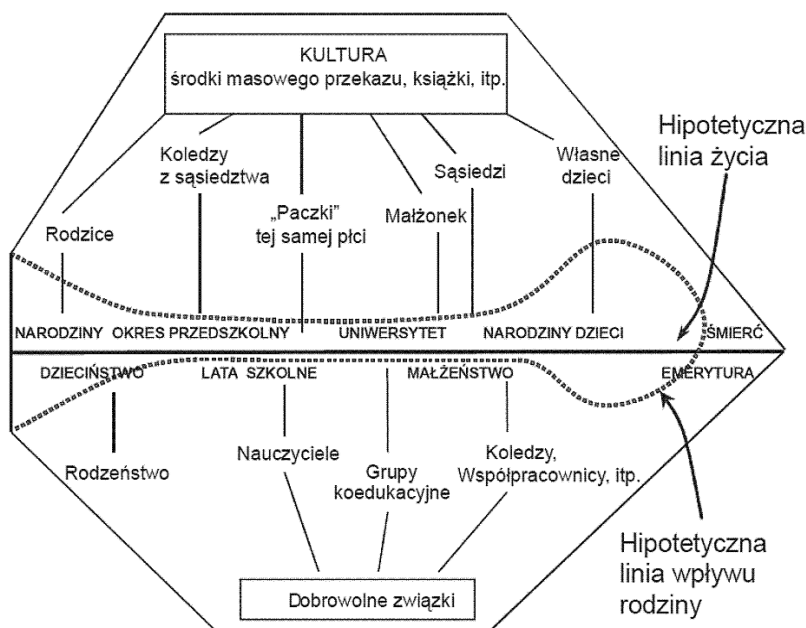
Koniecznym jest podkreślenie różnorodności potrzeb człowieka (Sołowiej 1993) oraz znaczenie jakie niesie ich znajomość w obszarze rekreacji. Większość zachowań turystycznych ma miejsce w czasie wolnym. Wśród niezmiernie istotnych uwarunkowań rozwoju turystyki należą indywidualne decyzje wynikające z szeregu czynników społeczno-ekonomicznych (Zajadacz 2010a) oraz indywidualnego sposobu postrzegania rzeczywistości. We wszystkich krajach rozwiniętych znacznie zwiększyła się liczba i rodzaj zajęć wykonywanych w czasie wolnym od pracy. Przyczyn można się doszukiwać w szybszym wzroście dochodów większości ludzi, wzroście ruchliwości oraz zwiększeniu czasu przeznaczanego na dowolne zajęcia. Jest to strefa działalności, w którą człowiek angażuje się sam, gdzie może odpoczywać, wzbogacać swoją wiedzę i kwalifikacje dla własnej satysfakcji. W XIX wieku czas wolny był przywilejem osób zamożnych, obecnie każdy ma do niego prawo. Spędzanie czasu wolnego można scharakteryzować ze względu na indywidualne zaangażowanie danej osoby (bierne, czynne) oraz według miejsca, w którym się odbywa (dom, bliskie otoczenie, odległy region). Korzystanie z możliwości oczywiście zależy od dostępności czasowej i finansowej. Istotne jest określenie czynników wpływających na dokonywanie wyboru zachowań w czasie wolnym. Dlaczego ludzie wybierają różne formy rekreacji, bo chcą zaspokoić swoje potrzeby, od tych najprostszych po najbardziej złożone. Wśród wielu teorii opracowanych w celu wyjaśnienia wyboru zachowań, obok koncepcji hierarchii potrzeb jaką przedstawił A. Maslow (2009, Winiarski, Zdebski 2008) zastosowanie znajdują teorie behawioralne: wyrównania, znajomości, kręgu osobistych kontaktów (Lewis, Walmsley 1997). Teoria wyrównania zakłada, że człowiek gdy ma możliwość uwolnienia się od czynności rutynowych poszukuje i wybiera dokładnie przeciwne aktywności i cechy jakie je charakteryzują. W nawiązaniu do turystyki i rekreacji odnosi się do spędzania czasu wolnego w sposób odmienny od tego co robi w pracy. Potwierdziło to wiele badań dotyczących agroturystyki, w której przede wszystkim biorą udział osoby zamieszkujące miasta (Duridiwka 2009). Motyw inności (Lipiec 2008, s.28), stanowiący

wartość samą dla siebie, w przypadku znużenia tym z czym obcujemy na co dzień. Teoria znajomości utrzymuje, że ludzie wybierają te formy rekreacji nie różniące się znacząco od ich codziennego życia zawodowego. Najpełniej pojęcia znajomości i obcości określa, trzecia teoria, osobistych kontaktów. Zakłada ona, że na indywidualne preferencje człowieka wpływa fakt z kim utrzymuje regularne, bliskie kontakty (rodzin, przyjaciele, koleżanki i koledzy, nauczyciele). Jedną z implikacji jest założenie, że efekt kontynuacji w dalszym życiu poszczególnych form rekreacji obejmuje te poznane w okresie dzieciństwa (Zajadacz 2012). Każda próba wyjaśnienia preferencji rekreacyjnych musi uwzględnić oprócz czynników takich jak: osobowość, płeć dochody i pozycja społeczna, czas i przestrzeń również cykl rodzinny, historię zamieszkania i dostępność do informacji (Witt, Bishop 1970). Nawet dla przygodnego obserwatora oczywistym jest, że człowiek na różnych etapach swojego cyklu życiowego pozostaje pod wpływem różnych grup społecznych (Ryc.6), w dzieciństwie największy wpływ mają rodzice, w latach szkolnych nauczyciele i koledzy szkolni. Ciekawe ujęcie tej tematyki przedstawili R. i R. Rapaport (1975) wykorzystując teorię kręgu osobistych kontaktów i etapy cyklu życia człowieka, rozwoju jego rodziny jako czynniki wpływające na zachowania rekreacyjne i turystyczne. W nowoczesnych społeczeństwach na wysokim poziomie rozwoju technologicznego, decyzja indywidualna jest często częścią bardzo złożonej sieci decyzji przez grupową przynależność, pozycję czy sytuację społeczną (Nowak 1973). W wielu przypadkach taka jednostkowa decyzja jest powiązana z decyzjami zbiorowymi różnych grup społecznych. Decyzje te mają hierarchiczną strukturę, której elementy wzajemnie na siebie oddziałują (Lewis, Walmsley 1997, s.91). Cechą charakterystyczną ostatnich lat jest znaczny wzrost wpływów środowiska rówieśniczego na kształtowanie zachowań i wartości młodzieży. We wszystkich krajach daje się zauważyć zjawisko kultury młodzieżowej, która zrywa z wartościami i modelami zachowań proponowanymi przez starsze pokolenie (Majewska 1973, s. 253). W roku 1971, J. Abboud pisał o zachowaniu młodzieży, która odrzuca system wartości instytucji społeczeństwa w którym żyje, równocześnie przeprowadzając krytykę instytucji, których celem jest socjalizacja mianowicie: szkoła i rodzina.

Na każdym etapie cyklu życiowego występuje bardzo dużo ograniczeń, przeszkadzających w aktywniejszej rekreacji. Najczęściej jest to niedostatek środków finansowych w okresie młodości czy pod koniec życia (Sikora 1999), zmniejszona ruchliwość (spowodowana posiadaniem małych dzieci), czy też brak czasu (wynikający z faktu podejmowania pracy). Relacja pomiędzy liczbą, charakterem, formą podejmowanych wyjazdów w okresie wychowania dzieci uzależniony jest od specyfiki i możliwości,

koncentrując się na formach łatwo dostępnych, co może mieć pozytywny wpływ na spójność rodziny. Istotnym jest również w procesie kształtowania pozycji w grupie naśladownictwo autorytetów, co wpływa na ujednoczenie poglądów wewnętrznych grupy.

Grupy społeczne do których należą pojedyncze osoby mogą być nazywane „grupami partnerskimi”. Jest to zbiór osób, z którymi jednostka jest najsilniej związana (rodzina, przyjaciele, koledzy i koleżanki ze szkoły). W grupie występuje silna tendencja do podporządkowania się obowiązującym w grupie normom i wartościom (Holloway, Robinson 1997, s.97).

Ryc. 6. Wpływ cyklu życiowego na rekreacyjne zachowania wg R. Rapaport 1975
Źródło: Walmsley, Lewis 1997, za Kowalczyk-Anioł 2007.

System turystyki i rekreacji przedstawić można jako pięć wzajemnie powiązanych składników: zmiennych tła, indywidualnych aspiracji, zmiennych pośrednich, indywidualnego zadowolenia i korzyści. Człowiek dokonuje wyboru na podstawie własnej percepcji, potrzeb i możliwości. Podjęcie decyzji wymaga przekładu motywacji na działanie zewnętrzne w ramach dostępnej informacji. Informację o środowisku uzyskuje się za pomocą wszystkich zmysłów (Stea, Blaut 1973). Człowiek magazynuje ją w pewien sposób w pamięci o czym świadczy jego zdolność do odtwarzania wiedzy o środowisku, z którymi nie ma styczności w danym momencie (Gould, White 1974). Wartości i zwyczaje miejscowości i regionu, w którym człowiek żyje wywierają bardzo silny wpływ na sposób spędzania czasu wolnego. Różne obszary oferują bowiem różne warunki do uprawiania aktywności, co może mieć

bezpośredni wpływ na zachowanie rekreacyjne ludności. Percepcja środowiska (Zajadacz 2011) warunkująca zachowania turystyczne, jest zależna od dwóch podstawowych grup czynników somatycznych oraz społeczno-kulturowych. Ślady wpływów tradycji kulturowych są bardzo trwałe, często określają emocjonalny stosunek do postrzeganego świata. Co więcej, jest rzeczą kluczową, że ludzie ten „ukształtowany przez tradycję obraz świata, często wpojony w okresie wczesnego dzieciństwa zabierają ze sobą w nowe miejsce” (Krzymowska-Kostrowicka 1997, s.25).

Motywy uwzględniane w różnych teoriach, będące wyrazem indywidualnych preferencji różnych form turystyki i rekreacji, mają prowadzić do poczucia satysfakcji turystycznej. Wspomniana satysfakcja jest częścią składową ogólnej satysfakcji z życia w całym procesie wychowania, kształtująca rozwój człowieka oraz przygotowująca go do życia w społeczeństwie. W miarę dorastania człowiek wkracza w kolejne grupy społeczne oraz przyswajał sobie określone role społeczne, które w tych grupach musi pełnić. Z uprawianiem turystyki łączą się bowiem takie cechy jak: aktywność, wspólnota przeżyć, więzy koleżeństwa, odpowiedzialność, odwaga, zaradność. Kształtują one cechy osobowości i pożądane postawy społeczne, czyniąc z turystyki ważny element w bardzo skomplikowanym procesie wychowania oraz przygotowania człowieka do życia w społeczeństwie. Czas wolny (Kelly 1974, s.192) służy w młodości do poszukiwania własnej tożsamości, we wczesnych latach dojrzałych wiąże się głównie z rolą rodziców, później z pracą i środowiskiem zawodowym, a w ostatnim etapie życia bywa bardziej interpersonalny. Kształtowanie się turystycznej konsumpcji w dużej mierze skupia się na koncepcji „*domestic age*”, trendy demograficzne, gdzie wyróżnia się pięć podstawowych etapów w życiu (Alejziak 2000): dzieciństwo, młodość, małżeństwo, „etap pustego gniazda” i starość. Ze względu na specyfikę powyższego opracowania przytoczone zostaną dwa pierwsze etapy życia człowieka:

- *Dzieciństwo* - charakteryzuje się tym, że decyzje o wyjazdach podejmowane są przez rodziców. Do dwunastego roku życia, dzieci podróżują wyłącznie z rodzicami czy opiekunami. Dopiero później pojawiają się pierwsze samodzielne wyjazdy, które najczęściej organizowane są przez szkoły.
- *Młodość* - to czas niezależności, kontaktu z rówieśnikami i poszukiwania własnej tożsamości. Ograniczenia finansowe rekompensowane są dużą ilością czasu wolnego oraz ciekawością świata. Występują już samodzielne wyjazdy, w których cel podróży często jest mniej ważny, niż sam fakt opuszczenia swojego środowiska. Jest to okres gdzie człowiek jest najbardziej aktywny turystycznie.

2.3. Turystyka dzieci i młodzieży

Obecnie turystyka jest zjawiskiem powszechnym, a badania nad turystyką dzieci i młodzieży prowadzone są w Polsce już od ponad czterdziestu lat. Coraz częściej mówiąc o turystyce dzieci i młodzieży wymienia się nauczanie zintegrowane, gdzie poprzez rozpoznanie kulturowych i przyrodniczych uwarunkowań następuje wszechstronny rozwój osobowości. Częstym zjawiskiem jest utożsamianie i zamienne używanie pojęcia turystyki z podróżą (Clifford 1997, Freyer 1997, Podemski 2005, Mikos von Rohrscheidt 2008). W węższym, obiektywnym wyodrębnieniu znaczenia, zjawisko turystyka jest jednym z rodzajów podróży. To „utowarowiona” podróż (Podemski 2005), świadczona jako usługa. Podróż jako projekt edukacyjny zawiera w sobie przesłanie, przygotowanie oraz świadomość celu dla własnego rozwoju. Edukacyjne funkcje pełnią również podróże w grupie, gdzie często ta sama rzeczywistość wywołuje inne działanie, przeżycie, doświadczenie edukacyjne (Czerniawska, Juraś-Krawczyk 2001). Podróż traktowana jako nietypowa forma edukacji wzbogaca wiedzę, rozwija zainteresowania, rozbudza wrażliwość, umożliwia wyjście z codzienności. Wykorzystywane formy wypoczynku dzieci i młodzieży obejmują: kolonie wypoczynkowe i zdrowotne, zimowiska, obozy (np. obóz harcerski), biwaki, półkolonie (formy wypoczynku w miejscu zamieszkania, np. „lato w mieście”) i inne rodzaje wypoczynku grupowego dzieci i młodzieży szkolnej. Warunki i zasady organizacji wypoczynku określa Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 stycznia 1997 r. w sprawie warunków, jakie muszą spełniać organizatorzy wypoczynku dla dzieci i młodzieży szkolnej, a także zasad jego organizowania i nadzorowania. Od 6 kwietnia 2016 roku wszystkich organizatorów obowiązują nowe przepisy rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 30 marca 2016 r. w sprawie wypoczynku dzieci i młodzieży (Dz. U. poz.452). Co więcej wszystkie zgłoszone dane o formach i organizatorach wypoczynku publikowane są przez kuratora oświaty w publicznej bazie danych. Wraz z rozwojem dziecka wzrasta jego zainteresowanie otaczającym go najbliższym środowiskiem i światem. W precyzowaniu celów turystyki i krajoznawstwa dzieci uwzględnić należy młodość i dużą pojemność recepcyjną umysłu. Młodych turystów cechuje żywa emocjonalność, spontaniczna otwartość wobec nowości, plastyczność charakteru, duża energia i olbrzymia łatwość mobilizacji i chęć podejmowania wysiłku fizycznego (Łobożewicz 1996). Cechy te stanowią „doskonałe naturalne tworzywo dla środków kształtujących, którymi dysponuje turystyka na przykład, takich jak wycieczka szkolna” (Łobożewicz 1996, s.17). Dzieci i młodzież są bardzo trudną i wymagającą grupą badawczą, szczególnie jeśli mówimy o przedziale wiekowym dzieci młodszych uczęszczający

do szkoły podstawowej. Niemniej jednak ta grupa jest najczęstszymi uczestnikami wyjazdów turystycznych (obiekty historyczne, kultury i dziedzictwa kulturowego) szczególnie w etapie edukacji szkolnej.

2.4. Turystyka szkolna

Turystyka szkolna, jak wskazuje sama nazwa, dotyczy działalność w zakresie turystyki prowadzonej przez szkołę. Mówiąc „turystyka szkolna” autorka ma na myśli działalność dyrekcji, nauczycieli, i wychowawców tej placówki w zakresie turystyki oraz jej następstwa czyli przede wszystkim wycieczki. Szkoła jako instytucja oświatowa odpowiedzialna za naukę, wychowanie i opiekę nad dziećmi, realizuje różne zadania. Skuteczny proces nauczania i uczenia się, pozwala aby uczniowie osiągnęli optymalną dla siebie ilość wiadomości i umiejętności z różnych dziedzin życia. Środowisko szkolne powinno tak oddziaływać wychowawczo na ucznia, żeby był dobrym uczniem, dzieckiem, kolegą, przyjacielem i Polakiem. Jednym z pośrednich zadań szkoły jest organizacja czasu wolnego dzieci i młodzieży (Kamiński 1965, Przeclawski 1993, Winiarski 2011) oraz rozwój ich zainteresowań.

Współczesna turystyka jest niewątpliwie formą wspomaganie procesu edukacyjnego. Pojęcie turystyki edukacyjnej, nie doczekało się jeszcze wyraźnego umiejscowienia w literaturze turystycznej. Zauważalny jest brak w literaturze przedmiotu jednoznacznych definicji turystyki szkolnej. W wielu książkach z zakresu turystyki, także tych nazywanych „podręcznikami turystyki” turystyka edukacyjna nie występuje jako samodzielna dziedzina, a traktowana jest jako wartościowa funkcja turystyki. Najczęściej pojmowana jest jako tradycyjna turystyka przeniesiona na grunt szkoły uprawiana przez dzieci i młodzież. Określa się ją jako „odmianę turystyki powszechnej, która polega na wykorzystaniu zróżnicowanych form działania w środowisku przyrodniczym i kulturowym, realizowana pod kierunkiem opiekuna (nauczyciela), celem osiągnięcia planowanych założeń dydaktyczno-wychowawczych, z uwzględnieniem elementów krajoznawstwa i rekreacji” (Janowski 2003, Bochenek 2008). Określenie relacji pomiędzy pojęciami turystyka szkolna i edukacyjna jest problematyczne, gdyż często używane są zamiennie. Turystyka edukacyjna opisuje szersze spektrum oddziaływań, uczy, poszerza wiedzę oraz daje wiele umiejętności praktycznych, wzbogaca doświadczenia osobiste wszystkich uczestników podróży (bez względu na wiek czy pozycję społeczną). Natomiast szkolna działalność turystyczna jako jedna z form pracy w szkole, spełnia trzy podstawowe funkcje: kształceniową - czyli edukacyjną,

wychowawczą i zdrowotną (Alejziak 2000), co wskazuje nam na zawężenie oddziaływań (uczniowie, nauczyciele) oraz, że funkcja edukacyjna jest jednym z narzędzi działalności turystycznej. Skala rozwoju zjawiska turystyki szkolnej wymusiła rozwój badań, którego efekty i osiągnięcia zostały zestawione w tabeli nr.6.

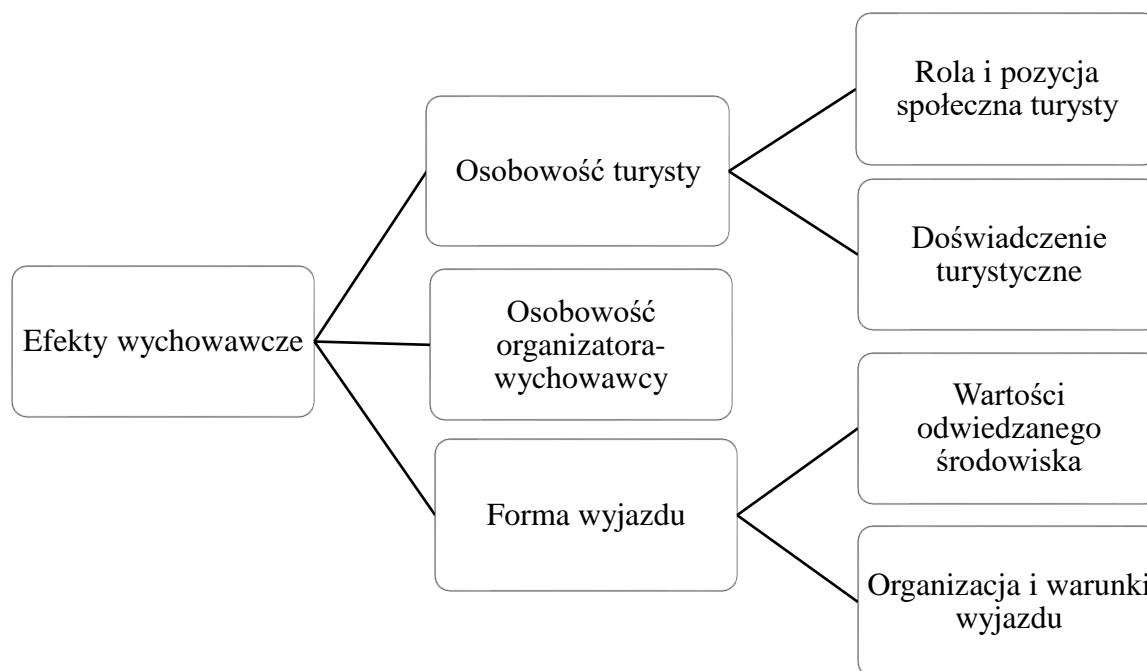
Tabela. 6. Zakres podejmowanych badań - turystyka szkolna

Autor	Zakres podejmowanych problemów - turystyka szkolna
Pawłowski S. (red.) 1929-1938	Czasopismo poświęcone przeglądowi książek i pomocy szkolnych - prace przeznaczone dla nauczycieli oraz wydawnictw pedagogicznych
Węgrzynowicz J., 1971	Zajęcia pozaszkolne i pozalekcyjne, są szansą na rozpoznanie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych ucznia.
Denek K., 1973	Stan i potrzeby krajoznawstwa oraz turystyki w szkole
Przeclawski K., 1979	Turystyka, a wychowanie gdzie następuje integracja nauczania i wychowania
Denek K., 2000	W kręgu edukacji, krajoznawstwa i turystyki w szkole. Edukacja krajoznawcza ma ukazać młodzieży ojczysty kraj i ludzi w nim mieszkających.
Czerniawska O., Juraś-Krawczyk B., 2001	Podróże jako projekt edukacyjny, który niezależnie od czasu, miejsca, celu i innych okoliczności daje szansę na rozwój.
Turos L., 2004	Turystyka i odkrywanie wartości „Małej Ojczyzny”. Edukacja turystyczna daje szansę udziału w dialogu kultur, wychowuje humanistycznie.
Denek K., 2005	Ku dobrej edukacji - przygotowanie uczniów do funkcjonowania w świecie dynamicznych zmian XXI wieku.
Groenwald M., 2005	Wychowanie w szkole - między teorią, formalizmem, a rzeczywistością. Dla edukacji i nauk o niej podstawowe znaczenie mają wartości poznawcze i moralne.
Kowalczyk-Anioł J., 2008	Rozwój przestrzeni urlopowo - wakacyjnej rodzin studentów, uprawianie turystyki w rodzinie. Międzypokoleniowe aspekty turystyki, i wynikające z tego korzyści, za postawie biografii turystycznej.
Denek K., 2009	Edukacja szkolna i pozalekcyjna, dostrzeganie pojawiających się zjawisk i procesów, analizowanie ich i wyciąganie wniosków dla własnego rozwoju.
Denek K., Kamińska A., Kojs W., Oleśniewicz P., 2010	Edukacja jutra w szkole i poza nią. Nauczyciel w procesie wychowania wprowadza ucznia w przestrzeń wartości, co stanowi o efektywność działań współczesnej szkoły.
Szymański M.J., 2013	Zarys problematyki socjologii edukacji. Edukacyjne znaczenie procesów społecznych, jak: stratyfikacja społeczna, socjalizacja, współczesne kształcenie i wychowanie.

Źródło: opracowanie własne.

„Uprawiając turystykę wchodzimy w bezpośredni, osobisty kontakt bądź z przyrodą bądź z kulturą, bądź z życiem społecznym. Szczególna wartość tego sposobu poznawania

polega na tym właśnie, że dokonuje się bezpośrednio, a nie za pośrednictwem książek, czasopism, filmu, telewizji czy radia” (Przeclawski 2004). Poznawanie świata przez turystykę, jest więc pierwszoplanowym elementem wychowawczej funkcji turystyki, zwłaszcza w odniesieniu do krajowej i zagranicznej turystyki dzieci i młodzieży. „Warto też wskazać na celowość podejmowania badań nad rzeczywistą funkcją turystyki szkolnej (Tab.5). Wyniki tych badań mogłyby stanowić przyczynek do skonstruowania programu integrowania wychowania przez turystykę, a także integracji turystyki w system kształcenia w powszechnej szkole (Przeclawski 2004). Wychowawcza funkcja turystyki zależy oczywiście od tego kim jest turysta. Od jego wieku, płci, wykształcenia czy zamożności. Rola i pozycja społeczna turysty i jego dotychczasowe doświadczenia ukształtowały już w nim pewną postawę. Turysta jest uczestnikiem określonych kręgów społecznych, jednocześnie posiada pewne doświadczenia wyniesione z poprzednich wyjazdów turystycznych. Można przypuszczać, że czynniki determinujące wychowawcze efekty turystyki (Ryc.7) ukształtowały jego postawę (Przeclawski 2004).

Ryc.7. Czynniki determinujące wychowawcze efekty turystyki
Źródło: Przeclawski 2004.

Turystyka i rekreacja należą do tych dziedzin, które szczególnie silnie powiązane są z życiem społeczeństwa jego obliczem i zachodzącymi w nim procesami. Z jednej strony odzwierciedlają one to życie na tle jego analiz rozpatrują w różnej skali i w różnych aspektach problemy edukacji, z drugiej strony spełniają w stosunku - w jego indywidualnym i zbiorowym

wymiarze - określone funkcje. Rola turystyki i rekreacji w stosunku do systemu edukacji, w tym również edukacji społeczeństwa, polega także na dostarczaniu przesłanek inspirujących i ukierunkowujących jego działalność (Tauber, Siwiński 1999). Siła oddziaływania edukacyjnego wycieczki zależy od odwiedzanego obszaru i charakteru wyjazdu. Może ono mieć różną wartość wychowawczą i edukacyjną. Duża liczba typów działalności turystycznej wykorzystywana w szkole wzbogaca ofertę dydaktyczną i potwierdza ściśle powiązanie wykorzystywania turystyki dla rozwoju i upowszechniania edukacji (Tab.7). Dlatego też tak istotnym jest, aby przed przystąpieniem do organizacji wycieczki zastanowić się nad doborem trasy, punktów docelowych oraz wziąć pod uwagę walory przyrodnicze, historyczne, kulturalne i społeczne danego środowiska.

Tabela.7. Definicje podstawowych typów turystyki wykorzystywanej w szkole

Nazwa	Opis
Turystyka kulturalna	Turystyka kulturalna to przede wszystkim odwiedzanie miejsc wartości artystycznej i historycznej składających się na dziedzictwo kulturowe człowieka. Jest to więc zwiedzanie zabytków architektury, miejsc związanych ze sławnymi ludźmi, wystaw artystycznych, galerii sztuki itp.” (Medlik 1995, s.81-82, Marczak 2000, s.47). Przez pojęcie turystyki kulturalnej rozumie się każdą formę turystyki, w której zawarte są oferty kulturalne (Gaworecki 2003, s.81).
Turystyka kulturowa	Nazwą turystyki kulturowej możemy określić wszystkie grupowe lub indywidualne wyprawy o charakterze turystycznym, w których następuje spotkanie uczestników podróży z obiektami, wydarzeniami i innymi walorami kultury wysokiej lub popularnej, albo powiększa się ich wiedza o otaczającym człowieka świecie (World Tourism Organization 1985, Weissenborn 1997, s.8, Dreyer 2000, s.21, Mikos von Rohrscheidt 2008, s.31, Kamel, 2012, Kugiejko i in. 2015, s.1).
Turystyka regionalna	Obejmuje podróże o charakterze turystyczno-edukacyjnym, których celem jest poznanie konkretnych regionów kulturowych, historycznych (Schwegemann 2001, Mikos von Rohrscheidt 2008, s.167)
Turystyka kulturowo-przyrodnicza	Jest to taka forma turystyki, której wyraźnym celem wyprawy są naturalne walory środowiska. Ma ona wyraźny charakter edukacyjny (podróże przyrodniczo studyjne (Dreyer 2000, s.91) ukierunkowany na poznanie z chronionym, naturalnym dziedzictwem przyrodniczym (Mika 2007) lub zgłębienie wiedzy o otaczającym świecie.
Turystyka obiektów przemysłowych i technicznych	Turystyka industrialna i postindustrialna (Milewski 2005, Orłowski 2008) obejmuje podróże turystyczne, ukierunkowane głównie na zwiedzanie historycznych lub czynnych obiektów związanych z wydobywaniem surowców, krajobrazem przemysłowym czy poprzemysłowym (nieczynne szyby, sztolnie, kopalnie, huty, spichlerze, porty itd.).
Turystyka miejska	Mianem turystyki miejskiej określamy rodzaj podróży, której podstawowym spektrum zainteresowań jest miasto (Mikos von Rohrscheidt 2008 s.97, Żabińska 2013)

Turystyka edukacyjna	Rodzaj podróży ukierunkowany na poszerzanie wiedzy uczestników. Dominujący udział w programie obejmuje treść edukacyjną przewidującą realizację tematu. Do tego rodzaju turystyki zaliczane są podróże studyjne, podróże tematyczne, podróże językowe (Mikos von Rohrscheidt 2008 s.77)
Turystyka krajoznawcza	Stanowi praktyczną realizację krajoznawstwa, które jest ruchem społecznym, który zmierza do rozpowszechniania wiedzy o własnym kraju, poprzez organizowanie i realizowanie aktywności turystycznej. Aktywność turystyczną, zmierzającą do realizacji celów krajoznawczych określa się jako turystykę krajoznawczą (Suprewicz 2005)

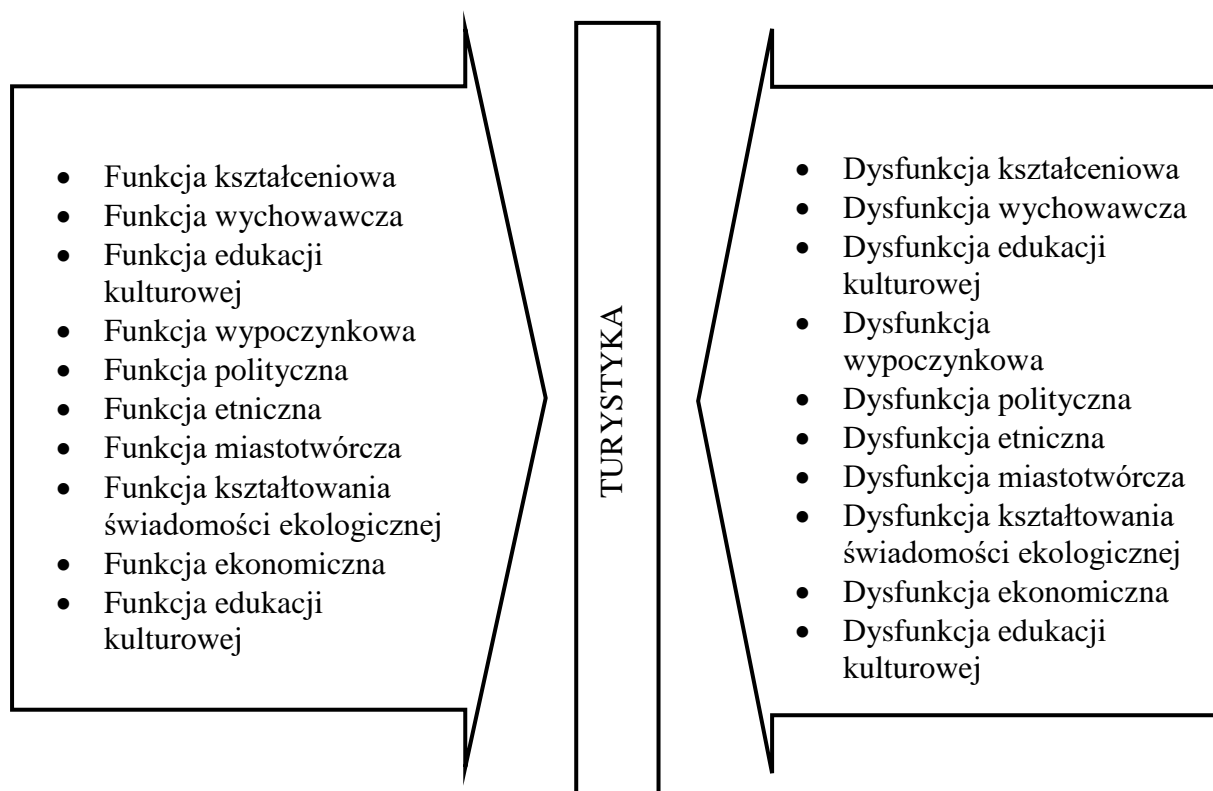
Źródło: opracowanie własne.

Przedstawione w tabeli nr 7 wykorzystywane w szkole typy turystyki, świadczą o szerokim wykorzystaniu tej działalności. Rozpoczynając od turystyki lokalnej, regionalnej gdzie podróże mogą mieć charakter przyrodniczy, historyczny czy kulturowy po turystykę krajoznawczą gdzie zmierza się do rozpowszechniania wiedzy o własnym kraju. Wyjazd turystyczny daje możliwość przebywania w miejscach oraz poznawanie rzeczy, znanych wcześniej jedynie z książek, opowieści rodziców, nauczycieli, znajomych. Sytuacja taka powoduje, że człowiek w szczególny sposób odczuwa, zapamiętuje i uświadamia sobie poznawane fakty (Alejziak 2000). L. Turos (1996, 2003) definiuje „turystykę edukacyjną jako formę uczestnictwa w wycieczkach krajowych lub zagranicznych, która umożliwia zdobycie wiedzy o zabytkach kultury, architektury i porównania jej z posiadaną wiedzą teoretyczną, uzyskaną w procesie kształcenia w szkole i w uczelni wyższej”. Turystyka w dużej mierze będzie taka jakiej nauczy się obecna młodzież. Ostatecznie więc specyfiki turystyki dzieci i młodzieży jako zjawiska szukać należy w kategoriach stosunku człowieka do przestrzeni. Rozpatrywać ją trzeba jako element szerszego procesu przestrzennej ruchliwości wzbogacony o rozwój intelektualny uczestników.

2.5. Funkcje i dysfunkcje turystyki

Turystyka jest trudnym do zdefiniowania zjawiskiem, które w odniesieniu do życia społecznego i gospodarczego pełni bardzo wiele funkcji. Funkcje te, można podzielić na pozytywne (efunkcje) i negatywne (dysfunkcje), albo na postulowane i rzeczywiste. Tym samym rzeczywistość może nie pokrywać się z oczekiwaniami, nie spełniać ich lub je wręcz przerastać. Funkcje i dysfunkcje turystyki dotyczą zarówno stosunku do turysty, mieszkańców, a także ogólnej gospodarki i środowiska przyrodniczego terenów odwiedzanych. Wchodząc

w bezpośredni, osobisty kontakt z przyrodą, z kulturą, z życiem społecznym oraz ludnością, za szczególną wartością tego sposobu poznawania uznaje się bezpośrednie doznanie.

Ryc.8. Funkcje i dysfunkcje turystyki

Źródło: opracowanie własne na podstawie Przecławski 1996, Gaworecki 2000, Alejsiak 2000, Kwilecki 2013.

Mówiąc o funkcjach turystyki, należy mieć na uwadze całokształt skutków, tym samym jednoznaczne rozgraniczenie funkcji przypisywanych turystyce jest dosyć trudne, ponieważ część z nich wzajemnie się łączy i przenika. Nieprzystosowanie do pełnienia określonych funkcji przyczynia się do nieprawidłowego funkcjonowania, czego wynikiem jest pojawienie się zjawiska dysfunkcji, powstawania patologii społecznych za pośrednictwem turystyki. Rycina nr 8 przedstawia pozytywne jak i negatywne oddziaływania, które dotyczą tych samych dziedzin życia człowieka. Wydaje się, że występowanie funkcji i dysfunkcji równoległe jest pewną prawidłowością wynikającą ze złożoności zachowań turystów. Turystyka jest zjawiskiem zdecydowanie korzystnym, a pozytywne funkcje turystyki szkolnej spełniane są wówczas, gdy w trakcie wycieczek osiągnęte są zamierzone cele i realizowane są określone zadania.

Funkcje współczesnej turystyki szkolnej wymagają systematycznej oceny, zwrócenia uwagi, że skutki jej rozwoju mogą być negatywne tj. zjawiska patologiczne, dewastacja środowiska przyrodniczego, kulturowego. Zagadnienie funkcji i dysfunkcji turystyki szkolnej stanowi istotny problem o wyraźnie zarysowanym aspekcie praktycznym. W rozdziale ósmym autorka pojęła próbę klasyfikacji skutków ekspansji turystyki dzieci i młodzieży.

*Świat takich nauczycieli chwalił i chwali,
którzy ucząc chodzili, a chodząc nauczali.*

J. Minasowicz

3. Krajoznawstwo i turystyka dzieci i młodzieży

W pierwotnym krajoznawczym nurcie badań traktowano krajoznawstwo i turystykę jako istotne źródła wiedzy geograficznej. Nierozzerwalny związek pomiędzy badaniami geograficznymi, turystyką i krajoznawstwem stanowiła działalność prof. Stanisława Pawłowskiego (Zajadacz 2014). Wskazywał on na znaczenie badań geograficznych jako źródła użytecznej wiedzy w organizacji turystyki i krajoznawstwa, podkreślając stosowany charakter informacji geograficznych. Najważniejszą rolę w edukacji odgrywają niewątpliwie trzy przedmioty odnoszące się do kraju ojczystego: język polski, historia i geografia, których zależności opisuje pojęcie krajoznawstwa. Krajoznawstwo integruje i popularyzuje wiedzę z różnych dyscyplin naukowych, uznane jako ruch popularyzacyjno-naukowy, może być traktowane jako działalność oświatowa. W okresie międzywojennym A. Patkowski (1947) nawiązując do problemów zachowania tradycji i tożsamości określił krajoznawstwo jako służbę państwu, poczucie współodpowiedzialności za teraźniejszość i przyszłość. „Krajoznawstwo może stanowić formę aktywności podejmowaną przez dzieci i młodzież zarówno w czasie wolnym, jak i część programu nauczania realizowanego w szkole. Może być podejmowane w codziennym otoczeniu, jak i poza nim w formie różnego typu wyjazdów turystycznych” (Zajadacz, Kugiejko 2016). Współczesny szkolny ruch krajoznawczo-turystyczny dzieci i młodzieży szkolnej koordynowany jest przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu. Ministerstwo współpracuje w tej dziedzinie m.in. z Polskim Towarzystwem Turystyczno-Krajoznawczym (PTTK), Związkiem Harcerstwa Polskiego (ZHP) oraz Polskim Towarzystwem Schronisk Młodzieżowych (PTSM). Wzór działalności krajoznawczo-turystycznej sprecyzowany został w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001 roku na temat warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki.

3.1. Cele i organizacja szkolnej działalności krajoznawczo-turystycznej

W wielu opracowaniach podkreśla się, że krajoznawstwo jest drogą do kompleksowej poznawania kraju, jego przeszłości i współczesności, którą osiąga się indywidualnie lub zespołowo w trakcie wycieczek, lub uzupełnia poprzez lekturę (Denek 1973). Krajoznawstwo jako ruch popularyzacyjno-naukowy, może być ruchem oświatowym oraz uświadamiającym. Istotnym jest zachowywanie właściwej proporcji pracy umysłowej względem wysiłku fizycznego (Drogosz 2009). Wypoczynek dzieci i młodzieży jest nieodzownym elementem procesu edukacyjnego, od niego zależy również efektywność nauki.

Ograniczenia dotyczące wykorzystywanych w szkołach treści kształcenia (Denek 2000, Stech 2000) charakteryzują: encyklopedyzm, werbalizm, uniformizm, dysharmonia pomiędzy treściami, a możliwościami uczniów, akademizm oraz brak powiązania z życiem. Współczesne krajoznawstwo może stanowić sprawdzoną i skuteczną metodę aktywnego przekazywania wiedzy i kształtowania umiejętności, umożliwiając m.in. weryfikację wiedzy teoretycznej w oparciu o doświadczenia, konfrontacje z rzeczywistością. Cele pracy krajoznawczej z dziećmi i młodzieżą szkolną opierają się na działalności poznawczej i wychowawczej akceptowanej przez władze oświatowe, a będące częścią składową polityki społecznej. Krajoznawstwo określane jest jako wszechstronne poznawanie kraju, jego przemian i rozwoju, kształtowanie patriotyzmu i aktywnej postawy obywatelskiej (Łobożewicz 1978, Zajadacz 2014b).

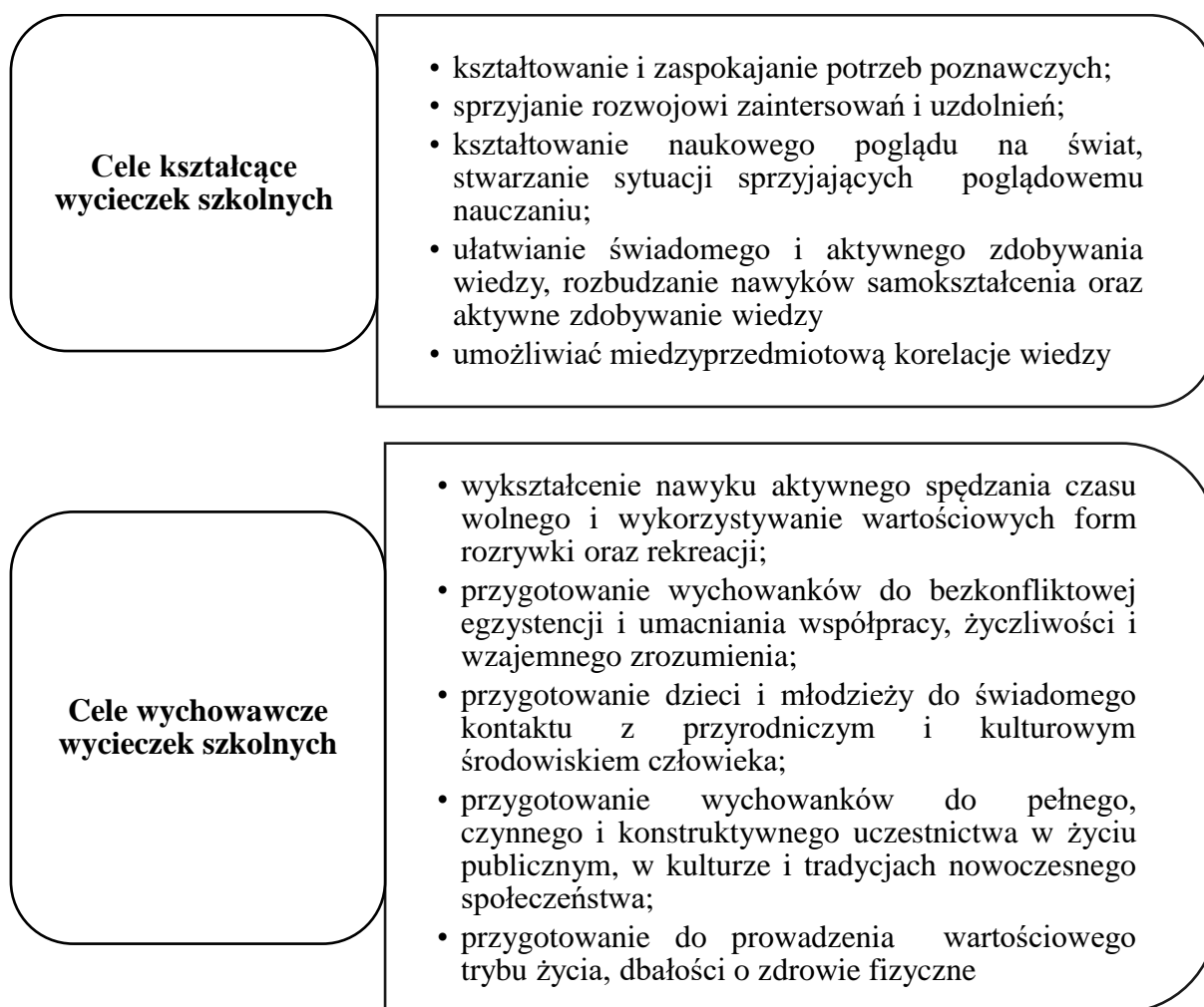
Zwraca się tym samym uwagę na istotę umiejętnego i systematycznego wprowadzania istoty krajoznawstwa do zajęć w szkołach, która zostaje zakorzeniona w pamięci młodzieży zdecydowanie bardziej niż treści zdobywane w murach szkoły czy przez literaturę. Umożliwia się realizację procesu świadomego i aktywnego zdobywania wiedzy, łącząc edukację szkolną z życiem (Gałęziewska 1993, Bereźnicki 2007). Dla potrzeb szkolnego ruchu krajoznawczo-turystycznego A. Czarnowski (1969) przedstawia podstawowe zasady krajoznawstwa:

- poznawanie kraju począwszy od własnego środowiska
- poznawanie człowieka, pracy ludzkiej i jej wpływu na środowisko
- budzenie patriotyzmu i kształtowanie aktywnej postawy każdego członka społeczeństwa
- wielokierunkowe, aktywne i emocjonalne zaangażowanie

Działalność turystyczna i krajoznawcza powinna być nieodłącznym elementem w pracy dydaktyczno-wychowawczej współczesnej szkoły. Nauce musi towarzyszyć wypoczynek i rekreacja, a połączenie turystyki i krajoznawstwa pozwala realizować treści związane

z programem poprzez atrakcyjną formę zajęć. „Pojęcia krajoznawstwa oraz wykorzystanie tego typu aktywności w procesie kształcenia dzieci i młodzieży od pierwotnych akcentów związanych w głównej mierze z kształtowaniem patriotyzmu po współczesne dostrzeżenie w nim skutecznej metody nauczania poprzez doświadczenie (*learning-by-doing*). Efektywność tego typu działań zależy zarówno od umiejętności organizacji wypraw, jak również od osobistego zainteresowania młodzieży wyprawami terenowymi i zaangażowania w nie” (Zajadacz, Kugiejko 2016).

Kształtowanie osobowości młodego człowieka poprzedzone jest celowo zamierzonym i przemyślanym działaniem realizowanym na podstawie programów dydaktyczno-wychowawczych. Merytoryczną i metodyczną dokumentację szkoły stanowi program wychowawczy, plan nauczania oraz program nauczania dla każdego z poszczególnych przedmiotów. Program wychowawczy szkoły to uporządkowany opis celów i działań odnoszący się do funkcjonowania placówki w aspekcie wychowania. Zawiera on zatwierdzony przez radę pedagogiczną zbiór zadań opracowany na okres całego roku szkolnego. Reforma systemu edukacji wprowadziła prawo wyboru programów nauczania, pojawiła się tym samym możliwość opracowania programów autorskich na bazie podstaw programowych i ramowych planów nauczania (Reforma systemu edukacji) również w dziedzinie turystyki czy krajoznawstwa. W opinii pedagogów turystyka jest jednym z najstarszych systemów dydaktycznych (Muszyński 1976, Gałęziowska 1993, Turowski 1997, Bochenek 2008). Triada, na którą składa się: nauka, wypoczynek i rekreacja pozwalają realizować w atrakcyjnej dla uczniów formie treści związane z programem edukacyjnym. Jasno określone cele kształcące (poznawcze) oraz zadania wychowawcze nawiązujące do turystyki dzieci i młodzieży przyczyniają się do uzyskania oczekiwanych rezultatów (Ryc.9). Celem wycieczek szkolnych jest głównie realizacja ustaleń dydaktyczno-wychowawczych programu nauczania, jego tematów i haseł (Drogosz 2009).

Ryc. 9. Cele kształcące i wychowawcze wycieczek szkolnych
Źródło: opracowanie własne.

Edukacja jest ważną dziedziną życia społecznego, służącą osiągnięciu celów społecznych i realizacji jego potrzeb. W czasach współczesnych edukacja stanowi bardzo rozbudowaną dziedzinę życia, do której należy m.in. przekaz dorobku poprzednich pokoleń bez którego niemożliwa byłaby ciągłość rozwoju społecznego i cywilizacyjnego. Autorzy znaczących prac socjologicznych (Bystroń 1930, Chałasiński 1948, Znaniecki 1973, Szczepański 1973, Szacki 2002) niejednokrotnie wyrażali pogląd, że wychowanie należy do najważniejszych czynności ludzkich, a szkoła jest instytucją wpływającą na całokształt życia społecznego, w tym również na aktywność turystyczną.

3.2. Szkolna działalność krajoznawczo- turystyczna

Edukacja turystyczna jak podaje L. Tuross (1996) jest złożonym wieloetapowym i wieloczynnikowym procesem przygotowania dzieci, młodzieży oraz dorosłych do prawidłowego rozumienia i uprawiania turystyki, formą aktywności poznawczej oraz formą rekreacji. Celem powyższej edukacji jest dostarczenie uczestnikom wiedzy o istocie, genezie, tradycji, doświadczeniach organizacyjnych oraz wzorach uprawiania turystyki. Poza wartościami poznawczymi i wychowawczymi turystyki, podkreśla się wyraźnie jej znaczenie zdrowotne. Realizacja celu zdrowotnego wymaga kierowania szkolnego ruchu turystycznego do środowisk najbardziej korzystnych biologicznie (las, woda, góry) oraz racjonalnego opracowania programu zajęć, uwzględniającego w odpowiedniej proporcji zwiedzanie jak i wypoczynek. Program nauczania w ośmioletniej szkole uwzględniał szereg różnorodnych wycieczek przedmiotowych, które znajdują zastosowanie w licznych obowiązkowych przedmiotach nauczania (Łobożewicz 1978). Stosowanie takich rozwiązań wykorzystuje się zarówno dla wprowadzania uczniów w określone zagadnienia jak i dla ich całościowego podsumowania. Obowiązujące programy nauczania podkreślają wyraźnie, że wycieczki szkolne są punktem wyjścia w nauczaniu wielu przedmiotów obowiązkowych służąc poszerzaniu wiedzy ucznia oraz kształtowaniu odpowiednich wyobrażeń i pojęć. W ten sposób przyczyniają się do pełniejszego zdobycia przez dzieci i uczniów określonego zasobu wiedzy, umiejętności i nawyków.

Edukacja lekcyjna, pozalekcyjna i pozaszkolna uprawiana jest w aspekcie turystyki i krajoznawstwa w szkole kształtowana jest przez: dyrektorów szkół, nauczycieli sprawujący funkcje opiekunów Szkolnych Kół Krajoznawczo-Turystycznych, Szkolnych Kół Turystycznych. Odgrywają oni istotną rolę realizatorów procesu dydaktyczno-wychowawczego nowoczesnej szkoły. Wykonują niezwykle ważne, odpowiedzialne i zaszczytne zadania „nauczycieli kraju ojczystego” (Denek 1981). Organizacja imprez turystycznych, przygotowywanie lub oferowanie, a także realizacja imprez turystycznych opiera się o wytyczne zawarte w Ustawie o Usługach Turystycznych (Dz.U. 2016 poz.187). Dydaktyczne wartości wycieczki pogłębia fakt, że uczestnik jest w bezpośrednim towarzystwie nauczyciela, przewodnika, pilota wycieczki. Są to osoby dysponujące fachową wiedzą na temat przedmiotu zainteresowania. Działalność turystyczna w szkole uwzględnia również zagadnienia, takie jak funkcjonowanie systemów szkolnictwa, oświata, a gospodarka narodowa lub planowanie oświaty z uwzględnieniem działalności turystycznej. Ruch krajoznawczy w Polsce powstał wraz z założeniem i działalnością Komisji Edukacji Narodowej. Idee ruchu

podkreślają niezastąpione wartości kształcące i wychowawcze oraz rozpowszechnianie zasady, aby uczniowie „naprzód znali swój kraj, a potem sąsiedzkie bliskie” (Denek 1997 s.22). Ważnym wydarzeniem dla przyszłego ruchu krajoznawczego i turystycznego w Polsce, było utworzenie w 1873 roku pierwszej organizacji turystycznej, a następnie w 1906 roku Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego (PTTK).

Turystyka krajoznawcza jest jedną z trzech głównych form turystyki (turystyka wypoczynkowa i turystyka kwalifikowana). Zaspokaja ona potrzeby poznawcze turysty, wypełnia treścią ruch turystyczny. Bez treści krajoznawczej turystyka byłaby zwykłym "przemieszczaniem się" w przestrzeni. Podkreślić należy, że działalność turystyczna szkoły również wykorzystuje formy turystyki krajoznawczej, jednak powszechnie są one wzbogacane o inne rodzaje turystyki. Integracji wiedzy sprzyjają dłuższe wycieczki krajoznawczo-turystyczne, organizowane dla potrzeb kilku przedmiotów nauczania jednocześnie. Koncepcja wycieczek zintegrowanych (wielopredmiotowych) ze względu na ich istotność domaga się dalszych szczegółowych opracowań, zarówno pod względem organizacyjnym, jak i programowym z uwzględnieniem potrzeb wszystkich poziomów nauczania. Co więcej, żadna lekcja, zajęcia prowadzone przez najbardziej utalentowanego pedagoga nie będą w stanie zastąpić poznania przez osobiste doświadczenie. Poznanie będzie jednak wnikliwsze i pełniejsze, jeżeli jego proces zostanie właściwie zorganizowany, a poznający przygotowany do odbierania odpowiednich bodźców.

4. Organizacja turystyki dzieci i młodzieży

Skoro wychowanie jest procesem odnoszącym się przede wszystkim do dzieci i młodzieży, to socjologia pedagogiczna jak dowodził Gottlieb (1934), powinna opierać się na poznawaniu rozwoju oraz ich właściwości życia zbiorowego. Kolejnym zadaniem jest opis socjologiczny podstawowych i najważniejszych instytucji wychowawczych, jakimi są rodzina oraz szkoła. Socjologia pedagogiczna analizuje też strukturę społeczeństwa wychowującego, w tym państw, kościołów, grup sportowych i innych ugrupowań do jakich należą dzieci i młodzież (Szymański 2013). Analiza różnych środowisk, w których przebywa młode pokolenie, ze szczególnym uwzględnieniem ich funkcji wychowawczych wskazuje na potrzebę działania, ale również na trudności w organizacji.

4.1 Działalność organizatorów turystyki dzieci i młodzieży

W Polsce istnieje wiele biur i instytucji zajmujących się turystyką młodzieżową, które prężnie współpracują ze sobą. W obszarze organizacji brakuje jednak kilku znaczących liderów o zasięgu ogólnopolskim. Co więcej, sam rynek jest dość rozdrobniony (Raport, Turystyka młodzieżowa), na co bezpośredni wpływ ma fakt, ściślejszej zależności od szkolnego kalendarza. Co oczywiste, okres najintensywniejszej pracy obejmuje ferie i wakacje letnie. Pozostała część roku daje szansę jedynie na organizację, kilkudniowych wyjazdów lub zielonych szkół, które mają miejsce w miesiącach maj-czerwiec. Trzeba również zauważyć, że działalność wiąże się z dużą odpowiedzialnością, gdyż organizatorzy za każde dziecko do 18 roku życia odpowiadają prawnie. Od kwietnia 2016 r. obowiązują nowe zasady organizowania i nadzorowania wypoczynku dzieci i młodzieży, gdzie zamiar zorganizowania wypoczynku zgłasza się kuratorowi oświaty w formie zgłoszenia wypoczynku. Aktualne informacje dla organizatorów, rodziców i uczestników wypoczynku (strona internetowa Ministerstwa Edukacji Narodowej, Ministerstwa Sportu i Turystyki) regulowane są przepisami:

1.) znowelizowanej ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2015 r. poz.2156, z późn. zm.), zmienionej ustawą z dnia 11 września 2015 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz ustawy o Krajowym Rejestrze Karnym (Dz. U. z 2015 r. poz.1629),

2.) nowego rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 marca 2016 r. w sprawie wypoczynku dzieci i młodzieży (Dz.U. z 2016 r., poz.452).

Do założonych zadań i celów w pracy dydaktyczno-wychowawczej niezbędny staje się dobór odpowiednich treści oraz form działania w zakresie turystyki. Na podstawie Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001 roku w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki (Dz.U. z 2001r., Nr 135, poz.1516) organizatorami form turystycznych mogą być: przedszkola, szkoły, placówki. Wycieczki i imprezy realizowane są w ramach zajęć: lekcyjnych, pozalekcyjnych oraz pozaszkolnych. W organizowaniu form działalności, o której mowa w ust. 1 rozporządzenia, szkoły mogą współdziałać ze stowarzyszeniami i innymi podmiotami, których przedmiotem działalności jest krajoznawstwo i turystyka. Organizacja i przeprowadzanie wyjazdów dzieci i młodzieży podlega wielu wytycznym, znajdującym się w licznych ustawach, rozporządzeniach, które przedstawione zostały w tabeli 8. Przepisy te obejmują zarówno wytyczne dla szkół i placówek edukacyjnych, organizatorów turystyki czy zrzeszonych ugrupowań.

Tabela. 8. Przepisy prawne związane z organizacją wypoczynku dzieci i młodzieży

Przepisy prawne związane z wypoczynkiem dzieci i młodzieży.	<p>Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych (Dz.U. z 2014 r. poz.196 z późn. zm.)</p> <p>Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r., o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz.U. z 2000 r., nr 6, poz.69 ze zmianami)</p> <p>Konwencja o Prawach Dziecka (Dz. U. Z 1991 r., nr 120, poz.526)</p> <p>Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (Dz.U. z 2003 r. Nr 6, poz.69 z późn. zm.)</p> <p>Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 stycznia 1997r. w sprawie warunków, jakie muszą spełniać organizatorzy wypoczynku dla dzieci i młodzieży szkolnej, a także zasad jego organizowania i nadzorowania (zmiana z dnia 9 grudnia 2009r. Dz.U. z 2009r. nr 218,poz.1696).</p> <p>Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2011r.w sprawie dopuszczalnych form realizacji obowiązkowych zajęć wychowania fizycznego (Dz.U. z 2011r. nr175,poz.1042).</p>
---	--

<p>Przepisy prawne dla organizatorów wypoczynku dzieci i młodzieży.</p>	<p>Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 stycznia 1997 r. w sprawie warunków, jakie muszą spełniać organizatorzy wypoczynku dla dzieci i młodzieży szkolnej, a także zasad jego organizowania i nadzorowania (Dz.U. z 1997r. Nr 12 poz. 67 i Nr 18 poz.102)</p> <p>Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 13 czerwca 1990 r. w sprawie zorganizowanych podróży, wakacji i wycieczek (90/314 EWG)</p> <p>Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz. U. z 2010 r., nr 220, poz.1447 ze zmianami)</p> <p>Rozporządzenie MSW z dn. 21.02.2012 r. zmieniające rozporządzenie MSWiA z dnia 18.07.2008 r. w sprawie kontroli ruchu drogowego</p>
<p>Organizacja wyjazdu, wycieczki szkolnej</p>	<p>Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001 roku w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki (Dz. U. z 2001 r., nr 135, poz.1516)</p> <p>Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. Prawo o ruchu drogowym (Dz.U. z 2012 r. poz.1137)</p> <p>Ustawa z dnia 7 września 1991 roku o systemie oświaty</p> <p>Ustawa z dnia 25 czerwca 2010 roku. O sporcie (Dz. U. z 2010 r., nr 127, poz.857)</p> <p>Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych (Dz. U. z 2011 r., nr. 208, poz.1240)</p> <p>Rozporządzenie MEN z dnia 9 sierpnia 2011 r. w sprawie dopuszczalnych form realizacji obowiązkowych zajęć wychowania fizycznego (Dz. U. z 2011 r., nr. 175, poz.1042)</p> <p>Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich (Dz.U. z 2011 r., nr. 208, poz.1241)</p>

Źródło: opracowanie własne.

Ustawa o systemie oświaty regulująca kwestię organizacji kolonii, obozów, czy biwaków posługuje się pojęciem wypoczynku, który w rozumieniu ustawy obejmuje większość możliwych form organizacji czasu wolnego dla dzieci i młodzieży, w okresach, kiedy nie chodzą one do szkoły. Wypoczynek według definicji to nie tylko obozy, czy kolonie, ale także różne formy spędzania czasu z dziećmi, młodzieżą (półkolonie, zima w mieście). Definicja

zawarta w ustawie stwierdza, że wypoczynek musi być zorganizowany dla dzieci i młodzieży w celach rekreacyjnych lub w celu regeneracji sił fizycznych i psychicznych. Może być on połączony z pogłębianiem wiedzy, rozwijaniem zainteresowań, uzdolnień.

Wycieczki szkolne są charakterystycznym, narzędziem wykorzystywanym w szkołach do rozpowszechniania turystyki i rekreacji. Wycieczki mogą trwać od jednego dnia do nawet tygodnia, w ich trakcie mogą być prowadzone zajęcia edukacyjne lub też mogą mieć charakter wypoczynkowy. Różnorodność charakteru i tematyki wycieczek szkolnych uniemożliwia jednoznaczne zakwalifikowanie ich do jednego typu podróży edukacyjnych czy kulturowych. Jest to możliwe tylko w odniesieniu do konkretnej imprezy turystycznej, której program i realizacja wyraźnie określiłyby przynależność do jednego z typów podróży.

Współdziałanie wszystkich zainteresowanych instytucji i organizacji w zakresie kształtowania nawyków aktywnego wypoczynku i stwarzania warunków do realizacji przedsięwzięć, regeneracji sił najmłodszego pokolenia staje się obecnie bardzo istotnym zagadnieniem. Ten stan rzeczy dostrzegają i wykorzystują od wielu lat ZHP, ZHR i PTTK. Uznając walory wychowawcze tkwiące w krajoznawstwie i turystyce jako jeden ze środków oddziaływania na dzieci i młodzież. Związek Harcerstwa Polskiego oraz Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej posiadają bogatą tradycję w popularyzowaniu turystyki i krajoznawstwa (Harcerstwo Dziś - Raport o stanie ZHP). Poprzez kształtowanie zainteresowań historią i kulturą naszego kraju wychowują w duchu patriotyzmu (Misja ZHP). Organizowanie pracy z dziećmi i młodzieżą tak, aby w podobnych proporcjach stale wpływać na rozwój wszystkich obszarów (Podstawy wychowawcze ZHP). Alternatywna ogólnopolska organizacja harcerska (ZHR) również aktywnie działa w życiu społecznym, mając wpływ na kształtowanie stylu życia młodych ludzi, podejmując służbę na rzecz innych i środowiska naturalnego (Misja ZHR).

Długa jest historia i doświadczenie w zakresie organizowania czasu wolnego, w którym nie brakuje troski o rozwój kultury fizycznej, sportu, turystyki i krajoznawstwa. Najczęściej kojarzone z harcerstwem są biwaki, obozy letnie, rajdy czy też zloty (Mroczek-Żulicka 2015). Celem harcerskich jednostek turystyczno-krajoznawczych jest: „wychowanie w duchu turystyki, poznawanie i propagowanie tematyki turystyczno-krajoznawczej w swoich środowiskach, korzystanie z form związanych ze specjalnością, zachęcanie harcerzy do zdobywania odznak PTTK i harcerskich odznak turystycznych, wspólna praca na rzecz harcerskiego szlaku turystycznego” (Misja ZHP). Program wychowawczy ZHP stymuluje zainteresowanie dzieci i młodzieży uprawianiem turystyki, a nierzadko turystyka staje się życiową pasją młodych ludzi.

W realizacji wspólnych dla ZHP i PTTK celów harcerstwo niejednokrotnie korzystało z pomocy Polskiego Towarzystwa Turystyki Krajoznawczej jako społecznego organizatora krajoznawstwa i turystyki w Polsce. PTTK istniejące od 67 lat promuje aktywny wypoczynek nie tylko ludzi dorosłych, ale przede wszystkim dzieci i młodzieży. Dzieci i młodzież w życiu Towarzystwa zajmują szczególne miejsce, stąd w ofercie znaleźć można m.in. rajdy, zloty przeznaczone dla młodzieży, a także odznaki turystyczne czy konkursy. Istniejące koła i kluby, skupiają przedstawicieli młodego pokolenia Polaków, którzy chętnie uczestniczą w imprezach, których celem jest edukacja turystyczna i krajoznawcza (Informacja o Polskim Towarzystwie Turystyczno-Krajoznawczym). Mając na uwadze dalszy rozwój krajoznawstwa i turystyki, właściwą organizację oraz systematyczne wyrabianie w młodzieży nawyków uprawiania turystyki, ZHP i PTTK chcą rozpowszechnić te idee w bliskiej i konkretnej współpracy (Porozumienie z dnia 9 marca 2006 r.).

4.2. Uwarunkowania prawno-instytucjonalne systemu edukacji w Polsce

Ważnym problemem jest uczestnictwo i nie uczestnictwo dzieci i młodzieży w szkolnej turystyce, czego bezpośrednią przyczyną może być zerowa lub niewystarczająca oferta proponowana przez szkoły. Kształtowanie postaw podmiotowych, uspołecznionych, wymaga elastyczności w kształceniu, jasnego określania w różnych okresach potrzeb w zakresie przygotowania ludzi do życia oraz zintegrowanej wizji cywilizacji naukowo-technicznej i humanistycznej (Banach 1999). Poza wymogami natury wychowawczej ważnym elementem są również wymogi i przepisy prawne które regulują wyjazdy szkolne. Wyjazdy, wyjścia w teren prowadzone przez szkoły, przedszkola czy też inne placówki oświatowe nie podlegają bezpośrednio przepisom ustawy o usługach turystycznych pod warunkiem, że są organizowane za pośrednictwem i ze środków finansowych placówki lub podlegają zasadzie non profit. Według ustawy o usługach turystycznych z dnia 29 sierpnia 1997r. placówka oświatowa organizująca imprezę turystyczną musi mieć na uwadze fakt, że jej uczestnikami mogą być tylko jej uczniowie lub pracownicy. Oferowanie i sprzedaż na zewnątrz powoduje naruszenie przepisów ustawy i kodeksu wykroczeń. Ponadto zadaniem dyrektora placówki jest opracowanie i nowelizacja wewnętrznych regulaminów regulujący organizację szkolnych wycieczek z uwzględnieniem wszystkich przepisów i aktów prawnych w tym także ustawy o usługach turystycznych. W ramach kompetencji dyrekcji jest sprawowanie kontroli nad dokumentacją dotyczącą noclegów, umów transportowych, usług przewodnickich i innych.

Dyrekcja zatwierdza harmonogram, kartę wycieczki, jak również listę uczniów biorących udział w wycieczce.

Na dyrekcji spoczywa obowiązek zawiadomienia o organizowanej wycieczce zagranicznej organ nadzoru pedagogicznego i organ prowadzący szkołę - czuwając nad realizacją planowanych wycieczek szkolnych zgodnie z określoną procedurą (dokumentacja merytoryczna i finansowa dotycząca wycieczek szkolnych - archiwizowana w okresie 5 lat, określona przez Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16.09.2002 r.). W rozumieniu rozporządzenia (Dz.U. z 2001r., nr 135, poz.1516) dyrektor placówki może wyznaczyć osobę kierownika wycieczki, spośród grona pedagogicznego, który posiada odpowiednie kwalifikacje do realizacji określonych form krajoznawstwa i turystyki. To on określa liczbę opiekunów, uwzględniając ich doświadczenie, umiejętności pedagogiczne, stopień zdyscyplinowania grupy, wiek, środki transportu oraz sposób zorganizowania wycieczki. W każdym przypadku dyrektor szkoły, przed wyrażeniem zgody na organizację wycieczki lub imprezy turystycznej musi upewnić się, że organizacja, program i planowany przebieg zajęć dostosowane są do: wieku uczestników, zainteresowań i potrzeb uczniów, stanu zdrowia oraz sprawności fizycznej, przygotowania i umiejętności specjalistycznych (Kodeks dobrych praktyk przy organizacji turystyki szkolnej 2014).

Organizacja wyjazdu (załącznik nr 1) obejmuje również przygotowanie i zebranie szeregu dokumentów m.in. nauczyciel musi wypełnić kartę wycieczki (załącznik nr 2), zapoznać uczniów z regulaminem wyjazdu/wyjścia (załącznik nr 3) oraz uzyskać zgodę rodziców lub prawnych opiekunów ucznia (załącznik nr 4). Działalność edukacyjna szkoły jest określona przez szkolny zestaw programów nauczania, który uwzględnia wymiar wychowawczy, opisany w podstawie programowej. Na potrzeby pracy szczególną uwagę zwrócono na przedmioty - przyroda i geografia, bezpośrednio związane z zagadnieniami przyrodniczymi (geografia fizyczna) i społecznymi (geografia społeczno-ekonomiczna). Podczas tych zajęć porusza się tematykę nie tylko dotyczącą analizy rozmieszczenia obiektów czy zjawisk na Ziemi, ale także przyczyny takiego stanu, konsekwencji z nich wynikających. Bardzo ważnym elementem jest kształcenie umiejętności dostrzegania związków pomiędzy elementami środowiska geograficznego, a wpływem człowieka na nie, jak również powiązanie przedmiotu geografia z szeroko pojętym przemieszczaniem się i turystyką. Program nauczania, szczególnie ten realizowany w nauczaniu początkowym, zawiera wiele treści związanych ze środowiskiem rodzinnym dziecka i specyfiką regionu. Zgodnie z wymogami programu i w trosce o jego pełną realizację w zakresie poszczególnych przedmiotów, odbywane są wycieczki klasowe, zwane przedmiotowymi. Uwzględniając

założenia przyjęte w zakresie poszczególnych przedmiotów nauczania, szkoła powinna realizować różnorodne formy wycieczek przedmiotowych (bliższe, dalsze) w wymiarze czasu określonym programami nauczania tych przedmiotów. Na etapie kształcenia blokowego i w gimnazjum ważne jest łączenie wiedzy zdobytej na lekcjach z praktyką, rozwój zdolności obserwacyjnych, kształtowanie nawyków właściwego wykorzystywania walorów środowiska geograficznego czy aktywnego wypoczywania na świeżym powietrzu. Podstawa programu kształcenia dla przedmiotów geografia i przyroda obowiązująca do roku 2016 obejmowała szereg postulatów, które dotyczyły przeprowadzania zajęć w terenie (Tab.9), tym samym wskazując nauczycielowi podjęcie działań poza budynkiem szkolnym, poprzez organizację wyjścia czy też wyjazdu. Jak można zauważyć cele, które przyświecają kształceniu w szkole ponadgimnazjalnej, nawiązują do poprzednich etapów edukacji, ulegając niewątpliwie poszerzeniu (Kugiejko 2015).

Tabela.9. Wybrane fragmenty Podstawy Programowej dla przedmiotów Przyroda i Geografia

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012r (Dz.U. z 2004r. nr 256, poz.2572, z późn.zm.2) PODSTAWA PROGRAMOWA KSZTAŁCENIA	
W zakresie nauczania Przyrody w klasach 4–6 w szkole podstawowej:	„Uczeń poznaje cechy środowiska przyrodniczego i uczy się orientować w terenie. Szczególną rolę odgrywają tu proponowane ćwiczenia, obserwacje i zajęcia terenowe, które należy prowadzić w pobliżu szkoły.” „Wędrówka po Polsce to okazja do lepszego poznania własnego regionu przez odbycie wycieczki do miejsc turystycznie atrakcyjnych lub ważnych dla danego środowiska oraz kultury i historii regionu.”
W zakresie nauczania geografii w gimnazjum i szkole ponadgimnazjalnej:	„W gimnazjum wskazane jest w znacznie większym niż dotychczas zakresie korzystanie z obserwacji bezpośrednich, dokonywanych przez uczniów (lekcji i zajęć w terenie, wycieczek).” „Wprowadzenie geografii Polski według zasady „od bliższego do dalszego” (zasady należącej do tradycji polskiej edukacji geograficznej).” „Uczeń posługuje się w terenie planem, mapą topograficzną, turystyczną.”

Źródło: opracowanie własne.

W myśl Podstawy Programowej Kształcenia Ogólnego (Dz. U. poz.803) „wiedza przyrodnicza powinna być rozwijana głównie z wykorzystaniem aktywizujących metod nauczania i różnych, dostępnych źródeł informacji oraz w oparciu o obserwacje, badania i dziecięce eksperymentowanie. Edukacja przyrodnicza powinna być realizowana przede wszystkim w naturalnym środowisku poza szkołą. W sali lekcyjnej powinny być kąciki

przyrody. Jeżeli w szkole nie ma warunków do prowadzenia hodowli, trzeba organizować dzieciom zajęcia w ogrodzie botanicznym, w gospodarstwie rolnym itp. Wykorzystanie przedmiotu geografia dla rozwoju turystyki szkolnej, jako nauki interdyscyplinarnej jest w sposób harmonijny i naturalny połączeniem wiedzy o środowisku przyrodniczym, jak i o działalności człowieka polegającej na przekształcaniu środowiska (Szkurłat 2009).

Wycieczki i wyjścia w odniesieniu do uczniów z klas młodszych powinny być uwzględniane w planach wychowawcy klasy, natomiast w klasach starszych w planach nauczycieli prowadzących dany przedmiot. Ich zadaniem jest pełne wykorzystanie i maksymalne wzbogacenie treści poznawczych i wychowawczych tkwiących w programach nauczania tych przedmiotów, dla których są organizowane.

Są one środkiem dydaktycznym i wychowawczym, pozwalającym na odkrywanie cech, zjawisk i procesów, rozszerzającym pole obserwacji, rozbudzającym zainteresowania oraz zmuszającym do refleksji jest wycieczka. Umożliwiają one również porównanie wyobrażeń, które są wynikiem posiadanej wiedzy teoretycznej, z rzeczywistym obrazem. Wycieczka to rodzaj imprezy turystycznej, której program obejmuje zmianę miejsca pobytu jej uczestników. Słowo wycieczka kryje w sobie tajemnicę i bez względu na wiek uczniów wywołuje szybsze bicie serca. Wycieczka wprowadza wśród uczestników atmosferę oczekiwania na przygodę, spotkania z czymś nowym, dostarczającym nowych przeżyć (Bielski 2005). W literaturze najstarszą odnoszącą się do szkoły, definicją słowa „wycieczka” jest definicja autorstwa S. Sobieńskiego (1869), gdzie uznano wycieczkę jako „przechadzkę uczniów, lecz nie wszystkich klas wspólnie, nie na cały dzień, lecz jak to bywa po południu”. Dziś jest to trwale przypisana uznana forma działalności dydaktyczno-turystyczno-krajoznawczej szkoły stanowiąca, każde zorganizowane wyjście poza budynek szkoły, w pewnym określonym celu. Krótka przechadzka, przejażdżka lub dłuższy „wypad” grupy osób, zespołu sportowego poza miejsce swojego stałego zamieszkania w celach poznawczych, wypoczynkowych, zdrowotnych i innych (Łobożewicz 1996, Bochenek 2008). Obecnie stanowi ona integralną formę pracy dydaktycznej szkoły, umożliwiającą uczniom bezpośrednie poznanie środowiska lokalnego, regionalnego, własnego regionu kraju ojczystego, krajów Europy i świata, poznanie ich właściwości historycznych, geograficznych, społeczno-ekonomicznych i kulturowych (Okoń 2001). Wycieczka związana jest ze zmianą otoczenia, emocjonalnym przeżyciem i doznaniem. Jest ona formą, która w pełni angażuje dzieci i młodzież w działalność szkolną bez względu na poziom nauczania (Szymański 1978). Zgodnie z przytoczonymi wyjaśnieniami terminologii czym jest wycieczka, autorka podaje propozycję własnej definicji - wycieczki szkolnej. „Wycieczka szkolna (wycieczka klasowa)

obejmuje szerokie spektrum przedsięwzięć, których wspólnym elementem jest podjęcie się jej przeprowadzenia przez szkoły wszystkich typów, z uwzględnieniem, że uczestnikami są zorganizowane grupy uczniów i nauczycieli”. Jest to doskonały sposób poszukiwania wrażeń, których potrzeba jest tak charakterystyczna dla wieku szkolnego (Paszkiwicz 1983), pozwalając na „bycie dzieckiem” poprzez żywe, naturalne zachowania, jest źródłem wrażeń i spostrzeżeń niezbędnych do pracy umysłowej (Gutowska 1982). Pomimo odmiennych warunków pracy, wycieczki szkolne są przede wszystkim rodzajem „lekcji w terenie”, w czasie której oddziaływanie dydaktyczno-wychowawcze jest inne, często trudniejsze od pracy w systemie lekcyjnym. Jednak ze względu na możliwość kompleksowego oddziaływania na jednostkę, czy też całą grupę wycieczka przewyższa system klasowo - lekcyjny. Mogą być ilustracją tego, co uczniowie wcześniej poznali, inspiracją i punktem wyjścia do wprowadzenia lub rozwijania treści kształcenia. Dzieje się tak w myśl maksymy: usłyszę - zapomnę, zobaczę - zapamiętam, zrobię - zrozumieć.

Programy różnorodnych wycieczek przedmiotowych, znajdują zastosowanie w licznych obowiązkowych przedmiotach nauczania. Korelacji i integracji wiedzy sprzyjają wycieczki krajoznawczo-turystyczne dłuższe, organizowane dla potrzeb kilku przedmiotów jednocześnie. Obowiązujące programy nauczania podkreślają wyraźnie, że wycieczki szkolne mogą być stosowane zarówno dla wprowadzania uczniów w określone zagadnienia jak i dla ich całościowego podsumowania (Łobożewicz 1978, Drogosz 2009, Denek 2009a). Poza wartościami poznawczymi i wychowawczymi wycieczek, podkreśla się wyraźnie ich znaczenie dla zdrowia. Pełna realizacja celu zdrowotnego domaga się kierowania szkolnego ruchu turystycznego do środowisk najbardziej korzystnych biologicznie (las, woda, góry).

4.3. Charakterystyka wyjazdów dzieci i młodzieży

Rozwój edukacji, aby mógł być pełnym - powinien sprostać pięciu podstawowym stosunkom życiowym jednostki jak stosunek do przyrody, do społeczeństwa, do wartości kultury, do siebie samego, do swojego organizmu, własnej indywidualności, do sił transcendentnych (Petrykowski 2005).

Wycieczki stanowią jedną z ważniejszych form działalności dydaktyczno-wychowawczej szkoły. W zależności od stopnia organizacyjnego szkoły i możliwości środowiska, w którym się ona znajduje, należy realizować program różnorodnych wycieczek szkolnych w oparciu o roczne plany pracy dydaktyczno-wychowawczej przygotowane przez szkołę i akceptowane przez radę pedagogiczną na początku roku szkolnego. Szkolne wycieczki

mogą przybierać bardzo rozmaite formy, służyć różnym celom jednak zasadniczo element edukacyjno-wychowawczy powinien być obecny w każdym typie klasowego wyjścia lub wyjazdu. Podziału wycieczek organizowanych przez szkołę można dokonać ze względu na wiele kryteriów (Drogosz 2009, Dz. U. Nr 135, poz. 1516, Kugiejko 2015). Pierwszym z nich może być podstawowe założenie czasu trwania wyjazdu, zasięgu terytorialnego czy wykorzystywanego środka lokomocji (Tab.10). Dużą popularnością w szkołach cieszą się wycieczki wielopredmiotowe po najbliższej okolicy, lub kilkudniowe odbywane koleją, autokarem lub innym środkiem lokomocji, w których uczestnicy poznają regiony kraju bardziej odległe od miejsc zamieszkania Wyjazdy dzieci i młodzieży mogą dzielić się, również ze względu na rodzaje i formy (Tab.10) organizacji szkolnych wycieczek.

Tabela.10. Podział szkolnych wycieczek według kryteriów charakteryzujących wyjazd

Podział szkolnych wycieczek	
<i>Czas trwania</i>	
Wycieczki długoterminowe	Wycieczki krótkoterminowe
- trwające dłużej niż 12 godzin z noclegiem	- jednogodzinne (czas trwania jednej lekcji) - kilkogodzinne, w czasie równym godzinom zajęć przewidzianych w planie zajęć -wycieczki do 8 godzin, wycieczki przedmiotowe i krajoznawczo- turystyczne w ramach godzin lekcyjnych, organizowane w miejscowości, w której znajduje się szkoła - wycieczki w ramach godzin lekcyjnych, dłuższe, przewidziane jednorazowo zmienionym rozkładem zajęć, organizowane poza miejscowością, w której znajduje się szkoła - ponad 8 do 12 godzin - wycieczki w ramach godzin lekcyjnych przewidzianych planem nauczania
<i>Zasięg terytorialny</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - najbliższe otoczenie szkoły - lokalny (o zasięgu 30-40km od szkoły) - regionalny (granice własnego regionu lub województwa) - krajowe (obejmujące zasięgiem kraj) - zagraniczne 	
<i>Wykorzystywany środek transportu</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - piesze - autokarowe - kolejowe - pozostałe związane z turystyką kwalifikowaną (rowerowe, kajakowe, konne itp.) 	

<i>Stopień trudności i konieczność spełnienia określonych warunków przez uczestników</i>	
Wycieczki powszechne	Wycieczki specjalistyczne
Popularne, ogólnodostępne, nie wymagające od uczestników żadnego przygotowania fizycznego ani spełnienie określonych warunków	Przeznaczona dla uczniów mających odpowiednią kondycję fizyczną, odpowiednie uprawnienia np. kartę pływacką, rowerową.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001 r. (Dz.U. nr 135, poz.1516), Wewnętrzne statuty, Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 22 września 2005 r. w sprawie wzoru formularza listy podróżujących dla wycieczek w Unii Europejskiej (Dz.U. 2005 nr 188 poz.1582), Drogosz 2009.

W pracy dydaktyczno-wychowawczej szkoły mamy do czynienia z różnymi rodzajami wycieczek (Tab.11). Do najpopularniejszych należą wycieczki przedmiotowe, które poniekąd wkomponowane są w programy współczesnego szkolnictwa. W szkołach pojawiają się również wycieczki wielopredmiotowe. Tego typu aktywności wzbogacają proces nauczania podnosząc tym samym atrakcyjność zajęć lekcyjnych. Dłuższą formą zajęć pozalekcyjnych są wycieczki krajoznawczo-turystyczne, które wspomagają poznawanie własnego regionu oraz całego kraju.

Tabela.11. Rodzaje i formy organizacji szkolnych wycieczek

Rodzaje i formy szkolnych wycieczek	
Wycieczki przedmiotowe	wycieczki inicjowane i realizowane przez nauczycieli w celu uzupełnienia obowiązującego programu nauczania, w ramach danego przedmiotu, lub przedmiotów pokrewnych: - Wycieczki lekcje - lekcje w terenie, gdzie w ramach zajęć lekcyjnych udają się w najbliższe sąsiedztwo szkoły w celu realizacji programu (1-2 godz.) - Wycieczki programowe – organizowane przez nauczycieli dla potrzeb dydaktyczno-wychowawczych wynikających z programu nauczania. Zazwyczaj kilkugodzinne, organizowane dla pełnych zespołów klasowych. Udział w tych wycieczkach jest obowiązkowy.
Wycieczki krajoznawcze	Organizowane przez nauczycieli poszczególnych przedmiotów, gdzie treści poznawcze przeważają nad celami rekreacyjnymi. Wycieczki trwające kilka godzin, jedno- lub kilkudniowe, organizowane dla pełnych zespołów klasowych. Udział uczniów jest zalecany, ale nie obowiązkowy.
Wycieczki krajoznawczo-turystyczne	Wycieczki piesze i autokarowe, w których udział nie wymaga od uczestników przygotowania kondycyjnego i umiejętności specjalistycznych. Udział uczniów jest zalecany.

Wycieczki turystyki kwalifikowanej i obozy wędrowne	Wymagają od uczestników przygotowania psychofizycznego, specjalistycznego sprzętu, niekiedy uprawnień. Ich głównym celem jest integracja, wędrówka, rekreacja przy uwzględnieniu celów poznawczych. Udział dzieci i młodzieży jest zalecany, skierowany do osób zainteresowanych.
Imprezy krajoznawczo-turystyczne	Formy najczęściej kilkugodzinnych lub jednodniowych imprez obejmują: rajdy, turnieje, konkursy, złazy. Udział uczniów jest zalecany, ale nie może być egzekwowany drogą sankcji.
Imprezy turystyki kwalifikowanej	Wyjazdy kilkudniowe, gdzie udział w przedsięwzięciu wymaga od uczestników przygotowania kondycyjnego i umiejętności specjalistycznych, w tym posługiwania się specjalistycznym sprzętem takie jak: rejsy, spływy, biwaki
Imprezy wyjazdowe	Imprezy kilkudniowe, organizowane dla pełnych zespołów klasowych lub grup zorganizowanych, związane z realizacją programu nauczania; zielone szkoły, białe szkoły, ekologiczne szkoły
Imprezy kulturalne	Imprezy trwające kilka godzin takie jak: przedstawienia szkolne, obchody „Dnia Patrona”

Źródło: opracowanie własne na podstawie Dz. U. Nr 135, poz.1516, Kugiejko 2015.

Wachlarz wycieczek przedmiotowych, znajdujący zastosowanie w zasadzie w większości obowiązkowych przedmiotach nauczania, służy głównie rozszerzaniu, pogłębianiu i uzupełnianiu wiedzy ucznia. Przez wycieczki interdyscyplinarne (wielopredmiotowe) należy rozumieć takie formy pracy szkoły, w ramach których następuje integracja wiedzy uczniów z zakresu kilku przedmiotów. Jest to szczególnie pożądane na szczeblu nauczania początkowego. Na każdym z szczebli integracja nauczania i wychowania posiada odmienny charakter (Łobożewicz 1987). Problem organizacji wycieczek z punktu widzenia zadań szkoły może być rozpatrywany w rozmaity sposób. nasuwa się przede wszystkim potrzeba gruntownego spojrzenia na ich organizację, jak i fachowe przygotowanie nauczycieli, którzy te wycieczki mają organizować dla potrzeb kilku poszczególnych przedmiotów nauczania, a jednocześnie dla szerszych celów realizowanych w ramach zajęć pozalekcyjnych. Odpowiednia organizacja i profesjonalne przeprowadzenie szczególnie istotne jest przy wykorzystywaniu wyjazdów kwalifikowanych. Szczególnie zalecane (Bochenek 2008, Alejziak 2011), znacznie wspomagają różne sfery życia młodego pokolenia, odnosząc się do treści poznawczych, aspektów wychowawczych z uwzględnieniem aktywności ruchowej. M. Kierzyńska (1996) skazuje, że w organizacji wycieczek na uwagę zasługuje również ich aspekt sprawnościowy i rekreacyjny, zaakcentowanie wpływu wycieczek na wychowanie fizyczne.

4.4. Podróże jako projekt edukacyjny

W dzisiejszych czasach zwraca się uwagę na potrzebę nowego spojrzenia na treści kształcenia i nauczania, które są realizowane w poszczególnych typach szkół i placówek wychowawczo-oświatowych. Pojawia się konieczność wprowadzania, unacześnieniana metod, które aktywizują uczniów. Za jedną z nich uznać można wprowadzanie różnorodnych form wycieczek przedmiotowych czy krajoznawczo-turystycznych. Do kolejnego etapu rozszerzenia działalności krajoznawczej przyczynia się planowana i stopniowo realizowana reforma programowa polskiego szkolnictwa, która wejdzie w życie w roku szkolnym 2017/2018. „W systemie krajoznawstwa i turystyki w szkole wyróżnia się różne funkcje m.in.: rekreacyjno-zdrowotne, informacyjno-poznawcze, wychowania ideowego i społeczno-moralnego, rozwoju kulinarno-estetycznego, poszanowania i ochrony środowiska” (Kugiejko 2015 s.152, za Drogosz 2009). W nawiązaniu do otaczającego środowiska naturalnego J. Merski (2002) „przyporównuje plener do laboratorium, które daje możliwość bezpośrednich doświadczeń, prowadzących do jaśniejszej interpretacji, szybszego przyswojenia i większego korzystania z naturalnego środowiska, służących osiągnięciu celów wychowawczych” (Kugiejko 2015 s.150). Ważna pod wieloma względami w edukacji szkolnej jest wcześniej wspomniana wycieczka przedmiotowa. Znaczenie dydaktyczne tego typu wyjazdu można przedstawić na podstawie poniższych efektów:

- wycieczka jest doskonałą okazją do przedstawienia dorobku wielu dziedzin nauki,
- pokazuje uczniom system powiązań, gdzie wiadomości z różnych przedmiotów się przenikają, wpływa to na efekty pracy dydaktycznej tj. rozwój spostrzegawczości, zmusza do samodzielnego myślenia,
- uczy obserwacji, sporządzania notatek, zbierania i opisywania najistotniejszych informacji.

Opinie na temat implikacji prowadzenia zajęć poza salą lekcyjną propagowane są zarówno przez uczniów, nauczycieli oraz często opisywane w literaturze przedmiotu (Kamieniecka 2005, Bochenek 2008, Pańczyk 1996, 2003, Pańczyk, Warchoń 2008). Organizacja wyjazdów powinna obejmować współpracę nauczycieli, dzieci i młodzieży. Zachęcać ich, poprzez aktywizację w tworzenie wspólnego wyjazdu, do wykorzystywania zdobytej już wiedzy w praktyce. Nauczyciel w trakcie wyjazdu realizując cele dydaktyczno-wychowawcze powinien dopasować je do poziomu edukacyjnego, jak i specyfiki szkoły, ze względu na lokalizację w jednostce osadniczej, jak i liczebność uczniów biorących udział w wycieczce. Charakter i trasy wycieczek powinny wpłynąć na wzrost poczucia identyfikacji

uczniów z regionem, gdzie przebywają, określonym w wymiarze etnicznym, historycznym i kulturowym (Dz. U. Nr 135, poz.1516). Zróżnicowanie wyjazdów świadczy o stosowaniu przez szkołę zaleceń wynikających z metodyki, organizacji turystyki i krajoznawstwa w szkole.

Projekty edukacyjne, które mają szerokie spektrum oddziaływań znajdują również zastosowanie w badanych szkołach. W pełni mierzalnym działaniem jest zespołowa organizacja wycieczki przedmiotowej w Liceum Ogólnokształcącym w Puszczykowie (Tab. 12), która jest corocznym uwieńczeniem pracy, starań koła turystycznego, nauczycieli i pojedynczych uczniów ze szkoły. Tradycja trwa już od roku 2002 i praktykowana jest po dziś dzień. Podróże te są niewątpliwie uznawane za produkt edukacyjno-turystyczny na miarę „dobrych praktyk” w szkołach.

Tabela.12. Wybrane wycieczki przedmiotowe, które odbyli uczniowie i nauczyciele Liceum Ogólnokształcącego w Puszczykowie

Rok szkolny	Termin wyjazdu	Charakter wyjazdu	Miejsce wyjazdu	Liczba uczniów
2015/2016	6-11 czerwca 2016	geograficzno-historyczny	Poleski Park Narodowy, Puławy, Lublin, Kazimierz Dolny	45 uczniów
2014/2015	15-16 czerwca 2015	przyrodniczo-medyczny	Park Narodowy Ujście Warty	21 uczniów
2014/2015	25-30 maja 2015	geograficzno-matematyczna	Pieniński i Gorczański Park Narodowy	45 uczniów
2013/2014	2-7 czerwca 2014	geograficzno-fizyczny	Suwalski Park Krajobrazowy i Wigierski Park Narodowy	45 uczniów
2012/2013	21-22 września 2012	geograficzno-historyczna	Park Narodowy Bory Tucholskie, Spływ kajakowy rzeką Wełną	37 uczniów
2011/2012	20-22 września 2011	geograficzno-fizyczny	Drawieński Park Narodowy	43 uczniów
2010/2011	25-29 maja 2011	geograficzno-historyczna	Słowiński Park Narodowy i Kaszubski Park Krajobrazowy	45 uczniów
2009/2010	7-11 czerwca 2010	geograficzno-historyczno-biologiczna	Biebrzański Park Narodowy	37 uczniów
2008/2009	8-12 czerwca 2009	geograficzno-matematyczna	Narwiański Park Narodowy	34 uczniów
2007/2008	26-31 maja 2008	geograficzno-chemiczna	Roztoczański Park Narodowy , Świętokrzyski Park Narodowy	43 uczniów

2006/2007	11-16 czerwca 2007	geograficzno-biologiczna	Karkonoski Park Narodowy, Park Narodowy Gór Stołowych	44 uczniów
2005/2006	22-26 maja 2006	geograficzno-chemiczna	Ojcowski Park Narodowy, Świętokrzyski Park Narodowy, Bieszczadzki Park Narodowy	45 uczniów
2004/2005	30 maja- 3 czerwca 2005	geograficzno-biologiczna	Woliński Park Narodowy	45 uczniów
2004/2005	6-10 czerwca 2005	geograficzno-biologiczno-historyczna	Białowiecki Park Narodowy	39 uczniów
2003/2004	17-22 maj 2004	geograficzno-chemiczna	Żuławy Wiślane	42 uczniów
2002/2003	9-13 czerwca 2003	geograficzno-biologiczna	Białowiecki Park Narodowy	43 uczniów

Źródło: opracowanie własne.

Poza przedstawionymi wyjazdami, gdzie kryterium doboru był kilkudniowy pobyt, w szkole realizowane są liczne lekcje w terenie, jednodniowe warsztaty m.in. w Stacji Ekologicznej Jezioro, Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, na wielu wydziałach Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu czy na Politechnice Poznańskiej. Bardziej szczegółowo przedstawione zostaną trzy wyjazdy, podczas których przeprowadzono obserwacje uczestniczącą. Szczegółowy plan każdej z wycieczek przedstawiony został w załącznikach (załącznik nr 6,7 i 8):

- I - Poleski Park Narodowy, Puławy, Lublin, Kazimierz Dolny
- II - Pieniński i Gorczański Park Narodowy
- III - Suwalski Park Krajobrazowy i Wigierski Park Narodowy.

Dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych wycieczki mogą być organizowane w kraju, jak i za granicą. Zasięg poznawanych terenów jest uwarunkowany jednak czasem przejazdu. Nie może on przekraczać czasu przeznaczonego na odpoczynek i zwiedzanie, stosując się też do zasady, iż wycieczki jednodniowe nie powinny przekraczać zasięgu 60km, dwudniowe 100 - 150km (Janowski 2002). W roku szkolnym 2013/2014 program pięciodniowej wycieczki przedmiotowej o profilu geograficzno-fizycznym obejmował odcinki trasy przejazdu z uwzględnieniem najważniejszych elementów historyczno-kulturowych, przyrodniczych oraz przemysłowych w kierunku Pojezierza Suwalskiego (Kugiejko 2015). Program wycieczki został tak skonstruowany, aby uwzględniał on treści nauczania szkolnego.

Młodzież została włączona w etap przygotowania (poczucie współodpowiedzialności za realizację wycieczki). W tym celu przydzielono uczniom zadania związane z przygotowaniem informacji krajoznawczych o miejscowościach, obiektach, muzeach i regionach, w których grupa przebywała. Podczas realizacji imprezy przygotowane wcześniej wiadomości, ciekawostki były prezentowane w formie krótkich referatów. Ponadto w trakcie wyjazdu uczniowie mieli możliwość uzyskania dodatkowych ocen, zdobywając je poprzez pilotaż, karty pracy, odpowiedź ustną czy sprawozdanie. Na etapie przygotowania wskazane jest przeprowadzenie na terenie szkoły „zajęć informacyjnych” na temat wycieczki, podczas których nauczyciel powinien zapoznać uczestników z ideą wyjazdu, orientacyjnym kierunkiem, regulaminem oraz zachęcić młodzież do wspólnej pracy.

Do działań organizacyjno-finansowych (czasochłonne, wymagają dużej koncentracji i odpowiedzialności) związanych z tym etapem organizacji, zaliczyć można: kalkulacje finansowe, zamawianie świadczeń, sporządzenie i przedstawienie listy wymaganego ekwipunku, wypełnienie karty wycieczki, oraz sporządzenie szczegółowego harmonogramu wycieczki- uwzględniającego czas: przejazdów, zwiedzania obiektów, posiłków i odpoczynku. Powyższe czynności są tak dobierane i przydzielane poszczególnym osobom czy też grupom, aby uniknąć konfliktów i niepowodzeń przy dużej pomocy wychowawców klas. Każda grupa/osoba odpowiedzialna jest za swój „projekt”. Całość tworzy wycieczkę szkolną. Przed samym wyjazdem organizowane jest spotkanie kierownika, opiekunów oraz uczestników służące wyjaśnieniu nieporozumień, określeniu wzajemnych praw i obowiązków (załącznik nr 3). Każdy z uczniów otrzymuje skrypt zawierający informacje o wycieczce. Realizacja przykładowego wyjazdu została szerzej zobrazowana w załączniku nr 5. Przedstawiono arkusz obserwacji zajęć pozalekcyjnych z wycieczki przedmiotowej o charakterze geograficzno-fizycznym obejmujący obszar Suwalskiego Parku Krajobrazowego i Wigierskiego Parku Narodowego. Co więcej w tabeli nr 13 scharakteryzowano trzy wyjazdy szkolne, uwzględniając ich najistotniejsze aspekty. Rozpoczynając od profilu i celu wyjazdu, poprzez obiekty poznania i realizację założeń, aż do napotkanych przeszkód i form radzenia sobie z nimi.

Najczęściej stosowaną formą podsumowania wycieczek jest sprawozdanie. Uczniowie po zakończonym wjeździe przygotowują projekty (fotogazetki prezentacje multimedialne - załącznik nr 25 i 26, filmy - załącznik nr 23 i 24), które podlegają ocenie. Takie formy wizualizacji wykształcają w nich umiejętny dobór treści, zastosowanie technologii informacyjnych oraz dają dużo pozytywnych emocji podczas wspólnej prelekcji.

Tabela.13. Zbiorcza charakterystyka wycieczek przedmiotowych w trzyletnim okresie 2013- 2016

Charakterystyka	I WYCIECZKA	II WYCIECZKA	III WYCIECZKA
Miejsce wyjazdu	Poleski Park Narodowy, Puławy, Lublin, Kazimierz Dolny (załącznik nr 6)	Pieniński i Gorczański Park Narodowy (załącznik nr 7)	Suwalski Park Krajobrazowy i Wigierski Park Narodowy (załącznik nr 8)
Profil wyjazdu	geograficzno-historyczny	geograficzno-matematyczna	geograficzno-fizyczny
Czas trwania wyjazdu	5 dni	5 dni	5 dni
Koszt wycieczki	560zł	540zł	530zł
Realizacja celów	<p>Uczniowie podczas wyjazdu powinni:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zdobywać wiedzę praktyczną z zakresu omawianej tematyki - powtórzyć i znaleźć zastosowanie dla wiedzy już zdobytej w szkole, - wykonać karty pracy obowiązkowo z przedmiotu geografia również turystyka i krajoznawstwo, które wchodzi w kanon zajęć z geografii, obligatoryjnie z fizyki, matematyki i historii - wykazać się sprawnością fizyczną, zajęcia w terenie, zajęcia z animacji czasu wolnego (np. spływ kajakowy) - wypocząć, zintegrować się oraz dobrze się bawić <p>Działalność nauczycieli i opiekunów podczas wyjazdu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - charakter interdyscyplinarny wycieczki– nauczyciele z różnych dziedzin nauki np. geografii, biologii, historii, fizyki. Poruszane problemy stanowiły tematycznie spójną całość, - zapoznanie uczniów z nowymi faktami, zjawiskami oraz ich obserwacja, zebranie materiałów do dalszego opracowania w szkole, - wpajanie nawyków kulturalnego zachowania, poszanowania obiektów zabytkowych, zbiorów muzealnych i ochrony przyrody, - opieka nad wychowankami dbałość o bezpieczeństwo - wykazanie się wiedzą merytoryczną, - nadzór organizacyjny całej imprezy turystycznej (organizacja czasu, księgowość). - prowadzenie zajęć z kartami pracy, odpytywanie 		
Obiekt poznania w czasie wycieczki	<ul style="list-style-type: none"> - zespół miejski w Lublinie - zespół miejski w Kazimierzu Dolnym - zespół miejski w Nałęczowie - Zakłady Azotowe „Puławy” S.A - muzeum, pałac Czartoryskich 	<ul style="list-style-type: none"> - muzeum przyrodnicze - kopalni głębinowa (Ryc. 10) - huta żelaza - zespół miejski we Wrocławiu - zespół miejski w Krościenku 	<ul style="list-style-type: none"> - Inowrocławskie Zakłady Chemiczne - tężnie solankowe - zespół miejski w Toruniu - zamek Golub Dobrzyń - sanktuarium w Gietrzwałdzie - kolebka polskich mormonów

	<ul style="list-style-type: none"> - uzdrowisko w Nałęczowie - ośrodek naukowy i badawczy Poleskiego Parku Narodowego - port lotniczy Lublin- Świdnik - muzeum Majdanek - muzeum przyrodnicze (spichlerz) - osuwisko na zbieżności wąwozu 	<ul style="list-style-type: none"> - ośrodek naukowy i badawczy Pienińskiego Parku Narodowego - struktury geologiczne, przyrodnicze - zamek Czorsztyński - zbiornik retencyjny - ogród zoologiczny - ośrodek Kultury Turystyki Górskiej PTTK - Sokolica - platforma widokowa - Trzy Korony- platforma widokowa 	<ul style="list-style-type: none"> - typy genetyczne jezior - miejscowość turystyczna Mikołajki - struktury geologiczne, - Kanał Augustowski i śluza Sosnowek (Ryc.11) (Ryc.12) - Łazienki Królewskie w Warszawie - ośrodek naukowy i badawczy Wigierskiego Parku Narodowego (Ryc.13)
Metody i formy nauczania, środki dydaktyczne	<ul style="list-style-type: none"> - praca w małych grupach (Ryc.14) - technika pracy w parach (przedyskutowanie w parach zagadnienia), - wykład, - pogadanka - dyskusja, - metoda „burzy mózgów”, - metoda projektu - praca z mapą - gra terenowa (Ryc.16) 	<ul style="list-style-type: none"> - praca w małych grupach - wykład - pogadanka - dyskusja, - metoda „burzy mózgów”, - fotoekspresja, - projekcja filmu - praca z mapą w terenie (Ryc.15) - gra terenowa 	<ul style="list-style-type: none"> - praca w małych grupach - technika pracy w parach (przedyskutowanie w parach zagadnienia), - wykład, - pogadanka - dyskusja, - metoda „burzy mózgów”, - metoda projektu - praca z mapą - gra terenowa
Aktywność fizyczna	spliw kajakowy (Ryc.17)	spliw tratwami flisackimi, wspinaczka po górach (Ryc.18)	- spliw kajakowy - wycieczki piesze (18 km)
Aktywność naukowa	<ul style="list-style-type: none"> - karty pracy z geografii - karty pracy z historii (załącznik nr 9) - karty pracy turystyczno-krajoznawcze (załącznik nr 10) - fotogazetki - artykuł na stronę www. szkoły (załącznik nr 11) - prezentacje multimedialne, 	<ul style="list-style-type: none"> - karty pracy z geografii (załącznik nr 12) - karty pracy z matematyki - fotogazetki - artykuł na stronę www. szkoły (załącznik nr 11) - prezentacje - multimedialne - filmy 	<ul style="list-style-type: none"> - karty pracy z geografii (załącznik nr 13) - karty pracy z fizyki (załącznik nr 14) - karty pracy turystyczno-krajoznawcze (załącznik nr 15) - artykuł na stronę www. szkoły (załącznik nr 11) - prezentacje multimedialne, - filmy

Trudności	<ul style="list-style-type: none"> - naruszenie regulaminu (palenie papierosów) - nieodpowiednie zachowanie podczas spływu kajakowego - zaburzenia odżywiania (głodzenie się) 	<ul style="list-style-type: none"> - nieodpowiednie przygotowanie do warunków atmosferycznych - zoofobia - strach przed zwierzętami, owadami, węzami i ptakami - zaburzenia odżywiania (głodzenie się) 	<p>Naruszenie regulaminu</p> <ul style="list-style-type: none"> - próba spożywania alkoholu (informacja do rodziców, którzy mieli odebrać uczniów z miejsca wyjazdu)
Formy podsumowania wycieczki	<ul style="list-style-type: none"> - omówienie treści z każdego dnia (autokar) - przygotowanie prezentacji przez uczniów (Załącznik nr 27) - komentarz prac przygotowanych przed i w trakcie wyjazdu - przygotowanie filmów - dokumentacja fotograficzna 	<ul style="list-style-type: none"> - codzienne omówienie problematyki zajęć za pomocą pilotażu (autokar) (Ryc.18) - przygotowanie prezentacji przez uczniów - komentarz prac przygotowanych przed i w trakcie wyjazdu - przygotowanie filmów (Załącznik nr 24 i 25) - przygotowanie dokumentacji fotograficznej - prezentacje multimedialne 	<ul style="list-style-type: none"> - podsumowanie wiadomości każdego dnia (autokar) - przygotowanie prezentacji przez uczniów - komentarz prac przygotowanych przed i w trakcie wyjazdu - przygotowanie filmów, dokumentacji fotograficznej
Przewidywane formy ewaluacji zajęć	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zwrócenie uwagi na merytoryczne przygotowanie uczniów do zajęć w terenie. 2. Uczniowie powinni zdawać sobie sprawę, że nie biorą udziału w imprezie turystycznej, a jest to forma lekcji w terenie. Wycieczka przedmiotowa jest inną formą wyjazdu niż wycieczka turystyczno-rekreacyjna, niemniej posiada również elementy rekreacji. 3. Zadbanie, aby harmonogram nie był zbyt obszerny, to co jest planowane powinno być realne do przeprowadzenia (organizatorzy) 4. Rolą nauczyciela jest, odpowiedni dobór obszaru, atrakcji turystycznych, formy aktywności fizycznej wycieczki, które są zgodne z materiałem zrealizowanym w szkole. 		

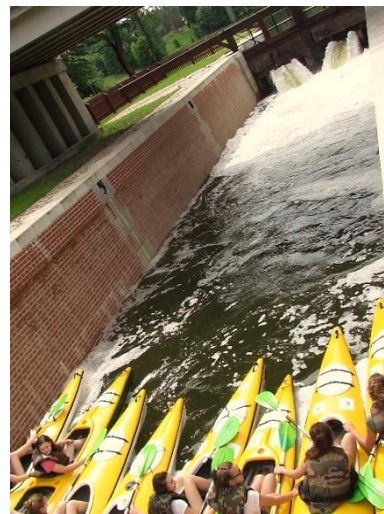
Źródło: opracowanie własne.

Ryc.10. Zabytkowa Kopalnia Srebra w Tarnowskich Górach
Autor: M. Kugiejko

Ryc.11. Spływ kajakowy Czarną Hańczą i kanałem Augustowskim
Autor: M. Kugiejko

Ryc.12. Spływ kajakowy pokonanie dwóch śluz, m.in. śluzy Sosnówek
Autor: M. Kugiejko

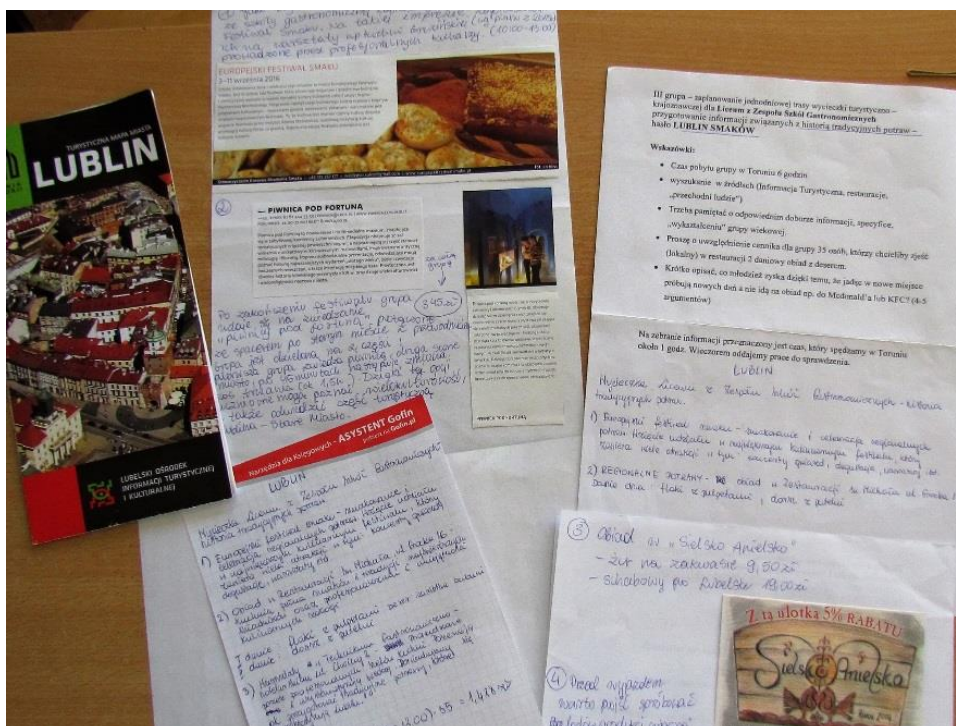
Ryc.13. Zajęcia w terenie Wigierski Park Narodowy
Autor: M. Kugiejko

Ryc.14. Karty pracy - Pieniński i Gorczański Park Narodowy
Autor: M. Kugiejko

Ryc.15. Zajęcia dydaktyczne na terenie Gorczańskiego Parku Narodowego
 Autor: M. Kugiejko

Ryc.16. Gra terenowa - Dzień w Lublinie
 Autor: M. Kugiejko

Ryc.17. Przygotowania i odprawa przed spływem kajakowy po rzece Wieprz
Autor: M. Kugiejko

Ryc.18. Spływ Dunajcem tratwami flisackimi
Autor: M. Kugiejko

Ryc.19. Pilotaż na trasie wycieczki przedmiotowej geograficzno- fizycznej Suwalski Park Krajobrazowy i Wigierski Park Narodowy
Autor: M. Kugiejko

Wycieczki przedmiotowe stanowią integralną część procesu dydaktycznego i mają na celu zarówno rozszerzenie wiedzy uczniów jak i uatrakcyjnienie samego procesu nauczania. Uczniom, w ramach zajęć z wielu różnych przedmiotów, organizuje się wyjazdy do muzeów, zakładów pracy, placówek naukowych oraz dydaktycznych. Wycieczki te mają rozszerzyć wiedzę uczniów, zwiększyć ich zainteresowanie przedmiotem oraz szerzyć treści krajoznawcze. Tworzenie i realizacja wycieczki przedmiotowej wymaga wielu zabiegów organizacyjnych, jednak wartości merytoryczne i metodyczne zajęć są bardziej efektywne niż zajęcia w budynku szkolnym.

5. Brak uczestnictwa dzieci i młodzieży w szkolnych wyjazdach turystycznych

Badania wielu autorów (Inerowicz 2000, Różycki 2006, Alejziak 2010, Łaciak 2010, Alejziak 2011, Alejziak 2012, Kugiejko 2015, Kugiejko 2016b, Zajadacz, Kugiejko 2016, Lubowiecki-Vikuk, Podgórski 2016) dotyczące rzeczywistego stanu uczestnictwa dzieci i młodzieży w turystyce wskazują nieznaczące zainteresowanie omawianymi formami aktywności. Wyniki (Lubowiecki-Vikuk, Podgórski 2016) uzyskane z badań prowadzonych z gimnazjalistami wyraźnie wskazują, że prawie 1/4 badanych nie uczestniczyła w wyjazdach turystycznych. Przedstawiciele pokolenia Z zgłaszają potrzebę organizacji większej liczby wypraw, w trakcie których oczekują nowości jednak do tej pory w niewielu uczestniczą (Zajadacz, Kugiejko 2016). Mało spopularyzowane są formy aktywności turystycznej jak: wycieczki, rajdy, spacer i zajęcia sportowo- rekreacyjne. Większość szkół zdecydowanie za rzadko organizuje wycieczki w czasie zajęć pozalekcyjnych, podobnie w niewielkim wymiarze odnotowuje się prowadzenie tzw. wycieczek przedmiotowych, z takich przedmiotów jak geografia czy biologia (Wartecka-Warszyńska 2002). Podstawą pozyskiwania wiedzy społeczeństwa jest dobra edukacja szkolna, pozalekcyjna i pozaszkolna. Dwie ostatnie są wyjątkowo zaniedbywanymi segmentami naszego systemu edukacji i nauk o niej (Bereźnicki 2011). Tymczasem zajęcia pozalekcyjne są atrakcyjnym dopełnieniem nauczania w szkole.

5.1. Przyczyny braku uczestnictwa dzieci i młodzieży w szkolnych wyjazdach turystycznych

Walory zajęć pozalekcyjnych przejawiają się w licznych szeroko pojętych funkcjach poznawczych i wychowawczych (Denek 2009, Denek i in. 2010). Realizacja tych funkcji, ze względu na atrakcyjność aktywności może odegrać istotną rolę w przywracaniu zachwianej równowagi, którą obserwuje się w edukacji szkolnej. Szkoła ma służyć realizacji takiego celu, jakim jest zrozumienie i pielęgnowanie lokalnego, regionalnego dziedzictwa kulturowego. Edukacja bowiem musi uczyć umiejętności poznawania samego siebie, świata, równocześnie przygotowania do myślenia o przyszłości (Turos 2004). Temu służą lekcje o wolności, fantazji i twórczości (Denek 2005). Udział szkół w organizowaniu wyjazdów turystycznych jest przeciętny. Badania prowadzone przez K. Denka pokazują rzeczywistość mało optymistyczną pod względem perspektywy rozwijania się krajoznawstwa i turystyki szkolnej. Okazuje się, że w Polsce przygotowanych i chętnych nauczycieli do prowadzenia zajęć dydaktyczno-wychowawczych poza ławką szkolną w aspekcie krajoznawstwa i turystyki jest około 4-6%

(Denek 2009a). Dalszy rozwój turystyki szkolnej tym samym będzie zależał między innymi od poziomu ich przygotowania w szkołach pod względem fachowych kwalifikacji krajoznawczo-turystycznych. Obecnie w dużej mierze postawa nauczycieli wobec zajęć pozalekcyjnych, pozaszkolnych określona może być jako bierna. W badaniach przeprowadzonych w 2008/2009 (Sarnecki 2010) wśród 138 nauczycieli szkół podstawowych i gimnazjalnych na obszarze woj. wielkopolskiego i lubuskiego, pojawił się duży sceptycyzm w odniesieniu do inicjowania aktywności turystycznej uczniów. W opinii prawie 70% nauczycieli (n=138) uczniowie nie traktują szkoły jako ważnego dla siebie miejsca wszechstronnego rozwoju, dlatego organizowanie różnych form zajęć pozalekcyjnych nie jest zdaniem badanych nauczycieli, inicjatywą wartą głębszego zaangażowania. Nauczyciele postrzegają swoich podopiecznych jako niechętnych szkole i jej otoczeniu. Zaledwie 8% nauczycieli dostrzega wycieczkę dydaktyczną jako istotny element przygotowania do realizacji zadań wolnoczasowych. Tym samym powstaje obraz szkoły jako miejsca, w którym edukacja do czasu wolnego postrzegana jest jako zjawisko marginalne, a zaangażowany w nią nauczyciel naraża się na śmieszność. Brak motywacji do działania, zmęczenie i poczucie frustracji mogą przyczynić się do wypalenia, utraty zaangażowania w pracę. Biorąc pod uwagę takie czynniki, jak atmosfera w szkole i współpraca ze studentami, narastający stres i presja czasu nauczyciele mogą mieć skłonności do wypalenia zawodowego co w nawiązaniu do organizacji zajęć wewnątrzszkolnych i pozaszkolnych (wyjścia i wyjazdy) jest bardzo negatywne w skutkach (Kugiejko 2015). Podjęty temat może być też inspiracją dla twórczego odczytywania zapisów o obowiązkach wychowawczych nauczyciela zawartych w dokumentach polskiego systemu oświaty (zapisy i wskazania zawarte w Ustawie Karta Nauczyciela z dnia 26 stycznia 1982 roku wraz z późniejszymi zmianami).

W ramach rozszerzenia spektrum badań, uzyskania szczegółowych opinii i informacji odnośnie trudności, oceny prawnych aspektów w organizacji i przeprowadzaniu wycieczek szkolnych oraz przyczyn nieuczestniczenia dzieci i młodzieży w wyjazdach przeprowadzony został wywiad z wybranymi dyrektorami placówek szkolnych (n=7). Dobór podmiotów, w których założono przeprowadzenie indywidualnych wywiadów pogłębionych był efektem wcześniejszego rozpoznania. Na etapie prac kameralnych prowadzonego procesu badawczego, dokonano dla każdego z wybranych typów szkół dwuetapową kwerendę. Każde spotkanie, podczas którego realizowano indywidualny wywiad pogłębiony zawsze rozpoczynało się od przedstawienia się oraz krótkiej informacji o prowadzonej działalności badawczej, zakresie pracy doktorskiej. Wszystkie spotkania były wcześniej uzgodnione (telefonicznie lub mailowo). Podczas realizowanych wywiadów prowadzono szczegółowe notatki oraz

nagrywano rozmowy (załącznik nr 16). Z uzyskanych odpowiedzi wybrano, krótkie fragmenty, które najpełniej oddają z jakimi problemami muszą się zmierzyć dyrektorzy i nauczyciele podejmujący się organizacji wyjść i wyjazdów turystycznych:

DSPI: „Klasy o profilu sportowym są bardzo ograniczone czasowo, co przekłada się na liczbę wyjazdów. Każdy dzień na wycieczce powiązany jest z opuszczaniem zajęć z wychowania fizycznego i treningów (dodaje), a to jest rzeczą najistotniejszą, aby była ciągłość zajęć”.

DSPI: „Problematyczną kwestią są finanse oraz to, że coraz trudniej współpracuje się z młodzieżą szczególnie z gimnazjalistami, dlatego wyjazd też zależy od dobrego sprawowania się uczniów”.

DLI: „W naszej szkole wyjazdy szkolne były kiedyś znacznie częstszym zjawiskiem. Wycieczki o randze międzynarodowej jak i krajowej zawsze cieszyły się dużym powodzeniem. Mówię o tym z wielkim sentymentem, nie ukrywam rozżalenia, że wszystko się zmienia: poglądy, zainteresowania i wymagania uczniów”.

DLI: „Młodzież zniechęca się do wspólnych wyjazdów, nie chodzi już o kwestie finansowe, ale o to, że nie odpowiada im grupa, towarzystwo z jakim mają jechać na wycieczkę. Z ich perspektywy takie wyjazdy są nieatrakcyjne (cisza). Kiedyś było inaczej, dla nas wyjazd był nagrodą, na którą się czekało miesiącami. Uczniowie teraz preferują wyjazdy samodzielne, z własną grupą znajomych, a niżeli z klasą pod opieką osoby trzeciej czyli nauczyciela”.

DLI: „Różnice w poglądach, okres buntu, powtarzanie „to wszystko bez sensu”... właśnie obejmuje okres nauki w liceum (...). Im dalej zagłębia się w problematykę licealnych wyjazdów tym bardziej wyraźny staje się obraz niepowodzenia. Po prostu młodzieży się nie chce!”.

DLI: „Zmniejszająca się liczba wyjazdów nie jest kwestią, że nie ma możliwości czy pieniędzy, ale wszystko jest dostępne, na wyciągnięcie ręki, że ciężko czymś zaskoczyć naszych uczniów. Nieustanne problemy i przeciwności ze strony uczniów działają demotywująco na grono pedagogiczne”.

DT: „Uczniowie mają sporo zajęć, jakiś dodatkowych praktyk i nie ukrywają czasami, że nie mają wystarczających środków finansowych, gdyż każdy wyjazd się z tym wiąże. Nie chodzi tylko o opłatę za wycieczkę, ale do tego wchodzi zawsze jakieś kieszonkowe, a to w sytuacji posiadania rodzeństwa jest obciążające dla rodziców”.

DGI: „Nie ukrywam i często też rodzice zwracają uwagę, że dzieci są zmęczone ale wycieczka jest czymś co wywołuje w nich entuzjazm”.

Dyrektorzy kierujący i nadzorujący pracę szkół (różnych ze względu na typ, profil, położenie czy osiągnięcia) wskazywali na takie same trudności. Organizacja i przeprowadzanie wyjścia czy wyjazdu zależne jest od licznych czynników, począwszy od realizowanej podstawy programowej, zajęć dodatkowych, zachowania czy chęci uczniów. Tępo życia, liczne dodatkowe zajęcia i obowiązki często mają znaczący wpływ na organizację dodatkowych aktywności. Każdy dzień spędzony poza szkołą musi być niejako odpracowany, gdyż nauczyciele mają obowiązek zrealizowania programu. W szkołach o profilu sportowym dodatkowo zwraca się uwagę na treningi, zawody sportowe, które również są obciążające dla dzieci i młodzieży. Mając na uwadze ich dobro i rozwój dyrekcja jest przychylna każdej z propozycji jaką przedstawiają nauczyciele. Problem pojawia się w momencie już samej realizacji, a dokładniej podczas określenia liczby uczestników. Różnice w poglądach, zainteresowaniach, okres buntu, wymagania uczniów to wpływa na częste niepowodzenia i w konsekwencji na nie uczestnictwo w wycieczkach. Bardzo istotnym czynnikiem są również koszty jakie ponoszą rodzice. Przyczyny braku uczestnictwa dzieci i młodzieży w szkolnych wyjazdach turystycznych jest wiele, jednak czy są one czymś nowym? czy zawsze były obecne?, a my się nad nimi nie zastanawialiśmy.

5.2. Określenie potencjalnych barier, organizacji i przeprowadzania turystyki szkolnej

Propagowanie i prowadzenie działań turystycznych w szkole w dużej mierze uzależnione jest od postawy samych nauczycieli. Działania w tym zakresie wymagają odpowiedniego przygotowania organizacyjnego, uprawnień oraz kreatywności. Wymaganiom współczesnej szkoły sprostać mogą tylko nauczyciele przygotowani do wprowadzania niestereotypowych rozwiązań i innowacji pedagogicznych (Dudziak i in. 2001, Bochenek 2008). Nauczyciel powinien starannie planować pracę pozalekcyjną, sięgając w działalności po różne treści, metody i środki pracy (Drogosz 2009). Jako kreator wypoczynku, turystyki i rekreacji ma obowiązek zadbać o zdrowie i bezpieczeństwo uczestników tego wypoczynku. Uwzględniając obowiązujące zasady i przepisy (m.in. rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 21 stycznia 1997 roku w sprawie warunków, jakie muszą spełniać organizatorzy wypoczynku dla dzieci i młodzieży szkolnej, a także zasad jego organizowania i nadzorowania, Dz. U. Nr 12, poz. 67 z późn. zm.) przeprowadzono badanie z nauczycielami. Jego celem było poznanie opinii nauczycieli uznanych za grupę ekspertów na temat odczuwalnych przez nich barier, organizacji turystyki dzieci i młodzieży, określenie potencjalnych korzyści mogących wpływać z jej uprawiania, szeroko rozumianych możliwości szkół, w których pracują.

W badaniu posłużono się metodą delficką, która jest unikalnym sposobem prognozowania. Polega na iteracyjnym budowaniu konsensusu, zabieganiu o opinię grupy ekspertów w tym wypadku nauczycieli na dany temat (Kaynak Macauley 1984, Abidin 1995, Miller 2014, Ashok i in 2017). Metoda niekoniecznie dąży do uzyskania konsensusu, w literaturze wyróżnia się różne jej zastosowania (Keeney 2009, Keeney i in 2011). Badanie to może posłużyć podejmowaniu decyzji za pomocą zdobytych informacji (Keeney 2009, Keeney 2011), lub na potrzeby powyższej pracy jako technika dla umiejscowienia paradygmatu interpretacyjnego (Rauch 1979, Fitzsimmons, Fitzsimmons 2001). Według Engles i Kennedy (2007) za pomocą tej metody identyfikując wszystkie dostępne sposobności, można zbadać różne poglądy i uzyskać wspomaganie decyzji. Podstawowymi atrybutami metody ekspertów jest anonimowość, uporządkowanie, powtarzalność i refleksyjne podejście (Day, Bobeva 2005, Jung- Ercegi in. 2007, Donohoe, Needham 2009). Jednym z podstawowych założeń metody jest iteracyjność, liczba rund może wynosić od dwóch do dziesięciu (Lang 1994), w autorskim badaniu przeprowadzono trzy (załącznik nr 18, 19, 20). Każda runda musi mieć cel, którego treść jest powiązana z podstawowym problemem badania (Day, Bobeva 2005). W fazie trzeciej i ostatniej następuje ostateczna analiza wyników, sporządzenie końcowego sprawozdania, które obejmuje uzyskane rezultaty, doświadczenia oraz obserwacje zdobyte w procesie przeprowadzania badania. Ze względu na specyfikę metody delfickiej badanie poprzedzone było skierowaniem do dyrekcji prośbą o umożliwienie współpracy z nauczycielem, a następnie poinstruowanie wskazanego nauczyciela o formie badania (załącznik nr 17). W wyniku przeprowadzonych badań łącznie do współpracy włączyło się 20 nauczycieli, gdzie rozkład zaangażowania przedstawia tabela nr 14.

Tabela. 14. Udział nauczycieli w badaniu metodą ekspertów (n=20)

	I tura	II tura	III tura
Szkoła Podstawowa	33%	33%	38%
Gimnazjum	22%	20%	12%
Liceum	28%	40%	39%
Technikum	17%	7%	11%

Źródło: opracowanie własne.

Eksperti zostali poproszeni o określenie swoich kompetencji w zakresie organizacji i realizacji wyjazdów, wyjść szkolnych. Ocena własnych umiejętności (refleksja). Grupa w ogólnej charakterystyce uważa się za posiadającą wszelkie predyspozycje do przeprowadzania, a nawet organizacji autorskich wyjazdów. Dwie osoby wskazały, że są

specjalistami w danej dziedzinie, 7 respondentów (35%) uznaje się za kompetentne w danej dziedzinie, taka sama liczba nauczycieli zna daną dziedzinę. Posiadających wiedzę o podstawowych problemach dotyczących turystyki w szkole było czworo (20%), natomiast nikt nie wskazał, że nie jest osobą kompetentną. W roku szkolnym 2015/2016, aż 83% respondentów (n=20) uczestniczyło w wycieczkach. Jeśli natomiast rozróżnić wyjazdy podając kryterium długości ich trwania to przeważają wyjazdy kilkudniowe (61%). Rok 2014/2015 był analogiczny, gdzie 78% nauczycieli podjęło się wyjazdu, z czego 67% wyjazdów to były wycieczki kilkudniowe. Co zaskakuje, to że preferencje nauczycieli są znacząco różne. W swoich komentarzach wskazywali na kilka jednodniowych lub kilkugodzinnych wyjść oraz jedną kilkudniową wycieczkę. W szkołach podstawowych (33% badanych) podejmowane są tylko wyjazdy jednodniowe.

Podjęcie decyzji dotyczącej miejsca, terminu i atrakcji podczas wyjazdu jest kluczowe. Udział w tym działaniu biorą zarówno rodzice jak i uczniowie. W opinii badanych sugestie rodziców są istotne (31%), jednak prawie dwukrotnie więcej z nich jest pewna swoich kompetencji (eksperci) i posiada większe doświadczenie w doborze wyjazdów szkolnych (*„tylko czasami posilkuje się pomysłami proponowanymi przez rodziców”*- nauczyciel). W opinii grona ekspertów podczas organizacji najistotniejszy jest dobór odpowiedniego programu imprezy (90%), następnie sprawdzenie adekwatności ceny do oferowanej usługi. Korzystanie z gotowych ofert przygotowanych przez biura podróży potwierdza 43% (wygoda, doświadczenie, atrakcyjność), a 57% tworzy własne programy wyjazdów (*„indywidualnie szukam autokaru, zamawiam bilety wstępu, czasami posiłek”* - nauczyciel). Niezależnie od sposobu organizacji wszyscy respondenci jednogłośnie uważają, że wycieczki *„w szerokim wymiarze uzmysławiają młodemu człowiekowi jak umiejętnie postrzegać otaczający go świat. Pomagają analizować w sposób bezpośredni wpływ człowieka i jego działalność na środowisko geograficzne np. konieczność ochrony parków narodowych.”* Wyjścia i wyjazdy niosą za sobą liczne korzyści (Tab.15).

Tabela 15. Korzyści wynikające z organizacji i przeprowadzania wycieczek (n=20)

Korzyści wynikające z organizacji i przeprowadzania wycieczek	
jednodniowa wycieczka szkolna	kilkudniowa wycieczka szkolna
<ul style="list-style-type: none"> - niski koszt wycieczki, - mniejsze zmęczenia dla opiekuna i uczestników, - możliwość zorganizowania kilku wyjazdów w ciągu roku, - udział całej klasy, - poznanie własnej okolicy, pobliskich miejsc atrakcyjnych turystycznie, - pozwala w praktyczny i często bezkosztowy sposób pokazać uczniom przydatność wiedzy geograficznej 	<ul style="list-style-type: none"> - możliwość zobaczenia odległych miejsc, - przebywanie w grupie w zwykłych codziennych sytuacjach, - uczy samodzielności i odpowiedzialności, - aktywne i interesujące spędzenie wolnego czasu, - zwiedzania obiektów kulturowych w różnych miejscowościach zaobserwowanie różnic w skali regionu, kraju, - udział w zorganizowanych imprezach o charakterze sportowym
wspólne	
<ul style="list-style-type: none"> - integracja uczestników, - zabawa oraz odpoczynek od zajęć lekcyjnych i zadań domowych, - zdobywanie wiedzy, - dzielenia się wiedzą z innymi uczestnikami wyjazdu, - rozwijanie umiejętności współdziałania w grupie, - właściwe, poprawne zachowanie się w miejscach publicznych, - uzupełnienie procesu kształcenia poprzez nowe, atrakcyjne metody pracy, - możliwość poznania się uczniów i nauczycieli, - dostarczenie wspólnych wrażeń, wspomnień 	

Źródło: opracowanie własne

Wartość dodana po każdorazowym wyjściu czy wyjeździe zależy od organizacji, długości trwania (jednodniowa, kilkudniowa), od programu i oczywiście uczestników. Indywidualna organizacja nie jest łatwa, szczególnie jeśli robi się to po raz pierwszy, czy też dla innej grupy uczniów (wiek). Nauczyciel, który jest kierownikiem wyjazdu staje się odpowiedzialny za przebieg i za bezpieczeństwo całej grupy. Podczas wycieczek uczniowie najczęściej uzyskują informacje geograficzne (41%), oraz ciekawostki (41%). Potwierdza to wypowiedź jednego z Nauczycieli, „*wyjście w teren i używanie zmysłów jest znacznie bardziej efektywne, a niżeli przekazywanie wiedzy wewnątrz budynków szkolnych*”. Lekcje przeprowadzane w terenie są (53%) interesujące i przekazują więcej cennych informacji. Eksperti podkreślają (57%) że, zarówno zajęcia w ramach lekcji jak i zajęcia pozalekcyjne wymagają lepszego przygotowania się przez opiekuna. Do zajęć pozalekcyjnych częściej angażują się dzieci w młodszym wieku szkolnym. Trudniej zachęcić do udziału w nich gimnazjalistów. Zaangażowanie zdecydowanie jest domeną młodszych uczniów, jednak jeśli dochodzi do finalizowania wyjazdu to efektywniej współpracuje się z młodzieżą uczęszczająca

do liceum (47%) i gimnazjum (41%). Najtrudniejszymi grupami do szeroko rozumianej współpracy są małe dzieci (6%) i uczniowie technikum (6%). Problemy jakie napotyka szkoła i nauczyciele we współpracy z uczniami są również wynikiem braku relacji ze środowiskiem rodzinnym (Sarnecki 2010). Nauczyciele podkreślają, że nastawienie dzieci i młodzieży na spędzanie czasu wolnego w określonych jednorodnych, biernych formach jest skutkiem przyzwolenia rodziców. Dlatego też główną przyczyną absencji nie są tylko finanse. Zdaniem ekspertów koszt wyjazdów nie jest głównym czynnikiem nieuczestniczenia w nich (30%), zaledwie 15% uważa, że jest to główna przyczyna, a 55% podaje, że jest to zbiór licznych czynników (np. dokuczający rówieśnicy, trudności z odnalezieniem się w grupie, niechęć do nauczyciela). Dodatkowymi wskazanymi czynnikami nieuczestniczenia w wycieczkach klasowych są:

- „*niechęć do jakichkolwiek wyjazdów, do aktywnego sposobu spędzania czasu*”,
- „*dzieci same nie chcą brać udziału w wycieczkach*”,
- „*obawy, niechęć rodziców do danego miejsca*”,
- „*rozłąka z rodzicami*”,
- „*uczeń nie jedzie, bo nie jedzie jego kolega*”,
- „*znajomość miejsca, program wycieczki, uczeń już tam był*”,
- „*koszt wyjazdu*”,
- „*niechęć do klasy, koleżanek i kolegów*”,
- „*brak zainteresowania zdobywaniem wiedzy w terenie*”.

Charakter pracy nauczyciela obejmuje problematykę wychowawczą, elastyczne podejście do procesu kształcenia, pracę w zespole, zintegrowane, blokowe i wielostronne nauczanie. Myśląc o wielostronności autorka ma na myśli współpracę z uczniami ich rodzicami, jak również ze środowiskiem lokalnym. Dodatkową aktywnością jest organizacja i spędzanie czasu wolnego, krajoznawstwo i turystyka szkolna.

5.3. Czynniki ograniczające podejmowanie wyjazdów

Badanie opinii uczniów szkół podstawowej, gimnazjalnej oraz ponadgimnazjalnej metodą elektroniczną (ankieta „on-line”), przeprowadzono w roku szkolnym 2014/2015 oraz 2015/2016. W wyniku przeprowadzonych badań ankietowych łącznie prawidłowo wypełnionych zostało 1263 ankiet. Uzyskane wyniki zostaną dokładnie omówione w rozdziale 6, natomiast na potrzeby powyższego problemu analizie poddany został fragment z nich. Zapytano młodych ludzi o ustosunkowanie się do tego, co może być powodem tego, że ich koleżanki i koledzy z klasy nie uczestniczą w wyjazdach. Zastosowano podział na wycieczki jednodniowe oraz kilkudniowe, aby sprawdzić czy zachowana będzie jakaś zależność w wynikających ograniczeniach. Respondenci za decydujący powód uznali brak środków pieniężnych. Wszystkie grupy (szkoła podstawowa, gimnazjum, liceum i technikum) wskazywały na kosztowność wyjazdów zarówno jednodniowych jak, i tych dłuższych (Tab. 16) *„dokładając niewielką sumę pieniędzy można jechać na półkolonie letnie (...), ogólnie zła sytuacja finansowa w domu nie pozwala na wycieczki” (...), „wycieczki kilkudniowe niosą ze sobą wysokie koszty”*. Nawiązując do kosztów uczniowie zwracali uwagę na nieciekawy program, który w ich odczuciu nie przekłada się na cenę, jaką przyjdzie za niego zapłacić. Sześćdziesiąt trzy osoby (5%) zwróciły uwagę, że wycieczki jednodniowe w dużej mierze opierają się na przejazdach środkami transportu, zbyt mało oferują atrakcji i przebywania w miejscu docelowym. *„Jest to strata pieniędzy, ponieważ nie ma czasu na wspólną integrację - czas wolny”* - uczeń. Oferty kilkudniowych imprez turystycznych zdaniem uczniów są mało interesujące i bardzo często powielane.

Tabela 16. Bariery dla podejmowania szkolnych wyjazdów turystycznych

Typy szkół	Bariery						
	byli już w tym miejscu	brak środków	nie chcą jechać	nie lubią koleżanek i kolegów z klasy	boją się jechać	rodzice zabraniają	choroba lokomocyjna
SKOŁA PODSTAWOWA	75 osób	58 osób	12 osób	8 osób	35 osób	22 osoby	16 osób
GIMNAZJUM	46 osób	52 osoby	41 osób	-	-	3 osoby	4 osoby
LICEUM	65 osób	47 osób	49 osób	28 osób	-	-	-
TECHNIKUM	25 osób	80 osób	50 osób	32 osoby	-	-	10 osób

Źródło: badania własne, uzyskano 758 odpowiedzi (N=1263).

Analizując odpowiedzi zwrócono szczególną uwagę na podział wiekowy oraz etapy rozwoju psychospołecznego. Uczniowie szkół podstawowych (grupa wiekowa do 12 lat) zwracała uwagę, że to rodzice nie pozwalają na wyjazd z klasą - „rodzice nie wiedzą czy dziecko sobie poradzi”, (...), „rodzice boją się o nasze zdrowie” (...), „nie jeżdżą, ponieważ są niegrzeczni, mają karę”. Uczestnictwo w wycieczce jest uznawane za przywilej. Tylko dziecko z nienagannym zachowaniem dobrymi ocenami może być uczestnikiem wycieczki. Zapytano respondentów o to, czy w ich odczuciu wyjazdy są „nagrodą” za dobre sprawowanie. W odpowiedzi aż 75% z nich uważa, że jest to poniekąd wyróżnienie i motywacja do pracy. Respondenci są w pełni świadomi, że podróżując podejmują wyzwanie: aklimatyzacja w nieznanym otoczeniu, obcy ludzie, radzenie sobie z nowymi sytuacjami. W grupie gimnazjalistów wskazywano na ogólnie występującą niechęć, znudzenie- „lepiej zostać w domu i pograć na komputerze” (...), „po co jechać i się męczyć.” Pojawia się też sygnały o występujących konfliktach w klasie, brak porozumienia z nauczycielem, lub trudności w relacjach z rówieśnikami. Równie istotnym czynnikiem wpływającym na mniejszą liczbę odbywanych wyjazdów są problemy z chorobą lokomocyjną, na który wskazują głównie respondenci ze szkół podstawowych. Nawiązując do opinii uzyskanych odnośnie uczestnictwa w wyjazdach, zwrócono uwagę na często podawany czynnik - koszty, jakie są ponoszone za wyjazdy. Jest to podstawowy warunek podejmowania wycieczek szkolnych. Mniej niż połowa ankietowanych (44%) uznaje, że ceny wyjazdów turystycznych zwiększyły się od ubiegłego roku, a 56% uznaje że nie zauważają znaczących zmian.

6. Aktywność turystyczna dzieci i młodzieży z województwa wielkopolskiego - wyniki badań własnych

Fakt, że dzieci mogą być najlepszymi informatorami o sobie (Atzaba-Poria, Pike, Deater-Deckard 2004, Measelle i in. 1998) powinno zachęcać naukowców do prowadzenia badań empirycznych z nimi, a nie tylko o nich. Takie działanie może ujawnić elementy zachowania, których dorośli nie są w stanie dostrzec, jak również zrozumieć zasady autoprezentacji i regulacji emocjonalnej dzieci (Banerjee, Yuill 1999, Measelle 1998). Ponadto, odwołując się do podjętego problemu pracy funkcji i dysfunkcji turystyki szkolnej, najmłodszy uczniowie nie mając wcześniejszych wyobrażeń, doświadczeń turystycznych mogą wskazać istotne cechy organizacji i przeprowadzania wyjazdów szkolnych. Postmodernistyczne społeczeństwo, może być zbadane, w oparciu o głosy dzieci, a nie tylko dorosłych czy ekspertów. Ma to zasadnicze znaczenie w podnoszeniu świadomości i wiedzy o jakości turystyki dzieci i młodzieży. Podejmując badania empiryczne z udziałem dzieci, należy przeprowadzić rozpoznawcze badania jakościowe (pilotaż), jakie autorka pracy podjęła w roku szkolnym 2013/2014 (n=250). Badania doprowadziły do nabycia wstępnego zrozumienia dzieci. Stworzona baza wiedzy, generowanie badań teoretycznych, następnie podejmowane badania ilościowe oraz dalsze badania (jakościowe), zmierzają do osiągnięcia celu jakim jest zrozumienie uczniów.

Badanie ankietowe opinii uczniów szkół podstawowej, gimnazjalnej oraz ponadgimnazjalnych przeprowadzono w okresie 1 marca do 30 czerwca 2015 roku (rok szkolny 2014/2015) oraz druga tura od dnia 3 listopada do 3 lutego 2016 roku (rok szkolny 2015/2016). W pierwszym etapie pracy przygotowano formularz, który został zweryfikowany i ustandaryzowany przez eksperta Pracowni Dydaktyki Geografii i Edukacji WNGiG UAM w Poznaniu. Zgromadzono bazę danych w oparciu o wykaz wszystkich placówek szkolnych (szkoły podstawowe, gimnazja, licea i technika w województwie wielkopolskim) z Poznańskiego Kuratorium Oświaty. Po uzyskaniu rekomendacji od Kuratora Oświaty, rozesłano zapytanie o możliwość współpracy do wszystkich (1954 podmiotów) dyrektorów szkół. Po uzyskaniu pozytywnej odpowiedzi od dwudziestu ośmiu placówek przesłano formularz (załącznik nr 22) i odnośnik do strony internetowej, na której umieszczony był elektroniczny arkusz ankiety. W województwie wielkopolskim w roku 2015/2016 było łącznie 1954 aktywnych placówek edukacji dzieci i młodzieży (szkoła podstawowa - 1069, gimnazjum - 579, liceum ogólnokształcące - 153, technikum - 153). Łączna liczba uczniów wynosiła 442 086, z czego formularz ankietowy wypełniło 1263 respondentów, co daje 0,3%

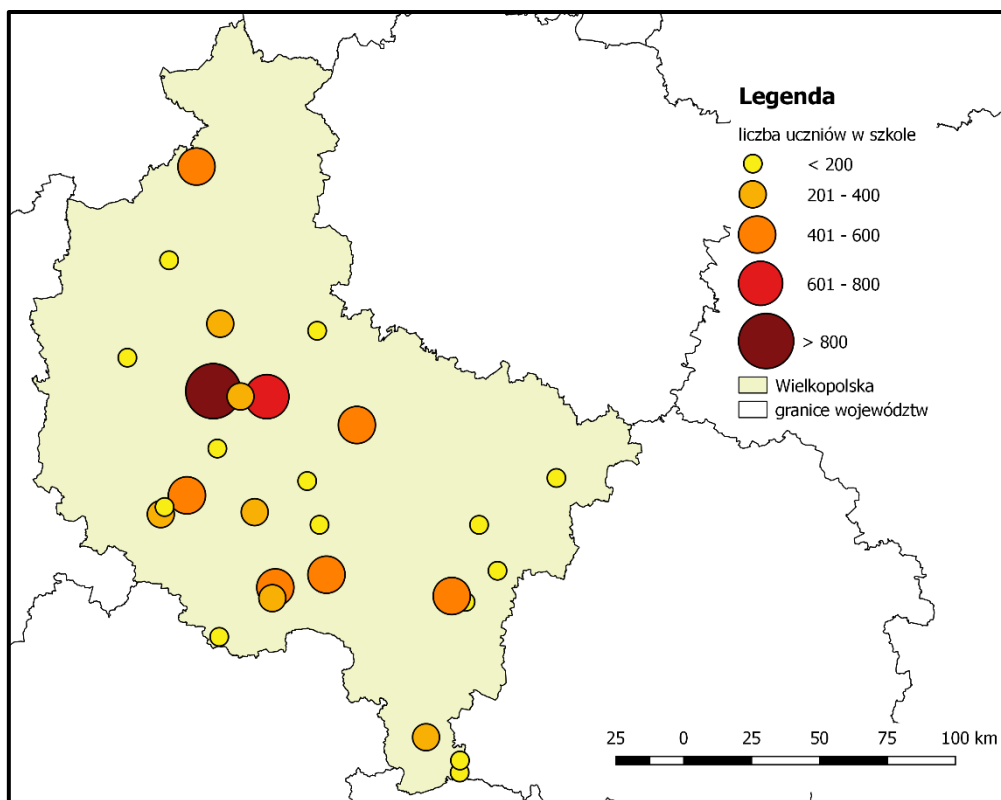
uczniów (Tab. 17). Powołując się na przedziały reprezentatywności badanej próby (Bazarnik 1992, s.16), wielkości prób badawczej w zależności od typu analizy - dwuwymiarowa analiza tabel krzyżowych, dla instytucji regionalnych lub lokalnych została przeprowadzona na wysokim stopniu potwierdzalności (niewiele 50-200 osób, przeciętnie 200- 500 osób, wiele powyżej, ponad 500 osób).

Tabela 17. Charakterystyka badanej grupy respondentów [n=1263]

Charakterystyka respondentów			
Typy szkół	Ogół uczniów w szkołach	Liczba uczniów poddanych badaniu według typu szkoły	Skład procentowy liczby respondentów w danym typie szkoły, do całości badanej grupy
SZKOŁA PODSTAWOWA	226 456	394	0,2%
GIMNAZJUM	106 627	462	0,5%
LICEUM	62 626	149	0,2%
TECHNIKUM	46 377	258	0,6%

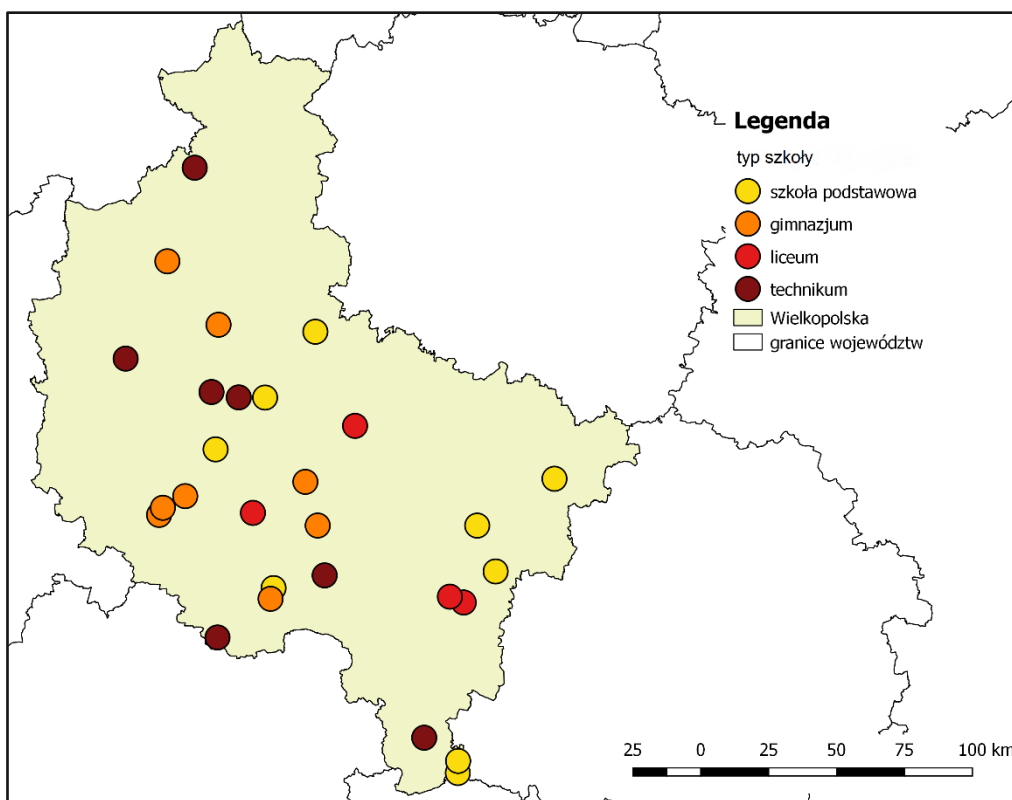
Źródło: opracowanie własne, w oparciu o dane Systemu Informacji Oświatowej.

Lokalizacja szkół poddanych badaniu wraz z liczbą uczniów uczęszczających do nich przedstawia rycina nr 20. Miejscowości w jakich znajdowały się szkoły: Piła, Kamieniec, Kępno, Swarzędz, Opatów (Łęka Opatowska), Kalisz, Pępowo, Poznań, Zakrzyn, Oborniki, Siemianice, Września, Czacz, Kościan, Śmigiel, Konin, Lubasz, Międzychód, Krosno (Mosina), Koźmin Wielkopolski, Rusków Pierwszy, Złotów, Dzierzb-Kolonia. Rozmieszczenie szkół jest dodatkowym potwierdzeniem reprezentatywności próby, gdyż zasięg, rozproszenie obejmuje obszary województwa wielkopolskiego. Na podstawie danych wyszczególniono zróżnicowanie poszczególnych typów szkół (Ryc.21), gdzie zdecydowanie szkoły licealne i technika zlokalizowane są dużych miastach tj. Poznań czy Konin.

Ryc.20. Lokalizacja szkół poddanych badaniu ankietowemu
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych [n=1263].

Przeprowadzone badania podejmowały problem uczestnictwa w szkolnych wyjazdach turystycznych dzieci i młodzież z wielkopolskich placówek oświatowych. Odniesiono się do turystyki krajowej i zagranicznej z uwzględnieniem lokalizacji szkół oraz ich typu (podstawowa, gimnazjum, liceum, technikum). Zestawienie przeprowadzonych analiz (lata 2013-2016) wskazało kierunki i cechy wyjazdów szkolnych. Na podstawie uzyskanych wartości zaproponowane zostaną nowe rozwiązania w sektorze turystyki szkolnej. Badania przeprowadzone były w szkołach podczas lekcji informatyki, gdzie nadzór nad poprawnym samodzielnym wypełnieniem formularza sprawował nauczyciel.

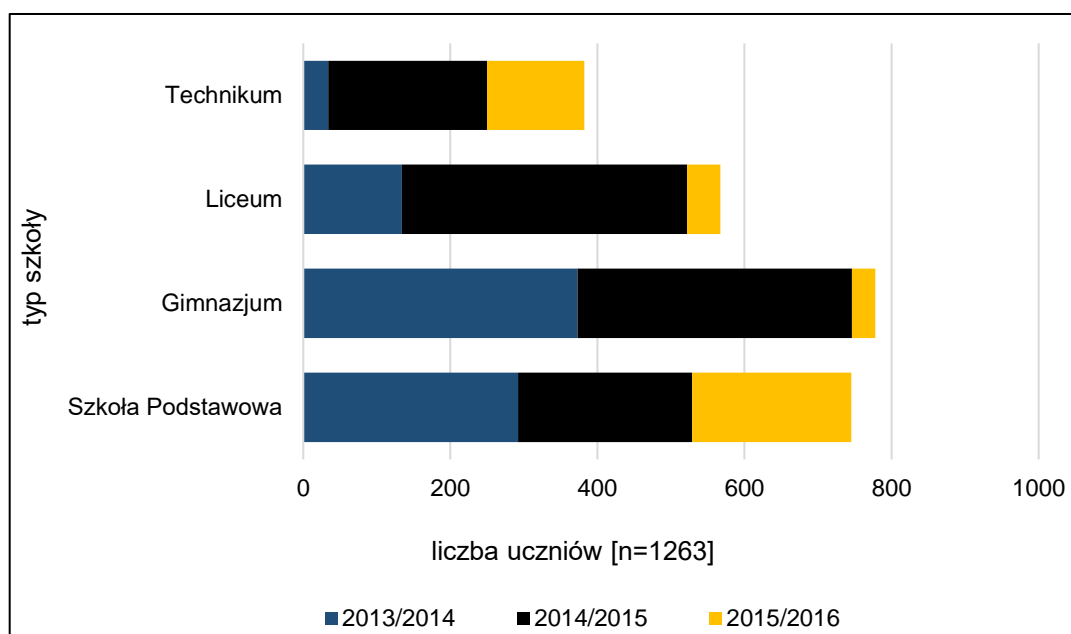

Ryc.21. Typy szkół poddanych badaniu ankietowemu
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych [n=1263].

6.1. Uczestnictwo w wyjazdach krótko i długookresowych

Badaniami objęto krótko i długookresowe podróże turystyczne. Przywołany podział (Łaciak 2013, s.13) obejmuje co najmniej jeden nocleg poza miejscem zamieszkania w wyjazdach krótkookresowych, a także co najmniej 5-dniowe wyjazdy długookresowe poza miejscem zamieszkania. Nawiązując do specyfiki badanej instytucji i grup respondentów za wyjazd krajowy krótkookresowy uznano zatem każde dobrowolne jednodniowe opuszczenie miejscowości stałego zamieszkania. Natomiast wyjazd długookresowy, to analogicznie każde dobrowolne kilkudniowe opuszczenie miejscowości stałego zamieszkania, któremu towarzyszył co najmniej jeden nocleg poza tą miejscowością. Uczestnictwo w wyjazdach (podróżach) turystycznych dzieci i młodzieży roku szkolnym 2014/2015 i 2015/2016 wynosiło 76% (n=1263), gdzie u 49% uczniów był to wyjazd jednodniowy. W wycieczkach kilkudniowych brało udział 37% uczniów, a 15% z nich wyjeżdżało poza teren szkoły więcej niż jeden raz. Każdy uczeń może uczestniczyć w różnego rodzaju wyjazdach, dlatego w różnych latach odsetki odnoszące się do poziomu uczestnictwa danej grupy w różnych rodzajach szkół nie sumują się do stu. Wycieczki w szkołach są zróżnicowane. Najczęściej zależy to od wieku uczniów. Typ wyjazdów, a dokładniej wydzielenie na poszczególne etapy

przedstawia rycina nr 22, gdzie zdecydowanie najbardziej mobilnymi grupami są uczniowie gimnazjum i szkoły podstawowej. Nieznaczne informacje o aktywność w roku 2015/2016 spowodowane są terminem przeprowadzania badań. Respondenci nie potrafili określić czy w danym roku szkolnym będą uczestnikami wyjazdu - czy takowy odbędzie się. Największa niepewność w tym zakresie cechuje grupę młodzieży gimnazjalnej i licealistów.

Ryc.22. Liczba uczniów według grup wyjeżdżający na szkolne wycieczki w latach 2013-2016
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych [n=1263].

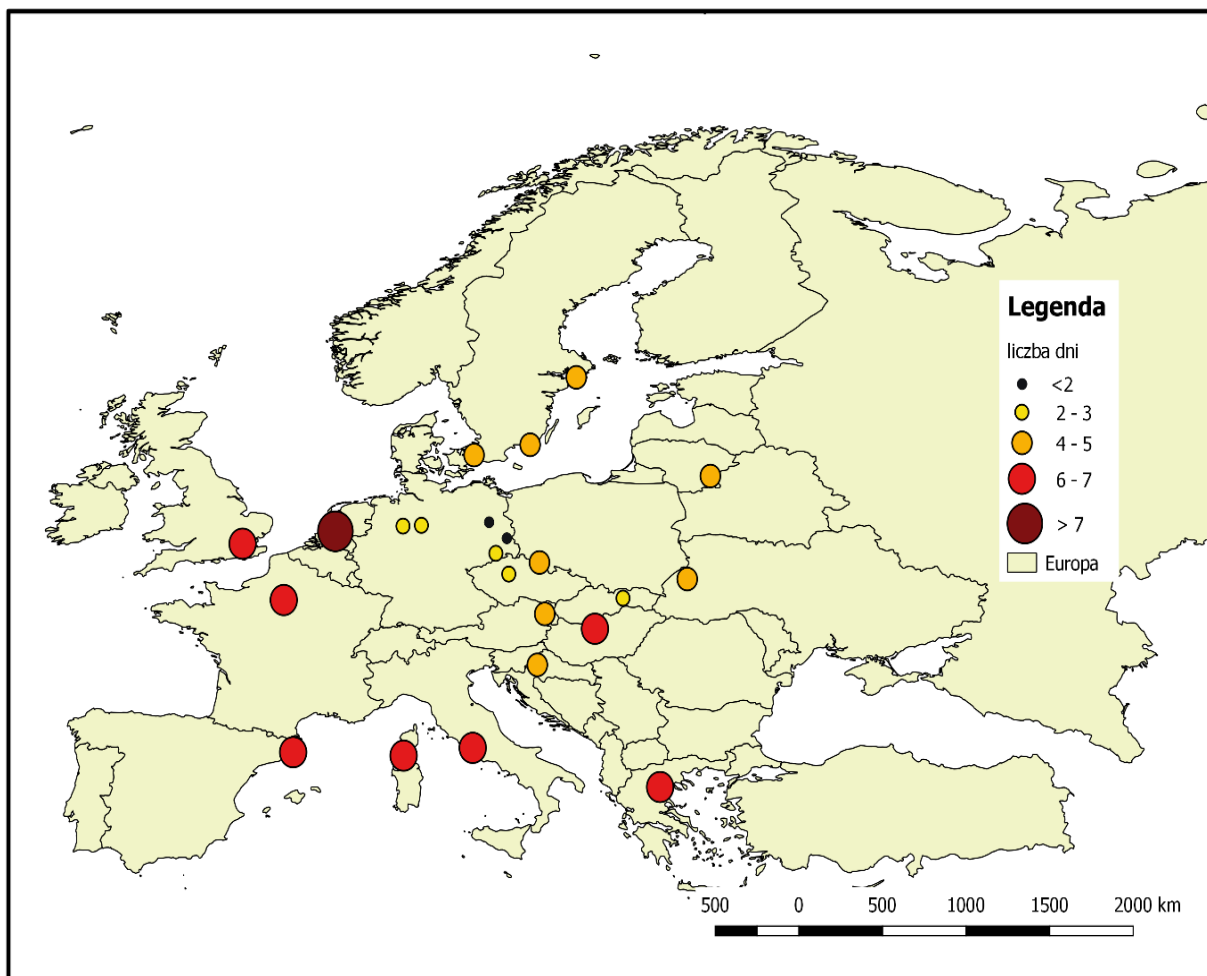
Wskazywane docelowe miejsca wycieczek szkolnych swoim zasięgiem w dużej mierze obejmują obszar kraju (92%). Pomimo, że wskazano tylko 7% udziału w wyjazdach zagranicznych, to 36% (n=1263) respondentów było ich uczestnikami. W tabeli nr 18 szczegółowo przedstawiono miejsca oraz długość pobytu zagranicznego. Przestrzennie rozmieszczenie destynacji turystycznych natomiast przedstawia autorska mapa (Ryc.23). Do każdego z podjętych wyjazdów przyporządkowano odpowiadającą im liczbę uczestników, co wskazuje na najliczniej odwiedzane miejsca. Zdecydowanie najczęściej odwiedzanym miastem zarówno w okresie zimowym (Jarmark Bożonarodzeniowy) jak i letnim (Tropikalna Wyspa niedaleko Berlina) jest Berlin. Wycieczki zagraniczne charakteryzują się zdecydowanie mniejszą liczbą uczestników, jest to powiązane z charakterem tych wyjazdów - wymiany, projekty międzynarodowe, gdzie do udziału wybierane są pojedyncze osoby ze szkoły. Wyjazdy międzynarodowe cechują się też specyficznym czasem trwania. Zazwyczaj są one dłuższe. Kierunki wyjazdów zagranicznych przedstawia rycina nr 23, gdzie zauważalna jest

oczywista prawidłowość, że im odleglejsza destynacja tym wyjazd jest dłuższy. Docelowe miejsca pobytu tj. Cottbus czy Belin są odwiedzane przez dużą liczbę osób jednak przeważnie podczas pobytu jednodniowego.

Tabela 18. Wyjazdy zagraniczne w wybranych szkołach

Docelowe miejsca wyjazdów zagranicznych			
Kraj	Miasto	Czas trwania wyjazdu	Liczba podejmowanych wyjazdów wg liczby uczniów
Austria	Wiedeń	4 dni	20 osób
Chorwacja	Zagrzeb	5 dni	6 osób
Czechy	Skalne Miasto	4 dni	26 osób
Czechy	Praga	3 dni	14 osób
Dania	Kopenhaga	4 dni	21 osób
Francja	Paryż	7 dni	16 osób
Grecja	Leptokaria	6 dni	3 osoby
Hiszpania	Lloret De Mar	7 dni	7 osób
Holandia	Utrecht	8 dni	5 osób
Litwa	Wilno	4 dni	12 osób
Niemcy	Berlin	1 dzień	105 osób
	Berlin	3 dni	44 osoby
	Cottbus	1 dzień	24 osoby
	Drezno	2 dni	16 osób
	Hanower	2 dni	17 osób
	Halle	3 dni	5 osób
Portugalia	Esposende	7 dni	4 osoby
Słowacja	Nowa Wieś Spiska	3 dni	51 osób
Szwecja	Karlskrona	4 dni	11 osób
Szwecja	Sztokholm	5 dni	2 osoby
Wielka Brytania	Londyn	7 dni	22 osoby
Ukraina	Lwów	5 dni	15 osób
Węgry	Budapeszt	7 dni	8 osób
Włochy	Rzym	7 dni	11 osób

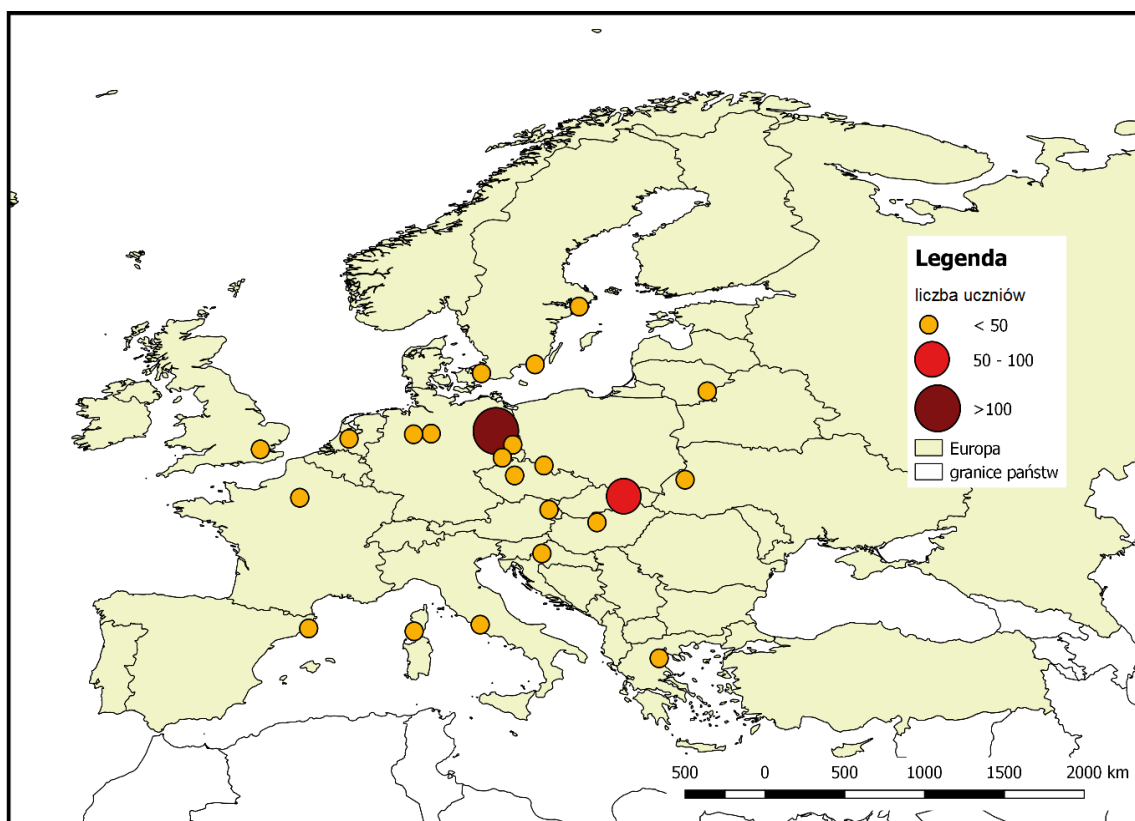
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych [n=1263].

Ryc.23. Miejsca docelowe wyjazdów zagranicznych w badanych placówkach szkolnych według czasu trwania wyjazdu

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych [n=1263], układ odniesienia WGS-84 (World Geodetic system' 84).

Wyjazdy krajowe stanowią większość z podejmowanych wyjazdów w badanych szkołach. Ich rozmieszczenie oraz dokładną charakterystykę przedstawiają ryciny nr 23 i 24 oraz tabela nr 19. W zbiorczej tabeli szczegółowo przyporządkowane zostały odwiedzane miejscowości, czas pobytu oraz liczba osób uczestnicząca w wycieczkach. Miejsca krajowych wyjazdów turystycznych uczniów z badanych placówek szkolnych pokazane zostały poprzez dwie najistotniejsze cechy: długości wyjazdu (Ryc.25) oraz liczbę uczniów (Ryc.30).

Ryc.24. Miejsca docelowe wyjazdów zagranicznych w badanych placówkach szkolnych według liczby uczestników

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych [n=1263], układ odniesienia WGS-84 (World Geodetic system ' 84).

Tabela 19. Podejmowane wyjazdy krajowe w wybranych placówkach szkolnych

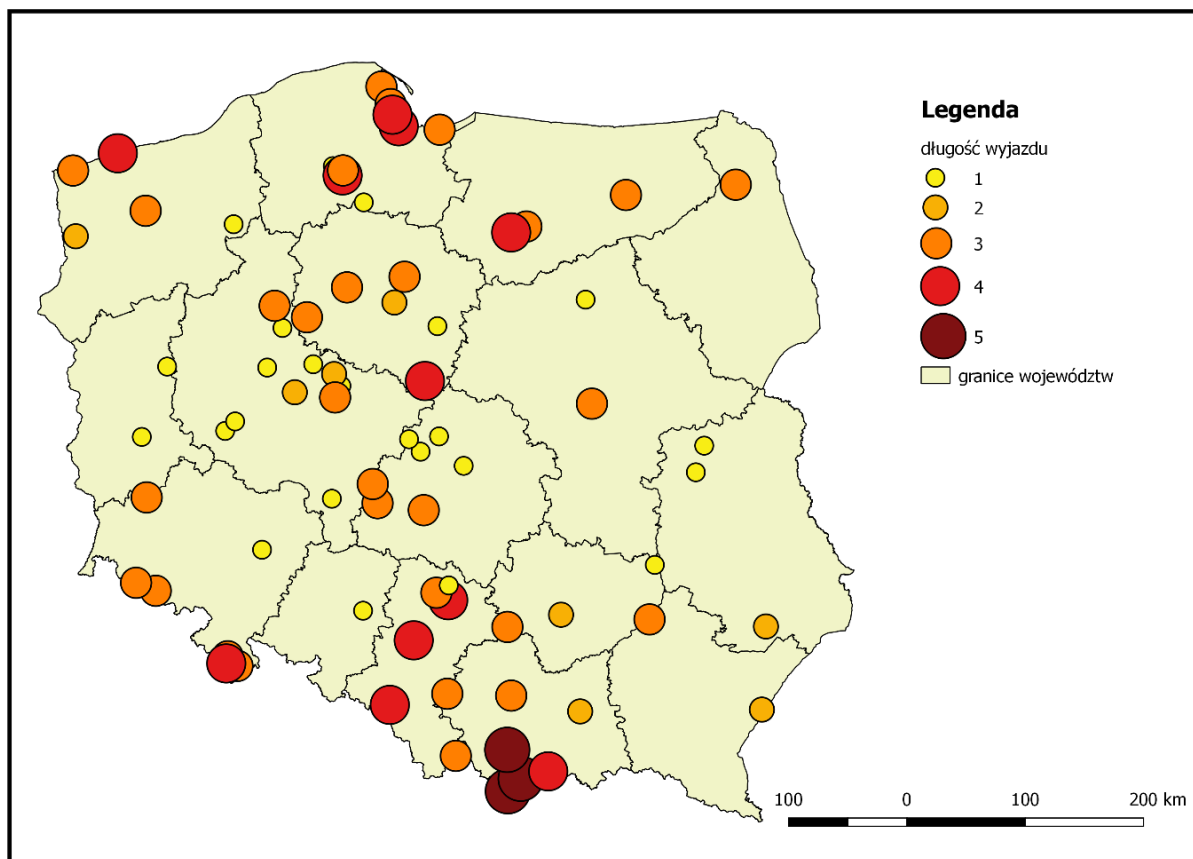
Docelowe miejsca wyjazdów krajowych			
Kraj	Miasto	Czas trwania wyjazdu	Liczba podejmowanych wyjazdów wg liczby uczniów
Polska	Augustów	3 dni	21 osób
	Antonin	1 dzień	18 osób
	Białowieża	3 dni	16 osób
	Biskupin	1 dzień	101 osób
	Białka Tatrzańska	5 dni	18 osób
	Błota	3 dni	16 osób
	Borne Sulinowo	1 dzień	20 osoby
	Borysew	1 dzień	15 osób
	Bydgoszcz	3 dni	16 osób
	Bystrzyca Kłodzka	3 dni	25 osób
	Częstochowa	3 dni	12 osób
	Długopole Zdrój	4 dni	24 osoby
Dźwirzyno	3 dni	26 osób	

Gdańsk	4 dni	21 osób
Gdynia	3 dni	23 osoby
Gniezno	1 dzień	80 osoby
Giecz	2 dni	15 osób
Giewartów	4 dni	23 osoby
Gołuchów	1 dzień	38 osób
Gołębki	1 dzień	25 osób
Hermanów	1 dzień	15 osób
Joanka	3 dni	15 osób
Jastrzębia Góra	4 dni	17 osób
Józefów	1 dzień	22 osoby
Karpacz	3 dni	43 osoby
Kalisz	1 dzień	34 osoby
Korbielów	3 dni	25 osób
Kościan	1 dzień	44 osoby
Krasiejów	1 dzień	24 osoby
Konin	1 dzień	15 osób
Kraków	3 dni	47 osób
Krościenko nad Dunajcem	4 dni	21 osób
Leszno	1 dzień	19 osób
Łódź	1 dzień	19 osób
Margonin	3 dni	22 osoby
Mielno	4 dni	25 osób
Mikołajki	3 dni	27 osób
Międzygórze	3 dni	10 osób
Międzyzdroje	3 dni	17 osób
Mrzeżyno	3 dni	20 osób
Olsztynek	3 dni	32 osoby
Opole	1 dzień	24 osoby
Osieczna	1 dzień	17 osób
Oświęcim	3 dni	21 osób
Pogorzelica	3 dni	18 osób
Poznań	1 dzień	199 osób
Pszczew	1 dzień	15 osób
Rabka Zdrój	5 dni	32 osoby
Rogoźno	4 dni	48 osób
Rewal	3 dni	20 osób
Sieraków	3 dni	49 osób
Skorzęcin	3 dni	20 osób
Sopot	4 dni	21 osób
Słupca	3 dni	19 osób
Srebrna Góra	5 dni	24 osoby
Szczecin	2 dni	19 osób
Szklarska Poręba	3 dni	50 osób
Sztutowo	3 dni	15 osób
Śmielów	1 dzień	12 osób
Toruń	1 dzień	49 osoby

	Tarnowskie Góry	4 dni	15 osób
	Uniejów	1 dzień	24 osoby
	Warszawa	3 dni	64 osoby
	Wągrowiec	1 dzień	21 osób
	Wdzydze Kiszewskie	3 dni	19 osób
	Wieliczka	1 dzień	15 osób
	Wrocław	1 dzień	45 osób
	Zakopane	5 dni	43 osoby
	Zielona Góra	1 dzień	28 osób

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych [n=1263].

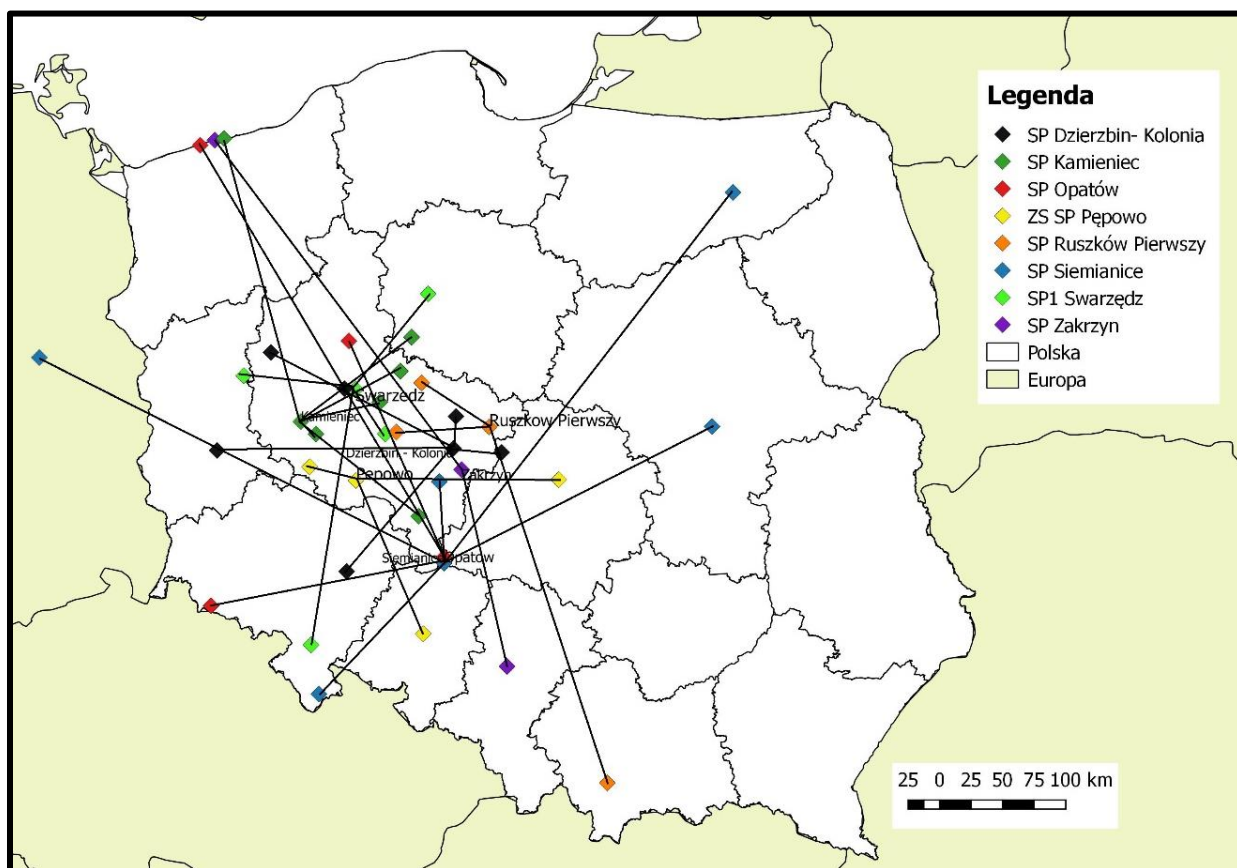
Uczniowie i nauczyciele z wielkopolskich szkół podróżują w obszarze całego kraju, jednak zdecydowanie częściej są to tereny centralnej i zachodniej Polski. Nieliczne wycieczki organizowane są w województwach lubelskim, podkarpackim czy też podlaskim. Najczęściej wyjazdy kilkudniowe obejmują trzy dni. Jest to optymalny czas pobytu dzieci poza domem. Wycieczki cztero i pięciodniowe zlokalizowane są w pasie pobraży i pojezierzy oraz wyżyn i gór. Jednodniowe wyjścia czy wyjazdy najczęściej skupiają się w granicach województwa wielkopolskiego.

Ryc.25. Miejsca docelowe krajowych wyjazdów turystycznych uczniów z badanych placówek szkolnych według długości wyjazdu

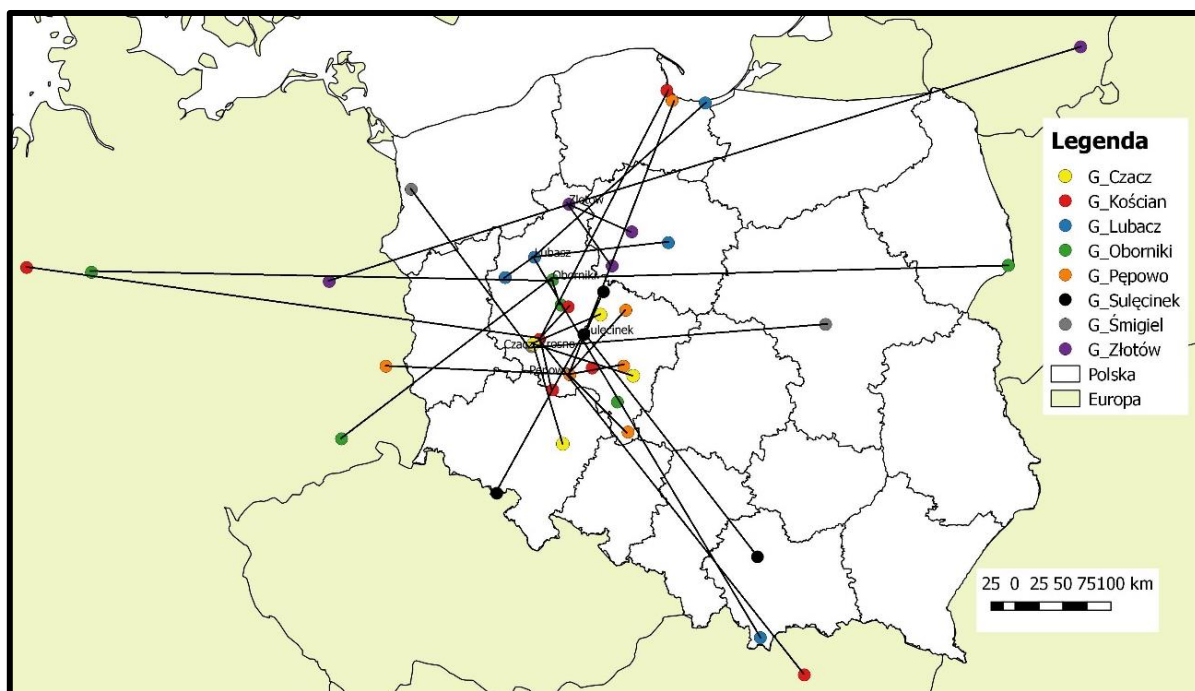
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych [n=1263]

Specyfikę i lokalizację odwiedzanych miejsc można również przedstawić bezpośrednio przypisując je do typu placówek oświatowych czy wskazanej szkoły. Ryciny nr 26, 27, 28 i 29 obrazują miejsca docelowe wyjazdów turystycznych uczniów wybranych szkół z województwa wielkopolskiego. Zwrócić należy uwagę na zasięg podejmowanych wyjazdów, gdzie uczniowie szkół podstawowych (Ryc.26) koncentrują się na wyjazdach krajowych, natomiast uczniowie techników i liceów podróżują po całej Europie.

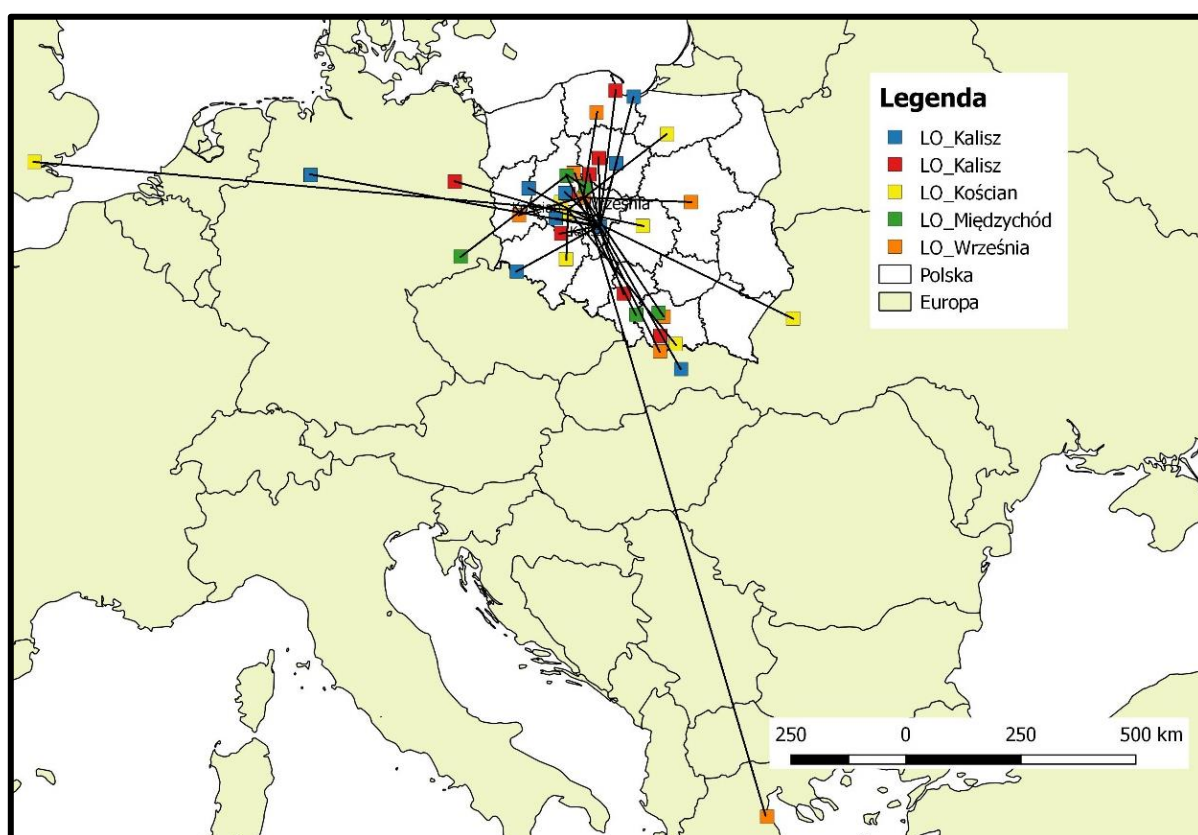
Ryc.26. Miejsca docelowe wyjazdów turystycznych uczniów wybranych szkół podstawowych z województwa wielkopolskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych [n=1263].

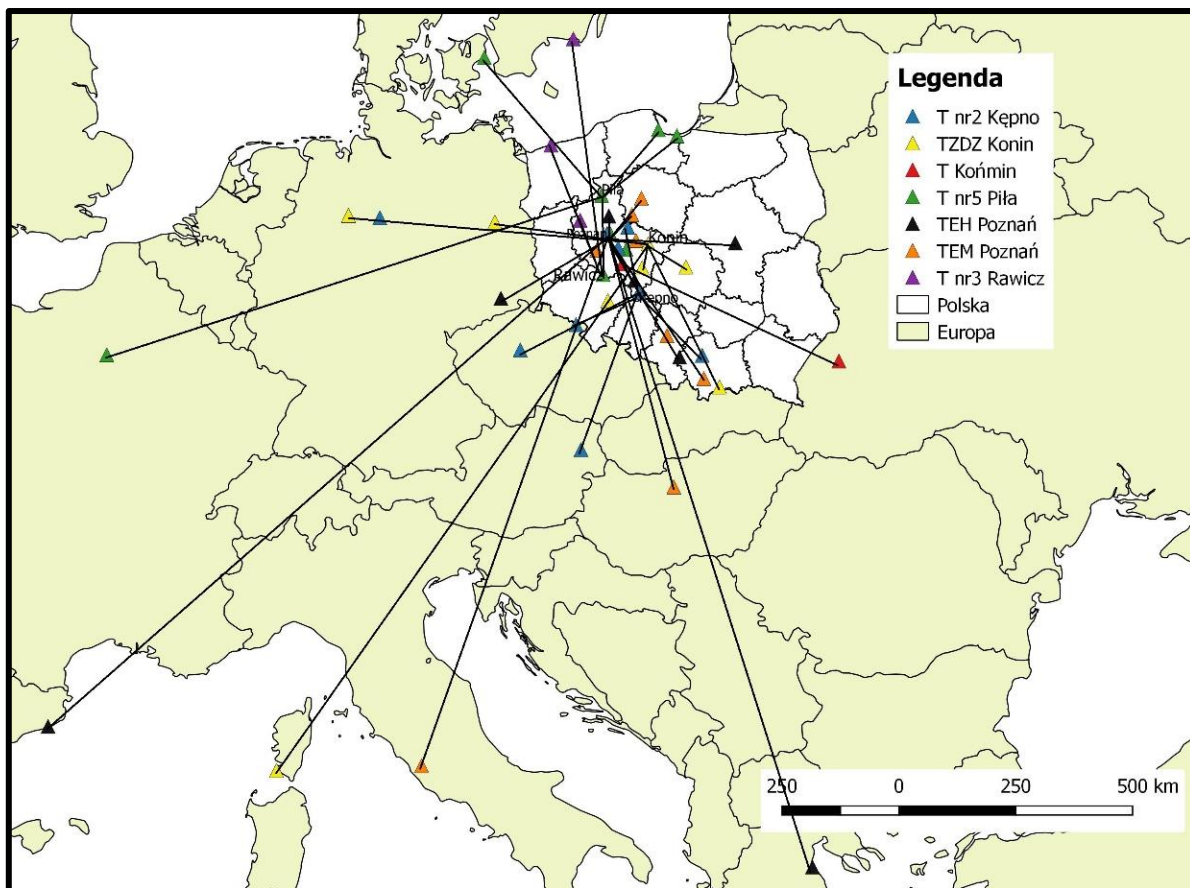
Ryc.27. Miejsca docelowe wyjazdów turystycznych uczniów wybranych szkół gimnazjalnych z województwa wielkopolskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych [n=1263].

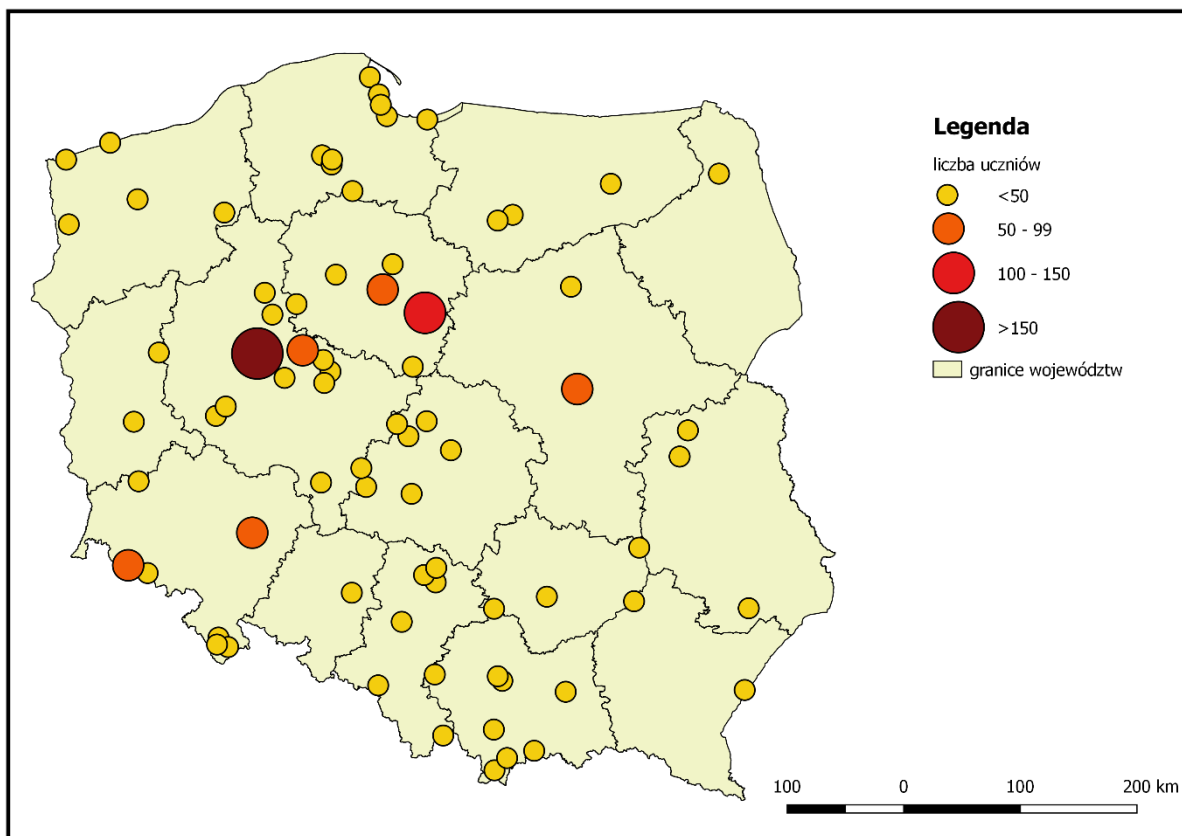
Ryc.28. Miejsca docelowe wyjazdów turystycznych uczniów wybranych liceów ogólnokształcących z województwa wielkopolskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych [n=1263].

Ryc.29. Miejsca docelowe wyjazdów turystycznych uczniów wybranych szkół technicznych z województwa wielkopolskiego
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych [n=1263].

Krajowe wyjazdy turystyczne, gdzie określonym kryterium zróżnicowania była liczba uczestników (Ryc.30) wskazują, że najliczniej odwiedzanymi miejscami jest Poznań i Biskupin. Miejsca te wpisane są w coroczne plany wycieczek szkolnych - Poznań ze względu na dostępność, a Biskupin ze względu na wysoką rangę naukową oraz odbywające się tam liczne festiwale przeznaczone dla dzieci i młodzieży szkolnej. Wyjazdy rozproszone po całej Polsce podejmuje nieznaczna liczba uczestników (do 50 osób). Prawdopodobnie jest to wynik jednorazowych wycieczek szkolnych, lub kilku mniej licznych grup uczestników do odwiedzających dane miejsce.

Ryc.30. Miejsca docelowe krajowych wyjazdów turystycznych uczniów z badanych placówek szkolnych według liczby uczniów

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych [n=1263].

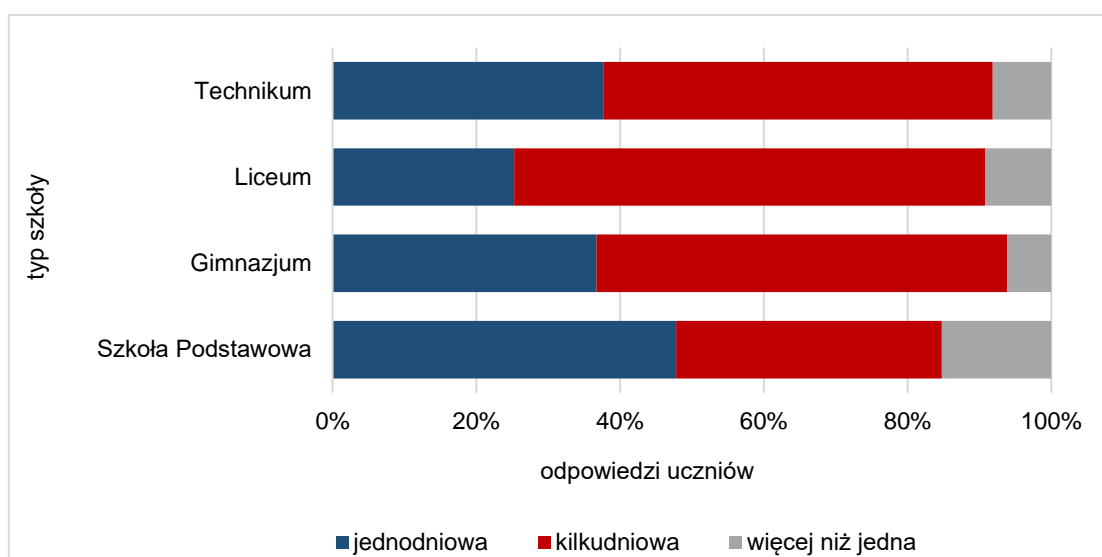
Posiadając informację teleadresową szkół (tabela 20) sprawdzono czy lokalizacja i dostępność do atrakcji turystycznych odgrywa istotną rolę w liczbie podejmowanych wycieczek. Zestawienie szkół miejskich i wiejskich nie wykazało istotnych różnic statystycznych ($p=0,14715$). Tym samym dowiedziono, że w niewielkich wiejskich szkołach, w których uczy się kilkudziesięciu uczniów nie rezygnuje się z wycieczek, a wręcz organizuje się ich tyle samo.

Tabela 20. Liczba szkół i uczniów poddanych badaniu (n=1263)

Lokalizacja placówki	Liczba uczniów	Liczba przebadanych szkół wg typów			
		SZKOŁA PODSTAWOWA	GIMNAZJUM	LICEUM	TECHNIKUM
Szkoła miejska	990	3	5	5	5
Szkoła wiejska	273	5	3	0	2

Źródło: opracowanie własne w oparciu o dane Systemu Informacji Oświatowej.

Mając na uwadze (Ryc.31) poszczególne typy szkół i specyfikę wyjazdów (jednodniowy, kilkudniowy) poddano testowi zależność długość wycieczki i liczbę wycieczek ($p=0,00074$). Zestawienie wskazuje, że więcej wyjazdów kilkudniowych organizowanych jest z młodzieżą, aniżeli z dziećmi uczęszczającymi do szkół podstawowych. Jest to ściśle powiązane z wiekiem, rozwojem fizycznym i psychicznym podopiecznych. Młodzież jest bardziej samodzielna, odpowiedzialna i chętna do pobytu poza domem.

Ryc.31. Czas trwania wyjazdów turystycznych w wybranych typach szkół
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych [n=1263].

Liczba wyjazdów w młodszych grupach jest zdecydowanie większa (14%), co jest spowodowane ich zróżnicowaniem i krótszym czasem trwania. Najmniej (22%) jednodniowych wyjść czy wyjazdów podejmowanych jest w liceach, gdzie liczba kilkudniowych wycieczek szkolnych jest największa.

6.2. Uczestnictwo w wyjazdach krótko i długookresowych według głównych celów

Znając już podstawowe kryteria doboru i miejsca wycieczek, zwrócono uwagę na charakter podejmowanych wyjazdów. W formularzu ankietowym (załącznik nr 21) zaproponowano pięć form szkolnych wyjazdów. Założeniem szkół jest edukacja oraz rozwój, również w opinii uczniów, 48% najczęściej podejmowanymi są wyjazdy o tematyce krajoznawczej (edukacyjnej), następnie wypoczynkowo-rekreacyjnej 27%, wpisujące się

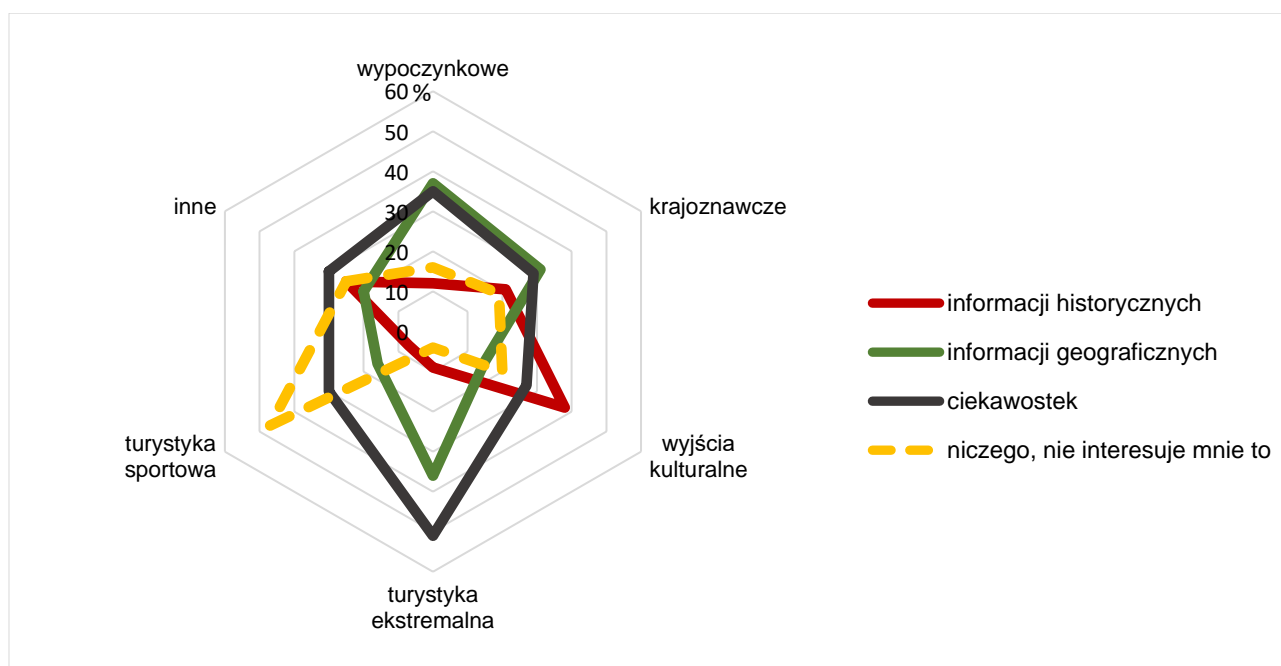
w kanon podstawy programowej. Tematyka wymagająca dodatkowych umiejętności, specjalizacji od opiekunów (sporty ekstremalne, różne dyscypliny sportu) obejmuje 4% wyjazdów. Z różnych względów najczęściej podejmowane są wycieczki jednodniowe, jednak w opinii respondentów dotyczącej preferencji wyjazdów szkolnych, uzyskano 83% odpowiedzi, że wycieczki kilkudniowe są bardziej interesujące i kształcące. Za najbardziej atrakcyjne 64% uczniów uznaje wyjazdy od 3-5 dni w rejony nadmorskie, lub górskie natomiast niechętnie podejmują wycieczki o tematyce edukacyjnej - wycieczki przedmiotowe. Pożądanymi przez uczniów formami wyjść, wyjazdów jednodniowych są zdecydowanie lekcje w terenie (45%). Zajęcia poza budynkiem szkolnym dla 88% respondentów są znacznie bardziej atrakcyjne niż w ławce szkolnej. Do popularnych jednodniowych wypraw należą miejsca kultury wysokiej, jak teatr 38%. Coraz mniej popularne w odbiorze stają się seanse kinowe 20%, które są dla wszystkich ogólnodostępne.

Podróże rozszerzają horyzonty, dlatego też zapytano młodzież co wnoszą do ich życia wyjazdy szkolne, jak wygląda stan ich wiedzy i doświadczeń po powrocie, czego się nauczyli i dowiedzieli. Wiedza geograficzna jest nieodłącznym doświadczeniem jakie przywożą z wycieczek szkolnych. Za najważniejsze uznano ciekawostki o danym miejscu (47%), przekazywane przez nauczyciela lub przewodnika. Jest to nauka, która zapamiętywana jest na lata, powiązana z bezpośrednim doświadczeniem (dotyk, smak). Rozwój zainteresowań od najmłodszych lat jest bardzo istotny. Podejmowanie aktywności turystycznych w szkole jest często ściśle powiązane z planem zajęć, liczbą przedmiotów w szkole.

Szkolna działalność skupia się również na zajęciach pozalekcyjnych - koła zainteresowań. Funkcjonowanie koła turystycznego wskazywanie zależności pomiędzy nauką, a tym co nas otacza może wpłynąć na przyszły rozwój pasji podróżniczych. Analiza wyników w wielkopolskich szkołach (na próbie $n=1265$) wykazała jednak, że koła turystyczne działają w niewielu placówkach - zaledwie 23% respondentów potwierdziło ich funkcjonowanie. Jeszcze mniejsze okazało się zaangażowanie w działalność szkolnych kół turystycznych (SKT). Nieznaczna grupa (6%) zadeklarowała, że jest członkiem tego typu koła, 93% spośród badanych odpowiedziało zdecydowanie, że nie przynależy do SKT, a 1% nie udzieliło odpowiedzi” (Zajadacz, Kugiejko 2016 s.59). Młodzież w swoich odpowiedziach deklaruje również, że jakby podjęto działania tj. utworzenie koła to chętnie by uczestniczyli w zajęciach i wyjazdach.

Osoba i osobowość nauczyciela, jego przygotowanie i kwalifikacje zawodowe, oraz wcześniej wspomniany autorytet odgrywają istotną rolę w procesie nauczania i uczenia się. Wszelkie idee dydaktyczne, cele, treści, metody, zasady kształcenia i wychowania realizowane

są dzięki działalności pedagoga. Nauczyciel w nawiązaniu do tematyki podejmowanych badań jest bowiem organizatorem, kierownikiem i opiekunem procesu kształcenia również poprzez turystykę. Wyjazdy turystyczne jakimi kieruje dają uczestnikom możliwość pozyskania cennych doświadczeń (Ryc.32). Zgodnie z zaproponowanym podziałem typami aktywności turystycznych dokonano analizy wycieczek szkolnych pod kątem przekazywanych merytorycznych wartości. Różne typy wyjazdów szkolnych mają odmienne funkcje (rozbudzenie ciekawości, pozyskanie wiedzy, poprawienie aktywności fizycznej). Analiza pojedynczych cech wykazała istotność statystyczną ($p=0,00550$) pomiędzy wyjazdami krajoznawczymi oraz przekazywanymi informacjami geograficznymi. Rycina nr 32 ukazuje jak postrzegane przez uczniów są wyjazdy i ich program. Udział w wycieczce z elementami turystyki kwalifikowanej charakteryzuje się największą innowacyjnością, co w ocenie uczniów jest bardzo pożądane. Odnosząc się do aktywności sportowych, które według respondentów nie rozwijają nowych zainteresowań, a dla 47% są mało interesujące. Wyjazdy krajoznawcze i wypoczynkowe uznano za bardzo zbliżone w treści jakie przekazują, gdzie zarówno informacje geograficzne (krajoznawcze 31% i wypoczynkowe 37%) i ciekawostki (krajoznawcze- 29% i wypoczynkowe 35%) stanowią znaczny odsetek odpowiedzi.

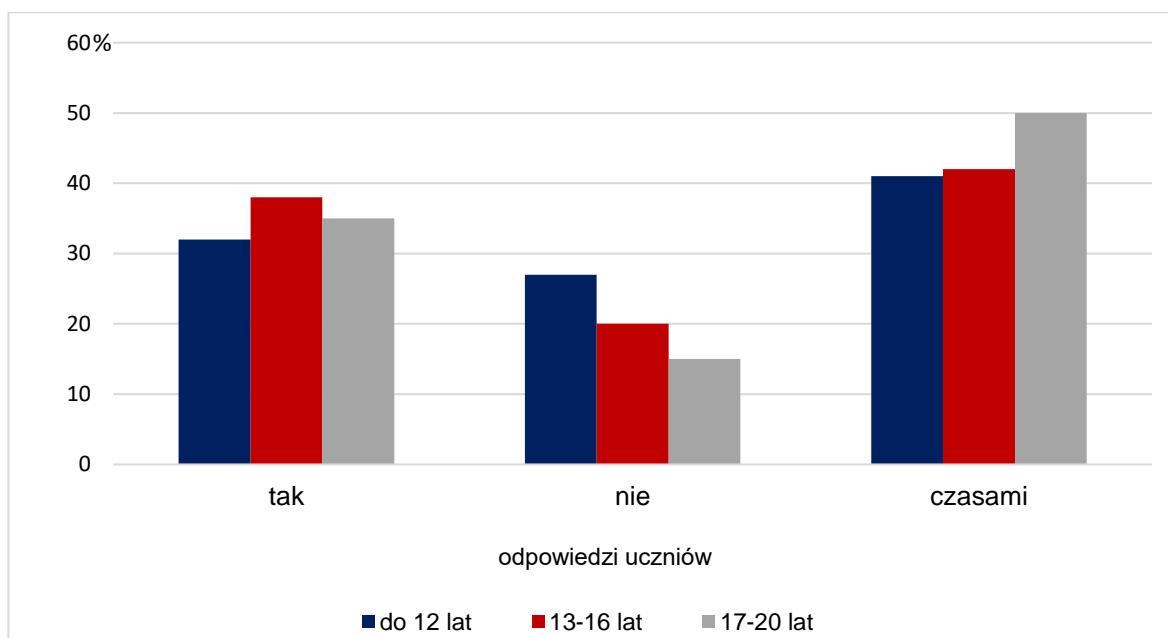

Ryc.32. Pozyskiwanie wiedzy przez uczestników podczas wybranych typów wyjazdów szkolnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych [n=1263].

6.3. Uczestnictwo w wyjazdach krótko i długookresowych według form organizacji

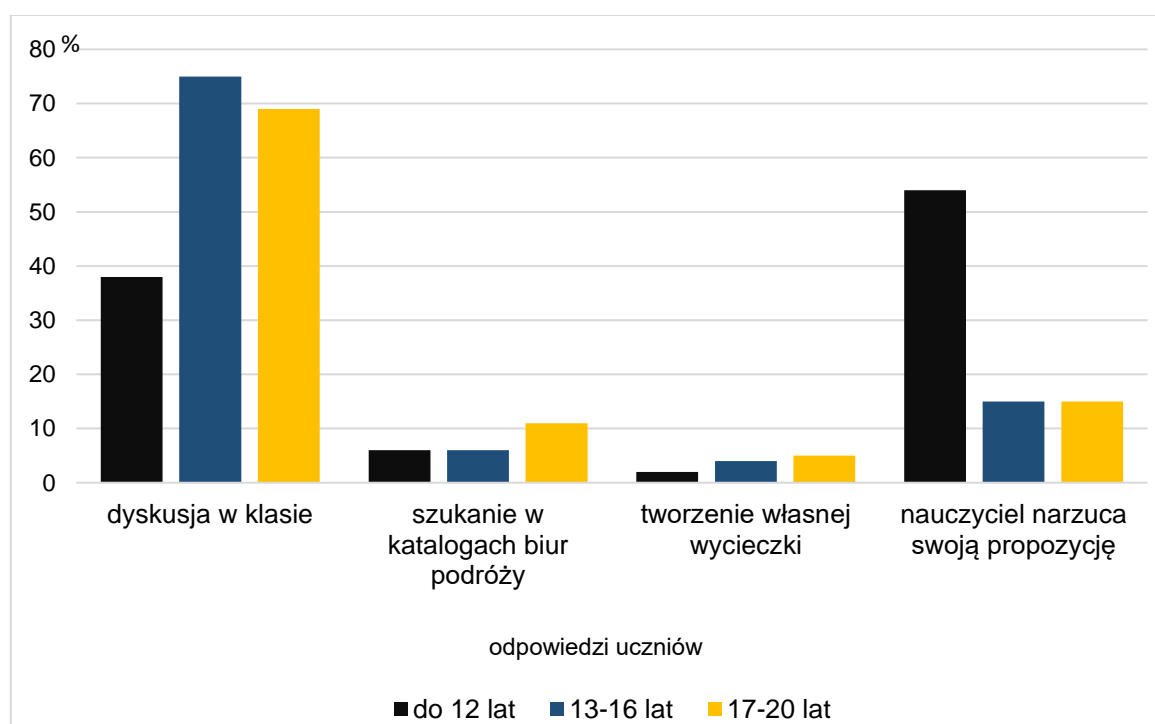
Organizacja wyjazdu to pierwszy z etapów wycieczki, gdzie coraz częściej decydentami i współorganizatorami są uczniowie. Kwestia udział w wyborze wycieczek klasowych powiązana jest ze specyfiką grupy poddanej badaniu. W dużej mierze uczniowie nie osiągnęli pełnoletniości i nie mogą sami podejmować decyzji o wyjeździe. Pomimo ograniczeń wiekowych młodzi ludzie nie są wykluczeni, z możliwości wyrażenia swojej opinii, a wręcz przeciwnie zachęceni do niej poprzez wprowadzane formy- możliwość dyskusji, wymiany poglądów. Jak wynika z przeprowadzonych badań występuje zależność statystyczna pomiędzy wiekiem, a wpływem na podejmowanie decyzji o wyjeździe klasowym. Największy udział w odpowiedziach (Ryc.33) i skali wyrażania swoich opinii mają najmłodszy (w ich mniemaniu), następnie grupa młodzieży objęta przedziałem wiekowym 13-16 lat. Jest to też grupa badanych, która najliczniej podejmuje udział w wyjazdach. Jeśli powiązać ze sobą odpowiedzi mające jakiegokolwiek znaczenie w procesie dyskusji (zawsze „tak” oraz czasami) to 86% młodzieży uczęszczającej do gimnazjum (13-16 lat) wpływa na wybór wyjazdu. Najstarsi respondenci są najbardziej niepewni w swoich odpowiedziach oraz jako jedyna z grup wskazała najliczniejsze odpowiedzi „nie”.

Ryc.33. Podejmowanie decyzji o wycieczce szkolnej, a wiek respondentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych [n=1263].

Zbadano relację pomiędzy wiekiem uczniów (trzy grupy), a zebranymi informacjami o udziale w podejmowaniu decyzji odnośnie wycieczek. Tym samym sprawdzono jakie formy wyboru, ustalania wyjazdów dominują w każdej z nich (Ryc.34). Potwierdzono również zależność ($p=0,000$), pomiędzy formą ustalania, wyboru wycieczki, a wiekiem respondentów. Największy udział ma młodzież w wieku 13-16 lat oraz nieznacznie mniejszy uczniowie w wieku 17-20. Dzieci do 12 roku życia podlegają dużej presji ze strony nauczyciela - wychowawcy. Dwie najstarsze grupy wiekowe często podejmują dyskusję w klasie, natomiast jak można zauważyć znikomy procent szuka ciekawych ofert w katalogach z biur podróży, czy też podejmuje się samodzielnej organizacji wyjazdu klasowego.

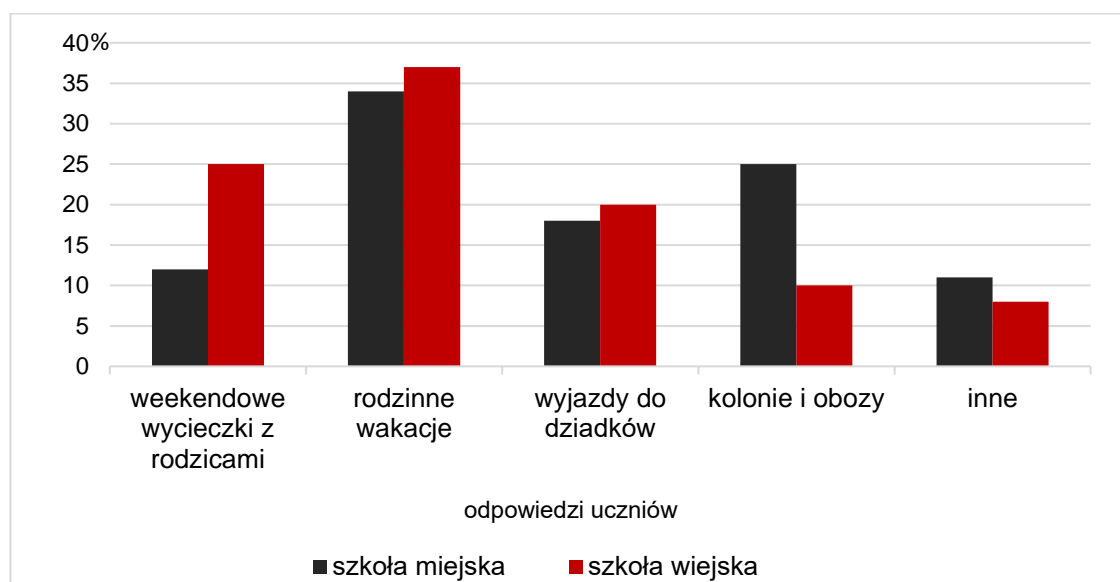

Ryc.34. Forma ustalania wyboru wycieczki szkolnej, a wiek respondentów
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych [n=1263].

6.4. Uczestnictwo w pozaszkolnych wyjazdach turystycznych

Podejmując tematykę wyjazdów turystycznych w szkole, postanowiono sprawdzić czy występuje powiązanie z wyjazdami angażującymi najbliższą rodzinę, rodziców i respondentów, czy szkoła jest jedynym organizatorem wyjazdów dzieci i młodzieży. Analizy potwierdzają, że występuje zależność pomiędzy uczestnictwem w wycieczce szkolnej, a pozaszkolnymi wyjazdami z najbliższą rodziną. Dzieci i młodzież wyjeżdżają z rodzinami, odwiedzają

najbliższych, jak również uczestniczą w obozach i koloniach z rówieśnikami. Typ i lokalizacja szkoły wpływa ($p=0,00465$) na wakacyjne wyjazdy uczniów (Ryc.35), które znacząco powiązane są z posiadaniem czasu wolnego przez rodziców. Środowiska miejskie i wiejskie różnią się ze względu na gęstość zaludnienia, ilość miejsc publicznych oraz możliwości komunikowania się i transportu. Takie kryteria powodują, że rozwój w obszarze turystyczno-rekreacyjnym również przebiega w odmienny sposób. W obu grupach wakacyjne wyjazdy rodzinne są najczęściej podejmowanymi, jednak w szkołach wiejskich weekendowe wycieczki z rodzicami (25%) są dwukrotnie częstsze. Wspólne wyjazdy stwarzają możliwość rozwoju korzystania z dóbr kultury nie tylko dzieciom ale i rodzicom. Poprzez niedogodność jaką jest odległość od miejsc atrakcyjnych turystycznie oraz konieczność towarzyszenia dzieciom i młodzieży wzmacniają więzi rodzinne (wspólne podróże, zwiedzanie, przebywanie ze sobą).

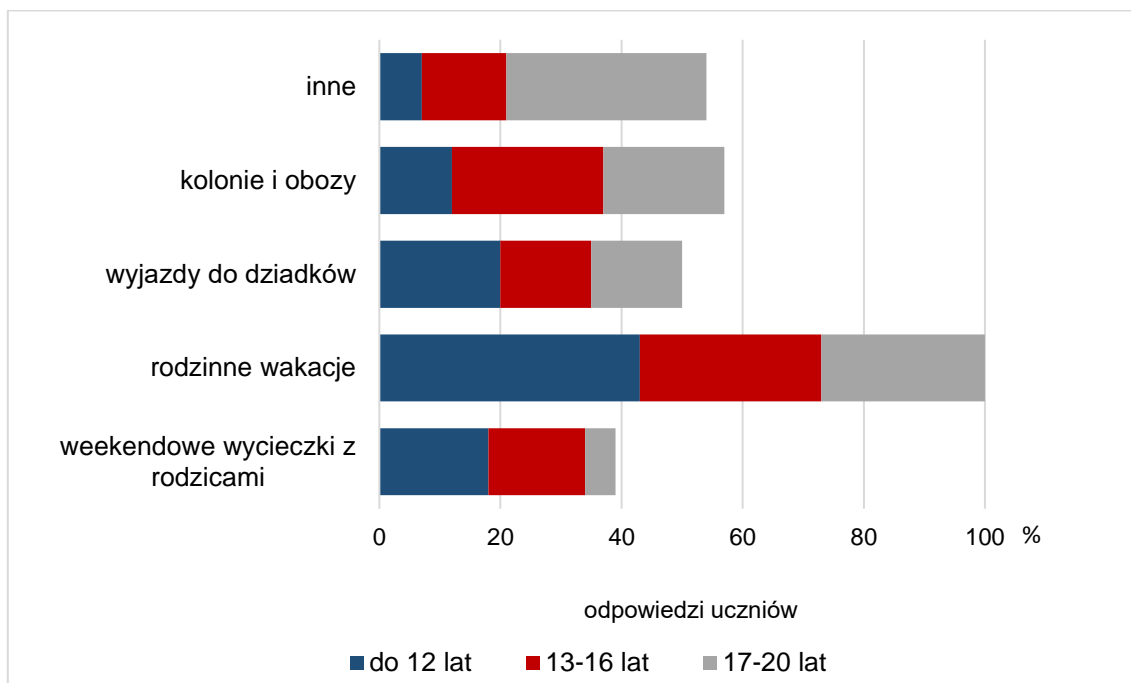

Ryc.35. Udział uczniów w wyjazdach pozaszkolnych z rozróżnieniem na szkołę miejską i wiejską

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych [n=1263].

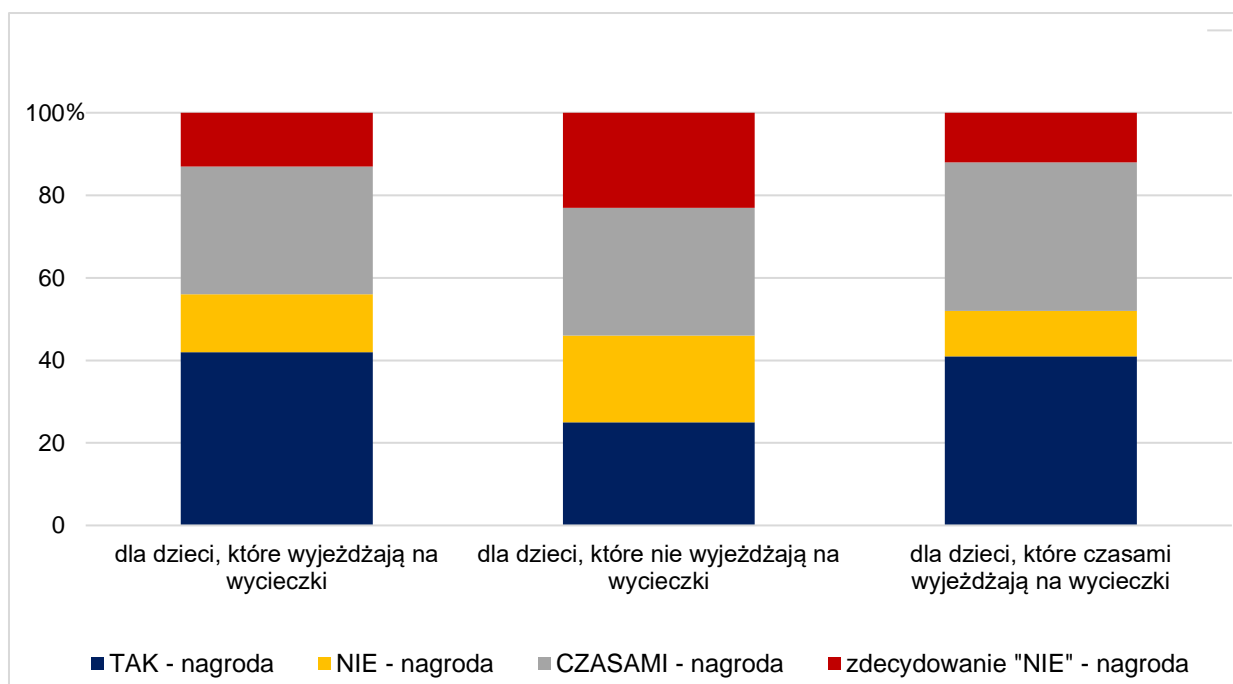
W ośrodkach miejskich rodzice częściej zapewniają dzieciom i młodzieży udział w koloniach i obozach (25%). Uzyskane wyniki znajdują potwierdzenie w pedagogice społecznej, gdzie zwraca się uwagę na istnienie więzi pierwotnych w społecznościach wiejskich, które są oparte na innych wartościach i obyczajowości niż więzi występujące w społecznościach miejskich (Piekarą 1994, s.40, 2000, s.17, Glejko 2002, Leśniak- Moczuk 2011). Spajającym w całość czynnikiem wyjazdów pozaszkolnych jest występowanie zależności pomiędzy wiekiem respondentów, a rodzajem i liczbą podejmowanych wyjazdów wg ich specyfik (Ryc.36). Jak wynika z analizy zebranych danych

najmłodszy respondenci najczęściej odpoczywają pod opieką osób dorosłych, najbliższej rodziny. Grupa wiekowa 13- 16 lat wyjeżdża na obozy i kolonie z rówieśnikami, a respondenci w wieku 17-20 lat najchętniej organizują indywidualne wyjazdy.

Ryc.36. Wiek respondentów, a uczestnictwo w pozaszkolnych wyjazdach
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych [n=1263].

Wycieczki szkolne niosą ze sobą, oczekiwane efekty zarówno ze strony uczestników, pedagogów oraz organizatorów. Często są uwieńczeniem ciężkiej pracy, lub są formą nagrody za uzyskane osiągnięcia, charakteryzują się pozyskiwaniem wiedzy, beztrąską, odpoczynkiem oraz dobrą zabawą. Respondenci określając, czy wycieczka jest nagrodą czy nie, swoimi wypowiedziami wykazali kolejną zależność statystyczną ($p=0,00190$). Zestawienie dotyczyło stopnia wpływu uczniów na wybór wycieczki klasowej oraz czy uważają ją za formę nagrody. Uczniowie (Ryc.37) przeświadczeni są o tym, że wycieczka szkolna jest pewnego rodzaju wyróżnieniem. Uzyskaną informację uznaje się za pozytywną cechę wyjazdów turystycznych, narzędzie motywujące do solidnej pracy całego zespołu klasowego.

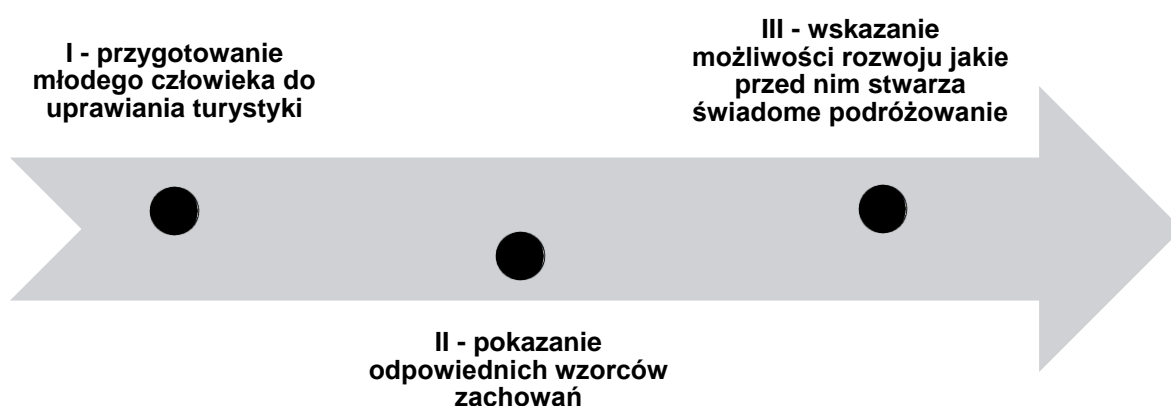
Ryc.37. Wycieczka jest NAGRODĄ za dobre sprawowanie

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych [n=1263].

Charakter oraz liczba podejmowanych wyjazdów, daje możliwość sprawdzenia również „prognozy powtarzalności”. Na podstawie zebranych danych można wyznaczyć trzyletni rozkład uczestnictwa w wycieczkach szkolnych (rok szkolny 2013/2014, 2014/2015 i 2015/2016). Testując wartości za pomocą Chi² Pearsona, uzyskano istotność statystyczną (p=0,00578), która wskazuje, że jeśli raz uczeń uczestniczył w wycieczce szkolnej to takie działanie będzie powtarzalnym zjawiskiem w trakcie edukacji szkolnej. Konsekwencja podejmowania wyjazdów jest dobrze rokującym zachowaniem, mającym znaczenie dla rozwoju zainteresowań turystycznych wśród młodych ludzi.

7. Szkolna aktywność turystyczna dzieci i młodzieży z obszaru aglomeracji Poznania

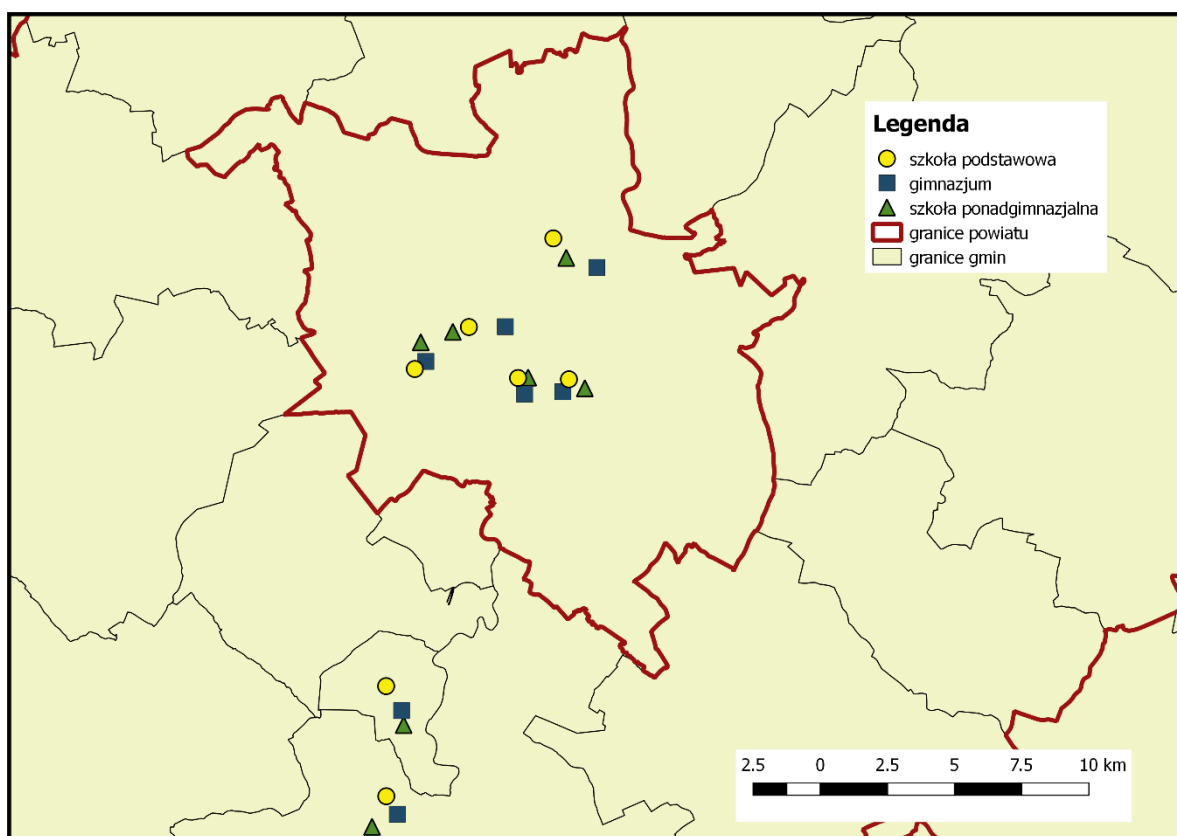
Lokalizacja szkół wywiera znaczący wpływ na działalność krajoznawczo - turystyczną. Dlatego dla najdokładniejszego pozyskania danych o wyjazdach, zbierania informacji o motywach ich podejmowania, niezbędna jest inwentaryzacja krajoznawcza odwiedzanych obszarów (Łobożewicz 1990). Jest ona, tym istotniejsza, że zmiany, które zachodzą w krajobrazie Polski, w dorobku gospodarki narodowej i kultury są efektem nowych inwestycji. Rozwój cyfryzacji, którego udogodnienia, sprzęty, aplikacje wykorzystywane są w szkolnictwie, doprowadza również do zaniku wspólnych wypraw terenowych na rzecz obserwacji za pomocą Internetu i innych dostępnych środków przekazu. Zawrotne tempo tych zmian w wielu przypadkach nie jest zauważalne. Dlatego postanowiono sprawdzić dotychczasowy stan rzeczy i rozszerzyć dokumentację dotyczącą szkolnych wyjazdów turystycznych (gdzie? kiedy się jeździ?, jakimi środkami transportu?). Podjęto również próbę wyznaczenia dróg rozwoju turystyki szkolnej (Ryc.38) i rekreacji w połączeniu z edukacją. Pierwszy etap, jako przygotowanie, czyli poznawanie walorów i zasobów najbliższej okolicy, następnie pokazywanie odpowiednich wzorców oraz wskazanie możliwości jakie uczniowie mają przed sobą. Poziom aktywności turystycznej i rekreacyjnej środowisk szkolnych, został określony na podstawie kart wycieczek w latach szkolnym 2011/2012, 2012/2013 oraz 2013/2014. Następnie skupiono się na przedstawieniu poszczególnych składowych wyjazdów, ograniczeń i udogodnień jakie niosą (termin wyjazdu, środek lokomocji, czas trwania wyjazdu).

Ryc. 38. Edukacja turystyczna, na poszczególnych etapach kształcenia
Źródło: opracowanie własne.

7.1. Zróżnicowanie przestrzenne wyjazdów szkolnych z wydzieleniem grupy wiekowych uczniów

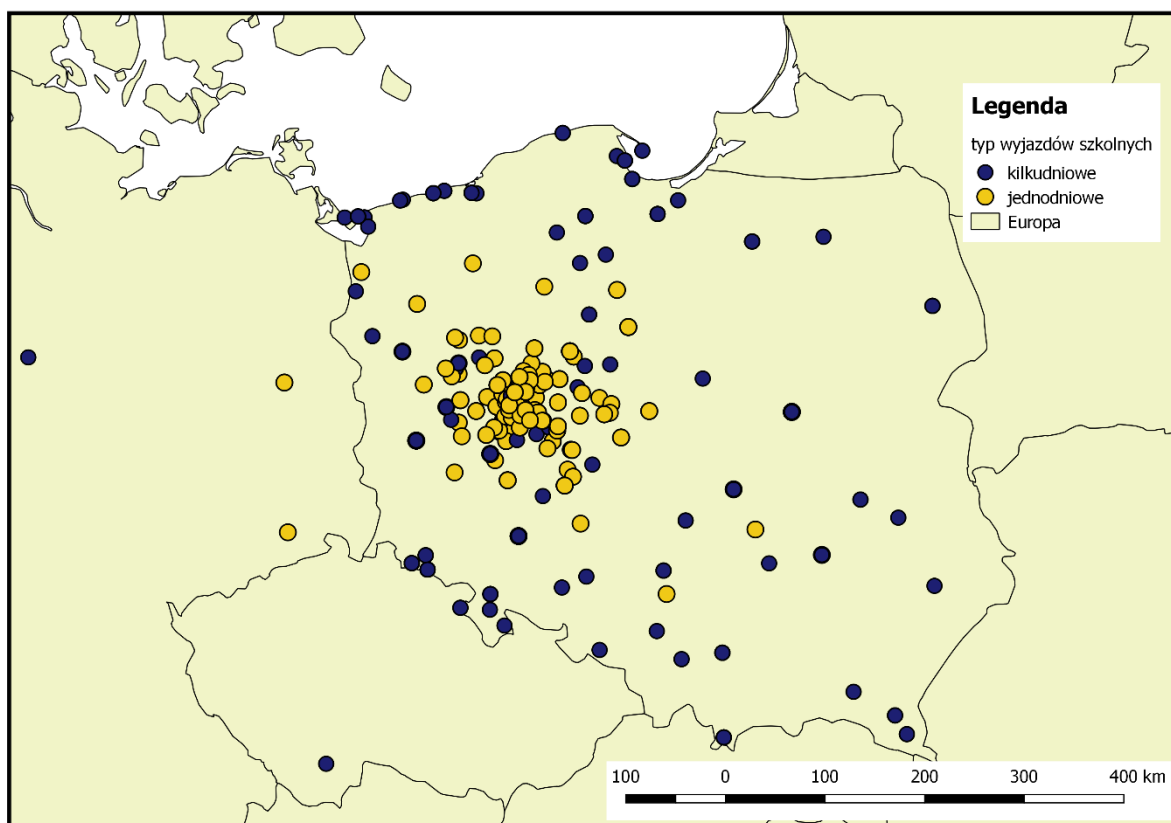
Różnorodność jest w turystyce pożądana. Duże urozmaicenie krajobrazu, a także różne typy walorów występujące w niewielkiej odległości od siebie, to często duży atut regionu turystycznego. Rozmieszczenie walorów w przestrzeni - ich struktura przestrzenna, wpływa również na sposób zwiedzania i określa ich atrakcyjność (Kruczek i in. 2010). W wyniku analizy materiałów archiwalnych w okresie od listopada 2014 do kwietnia 2015 roku, pozyskano dokumentację na podstawie kart wyjazdów (n=3609). W ramach niniejszego opracowania przyjęto obszar aglomeracji poznańskiej. Aglomerację tworzą następujące jednostki terytorialne: ośrodek centralny, miasto to na prawach powiatu - Poznań oraz gmin powiatu poznańskiego, w tym dwie gminy miejskie (Luboń i Puszczykowo), osiem gmin miejsko-wiejskich (Murowana Goślina, Pobiedziska, Swarzędz, Kostrzyn, Kórnik, Mosina, Stęszew, Buk) oraz siedem gmin wiejskich (Suchy Las, Czerwonak, Rokietnica, Tarnowo Podgórne, Dopiewo, Komorniki, Komorniki, Kleszczewo). Obszar zurbanizowany Poznania w promieniu 20 km od centrum miasta obejmuje około miliona mieszkańców. Miasto w latach 1954-1990 było podzielone na 5 dużych dzielnic: Grunwald, Jeżyce, Nowe Miasto, Stare Miasto, Wilda. Po 1990 roku dzielnice zostały zlikwidowane, jednak Urząd Miasta Poznania przydzielił ich dawne obszary do swoich pięciu delegatur, w których znajdowało się część wydziałów urzędu. Aby usprawnić obsługę mieszkańców i nie podawać wielu osiedli o małej powierzchni, niektóre urzędy dla określenia dużych obszarów miasta nadal podają umowne dzielnice (§23. pkt 26). Wydzielenie to również zostało zastosowane w doborze szkół. Szczegółowe zestawienie placówek oświatowych, w których prowadzono badania przedstawione zostało w rozdziale pierwszym (Tab.4). Badanie przeprowadzono poprzez skierowanie do dyrekcji szkół prośby o umożliwienie osobistego sporządzenia rejestru wyjazdów. Ostatecznie materiał zebrano z 21 szkół aglomeracji poznańskiej - 7 szkół podstawowych, 7 szkół gimnazjalnych oraz 7 szkół ponadgimnazjalnych (Ryc.39). Etap doboru szkół i uzyskania zgody na wgląd do dokumentacji przysporzył licznych komplikacji. Ostrożność Dyrekcji i Rad Rodziców dotyczył ochrony danych osobowych uczniów. Zebrane dane obejmują lata 2011/2014, jednak trzeba zauważyć, że nie wszystkie szkoły archiwizują informację o wyjazdach (karty wycieczek). Zgodnie z rozporządzeniem (Dz.U., Nr 167, poz. 1375) dokumentacja powinna być przechowywana w szkole przez 5 lat, w pełnych latach kalendarzowych.

Ryc.39. Rozmieszczenie badanych placówek oświatowych w obszarze aglomeracji poznańskiej

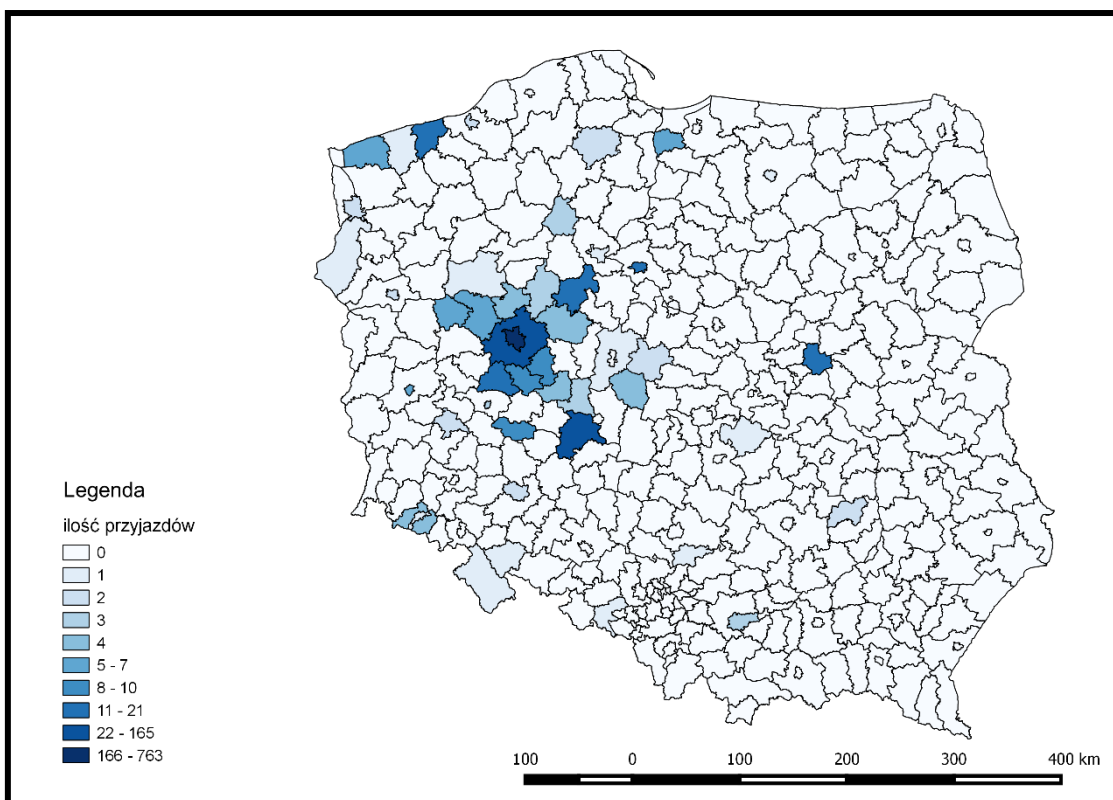
Źródło: opracowanie własne na podstawie analiza materiałów archiwalnych [n=3609].

Zebrany materiał badawczy z dokumentacji wyjazdów oraz zastosowane metody geoinformacyjne stały się składowymi poniższych map wynikowych. Zbiorcze zestawienie wyjazdów (z 21 szkół) zostało przedstawione na jednej rycinie (Ryc.40). Celowo nie zastosowano wydzielenia na etapy kształcenia, typ wyjazdu, gdyż skupiono się tylko na zasięgu szkolnych destynacji turystycznych. Jediną cechą na jaką wskazano jest długość wyjazdu. Rozmieszczenie zdecydowanie podkreśla kumulację wycieczek na obszarze województwa wielkopolskiego, jak również w zachodniej części Polski. Przeważają wyjazdy krajowe, nieliczne wyjazdy koncentrują się poza granicami kraju. Incydentalnie zagraniczne wyjazdy w skali wszystkich podejmowanych podróży realizowane są głównie przez młodzież (gimnazjum, szkoła ponadgimnazjalna). Uczniowie biorą udział w kilkudniowych zagranicznych wymianach z partnerskimi szkołami. Wśród jednodniowych wyjazdów przeważa Berlin, Drezno (jarmarki bożonarodzeniowe).

Ryc.40. Rozmieszczenie wycieczek szkolnych podjętych przez uczniów w badanych szkołach
Źródło: opracowanie własne na podstawie analiza materiałów archiwalnych [n=3609].

Wskazując zróżnicowanie pomiędzy poszczególnymi etapami edukacji i uczniów stworzono mapy szczegółowe przedstawiające liczbę wyjazdów dla każdego typu szkoły - szkoła podstawowa, gimnazjum i szkoła ponadgimnazjalna. Wykorzystana do tego została metoda kartogramu (wydzielenie do powiatu). Zastosowane działanie ukazuje specjalizację wyjazdów oraz miejsca najbardziej atrakcyjne turystycznie z perspektywy organizacji wyjazdów szkolnych. Przedstawione dane są istotne dla nauczycieli, organizatorów turystyki oraz biur podróży, które takie imprezy organizują. Podróże w szkołach podstawowych obejmują obszar zlokalizowany najbliżej szkoły (Ryc.41). Powodem tego może być realizacja wytycznych MENiS z dnia 8 listopada 2001r. (w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki). Rozporządzenie stanowi o tym, że najmłodszy uczestnicy turystyki powinni bezwzględnie rozpocząć swoją przygodę poznawania kraju od najbliższej okolicy.

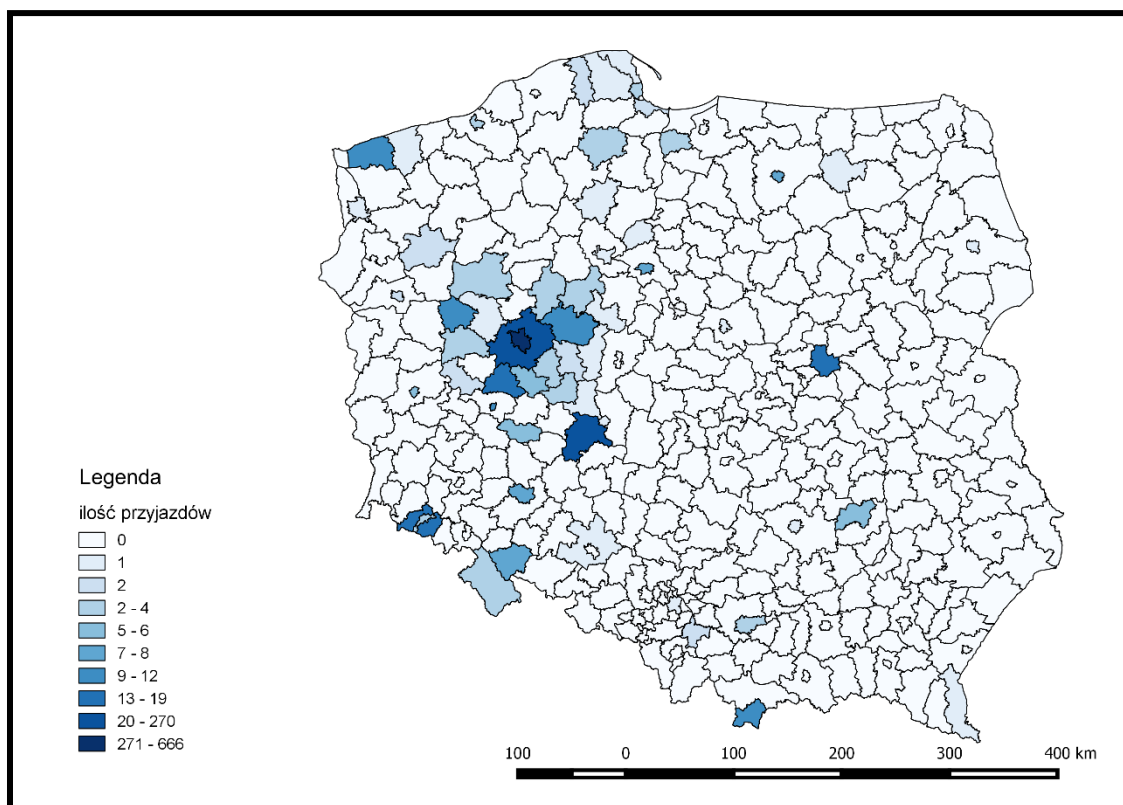

Ryc.41. Miejsca docelowe wyjazdów turystycznych uczniów badanych szkół podstawowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie analiza materiałów archiwalnych, n=3609 (Kugiejko 2016a s.219).

Poza obszarem Wielkopolski wyjazdy koncentrują się w rejonie Pomorza Zachodniego, w miejscowościach tj. Międzyzdroje czy Kołobrzeg. Obszar ten charakteryzuje się licznymi walorami przyrodniczymi (wybrzeże klifowe Wolińskiego Parku Narodowego) oraz dostępem do Morza Bałtyckiego. Popularną destynacją turystyczną dla najmłodszych uczniów jest unikatowy zamek krzyżacki w Malborku (wpisany na listę światowego dziedzictwa UNESCO). W najbliższej okolicy samego zamku znajdują się liczne atrakcje (mury obronne miasta i zamku, park linowy, park ruchomych dinozaurów). Istotnymi, ważnymi historycznie i kulturowo miejscami dla dzieci i młodzieży w Polsce są (odwiedzane przez nie): Gniezno, Toruń, Warszawa, Wrocław, które oferują liczne atrakcje (Muzeum Piernika, „Afrykarium”, katedra Gnieźnieńska z Drzwiami Gnieźnieńskimi). Pojedyncze wyprawy organizowane są w rejon Kaszub (kultura kaszubska, Kaszubski Park Krajobrazowy). Najmniej liczna grupa wyjazdów obejmuje tereny pogórza i gór. Jeśli mają miejsce, to skupiają się w miejscowościach: Szklarska Poręba, Jelnia Góra. Miejscowości położone są stosunkowo najbliżej od szkół, a ukształtowanie terenu nie wymaga przygotowania kondycyjnego. Uczniowie ze szkół gimnazjalnych wraz z nauczycielami częściej odwiedzają odleglejsze

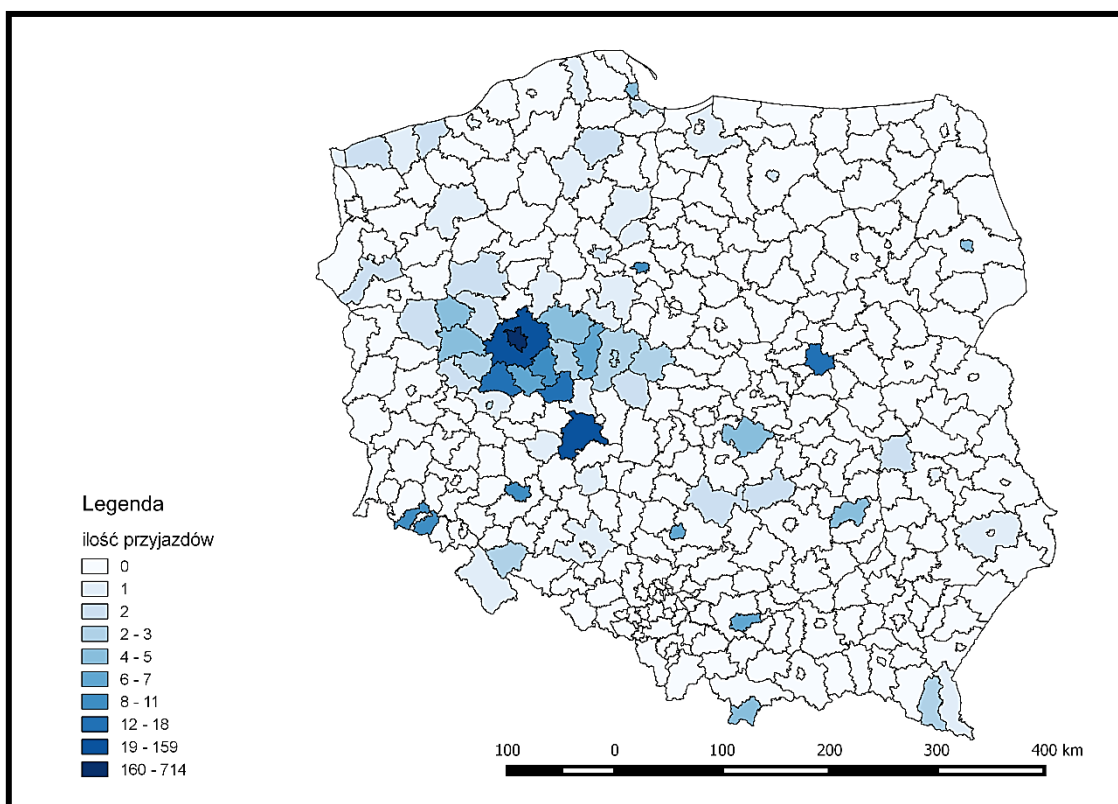
regiony kraju (Ryc.42), podróżując w rejony pogórza, czy też pasa nadmorskiego. Wtedy oferta turystyczna zwiększa swój zasięg, więc nie tylko Pomorze Zachodnie, ale i również Pomoże Gdańskie, szczególnie aglomeracja Trójmiasta. Incydentalne wyjazdy w region Kaszub, Powiśla (koncentracja nad J. Jeziorak) Warmii i Mazur.

Ryc.42. Miejsca docelowe wyjazdów turystycznych uczniów badanych szkół gimnazjalnych
Źródło: opracowanie własne na podstawie analiza materiałów archiwalnych, n=3609 (Kugiejko 2016a s.220).

Koncentracja wycieczek w Wielkopolsce jest zdecydowana (powiat poznański, gnieźnieński i kościański). Wyjazdy na obszarach wyżynno-górskich obejmują nie tylko Kotlinę Kłodzką, Karkonosze, ale również Tatry czy Bieszczady. Młodzież częściej zwiedza też miasta strefy pasa pogórzy tj. Kraków, Sandomierz, Wieliczka oraz Częstochowa (pielgrzymki przed końcowymi egzaminami). Atrakcyjne są aglomeracje miejskie np. Warszawa, Wrocław, Toruń gdzie występują istotne zabytki. Zwrócić należy uwagę na fakt, że adekwatnie do wieku uczestników i rozwoju edukacyjno-intelektualnego (większa zaradność uczniów klas gimnazjalnych) zwiększa się zasięg wyjazdów szkolnych (Ryc.43).

Miejsca docelowe wycieczek szkolnych uczniów szkół ponadgimnazjalnych nieznacznie różnią się od ram wyznaczonych przez gimnazjalistów.

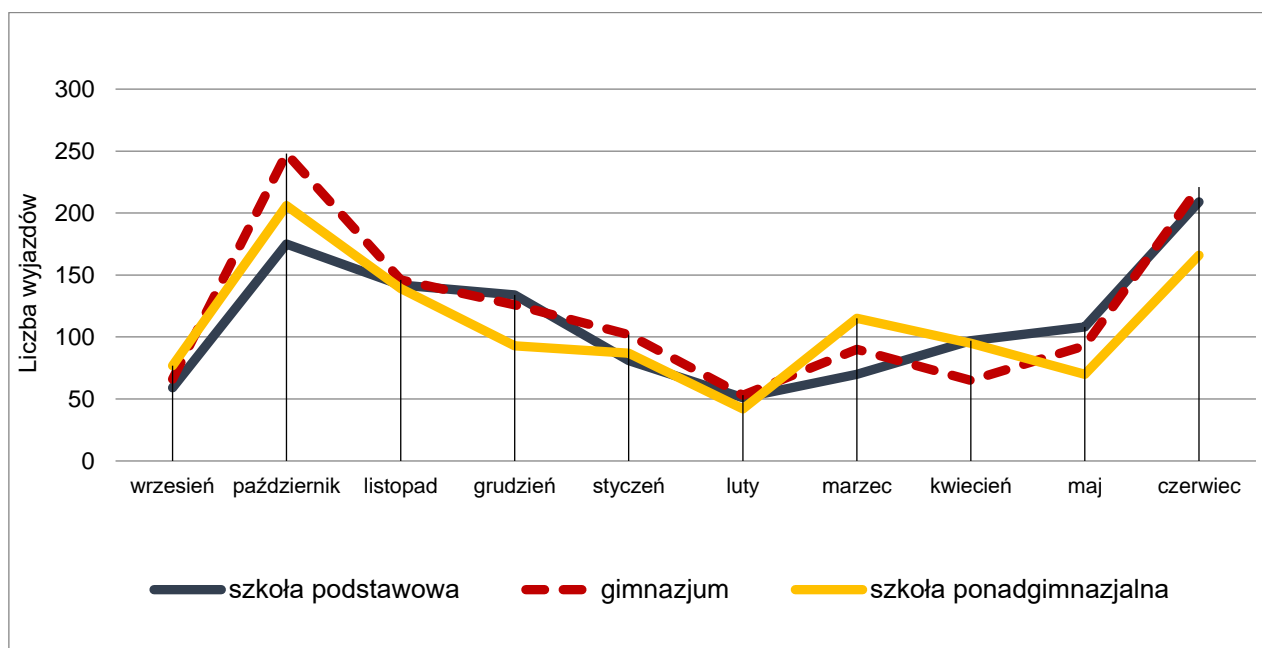
Ryc.43. Miejsca docelowe wyjazdów turystycznych uczniów badanych szkół ponadgimnazjalnych
Źródło: opracowanie własne na podstawie analiza materiałów archiwalnych, n=3609 (Kugiejko 2016a s.221).

Najintensywniejszy ruch turystyczny zachodzi wewnątrz województwa wielkopolskiego, odnotowano również wyjazdy do centralnej części kraju oraz w kierunku Wyżyny Małopolskiej.

Każda z analizowanych grup charakteryzuje zbliżonymi obszarami jakie poddawane są eksploracji podczas wyjazdów. Należy zwrócić uwagę na jak dotąd nieodkrytą przez wielkopolski szkolny ruch turystyczny wschodniej części kraju. Jest to istotna informacja dla organizatorów turystyki, nauczycieli podejmujących się wyjazdów, aby zacząć tworzyć nowe produkty turystyczne na obszarach, które są dla uczniów nieznanne.

7.2. Cykliczność, charakter i wykorzystywane środki transportu podczas wyjazdów dzieci i młodzieży

Roczny rozkład liczby wyjazdów nawiązuje do rocznych planów dydaktyczno-wychowawczych (sporządzane przez nauczycieli i wychowawców na początku każdego roku szkolnego). Harmonogram wyjazdów musi być zatwierdzony przez dyrektora szkoły.

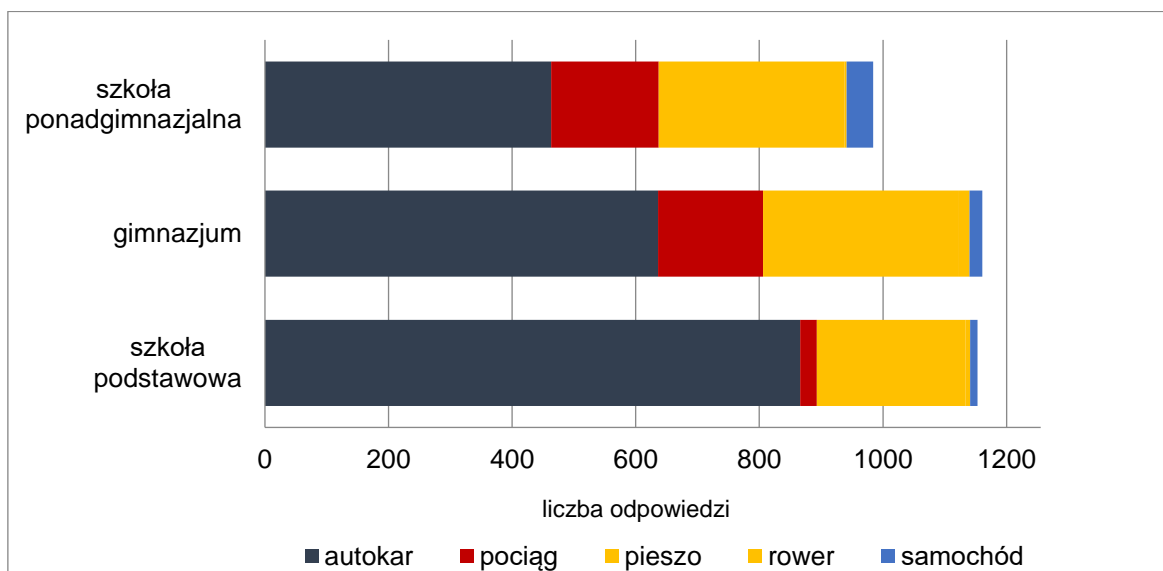

Ryc.44. Sezonowość wyjazdów szkolnych w okresie 2011-2014

Źródło: opracowanie własne na podstawie analiza materiałów archiwalnych, kart wyjazdów, $n=3609$ (Kugiejko 2016a s.223).

Sezonowość wyjazdów bezsprzecznie związana jest z warunkami atmosferycznymi. Najpopularniejszymi „miesiącami wyjazdowymi” jest czerwiec oraz październik. Wtedy również najczęściej odbywają się wyjazdy kilkudniowe. Jak przedstawiono na rycinie 44. miesiącami z najmniejszą liczbą wycieczek szkolnych są kolejno: luty i wrzesień. Dzieje się tak dlatego, że w na przełomie stycznia i lutego przewidziany jest czas wolny od zajęć - ferie zimowe, a wrzesień jest miesiącem często zapoznawczym z nową szkołą, klasą oraz gronem pedagogicznym. Podczas ferii dzieci i młodzież nie korzystają z wycieczek szkolnych na rzecz wyjazdów z rodzicami czy też grupami zorganizowanymi (zimowiska). Podejmowane wycieczki nierozdzielnie związane są (jak wynika z definicji) z przemieszczaniem się, zmianą miejsca pobytu. Na rycinie nr 45 przedstawiono zróżnicowanie w doborze środka transportu w trakcie wyjazdów szkolnych. Istotne jest tutaj wydzielenie

poziomów szkół, co przekłada się na wybór poszczególnych pojazdów. Znacząco zarysowało się wykorzystanie autokaru jako podstawowego środka lokomocji. Najczęściej wybierany jest przez wychowawców i nauczycieli ze szkół podstawowych co wynika z uwagi na dbałość o bezpieczeństwo najmłodszych oraz komfort podróży.

Ryc. 45. Zestawienie wykorzystywanych środków transportu, w trakcie podejmowanych wycieczek szkolnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie analiza materiałów archiwalnych [n=3609].

W klasach starszych częściej podróżuje się wykorzystując połączenia kolejowe, jak również aranżuje się wycieczki piesze. Piesze wyjścia są praktykowane przez wszystkie trzy grupy badanych. Związane jest to z licznymi wycieczkami, które swoje miejsce mają w najbliższej okolicy. Tego typu praktyki są doceniane zarówno przez uczniów jak i rodziców, gdyż znacząco obniżają koszty wycieczki. W niewielkim stopniu wykorzystanie takich środków transportu jak: rower czy samochód, zwraca uwagę na specyfikę badanych grup. Turystyka rowerowa występuje tam, gdzie są stworzone do tego dogodne warunki (ośrodki podmiejskie) oraz wytyczone szlaki rowerowe. Natomiast samochodem podróżują najczęściej uczniowie wraz z nauczycielami, którzy w małych grupach (2-3 osoby) uczestniczą w konkursach, olimpiadach, czy też w zawodach sportowych.

Obecnie wyjazdy mają inny charakter niż w ubiegłych dekadach. Rodzice, dzieci i młodzież posiadają różne wymagania względem wyjazdów. Uczniowie podkreślają, że chętnie na wycieczkach podejmują aktywność sportową, mało atrakcyjne dla nich są miejsca historyczne, czy też muzea. Jest to sygnał zarówno dla wychowawców klas jak i organizatorów

turystyki, aby oferty jakie tworzą i przedstawiają były atrakcyjne, spełniające oczekiwania najmłodszych (szkoły survivalowe, paintball, zielone szkoły) ale i rozwijające ich umiejętności psychofizyczne. Dawniej wyjeżdżano „w góry” i „nad morze”, a obecnie wyjazdy skupiają się bliżej miejsca zamieszkania (parki rozrywki, centra aktywności). Odchodzi się od stereotypowych destynacji na rzecz rozwoju turystyki w innych regionach kraju. Ekspansja nowych inwestycji następuje również w dużych ośrodkach miejskich. Przykładem takich działań jest ekspozycja „Główna Brama Poznania ICHOT”, która oferuje zajęcia edukacyjne (zajęcia w sali warsztatowej oraz zajęcia terenowe) dla grup przedszkolnych i szkół podstawowych. Tego typu działania w roku 2014 (maj-grudzień) cieszyły się dużą aprobatą, aż 6822 odwiedzających- Centrum Turystyki Kulturowej TRAKT. Tego typu działania lokalne podnoszą znacznie atrakcyjność regionu oraz są to oferty z jakich chętnie korzystają nauczyciele przygotowujący zajęcia i wycieczki.

Wszak istnieje coś takiego jak zarażenie podróżą i jest to rodzaj choroby w gruncie rzeczy nieuleczalnej.
Ryszard Kapuściński

7.3. Turystyka szkolna z perspektywy młodzieży akademickiej

W dobie nowożytnej podróż turystyczna pojawiła się stosunkowo późno, bo w wieku XVI. Narodziło się wtedy zjawisko wysyłania przez ówczesne elity młodzieży „w objazd” po Europie Zachodniej. Młodzi szlachcice, a z czasem i bogatsi mieszcianie, poznawali jak wygląda życie w innych krajach, często podejmując tam studia. Po przeszło stuleciu ten typ podróżowania nazwano mianem Grand Tour. Termin przyjął się jako nazwa własna podróży edukacyjnych odbywanych w XVI-XVII wieku (Mączak 1984; Ury 2002, Podemski 2005). W epoce oświecenia pojawiły się dwa nowe kierunki zainteresowań, wraz nimi grupowe podróże poznawczo-naukowe, których uczestnikami były grupy akademickie - podróże seminaryjne (Dietsch 2000).

W XXI wieku gdzie dzieci i młodzież posiadają nieograniczony dostęp do dóbr, możliwość podejmowania wyjazdów, do szkół wprowadza się rozmaite programy edukacyjne ukierunkowane na mobilność. Treści i metody kształcenia w szkołach realizowane są z dużym pośpiechem i często się zmieniają. Jeden z efektów tych zmiany jest wprowadzanie i realizacja

takich programów jak Program Erasmus Plus, Comenius, których mottem jest "Uczenie się przez całe życie" (Kugiejko 2016a). Założenia projektu LLP Erasmus zyskuje coraz więcej zwolenników (Kugiejko 2016c). Mobilność, turystyka, osiągnięcia wynikające z międzynarodowej współpracy instytucji edukacyjnych rozwijają wśród uczniów i kadry nauczycielskiej wiedzę o różnorodności kultur, języków europejskich oraz zrozumienia jej wartości (Kugiejko 2016b). Na przestrzeni setek lat podąża się z nurtem nastawionym na rozwój, dążenie do nieustannego poszerzania horyzontów przez dzieci i młodzież. Współczesna dynamika świata, ma bezpośredni wpływ na zmiany jakie zachodzą w doświadczeniu turystyczno-podróżniczym. Każdy etap cyklu życia człowieka cechuje się innymi potrzebami rekreacyjnymi, stwarza inne ograniczenia związane z wyjazdami turystycznymi. Zmiany te powodują również, że coraz częściej zapomina się o tym co ukształtowało pierwsze indywidualne wyjazdy (Kugiejko 2016). Wspomnienia, analiza własnego życiorysu, jak wykazują badania biograficzne (Czerniawska, Juraś-Krawczyk 2001), spełniają funkcję terapeutyczną, sprzyjają pozytywnemu myśleniu o życiu. Każdy człowiek umieszcza swoją biografię w kontekście swoistej przestrzeni, w którą wpisuje kolejne doświadczenia własnego życia. Przestrzeń ta zyskuje wtedy wymiar szczególny, odróżnia się od innych obszarów, które są nieznane, obce. Dlatego też dla człowieka przestrzeń zawsze jest niejednorodna, bo każdy jej wymiar i każdy kierunek ma swoją specyficzną wartość.

Podjęta próba sprawdzenia określonych zachowań studentów piątego i pierwszego roku kierunku „turystyka i rekreacja” za pomocą metody biograficznej miała zweryfikować intencję podejmowanych wyjazdów turystycznych (wyraz indywidualnych cech, ingerencja osób trzecich działalność placówek wychowawczych). Tym samym uzyskano identyfikację świadomie podjętych podróży w trakcie całej edukacji. Wyniki przeprowadzonych badań opisane zostały w dwóch artykułach (Kugiejko 2015, 2017), gdzie przedstawiono przesłanki do podjęcia badań, przegląd dotychczasowego dorobku dotyczącego aktywności turystycznej oraz metody biograficznej. Całość opracowań zawiera również wykorzystaną metodykę badań empirycznych, główne rezultaty poznawcze oraz rekomendację dla poszczególnych placówek edukacyjnych i nauczycieli. Metoda biograficzna daje badaczowi dużą satysfakcję w poznawaniu świata oraz skłania do refleksji nad własną biografią turystyczną (Kowalczyk- Anioł 2013). W realizacji celu pracy zwrócono uwagę szczególnie na wydzielone przedziały czasowe i określenie związków pomiędzy nimi.

Uwzględniając fazy cyklu życia człowieka, analizy zachowań aktywności turystycznej wykazują istotną zależność od sytuacji finansowej oraz możliwości podejmowania decyzji w poszczególnych etapach życia. Elementem odniesienia, była rodzina, a następnie szkoła jako

najczęściej wskazywani organizatorzy, inicjatorzy wyjazdów, mający największe oddziaływanie na dalsze podróże. Wychowanie przez rodziców, najbliższych w tradycji samodzielnego organizowania wypoczynku wykazało większą skłonność do jej indywidualnej kontynuacji. Badania z wykorzystaniem wydzielonych okresów rozwoju wskazały, że najczęściej wyjeżdżano w okresie szkoły podstawowej i gimnazjalnej (wyjazdy szkolne oraz wyjazdy wakacyjne). Uznaje się, że jest to najważniejszy okres w życiu młodych ludzi kiedy można wskazać, ukształtować dobre nawyki podróżowania. Ciekawość i „dostępność świata” sprawia, że młodzież staje się bardziej samodzielna, otwarta na to co odległe i nieznanne. Podjęte studia umożliwiły im częstsze wyjazdy i zgłębianie swojej wiedzy (organizacja podróży, destynacje turystyczne, umiejętności językowe). Istotnym komunikatem był fakt występujących ograniczeń: brak środków finansowych, podejmowana praca i ogólny brak wolnego czasu na wyjazdy. Wskazywano również na istotność odpowiedniego przygotowania formy i miejsca wycieczki. Zwrócenie uwagi na zmiany w różnorodności tematycznej, sposobie organizacji i specyfice grup podróżujących jest kluczowe.

Człowiek może odgrywać w turystyce rolę uczestnika podróży (dzieci i młodzież), wychowawcy oraz organizatora. Możliwości wykorzystania turystyki w procesie dydaktyczno-wychowawczym jest wiele, nie tylko w murach szkoły, ale i w czasie wolnym od zajęć. Poglądowa analiza aktywności turystycznej w czasie wolnym, która została przeprowadzona od września do grudnia 2012, wśród grupy młodzieży akademickiej kierunku turystyka i rekreacja z wybranych poznańskich szkół wyższych (Uniwersytet Przyrodniczy, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza oraz Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu) zostanie przedstawiona poniżej, w krótkim opracowaniu. Treść dysertacji koncentruje się na kilku istotnych kwestiach związanych z problematyką efektywnego lub biernego spędzania czasu wolnego przez młodych ludzi. W przytoczonym opracowaniu (Kugiejko 2014) przedstawiono klasyfikację społecznie przyjętych form aktywności oraz sprawdzono, czy takowe występują w życiu studentów. Zwrócono uwagę na szanse dla rozwoju jednostki, jakie współcześnie wiążą się z zagospodarowaniem czasu wolnego, poprzez czynną aktywność turystyczną. Turystyka jest formą ekspansywnego wypoczynku, a owa aktywność turystyczna jest działalnością społecznie aprobowaną i powinna zatem przyczyniać się do rozwoju osobowości. Zasoby czasu wolnego, jakimi dysponują młodzi ludzie niestety nie przekładają się proporcjonalnie na zwiększenie ich mobilności. Analizy przeprowadzone wśród poznańskich studentów turystyki pokazują, że uprawianie sportu oraz aktywności turystycznej nie jest powszechnie wykorzystywane. Jak pokazują badania, najczęstszym powodem rezygnacji z wyjazdów wypoczynkowo-turystycznych jest brak pieniędzy.

Najczęściej wybierano jazdę rowerem, pływanie czy bieganie- najprawdopodobniej z przyczyn ekonomicznych. Rozwój działalności turystycznej jest pewnego rodzaju szkołą, w której nie ma ławek i podręczników, która wychowuje, wzbogaca, wyznacza normy bez podręcznikowej treści. Niestety do pasywnego odbioru oferowanych rozrywek (Kamiński 1965, Godek i in. 2014) składnia kultura masowa, podawana najszerszym kręgom odbiorców za pomocą środków masowego przekazu. Niestety dane pokazują, że funkcja ekonomiczna i wypoczynkowa dominują dlatego aktywność turystyczna już dawno przestała być indywidualną sprawą, a stała się ważną kwestią społeczną. Potwierdzają to również badania przeprowadzone na Uniwersytecie Łódzkim (Latosińska, Ludwicka 2010) czy Uniwersytecie Rzeszowskim (Godek i in. 2014).

8. Podsumowanie

8.1. Funkcje i dysfunkcje organizacji turystyki szkolnej

Funkcja turystyki szkolnej sprawuje nieocenioną rolę w edukacji dzieci i młodzieży. Nowoczesne nauczanie i zwiedzanie stały się nierozdzielnie ze sobą powiązane. Niemożliwym staje się nauczanie pozbawione zajęć praktycznych. Podkreśla, że „istota krajoznawstwa i turystyki szkolnej składa się z doświadczenia emocjonalnego związanego z zaangażowaniem grupy” (Domerecka 2008, s.14). Turystyka będąc zjawiskiem tak powszechnym, obok funkcji pozytywnych (Łaciak 2006, Winiarski, Zdebski 2008) posiada również funkcje negatywne zwane dysfunkcjami (Alejziak 2000, Rowiński 2007). Wynikają one z różnych sytuacji i uwarunkowań, które towarzyszą współczesnej turystyce. Podział, rozdzielenie na pozytywne (eufunkcje), jak i negatywne (dysfunkcje) funkcje turystyki wymieniane przez W. Gaworeckiego (2000) i J. Wojtyczkę (2000) jest dosyć trudne, ponieważ najczęściej mamy do czynienia z sytuacją, w której wzajemnie się łączą i przenikają. Niewątpliwie zalety turystyki szkolnej pomagają skierować proces kształcenia w kierunku naturalnego otoczenia. Ważna jest rola instytucji edukacyjnych, edukacji ustawicznej, programów nauczania, kształcenia itp. w rozwoju turystyki i oddziaływaniu turystyki na uczenie się. Jest to zgodne z tendencją światową, czyli zapewnienia otwartej edukacji tzn. edukacji poza budynkiem szkolnym. W XX wieku w Wielkiej Brytanii i Stanach Zjednoczonych (Strzyżewski 1997, Dougherty 1998), *'adventure education'* (edukacja poprzez przygodę) stała się ważnym elementem „edukacji na zewnątrz”. Aspekt jest istotny dla rozwoju psychofizycznego uczestników (Madejski 1997, Miner, Bolt 2002), ale również rozwoju edukacyjnego np. geologia zorientowana na wspinaczkę górską w połączeniu z gromadzeniem i późniejszą analizą (Siwiński 1994). Turystyka jest wartością samą w sobie, umożliwia poznawanie świata i człowieka, daje poczucie wolności, kształtuje postawy i styl życia. Przeprowadzone badania i ich analizy są potwierdzeniem tych zalet jakie daje najmłodszym grupom wspólne podróżowanie. Pozyskana wiedza odnosi się również do ww. pozycji literatury oraz publikacji autorki, w których zawarte zostały najistotniejsze funkcje turystyki szkolnej. Obok pozytywnych wartości zdarzają się również negatywne, które dotyczą środowiska przyrodniczego, dziedzictwa kulturowego oraz kontaktów społecznych (etyka i zachowania społeczne). Skutki rozwoju turystyki obserwuje się w wielu dziedzinach życia codziennego (gospodarka, kultura). Poniżej w tabeli nr 21 wybrane i opisane zostały najczęściej wskazywane w przeprowadzonych badaniach funkcje turystyki w odniesieniu do turystyki dzieci i młodzieży. Wskazują one pozytywne aspekty wycieczek szkolnych i wyjść klasowych.

Powyższe funkcje zostały dokładniej opisane potwierdzone przykładami we wcześniejszych publikacjach autorki (Kugiejko 2014, 2015, 2015a, 2016, 2016b).

Tabela.21. Funkcje turystyki szkolnej – charakterystyka, obserwacje w świetle wyników badań

Funkcja	Charakterystyka	Obserwacje i analizy
Funkcja kształcąca	Turystyka młodzieżowa realizuje cel poznawczy imprez krajoznawczo-turystycznych, polegający na skonfrontowaniu z życiem, teoretycznych wiadomości uczestników wyjazdu– z zakresu, geografii, biologii, historii, wiedzy o świecie, wraz z możliwością ich praktycznego wykorzystania.	Wyjazdy szkolne charakteryzuje dbałość o przekazywanie wiedzy, kształcenie młodych ludzi. Każdy z wyjazdów obejmuje kilka elementów, w tym zastosowanie wiedzy szkolnej w praktyce. Podczas wycieczek dzieci i młodzież korzystając z wcześniej przyswojonych informacji, zauważają powiązania przyczynowo skutkowe w otaczającym ich świecie, jak również sami ich podoszukują. Analizy wywiadów i ankiet potwierdzają efektywność działań, gdyż sami uczniowie zwracają uwagę na fakt szybszego zapamiętywania, możliwość zobaczenia danego zjawiska fizycznego, procesu geologicznego czy też obiektu historycznego. Nauczycielom lekcje w terenie, wyjazdy pozwalają zaciekawić dzieci i młodzież daną tematyką oraz nawiązywać do tego w późniejszych etapach kształcenia.
Funkcja wychowawcza	Podczas wyjść i wyjazdów z młodzieżą przekazywane się uczestnikom takie wartości jak: solidarność i odpowiedzialność współdziałania.	Aspekt wychowawczy jest bardzo istotny, często nie jest on zauważany przez samych uczestników (dzieci i młodzież) wyjazdów, ale przez nauczycieli i rodziców. Przebywanie w obcym miejscu, z nieznanymi osobami, odmienne warunki, są przyczyną

		<p>niepewności, lęku u uczniów. Niemniej jednak praca w grupie, odpowiedzialność za wszystkich i wyrabianie umiejętności wspólnego działania dla dobra wszystkich są nieocenione. Wychowywani przez rodziców nie zawsze mają szacunek dla osób i miejsc w jakich przebywają, a czasami obserwacja innych kolegów i koleżanek czy też osoby nauczyciela wskazuje i wyrabia w młodzieży dobre nawyki. Dzisiejsze pokolenie młodzieży internetowej prawie nie odróżnia informacji od kreacji, jest podatne na fałszywe wzorce wychowawcze, które weryfikowane są dopiero w werbalnym kontakcie. Łatwość nawiązywania kontaktów bezpośrednich nie jest już tak powszechna, jak wszechobecna anonimowość w sieci (każdy z uczniów posiada swój telefon komórkowy, dostęp do Internetu), nierzadko prowadząca do deformacji więzi, relacji koleżeńskich z rówieśnikami. Takie zachowania weryfikują wyjazdy szkolne, gdzie poprzez stworzenie warunków bycia, funkcjonowania, komunikowania się jako grupa, podczas zwiedzania czy też różnych zajęć w terenie uczniowie muszą zacząć się komunikować ze sobą. Podczas pracy w grupach pojawiają się liczne kłótnie, doprowadzające do dzielenia się na mniejsze zespoły oraz opóźnienia w wykonywaniu zamierzonych zadań.</p>
--	--	--

<p>Funkcja rozrywkowa</p>	<p>wiąże się z czasem wolnym dzieci i młodzieży oraz umiejętnym korzystaniem z niego. Chodzi tu o wykorzystanie turystyki i krajoznawstwa, które umożliwiają odnowę sił fizycznych i psychicznych dodatkowo dostarczając rozrywki</p>	<p>Dzieci i młodzież podczas wycieczek uczą się gospodarować swoim czasem wolnym. Z obserwacji wynika również, że za sprawą wirtualnego świata, który kształtuje trendy kulturowe, styl życia dzieci i młodzież mają nierzadko problem z wypełnieniem tej przestrzeni. Rozrywka, często aktywność turystyczna jest elementem, który pozwala na lepsze poznanie się grupy, zainteresowanie ich daną aktywnością np. gra miejska. Programy artystyczne, które przygotowywane są zarówno dla uczniów jaki i przez uczniów, wywołują uśmiech i pozytywne emocje. Wycieczki i ich program zachęcają do wspólnego podróżowania, zdobywania nowych informacji, jak również dobrej zabawy z rówieśnikami.</p>
<p>Funkcja zdrowotna</p>	<p>polega na rozbudzeniu i ułatwieniu fizycznego rozwoju młodego człowieka poprzez odpowiednie dawkowanie i dobór form ruchu</p>	<p>Dzieci i młodzież większość swojego czasu wolnego spędzają przed komputerem lub telewizorem, co sprawia, że aktywność fizyczna dzieci i młodzieży ulega obniżeniu. Rekreacja ruchowa i sport podczas wyjazdów są nieocenione w budowaniu relacji pomiędzy wszystkimi uczestnikami (uczeń-uczeń, uczeń-nauczyciel). Aktywny wypoczynek stanowi istotną część wychowania. Uczniowie podkreślają, że dużą rolę odgrywają rodzice, którzy swoją postawą często promują aktywny styl życia, dając wzorce do naśladowania. Podczas</p>

		wycieczek uczniowie bardzo chętnie uczestniczyli w aktywnościach sportowych i rekreacyjnych, a wspólne gry, wędrówki po górach, spływy kajakowe są elementami, bez których nie wyobrażają sobie przyszłych wyjazdów.
--	--	--

Źródło: opracowanie własne.

Chociaż turystyka okazuje się być ważnym elementem programów pozalekcyjnych w dużej części szkół, udział dzieci w turystyce jest niewielki (Tomik, Mynarski 2009). Według B. Kaczor (1999), szkoła nie spełnia oczekiwań jako organizator turystyki. W świetle przeprowadzonych badań częściowo potwierdzone zostały wnioski o nieprzystosowaniu nauczycieli i dyrekcji do pełnienia funkcji organizatora turystyki. Za główny powód podaje się brak zaangażowania nauczycieli w promocję i udział w różnych formach turystyki kwalifikowanej. Decydującym elementem, o powodzeniu procesu wychowania przez turystykę, jest ugruntowanie istoty znaczenia i możliwość oddziaływania na młode pokolenie.

Skala problemów jaka odbija się na płaszczyźnie działalności turystyki dzieci i młodzieży dotyka wszystkich sfery życia zarówno społecznego jak i ekonomicznego. Szereg barier (Winiarski 1979, Kunicki 1984) na jakie napotykają młodzi turyści i ich rodziny powstrzymuje ich od aktywnego wypoczynku ruchowego, utrudniając go lub uniemożliwiając. W tabeli nr 22 przedstawiono zestawienie dotyczące dysfunkcje turystyki nadając im hierarchię wartości.

Tabela.22. Dysfunkcje turystyki szkolnej - stan literatury, a obserwacje własne

Dysfunkcje	Charakterystyka i opis
Dysfunkcja społeczna	Postturystyka - McDonalduzajca (Podemski 2005 s.94) charakteryzuje młode pokolenie, jako dzieci na wycieczkach chcące jeść w McDonald's zamiast zwiedzać muzea i zabytki, które wolą czas wolny spędzić w galerii (proces konsumpcyjno- turystycznych). Autor głośnej teorii McDonalduzacji społeczeństwa G. Ritzer (Ritzer, Liska 1997, Ritzer 2001), wiele uwagi poświęca współczesnemu rozwojowi turystyki. Owe dwie koncepcje pokazują zasadę osiągnięcia maksymalnej efektywności, przewidywalności,

	<p>triumfu nie ludzkiej technologii nad człowiekiem. Ritzer uważa, że ludzie podróżują coraz częściej po to, aby doświadczyć tego samego co doświadczają na co dzień. Pragną wakacji, które będą wyglądały jak ich codzienne życie (jedzenie, standardy, umundurowanie personelu itd.). McDisneyizacja podważa fundamentalne powody uprawiania turystyki (Przeclawski 1997b s.45-46). Nawiązując do stopniowego procesu upowszechniania wiedzy, informacji według zasad działania restauracji szybkich dań we wszystkich dziedzinach życia.</p> <p>Przeprowadzone analizy potwierdzają teorię G. Ritzera gdzie dla uczniów ważne są tylko te elementy, wyjazdu w których mają czas dla siebie (Femiak 2007). Obojętność na dobrą kulturę, sztuki, historię jaka ich cechuje może być spowodowana złymi nawykami wyniesionymi z domu. Podatność na spędzanie czasu w centrach handlowych, korzystanie z barów, restauracji szybkiej obsługi pokazuje obraz rodziny, w której jej członkowie nie mają czasu dla siebie, a jeśli już jest to nie potrafią go odpowiednio zagospodarować (weekendowe wyjazdy do galerii miejskich).</p>
<p>Dysfunkcja ekonomiczna</p>	<p>Turystyka szkolna boryka się z wieloma problemami natury społecznej i ekonomicznej, towarzyszy jej szereg dysfunkcji, z którymi trudno sobie radzić we współczesnej rzeczywistości. Koszty wychowania dzieci w Polsce liczone jako wydatki na wychowanie i utrzymanie dziecka są stosunkowo wysokie i sięgają od 15 do 30% budżetu polskich rodzin. Raport Centrum im. Adama Smitha (2016) szacuje, że koszt wychowania jednego dziecka w Polsce (do osiągnięcia osiemnastego roku życia) mieści się w przedziale od 176 tys. zł do 190 tys. zł, a dwójki dzieci od 317 tys. zł do 350 tys. zł. Sytuacja gospodarstw domowych i wydatki społeczeństwa w 2015 r. były realnie wyższe o 2,1% od wydatków z roku 2014 (GUS 2016), doprowadza do sytuacji, w której turystyka szkolna, pomimo chęci dzieci młodzieży, jest dla nich mniej dostępna.</p>

	<p>Wyniki badań i obserwacji potwierdzają powyższe dane, gdyż jedną z najczęściej podawanych barier były koszty. Nauczyciele, rodzice oraz uczniowie nie ukrywali faktu, że to budżet domowy pozwala lub nie, uczestniczyć dzieciom i młodzieży w wycieczkach szkolnych. Mając na uwagę rosnący koszty życia, również sektor turystyki podnosi ceny za swoje usługi (najczęściej koszt jednodniowego wyjazdu oscyluje w granicach 40-100 zł, natomiast kilkudniowego 250-550 zł), co dla wielu rodzin jest wartością zaporową.</p>
<p>Dysfunkcja „nowych technologii” (<i>high-tech</i>)</p>	<p>Technologia informacyjna postrzegana bywa niekiedy jako środek zastępczy turystyki i bezpośredniego kontaktu z przyrodą, kulturą oraz historią. Pojawiające się prognozy (Kiedrowicz 2009), że rozwój Internetu umożliwi wirtualne wycieczki, zwiedzanie muzeów i zabytków bez konieczności wychodzenia z domu, a co więcej będzie jej zamiennikiem, nie znalazły potwierdzenia w realizacji turystyki szkolnej. Należy pamiętać, że turystyka to nie tylko poznanie, zdobywanie informacji i wiedzy. Turystyka zaspokaja wielorakie potrzeby: fizyczne, psychologiczne, kulturalne, które nie sposób osiągnąć w wirtualnym świecie. Twórcy serwisów internetowych nie dążą do zastąpienia turystyki, tylko nastawiają się nad wspieraniem jej rozwoju (Kiedrowicz, Bartoszewski 2009). Właściwie wykorzystane technologie mogą aktywizować dzieci i młodzież w trakcie i po wycieczce, a także rozbudzić ich zainteresowania. Młodzieży potrzebna jest rzetelna wiedza o przeszłości, ale także kształtowanie wyobraźni o przyszłości. Badane grupy często korzystają z nowych technologii, podczas wyjazdów uczniowie robią zdjęcia, nagrywają filmy, sprawdzają lokalizację. Trzeba jednak mieć na uwadze, aby nie zatracono się w dostępności udogodnień jakie oferowane są im na każdym kroku. Charakterystyczne cechy pokolenia Z, dla którego technologia jest głównym narzędziem do poszerzania wiedzy, właściwie nieznamość świata bez technologii, zwracają uwagę organizatorów na pewne problemy w przekazie informacji turystycznych (Makowski 2005, Dylak 2009). Zapamiętują oni wybiórcze</p>

	<p>informacje, które działają w myśl zasady „KIK” („krótko i konkretnie”). Obserwacja podczas wyjazdów potwierdziła fakt, że dzieci i młodzież nie potrafiły żyć bez dostępu do Internetu i portali społecznościowych, mieli wysokie wymagania co do organizacji i standardu wyjazdu. Uczniowie w relacjach społecznych mieli trudności z kontaktem bezpośrednim, wskazując jednak w badaniach na ogromną potrzebę kontaktu z rówieśnikami. Ważne jest dla nich dzielenie się informacjami poprzez media społecznościowe, a nie zrezygnowanie ze stosunków międzyludzkich z uczestnikami wyjazdu.</p>
<p>Dysfunkcja organizacyjna - grupa nauczycieli</p>	<p>Stan stagnacji turystycznej obecny w polskich szkołach potrzebuje rozwiązań, które pozwolą na pobudzenie działalności w obszarze tego sektora turystyki (Suchodolski 1990). Polski system edukacji nie jest odpowiednio przygotowany do realizowania edukacji europejskiej, jednak coraz powszechniej podejmuje się doskonalenie nauczycieli i wprowadza zmiany do programów nauczania. Elementem wspólnej polityki europejskiej są programy edukacyjne: ERASMUS - wymiana młodzieży, wspólne prace szkół wyższych, TEMPUS - wymiana młodzieży, finansowanie kursów szkoleniowych) COMENIUS - program partnerski dla szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych (Banach 1999, Kugiejko 2016, 2016b). Młodzież pomimo akceptacji turystyki jako środka wychowawczego, krytycznie wypowiada się na temat działalności w tym zakresie szkoły i placówek oświatowych (Łobożewicz 1993, Kugiejko 2015). Badania innego z autorów (Krynicky 2003) dowodzą, że w opinii młodego pokolenia to rodzice i koledzy pełnią najważniejszą funkcję w organizacji wyjazdów turystycznych. T. Łobożewicz (1993) uważa, że młodzież preferując turystykę koleżeńską i indywidualną, może narazić się na problem natury wychowawczej, jako że łatwo wymyka się spod kontroli wychowawców czy opiekunów.</p> <p>Co więcej, z analiz wynika, że ciężar wychowania przerzucany jest z rodziny na szkołę, a ze szkoły na rodzinę. Prowadzi to do</p>

	<p>nieodpowiednich wzorców, agresywnych zachowań. Brak autorytetu samego nauczyciela - organizatora, brak profesjonalnego i kreatywnego prowadzenia wybranych form aktywności turystycznej, niedostosowanie treści realizowanych podczas wycieczek i innych wyjazdów turystycznych do wieku i poziomu intelektualnego uczestników przyczynia się do niechęci podejmowania organizacji przez nauczycieli oraz uczestnictwa przez uczniów. Problematyczny staje się również fakt, niewystarczającej liczby godzin, ograniczenia czasowe wynikające z realizacji programu.</p> <p>Jeżeli natomiast wycieczka została wpisana do programu wychowawczego klasy lub szkoły i jest częścią programu przedmiotowego, wówczas można określić ją mianem obowiązkowej. Zwolnienie z wyjazdu jest możliwe, jeśli dziecko zachoruje lub zaistnieje inny powód, który w mniemaniu rodzica jest wystarczający, aby uczeń został w domu. Rzadko kiedy rodzic podaje prawdziwe powody nieobecności, obawiając się m.in. ośmieszenia dziecka na tle grupy rówieśniczej. Argumenty na „nie” zazwyczaj związane są z tym, że wycieczka jest nieciekawa lub z tym, że rodzice nie mają funduszy. Bywa i tak, że powód nieobecności jest generowany nie przez rodzica, ale przez samo dziecko. Nie każdy uczeń jest w klasie lubiany, a na wycieczce z dala od domu mogłyby narazić się na różnego typu nieprzyjemności i odrzucenie przez grupę.</p>
<p>Dysfunkcja wychowawcza</p>	<p>Malejącą frekwencję podczas wycieczek szkolnych potwierdzają dane Instytutu Turystyki, gdzie do 2009 roku na wycieczki wyjeżdżało około 40% uczniów, a w 2012 roku - niecałe 30%. Fakt nieorganizowania częstych wyjazdów przez nauczycieli wiąże się z obawą o względy bezpieczeństwa oraz swoje niewystarczające poinformowanie w zakresie przepisów prawnych. Nie ulega wątpliwości, że organizacja zajęć poza budynkiem szkoły związana jest z ogromną odpowiedzialnością. Turystyka stwarza pewne niebezpieczeństwo w procesie wychowania, wchodzenie w styczność</p>

	<p>z przyrodą, kulturą czy też szeroko pojmowana wolność, która w czasie wyjazdów wykracza poza dopuszczalne ramy. Nierespektowanie wytycznych może przyczynić się do lekceważenia norm społecznych oraz pojawiania się zachowań patologicznych - dotyczy to przede wszystkim młodych ludzi. Negatywne zachowania obserwowano również w relacjach z rdzenną ludnością. Dotyczyło to często społeczności mieszkającej w niewielkich miasteczkach czy wioskach, gdzie napływowa młodzież afiszowała się zachowaniem, ubiorem, posiadanymi pieniędzmi wprowadzając lokalnych ludzi w zakłopotanie i poczucie bycia gorszym od nich.</p> <p>Turystyka często bywa traktowana jako okazja do wyrwania się spod kontroli opiekunów, nauczycieli i rodziców. Wśród młodzieży już dawno upowszechnił się stereotyp wycieczek, połączonych z piciem alkoholu (Alejziak 1999). Takie postawy również były częstym obrazem dysfunkcji turystyki szkolnej. Uczniowie palący papierosy, pijący alkohol często nie zdają sobie z konsekwencji jakim podlegają (uprzednio podpisując regulamin wyjazdu).</p>
<p>Dysfunkcja poznawcza</p>	<p>Coraz częściej zdarza się, że wyjazdy turystyczne ograniczają się jedynie do powierzchownego poznania miejsca pobytu. Podczas wyjazdów panuje pośpiech, przyczyną są przeładowane programy wycieczek. Pęd powoduje u dzieci i młodzieży zmęczenie oraz niechęć do dalszego zwiedzania. Organizatorzy wycieczek nie zawsze mają świadomość uwarunkowań percepcji oraz faktu, że istnieje granica postrzegania, skupienia swojej uwagi w czasie całego procesu poznawczego. Szczególnie odnosi się to do wyjazdów najmłodszych turystów, gdyż ich przyswajanie wymaga urozmaiconych form przekazu podczas wycieczek. Najczęściej praktykowanym działaniem jest zwiedzanie jednego rodzaju atrakcji (środowisko przyrodnicze, kulturowe) co zniechęca odbiorców. Analizując wybrane katalogi ofert wycieczek turystycznych (Biuro Turystyki Szkolnej MABA, Biuro turystyczne Horyzont), z których korzystają poddane badaniu szkoły wynika, że są to biura działające od wielu lat posiadające bogatą ofertę wyjazdów zagranicznych</p>

i krajowych. Programy wycieczek organizowane przez biura turystyczne układają osoby, które wiele razy odwiedzały dane miejsce, wiedzą co warto zobaczyć i ile czasu poświęcić na każdą atrakcję. Oferty powinny być aktualizowane, aby dzięki doświadczeniu i przemyśleniom uczestników, jak najlepiej spędzić czas na wycieczce szkolnej. Miejsca docelowe wycieczek zagranicznych oferowanych dla wielkopolskich szkół obejmują około 9 różnych destynacji (Berlin i okolice, Paryż, Praga, Drezno, Wiedeń, Londyn), natomiast wyjazdów krajowych jest zdecydowanie więcej dzielą się na kilkudniowe (Sudety - Skalne Miasto, Karkonosze, Łeba, Kraków, Trójmiasto) jednodniowe (Toruń, Wrocław Bydgoszcz, Warszawa, Poznań, Biskupin), wyjazdy okolicznościowe (jarmarki bożonarodzeniowe) oraz specjalistyczne - zielone szkoły. W opinii uczniów takie wyjazdy, które organizowane przez biura turystyczne są najczęściej nużące, za to najczęściej odpowiedzialna jest osoba pilota, który nadzoruje cały wyjazd. Dzieci i młodzież narzekają na liczne informacje, których nie są w stanie zapamiętać oraz niewystarczająco długi czas do ich dyspozycji.

Rzecz wygląda zupełnie inaczej z perspektywy nauczycieli, którzy również są w roli organizatorów - jest to dla nich często problematyczne lub niemożliwe, aby zorganizować wspólny wyjazd. Mając doświadczenie w tworzeniu wspólnych wypraw nigdy nie mogą być pewni że wszystko pójdzie zgodnie z planem, często plan wycieczki weryfikowany jest przez różne sytuacje losowe, co obarczone jest dodatkowym stresem. Najczęstszymi uwagami uczestników (uczniów) dotyczącymi organizacji wyjść, lekcji w terenie czy wyjazdów jest nieprawidłowa organizacja czasu, zbyt wysokie wymagania dotyczące realizacji projektu czy zadań. Uczniowie nie zdając sobie sprawy z odpowiedzialności i licznych utrudnień sami nie starają się wspomóc swoich opiekunów, tym samym doprowadzają do narastającej niechęci i dalszych prób organizacji.

Źródło: opracowanie własne.

Chociaż turystyka jest ważnym elementem programów pozalekcyjnych staje się ona coraz mniej aprobowana przez dzieci i młodzież. Realizacja wyłącznie konsumpcyjnej turystyki, pomijanie i ograniczenie treści poznawczych i aktywności ruchowej, poza tym brak poszanowania środowiska naturalnego, używki (Bochenek 2008, Kugiejko 2015) to tylko najistotniejsze problemy z jakimi musi zmierzyć się turystyka w szkole. Charakterystyczny jest fakt konsumpcjonizmu i wykorzystywania nowych technologii u młodych turystów.

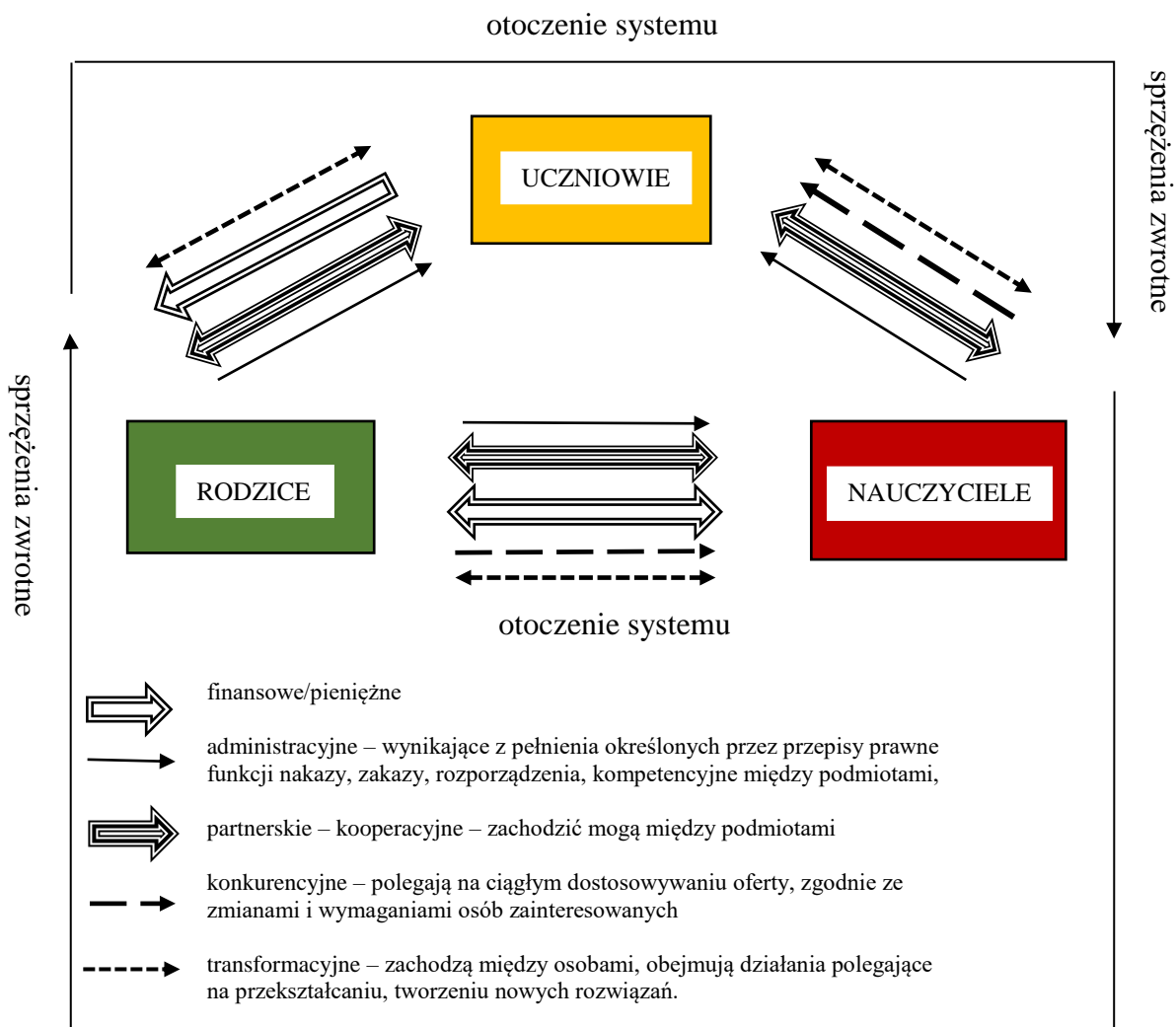
*To, co jest teraz udowodnione,
kiedyś tylko sobie wyobrażano.*

Wiliam Blake

8.2. Model systemu organizacji turystyki szkolnej z uwzględnieniem współpracy zaangażowanych podmiotów

Spółeczeństwo funkcjonuje w określonych systemach społecznych, takich jak rodzina, środowiska pracy, szkoły, uczelnie. Nawiązując ze sobą kontakt, tworzą grupy środowiskowe, w których kształtują się stosunki międzyludzkie i wspólne spędzanie wolnego czasu. Aktywny wypoczynek może stanowić istotną część wychowania społecznego. Już od najmłodszych lat rodzina i szkoła winny kształtować dzieci i młodzież do świadomego i wartościowego spędzania czasu wolnego. Formy aktywności jak i treści powinny wywoływać radość, zadowolenie, pogłębiać i rozwijać zainteresowania, aktywizować kontakty międzyludzkie, mogą pomóc odkrywać priorytety, ukazywać pozytywny wpływ różnych aktywności w życiu codziennym. Podejmowana aktywność bezsprzecznie wiąże się ze wspólną pracą wszystkich podmiotów zaangażowanych w tworzenie i zrealizowanie wyjazdów. Działania w swoim przebiegu nawiązują do funkcjonowania systemu, który przywołany został w rozdziale pierwszym. Mając odczynnienia z licznymi funkcjonującymi systemami, relacjami społecznymi, które nakładają się na siebie podstawowym problemem staje się połączenie tych elementów, aby tworzyły spójną całość. Mając świadomość różnorodności podejść systemowych i ich złożonych zastosowań, na potrzeby powyższych analiz wybrano definicję, która odnosi się do specyfiki badań społecznych. W tym rozumieniu systemem nazywa się zespół metod, wykonywania złożonych czynności, a także całokształt zasad organizacyjnych,

ogół norm i reguł obowiązujących w danej dziedzinie (Gacparski 1987, Gierszewski 2013). Podstawową właściwością systemu jest to, że każdy element (grupy interesariuszy) wpływa na zachowanie całości, jednak żaden element nie ma wyłączności w oddziaływaniu na ogół (niepodzielna całość). Strukturę systemu można podzielić na wewnętrzną i zewnętrzną. Pierwszą stanowią relacje zachodzące pomiędzy składnikami systemu, a drugą relacje między nimi, a jego otoczeniem, znajdując się w ścisłej współzależności. W ujęciu systemowym podmioty tworzące skład systemu uzgadniają wspólne cele i dążą do ich osiągnięcia. W pracy podjęto próbę stworzenia modelu organizacji i funkcjonowania turystyki szkolnej, który ukierunkowany jest na przedstawienie funkcjonujących sieci współpracy. Wskazanie kilku modeli adekwatnych do wieku uczniów oraz na tej podstawie przedstawienie systemu, którego funkcją jest w możliwie najwyższym stopniu zaspokoić potrzeby i wymagania uczniów, rodziców i nauczycieli. Indywidualne, nieskoordynowane ze sobą działania poszczególnych grup nie zapewnią pożądanego wysokiego poziomu organizacji, przeprowadzania i osiągnięcia satysfakcji z wyjazdów szkolnych. Relacje wiążące (typu wektorowego) powstają, gdy między składowymi systemu zachodzi wzajemne oddziaływanie P. Zmysłony (2008) wyróżnia pięć typów relacji wiążących tj. finansowe, administracyjne, partnerskie, konkurencyjne, transformacyjne, których zastosowania dopatrzono się w relacjach- nauczyciel - uczeń - rodzic (Ryc.46).

Ryc.46. Relacje wiążące pomiędzy głównymi grupami interesariuszy turystyki szkolnej
Źródło: opracowanie własne.

Relacje jakie zachodzą pomiędzy trzema podstawowymi grupami interesariuszy turystyki szkolnej polegają na stosunkach administracyjno-prawnych oraz społecznych. Wydzielone podmioty powiązane są ze sobą zależnościami ustawowymi prawnymi, finansowymi, jednak najważniejszym wydaje się być kooperacja i wspólne tworzenie dla dobra ogółu. Efektem mają być nowe wyjazdy turystyczne, które posiadają wartość edukacyjną (szkoła), wychowawczą (rodzice i szkoła), rekreacyjno-rozrywkową (dzieci i młodzież). Na uwagę zasługują zwłaszcza relacje partnerskie, sprzężenia zwrotne, które uświadamiają niemożność osiągnięcia zamierzonych efektów bez wzajemnej współpracy.

Badania przeprowadzone w kilku krajach pokazują, że rola społeczna młodych ludzi zmieniła się. Doprowadziło to do uzyskania konsensusu w biznesie i środowisku akademickim, takiego, który wykazał, że dzieci mają coraz większy wpływ w procesie decyzyjnym swoich rodzin (Tiago, Tiago 2013). Badania przeprowadzone w Stanach Zjednoczonych pokazują,

poprzez procenty i wartości pieniężne, wielkie znaczenie segmentu młodzieżowego dla rynku usług. Od 1997 roku, wpływ dzieci na decyzje zakupowe zwiększył się o 54%, wpływają one na 80% wydatków gospodarstw domowych (Flurry 2007). W latach 1990, raporty marketingowe skoncentrowane na grupie młodzieży pokazują, że wydatki amerykańskich dzieci osiągnęły 188\$ mld bezpośrednio i pośrednio 300\$ mld w zachowaniu zakupów rodziców (Shoham, Dalakas, 2006). Podobne wartości występują w innych częściach świata, takich jak Chiny czy Izrael. Chińskie dzieci (7-11 lat) osiągnęły 68,7% wpływu na decyzje rodziców (regularne zakupy) oraz 23,3% na zakupy dodatkowych dóbr trwałych (McNeal, Yeh 2003). Izraelskie dzieci wpływają na więcej niż 50% decyzji zakupowych rodziny (Shoham, Dalakas 2006). Dzieci nie tylko decydują o nabywaniu produktów bezpośrednio z nimi związanych, ale także inne produkty, które będą służyły całej rodzinie. Tak więc na rynku ta grupa społeczna coraz częściej przyciąga uwagę firm, które znajdują się w tej niszy nowe możliwości (Shim i in. 2011). Według McNeal i Yeh (2003) można wydzielić trzy główne kategorie, w których młodzi ludzie mają wpływ na decyzje zakupowe całej rodziny:

- a) dobra na własny użytek (ubrania, elektronika)
- b) produkty dla domu (przedmioty, meble do domu)
- c) produkty dla członków rodziny poza domem (wakacje, restauracje, aktywności podczas czasu wolnego).

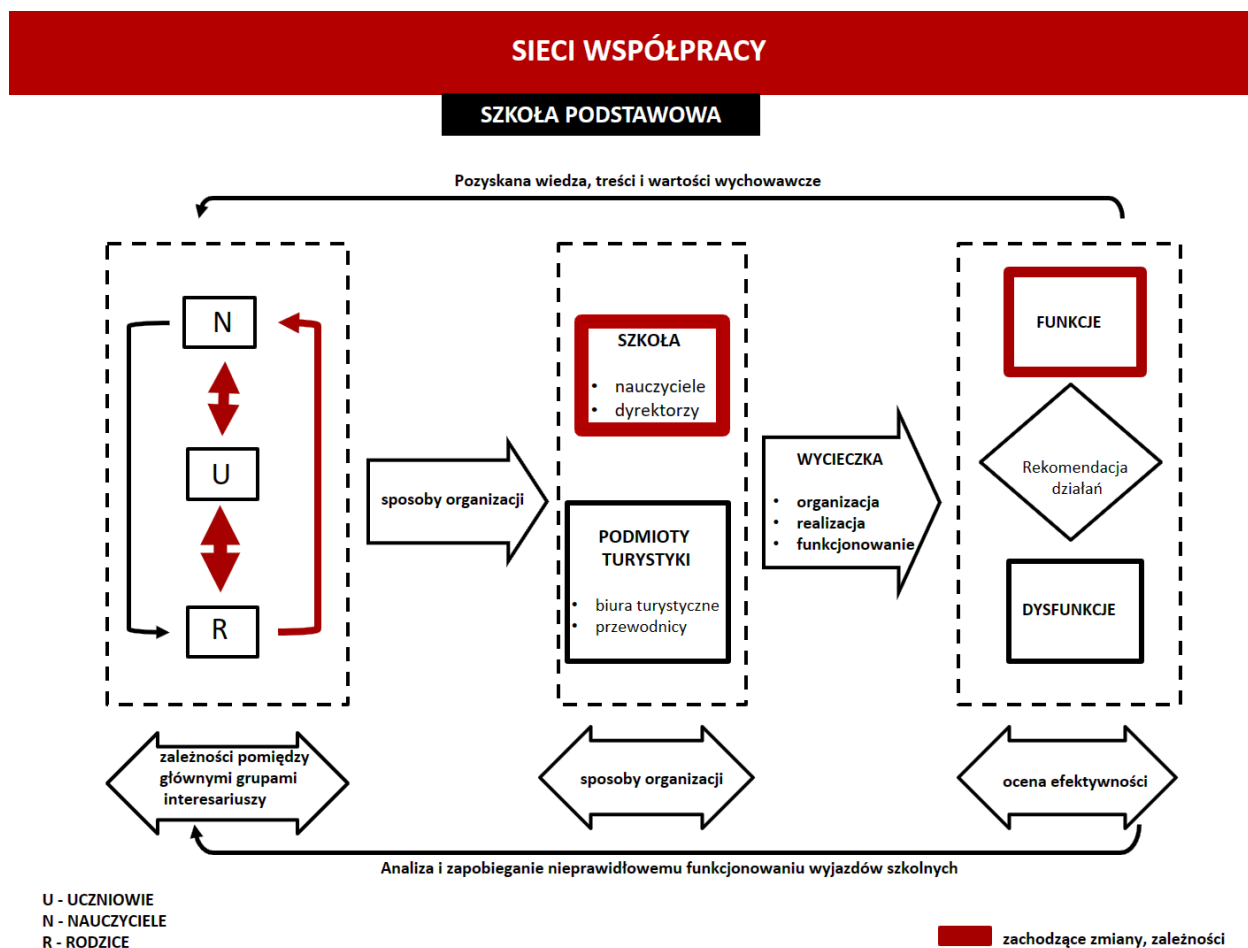
Tradycja rodzinna, doświadczenie turystyczne, wykształcenie, zazwyczaj ściśle związane z przychodami wpływają na przyzwolenie rodziców do taktyki manipulacji młodzieży w dziedzinie turystyki (Tiago, Tiago 2013). Szkoła i system edukacji nie tylko wpływa, ale zapewne zdominował życie wielu dzieci i ich rodziców (Bessell 2009). Jak wynika z badań, stosunkowo niedawno jeszcze nielicznie pojawiały się próby angażowania dzieci i młodych ludzi jako aktywnych uczestników inicjatyw badawczych w klasie i poza budynkiem (Flutter, Rudduck 2004). Proces ten podlega zmianie, gdyż umacnia się pogląd, że „uczniowie mają wiele do powiedzenia o szkole, warunkach w klasie, kontaktach z rówieśnikami i nauczycielami, które wpływają na to, co robią, jak się czują, jak postrzegają szkołę” (Phelan 1992, s.696). Stąd w publikacjach zachodnich udział dzieci w badaniach często ma również wymiar idei działania dla ich własnego rozwoju, ale także jeśli chodzi o budowanie szerszych kontaktów społecznych z rówieśnikami, rodziną i społecznością (Feeny, Boyden 2003). Istnieją dowody na to, że udział dzieci w turystyce przyczynia się do dobrobytu społeczności (Wierenga i in. 2003, Davis, Hill 2006). W związku z tym podjęto problem badań dotyczący uczestnictwa dzieci w badaniu działań turystycznych. Podstawowy

argument dotyczy, zaniedbywania „głosu dzieci” (Carr 2011, Yaniv Poria 2014, Carpenter 2015, Canosa, Graham 2016), w szczególności w obszarach turystyki rodzinnej (Schänzel 2010), doświadczeniach wakacyjnych (Małe 2008) oraz dzieci jako członków społeczności przyjmujących (Buzinde, Manuel-Navarrete 2013, Canosa i in. 2016) co daje niepełny obraz ich uczestnictwa w turystyce. Dzieci zaangażowane w turystykę, wywierają znaczący wpływ na wybór rodzinnych wyjazdów oraz atrakcji podczas nich. W okresie dorastania są bezpośrednimi odbiorcami i konsumentami obozów i kolonii, dlatego znajomość ich preferencji tym samym zwiększenie zasięgu badań turystycznych wydaje się być wskazane. Nawiązując do badań J. Small (2008, s.773), który twierdzi, że udział dzieci w badaniach oferty turystycznej powinien iść nie tylko w kierunku zachęty handlowej jako gotowe rozwiązanie (atrakcyjny produkt), a raczej wraz z dostrzeganymi potrzebami, trzeba umiejętnie go wykorzystać modyfikując do ich potrzeb (Canosa i in. 2016).

Przed turystyką w szkole stoi potrzeba zmian systemowych (Drogosz 2009), niewystarczające wydają się być rozwiązania cząstkowe, które mogą dawać krótkotrwałe szybkie efekty. Należy dążyć do wzbogacenia programów kształcenia w szkole podstawowej oraz ponadpodstawowej zintegrowanym planem wyjazdów. Przygotowywane wewnątrzszkolne programy roczne dotyczące organizowanych wycieczek, powinny uwzględniać obiekty historyczne, przyrodnicze i przemysłowe w nawiązaniu do charakteru i tradycji krajoznawczo-turystycznej szkoły. Istotnym jest również to, aby rozwijać turystykę i krajoznawstwo w regionie, czyli realizowanie zasady poznawania począwszy od własnego środowiska, które jest najłatwiej osiągalne, najmniej zatłoczone, a najczęściej pozostaje nieznanne. Uwzględnienie potrzeb różnych dziedzin nauczania wymusza współpracę nauczycieli wielu przedmiotów. Dopiero kompleksowa organizacja umożliwi uczniom dostrzeżenie związków pomiędzy poszczególnymi dziedzinami nauki. Nauczyciele nie pozostają bez wsparcia ze strony uczniów i ich opiekunów, rodziców. Jak wykazały przeprowadzone badania (rozdział szósty) uczniowie biorą czynny udział w doborze miejsca przyszłego wyjazdu oraz jego organizacji. Wkład uczniów jest zróżnicowany w zależności od ich umiejętności, możliwości oraz wieku. Szczegółowa analiza współpracy przedstawiona została na trzech schematach (Ryc.47, Ryc.48, Ryc.49), gdzie celowo rozróżniono typy szkół, a tym samym zwrócono uwagę na przedziały wiekowe uczniów (do 12 lat, 13-16, 17-20), co miało na celu wskazanie zróżnicowania pomiędzy grupami.

Funkcjonowanie, współpraca pomiędzy sektorami odpowiedzialnymi za turystykę w szkole, jaką wykazały analizy przeprowadzonych badań, przedstawiono za pomocą zmiany

kolorystyki (czarny na czerwony) oraz pogrubieniem elementów (strzałki, obramowania) gdzie im szerszy obwód tym dany element ma większe znaczenie.

Ryc.47. Model organizacji i funkcjonowania turystyki szkolnej - sieci współpracy w szkole podstawowej
Źródło: opracowanie własne.

Organizacja i funkcjonowanie turystyki w szkole podstawowej (Ryc.47) podzielone zostały na trzy segmenty, w których podejmowane są kluczowe ustalenia, a następnie ich realizacja.

Etap I – zależność pomiędzy głównymi grupami interesariuszy

W szkole podstawowej współpraca pomiędzy trzema grupami jest bardzo dobra. Jak wynika z analiz przedstawionych w rozdziale szóstym uczniowie większy kontakt mają z rodzicami, którzy dbają o ich rozwój, wychowanie oraz są źródłem finansowania. Na tym etapie rozwoju nieznacznie mniejszy kontakt mają z nauczycielami. Osoba wychowawcy klasowego jest jednak autorytetem oraz to co „powie Pani” jest niepodważalne. Dzięki dobrym kontaktom, znajomości potrzeb i oczekiwań finalne wycieczki szkolne powinny okazać się sukcesem. Na tym etapie dzieci mają również wpływ na decyzję rodziców, nierzadko

manipulując nimi (Nickerson, Jurowski 2001, Obrador 2012, Tiago, Tiago 2013). Kooperacja nauczycieli z rodzicami, konsultacje i podejmowanie decyzji jest bardziej jednostronne, gdyż rodzice są zależni od propozycji nauczyciela dotyczącej wycieczki szkolnej. Pedagodzy nie szukają pomocy i wsparcia u rodziców, mają doświadczenie w organizacji wyjazdów, najczęściej przedstawiając gotowe oferty do wyboru.

Etap II – sposoby organizacji

Wycieczki najczęściej organizowane są przez nauczycieli, natomiast podczas wyjazdów kilkudniowych sporadycznie korzysta się z usług przewodnickich czy gotowych ofert biur podróży. Ten etap wymaga dobrego rozpoznania w obszarze turystyki szkolnej, powiązania tematycznego zajęć i dostępnych atrakcji turystycznych jak również potrzeb uczniów.

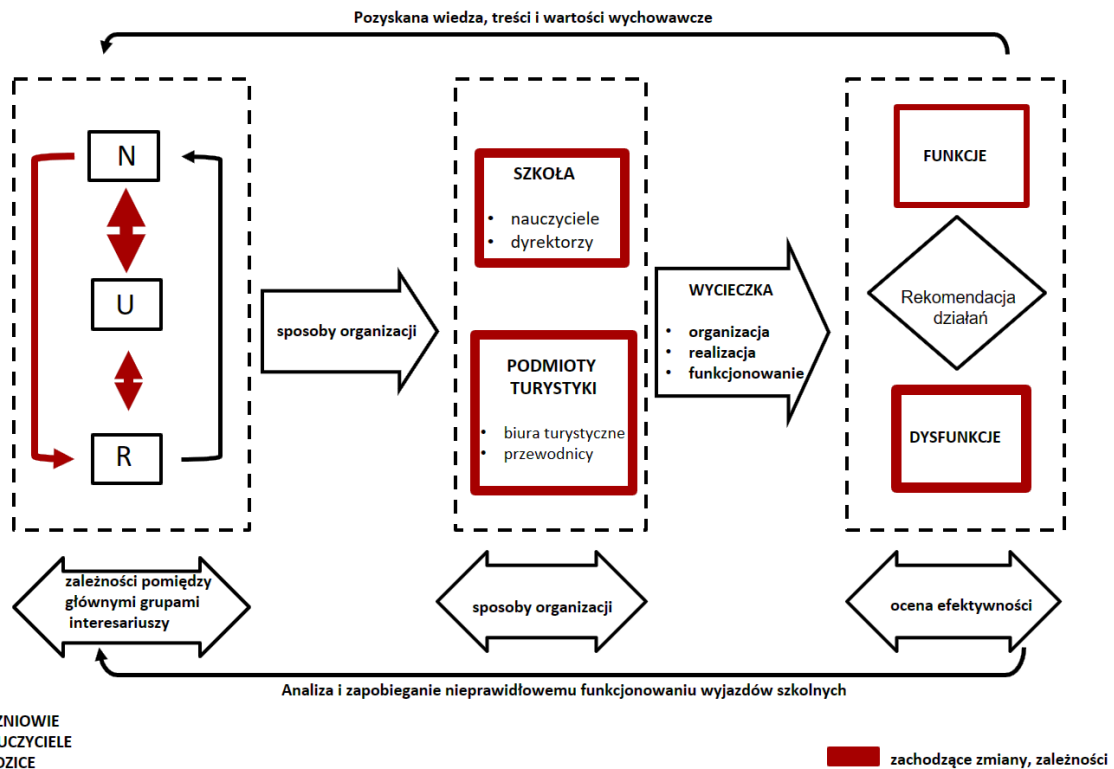
Etap III – ocena efektywności

Edukacyjno-wychowawcze działania na tym etapie (szkoła podstawowa) są filarem dla pozyskiwania nowych umiejętności, które będą wykorzystywane podczas dalszej edukacji czy w dorosłym życiu. W okresie wczesnoszkolnym dziecko wchodzi w coraz szersze relacje społeczne. Szkolna społeczność jak również wspólne wyjazdy stawiają przed nim całkiem nowe zadania, wymagana jest większa kontrola swojego zachowania i odpowiedzialność za swoje czyny. Dysfunkcje ujawniające się na tym etapie dotyczą niejednokrotnie zachowań agresywnych. Agresja i przemoc podczas szkolnych wycieczek przejawia się głównie w różnych formach napastliwości czy dokuczliwości np. obmawianiu, podstawieniu nogi. Takie zachowania powodują niechęć uczestnictwa w wyjazdach gdzie uczniowie nie czują się bezpiecznie w gronie swoich rówieśników.

Organizacja i funkcjonowanie turystyki w gimnazjum (Ryc.48) przedstawione zostało wykorzystując analogiczny schemat współpracy pomiędzy grupami, gdzie zastosowano taką samą skalę i rodzaj odzwierciedlenia badanych komponentów. Zróżnicowanie dotyczy doboru kolorystyki i wyróżnienia poszczególnych elementów.

SIECI WSPÓŁPRACY

GIMNAZJUM

Ryc.48. Model organizacji i funkcjonowania turystyki szkolnej - sieci współpracy w gimnazjum

Źródło: opracowanie własne.

Etap I – zależność pomiędzy głównymi grupami interesariuszy

W relacjach pomiędzy decydentami zmienia się „pozycja” nauczyciela względem rodzica czy opiekuna, który ma większy wpływ na uczniów. Zależność jaką wykazano, związana jest również ze współpracą jaka nawiązywana jest podczas organizacji wycieczek, gdzie młodzież czynnie podejmuje trud np. poszukiwania ofert, przedstawiania swoich pomysłów i uwag. Nauczyciele poszukują również wsparcia, u rodziców którzy znają swoje dzieci i mogą precyzyjniej ustalić co jest dla nich najbardziej wartościowe i ciekawe podczas wycieczki szkolnej.

Etap II – sposoby organizacji

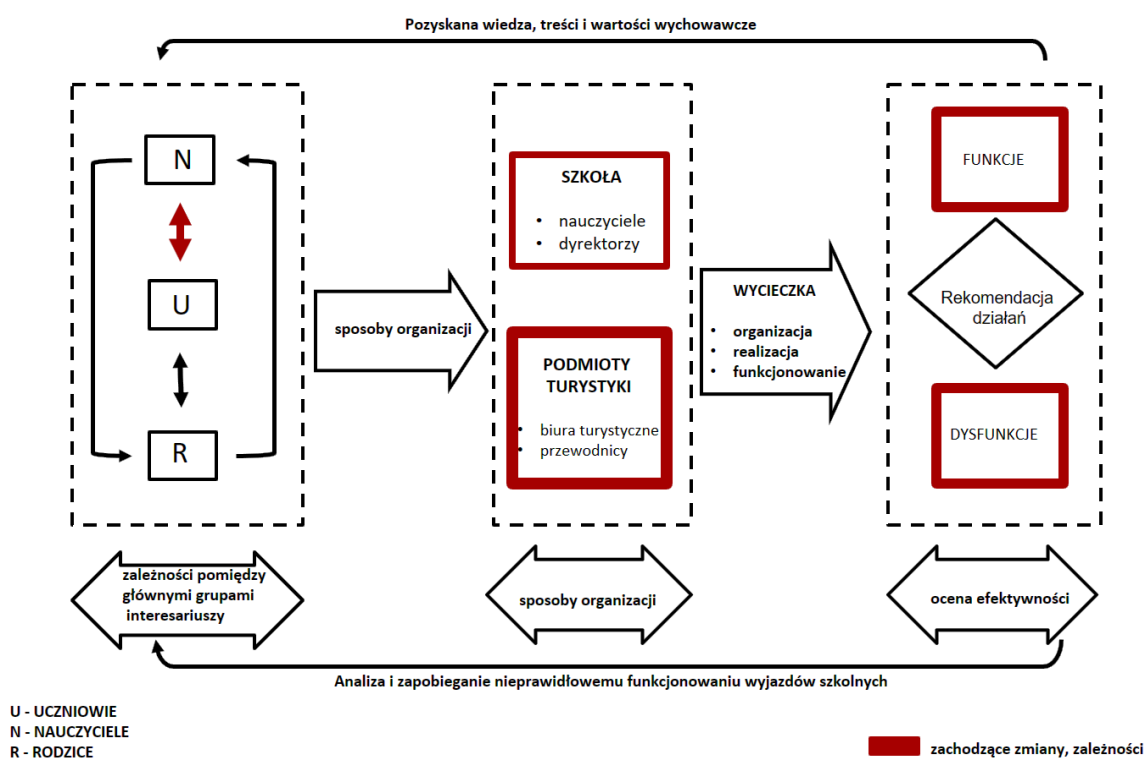
Organizacją zajmują się zarówno nauczyciele w ścisłej współpracy z uczniami oraz zewnętrzne biura wyspecjalizowane w turystyce szkolnej. Włączenie młodzieży do projektu, tworzenie wspólnej wycieczki daje cenne umiejętności oraz poczucie odpowiedzialności za każdy element, także podczas jej realizacji. Przedstawianie całego procesu tworzenia wyjazdu szkolnego uświadamia młodzieży dobre chęci i poniesiony trud przez nauczycieli i rodziców.

Etap III – ocena efektywności

Grupa wiekowa 13-16 lat podatna jest na różne wpływy z otoczenia, jest to trudny wiek wychowawczy, co przekłada się również na zachowanie podczas wyjazdów. Osiągane efekty są dwojakie, z jednej strony rozwój uczestników, współdziałanie w grupie, a z drugiej pojawiające się zachowania patologiczne tj. konflikty, dokuczanie, bezmyślność w działaniu, spożywanie alkoholu. Zaburzenia w kontaktach społecznych młodzieży, agresywne zachowanie może występować w grupie rówieśniczej, przyjmując formę kłótni, bójek, dokuczania, złośliwych plotek i pomówień co ma bezpośredni wpływ na niechęć uczestnictwa w wycieczkach szkolnych. Ten etap jest najtrudniejszy dla rodziców i nauczycieli, którzy dbają o kształtowanie charakteru, wartości, ideałów. Pozyskana wiedza, treści i wartości wychowawcze nie są na tym etapie zauważane i doceniane przez gimnazjalistów, którzy skupiają się na rozrywce często żyjąc w wirtualnym świecie.

SIECI WSPÓŁPRACY

SZKOŁA PONADGIMNAZJALNA

Ryc.49. Model organizacji i funkcjonowania turystyki szkolnej - sieci współpracy w szkole ponadgimnazjalnej

Źródło: opracowanie własne.

Organizacja wyjazdów turystycznych w szkole ponadgimnazjalnej (Ryc.49) obejmuje współpracę z najstarszą grupą uczniów.

Etap I – zależność pomiędzy głównymi grupami interesariuszy

Nieznaczne powiązanie na tym etapie rozwoju obejmuje grupę nauczycieli oraz uczniów liceum i technikum, którzy podobnie jak gimnazjaliści współpracują podczas organizacji i tworzenia wyjazdów co przekłada się na powyższy kontakt. Młodzież w badaniach podkreślała, że badani nauczyciele są wykwalifikowani w zakresie organizacji indywidualnych (nielicznych) wycieczek szkolnych, a oni nieznacznie wspomagają ich w działaniu. Respondenci w wieku 17-20lat w opinii nauczycieli uznawani są za osoby, na których można polegać, powierzyć im pewne zadania. Relacja z rodzicami nie została odnotowana, jednak z pewnością dotyczy ona kwestii wsparcia finansowego, gdyż często podkreślano trudności w pozyskiwaniu środków na wyjazdy.

Etap II – sposoby organizacji

Organizację wycieczek najczęściej kilkudniowych, przeważnie zleca się zewnętrznym podmiotom. Biura podróży mają w swoich ofertach wyjazdy wyspecjalizowane dla każdej grupy wiekowej, dodatkowo skupiają się też na wyjazdach międzynarodowych, które nauczycielom przysparzają dodatkowych komplikacji. Uczniowie w wieku 17-20 lat wraz z nauczycielami organizują wyjazdy, planują trasę przejazdu, sprawdzają atrakcje turystyczne, wysyłają zapytania o oferowane usługi, przygotowują pilotaże. Jak wynika z badań w tej grupie wycieczki nie są aprobowane przez młodzież, gdyż wolą oni przeznaczyć ten czas i środki na indywidualny wyjazd ze znajomymi a nie z zorganizowaną grupą szkolną.

Etap III – ocena efektywności

Zapobieganie nieprawidłowemu funkcjonowaniu oraz efekty jakie osiąga ta grupa odbiegają od dwóch pozostałych. Etap dzieciństwa obejmuje osvajanie z nowym otoczeniem i naukę samodzielności, następnie na poziomie gimnazjum zwraca się uwagę na zapobieganie patologiom społecznym. Natomiast w pracy z młodzieżą ponadgimnazjalną podejmuje się próby ugruntowania pozyskanej wcześniej wiedzy i nabywania umiejętności miękkich. Uczniów szkół ponadgimnazjalnych cechują największe umiejętności. Posiadają oni wiedzę, dlatego treści i wartości są niejako rozszerzeniem o dodatkowe informacje. Podczas wyjazdów pojawiają się też problemy wychowawcze, które zniechęcają nauczycieli do dalszego podejmowania trudu przy organizacji kolejnych wypraw (różne używki). Jest to trudny czas buntu, dorastania gdzie przedmiotem agresji bywają również osoby dorosłe: rodzice, nauczyciele.

Opracowanie propozycji programu „edukacja i wychowanie przez turystykę” adresowanego do szkół jako integralna część systemu kształcenia.

Uwzględniając określone w ustawie z dnia 14 grudnia 2016 r. przez Ministerstwo Edukacji Narodowej - przepisy wprowadzające ustawę - Prawo oświatowe (https://orka.sejm.gov.pl/proc8.nsf/ustawy/1031_u.htm), przekształcenia poszczególnych typów szkół oraz nowe harmonogramy zmian programowych w tych szkołach, przygotowano analizę aktualnego stanu organizacji i przeprowadzania turystyki szkolnej w Wielkopolsce. Nowa podstawa programowa będzie obowiązywała od roku szkolnego 2017/2018. Kształcenie w szkole podstawowej będzie trwało osiem lat i będzie podzielone na dwa etapy edukacyjne (kształcenie zintegrowane i nauczanie przedmiotowe). Realizacja programu wychowawczo-profilaktycznego przez szkołę powinna uwzględniać stałą bezpośrednią współpracę z rodzicami

oraz innymi podmiotami zaangażowanymi w działalność szkoły. Odnosząc się do turystyki szkolnej, działalności krajoznawczej, należy zwrócić uwagę, aby podstawa programowa uwzględniała relacje pomiędzy wszystkimi podmiotami, gdyż zdobywanie i pogłębianie przez ucznia wiedzy kształtuje umiejętności wykorzystania ich w życiu. Założeniem powinien być również jej praktyczny wymiar - kształtowanie umiejętności odpowiedniego przygotowania się do wycieczek i wyjazdów turystycznych. Uzyskana sprawność w planowaniu, poszukiwaniu i korzystaniu z różnych źródeł informacji przydatnych podczas podróży, umożliwi uczniom poznanie własnego kraju, jego walorów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych przyczyniając się do poczucia więzi z „małą ojczyzną” (Projekt podstawy programowej - geografia). Istotne dla upowszechniania w szkole turystyki - elementy poznania - w podstawie programowej zostały oznaczone gwiazdką, co należy traktować jako obligatoryjne zajęcia terenowe. Lekcje realizowane w terenie oraz wycieczki geograficzne stanowią integralną część kształcenia geograficznego ale i nie tylko, gdzie na podstawie dostępnych źródeł informacji, zajęć realizowanych w terenie uczniowie wykazują zależności między elementami środowiska geograficznego lub projektują trasę wycieczki krajoznawczej (Projekt podstawy programowej - geografia).

Przeprowadzone analizy, obserwacje uwzględniały trzystopniową strukturę systemu szkolnictwa realizowaną w Polsce od 1 września 1999 (Dz.U. 1999 nr 12 poz.96 , z późn.zm.), która należy odnieść do obowiązującego od 1 września 2017 roku dwustopniowego podziału. Badania empiryczne pokazały, że organizacja i funkcjonowanie turystyki w szkole podstawowej jest najbardziej efektywnym spośród ww. trzech etapów kształcenia. Począwszy od współpracy i wynikających z tego faktu zależności pomiędzy głównymi grupami interesariuszy (Ryc.47) po osiągnięte efekty edukacyjne, wychowawcze i społeczne. Czynna kooperacja, płynna wymiana informacji uczniów, nauczycieli i rodziców, przyczynia się do osiągnięcia skuteczności w działaniu. Nauczyciele i rodzice dbają o zapewnienie dzieciom najlepszych środków i możliwości rozwoju podczas wspólnych wyjazdów. Nauczyciele organizujący indywidualne wycieczki (kompetencja i doświadczenie) uzupełniają ich program o wiadomości omawiane w szkole, tym samym zwracają uwagę uczniów na stosowanie zdobytej wiedzy w praktyce. Takie wyjazdy poza tym, że są adekwatne do grupy (wiek, umiejętności), poddane weryfikacji rodziców, również nie wymagają dużych nakładów finansowych. Nauczyciele z dobrej woli poświęcają czas poszukując atrakcyjnych ofert, konkurencyjnego przewoźnika oraz miejsc posiłków, co zdecydowanie obniża koszty (prowizja dla biura podróży). Na tym etapie rozwoju uczniowie (do 12 roku życia), bezsprzecznie zależni są od decyzji rodziców, opiekunów jednak przytoczone powyżej analizy i literatura wskazują,

że są oni również ważnym ogniwem, od którego zależy rozwój sektora turystyki szkolnej. Funkcjonowanie, ocena efektywności działań obejmuje liczne korzyści w obszarze wychowania, kształcenia czy regeneracji psychiczno-fizycznej uczniów. Istotnym jest zdobywanie i pogłębianie przez ucznia wiedzy użytecznej w połączeniu z kształtowaniem umiejętności przydatnych w życiu codziennym.

Nieprawidłowości jakie zaobserwowano dotyczą nie popularyzowania form aktywności turystycznej wycieczek, rajdów czy prowadzenia tzw. wycieczek przedmiotowych przez nauczycieli, którzy niechętnie prowadzą zajęcia dydaktyczno-wychowawcze poza ławką szkolną. Niechętnie uczestnictwo dzieci w wycieczkach klasowych nawiązuje do opisywanego w psychologii i socjologii „cyklu życia rodziny” - wskazanie na zależność wieku względem podejmowania decyzji o aktywności turystycznej - obawy, niechęć rodziców do danego miejsca, rozłąka z rodzicami, dziecko nie jedzie, bo nie jedzie kolega. Charakterystyczne dla najmłodszej grupy jest wprowadzanie, przysposabianie do życia społecznego, często nieznanego obcego. Dzieci podczas wyjazdów muszą odnaleźć się w nowej roli, miejscu, często z obcymi rówieśnikami, a są to czynniki stresogenne. Na tym etapie najistotniejsza jest osoba nauczyciela, wychowawcy, który opiekuje się uczestnikami, dbając o ich bezpieczeństwo, dobre samopoczucie.

Podczas procesu kształcenia w gimnazjum należy nieustannie zwracać uwagę na, dbałość o współpracę z uczniami, co ma swoje przełożenie w aktywności turystycznej. Główne grupy zainteresowane i odpowiedzialne za organizacje wyjazdów (Ryc.48) nie wykazują silnej zażyłości, jak miało to miejsce w szkole podstawowej. Więzy jaka łączyła dzieci z rodzicami, na tym etapie rozwoju (13-16) zaczyna się zmniejszać. W okresie dorastania dokonuje się rozwój kontaktów społecznych, których źródłem są interakcje z ludźmi. Dla młodzieży bardzo ważne jest poczucie przynależności do grup rówieśniczych, które stają się ważnym źródłem kontaktów społecznych. Badania empiryczne wskazują, że nauka w gimnazjum przypada na najbardziej burzliwy okres w życiu młodego człowieka- zmiana szkoły, nowe środowisko, nowi znajomi i nauczyciele (Kaźmierczyk 2003). Ten czas nauki zaliczany jest do fazy rozwojowej zwanej średnim wiekiem szkolnym (Harwas-Napierała Trempała 2000, 2002). Angażowanie się, współpraca, nie są aprobowane przez młodzież, jednak jak potwierdziły analizy, sposobem osiągnięcia solidarności z nauczycielami i rodzicami jest motywacja do osiągnięcia sukcesu np. wycieczka szkolna. Młodzież angażuje się w projekty, kiedy akceptuje dane zadanie i ma możliwość działania (poszukiwanie ofert wycieczek, atrakcji turystycznych danego regionu), dlatego włączanie ich w fazie organizacji wyjazdów dostarcza im wrażeń. Jest to wymierny rezultat potrzeby czynu. Na tym etapie

sposoby doboru wycieczek szkolnych w skali przeprowadzonych badań, rozkładają się równomiernie pomiędzy tworzone autorskie wyjazdy (nauczyciele i uczniowie) oraz gotowe oferty podmiotów turystyki.

Podjęmowane mobilności, których jest relatywnie mniej niż na etapie szkoły podstawowej służą w opinii nauczycieli wszechstronnemu rozwojowi, poprzez pogłębianie wiedzy, zaspokajanie i rozbudzanie naturalnej ciekawości poznawczej. Okres dojrzewania nastolatka to trudny czas dla budowania relacji brak porozumienia z nauczycielem, rodzicami, trudności w relacjach z rówieśnikami, ogólnie występującą niechęć, znudzenie. Ten stan rzeczy może sprzyjać podatność na negatywne wzorce zachowań np. używanie wulgaryzmów, kontakty z używkami. Pojawiające się sygnały o typowym dla nich negatywizmie, zniechęcają pedagogów do twórczego działania- niepodjęmowanie trudu organizacji wycieczek szkolnych. Kluczowym elementem w etapie szkoły gimnazjalnej jest wzajemne zrozumienie wszystkich grup. Każda z nich bowiem ma swoje potrzeby i racje, a wspólnie realizowane działania dawały by wymierne efekty np. w postaci niepowtarzalnych wyjazdów szkolnych. Trudny okres adolescencji często charakteryzuje się zachowaniami, których młodzież nie jest świadoma. Wymierzone w rodziców, nauczycieli, pretensje wynikają z poczucia niezrozumienia braku prób nawiązywania kontaktu z uczniem

Okres szkoły ponadgimnazjalnej jest trzecim, nieobowiązkowym poziomem kształcenia w Polsce, gdzie w toku rozwoju osiągania wyższych etapów kształcenia, zmienia się poziom wiedzy i percepcji uczniów. Praktyczny wymiar edukacji należy odnieść także do kształtowania umiejętności odpowiedniego przygotowania się do wyjść i wycieczek. Wyniki badań empirycznych przedstawiają ten stan jako kolejną fazę rozwojową, zwaną młodością jaka stanowi okres adolescencji, dorastania (Harwas-Napierała Trempała 2000). Czas intensywnych przemian rozwojowych przekłada się na wycofanie z relacji uczeń - nauczyciel, uczeń - rodzic, opiekun (Ryc.49). Charakterystyczne dla tego okresu jest: nasilanie tendencji do uniezależniania się od rodziców, liczenie się ze zdaniem rówieśników również przy podejmowaniu decyzji o wyjazdach czy ich organizacji. Ta grupa wiekowa jest szczególnie narażona na podejmowanie nieprzemyślanych ryzykownych decyzji (używki), co pociąga za sobą konieczność zwracania szczególnej uwagi zarówno przez rodziców jak i nauczycieli oraz stosowanie działań wychowawczych i profilaktycznych. Kluczową rolę w procesie współpracy, zachęcania do tworzenia wycieczki szkolnej odgrywa rozumienie, twórcze myślenie, wspólne rozwiązywanie problemów. Nieodpowiednia motywacja gimnazjalistów ma również bardzo niekorzystny wpływ na brak zainteresowania, niechęć tworzenia i uczestnictwa w wyjazdach w grupie młodzieży (17-20lat). Młodzieży należy zaproponować szereg zadań, problemów

do rozwiązania, pamiętając jednak o tym, że muszą one być dla nich pasjonujące, powinny wynikać z ich potrzeb i pomysłów. Stawiane im zadania powinny być dla nich wyzwaniem. Na tym etapie w szkołach korzysta się przeważnie z zewnętrznych ofert biur podróży, nieliczni nauczyciele podejmują się tworzenia wyjazdów turystycznych, co więcej postrzegają swoich podopiecznych jako niechętnych szkole i jej otoczeniu np. brak zainteresowania ze strony uczniów zdobywaniem wiedzy w terenie. Młodzi ludzie nie zdają sobie sprawy z możliwości pozyskania bezcennych umiejętności: planowanie podróży, sprawne poszukiwanie i korzystanie z dostępnych źródeł informacji, posługiwanie się nowoczesnymi sposobami orientacji w terenie (np. GPS), jak i tradycyjnymi np. mapa turystyczna, przewodnik czy kompas. Niepodejmowanie aktywności turystycznej uczniowie argumentują niechęcią do klasy, koleżanek i kolegów, tym że wycieczki jednodniowe są kosztowne i nieatrakcyjne, natomiast oferty kilkudniowe są często powielane. W szkołach, gdzie podejmowano się realizacji wspólnego projektu jakim była wycieczka szkolna, opinie uczniów znacznie odbiegały od powyżej przytoczonych zarzutów. Młodzież najwyższe efekty uzyskiwała w odniesieniu do kształtowania umiejętności, posługując się również nowymi technologiami, które są dla nich głównymi narzędziami do pozyskiwania i poszerzania wiedzy. Młoda generacja dorasta w świecie nowoczesnych technologii, ma więc bardzo wysoką zdolność funkcjonowania w cyfrowym świecie. Świetnie orientuje się w nowinkach, bez trudu obsługuje najnowsze gadżety, które podczas wycieczek czy wyjść w teren pozwalają zrozumieć, zmierzyć, wzbogacić świat realny. Zajęcia w terenie, gdzie możliwe jest wykorzystywanie nowinek technicznych, Internetu - podnoszą atrakcyjność lekcji.

Niemożliwym staje się stworzenie jednego modelowego programu dla wszystkich typów szkół (szkoła podstawowa, gimnazjum, szkoła ponadgimnazjalna). Każdy z etapów obejmuje charakterystyczne cechy komplementarne z poszczególnymi fazami rozwoju człowieka. Propozycja i ocena programu będzie zweryfikowana w momencie wprowadzenia go w życie.

8.3. Rekomendacje

Problem zaspokojenia potrzeb (Maslow 2006, Kozłowska 2014) stawia przed nauczycielami, rodzicami, uczniami i zewnętrznymi organizatorami turystyki szkolnej liczne, często z uwagi na zmienność uwarunkowań, nowe wyzwania w zakresie organizacji i planowania wycieczek szkolnych. Dynamicznie zmieniająca się sytuacja, postępujące przemiany organizacyjne w placówkach szkolnych (nowa ustawa programowa), stwarzają zapotrzebowanie na badania monitorujące sytuację w obszarze turystyki dzieci i młodzieży. Uzyskane w toku postępowania badawczego wyniki są istotne poznawczo jak również znajdują odzwierciedlenie w praktyce. Z tego względu w świetle przeprowadzonych badań sformułowano rekomendacje oraz zaproponowano model funkcjonowania turystyki szkolnej (Ryc.50) adresowany do dyrektorów szkół i nauczycieli (podstawowa, gimnazjum, ponadgimnazjalna) jako integralną część systemu kształcenia. Następnie w ramach niniejszej pracy przytoczono również zalecenia dla rodziców i uczniów. Ich zastosowanie w praktyce może przyczynić się do poprawy funkcjonowania systemu współpracy pomiędzy sektorami odpowiedzialnymi za turystykę w szkole, a w konsekwencji wzrost zadowolenia uczestników z oferowanych usług turystycznych.

(w poziomie model – etapy A3)

Przedstawiony zarys realizacji proponowanych etapów, w znacznej części jest powtarzalny na wszystkich trzech etapach kształcenia. Każdy z przedziałów wiekowych ma swoje charakterystyczne cechy i potrzeby. Zaproponowanie na tym etapie jednego modelu dla wszystkich grup jest niemożliwe. Podejmując jednak próbę realizacji trzech wariantów istotnym było zastosowanie teorii A. Masłowa (2006), gdzie powyższe założenia (uzyskania wymiernych efektów z przeprowadzanych wyjazdów szkolnych) odnoszą się do zaspokajania potrzeb niższego i wyższego rzędu. Podstawowe potrzeby dziecka zaspokajane są przez rodziców, oni również są źródłem pierwotnych wzorców aktywności. Nauka samodzielnego spełniania potrzeb przebiega u dziecka najczęściej w drodze obserwacji zachowań dorosłych, ich naśladowania. Oprócz tego A. Masłowa (2006) wyróżnił potrzeby społeczne, te związane z kontaktem z innymi ludźmi, dlatego kolejne schematy czynności młodych ludzi zaspokajają potrzeby powstające w drodze aprobaty społecznej, co skutecznie zapewnia im akceptację i uspołecznienie. Nie tylko rodzice, grono znajomych, ale również system szkolnictwa powinien mieć na uwadze równoległy z realizowaniem programu nauczania (dzięki osobie nauczyciela) pogląd na rozwój samodzielnej i otwartej osobowości.

Pierwszy etap, czyli faza zarysu koncepcji działania obejmuje zapoznanie się z organizacją i programem roku szkolnego, uwzględnienie przez dyrekcje i nauczycieli wszelkich dni wolnych od zajęć lekcyjnych, egzaminów. Na podstawie wytycznych następuje ustalenie z harmonogramu, długości i liczby wyjazdów według klas. Kluczowym elementem powinna być konsultacja (gimnazjum i szkoła ponadgimnazjalna) odbywająca się między nauczycielami w wyznaczonych zespołach przedmiotowych, gdzie przewodniczący uzgadniają, zatwierdzają całość i przedstawiają wspólny plan dyrekcji. Zasadność takiego postępowania potwierdzają zgłaszane przez nauczycieli w ankietach, wywiadach obawy dotyczące niepewności swoich kompetencji, w zakresie dodatkowej odpowiedzialności za podjętą inicjatywę. Takie wewnętrzne zespoły eksperckie mogłyby wspomóc niedoświadczoną kadrę w organizacji wyjazdów. Bariery dla podejmowania inicjatywy jest również realizacja podstawy programowej. Upatrując rozwiązań, na poziomie gimnazjum i szkoły ponadgimnazjalnej, jakich dostarczają zapisy ustawy programowej, nauczyciele w ramach lekcji mają możliwości przeprowadzania zajęć w terenie. Szkoły korzystają z licznych propozycji (fakultety, ćwiczenia, prelekcje) m.in. Uniwersytetów, Parków Narodowych, przedsiębiorstw aby zapoznać młodzież z procesami funkcjonowania firmy, czy danego ekosystemu. Indywidualne przygotowywanie przez nauczycieli ofert wycieczek - „banku danych”, który przedstawiany jest rodzicom i uczniom nie powinien mieć formy nakazu. Propozycje powinny obejmować postulaty analogiczne do programu danego

przedmiotu, tematów lekcyjnych jak również inicjatywę krajoznawczą. Cenne jest również indywidualne podejście do każdego z wyjazdów, pamiętając, że każda klasa charakteryzuje się innym profilem (geograficzno-turystyczny, informatyczno-matematyczny, dziennikarski).

Etap drugi jest kluczowym, gdyż wtedy rozpoczynają się rozmowy pomiędzy nauczycielami, rodzicami i uczniami. Przygotowane przez nauczycieli poszczególnych przedmiotów, wychowawców propozycje wycieczek, lekcji w terenie są przedstawiane rodzicom jako propozycje. Tym samym nauczyciel angażuje rodziców oraz uczniów do działania. Następnie analiza koncepcji, uwagi, wybranie innej oferty z katalogu biur podróży czy przygotowanie niezależnego nowego programu wycieczki. Nauczyciele, rodzice, opiekunowie dyskutują z dziećmi i młodzieżą, jako uczestnikami wyjazdu, a jak wynika z badań ich opinia jest wiążąca, a one same są najlepszymi informatorami o sobie. Ważnym efektem takiego procesu wychowawczego jest odpowiedzialności za własne zachowanie, kreatywne wykorzystywanie nabytej wiedzy, współpraca i realizacja celów (Szlęk 2007). Im więcej możliwości zastosowania wiedzy w życiu ma uczeń, tym większą jest jego motywacja do nauki, zważając na fakt zainteresowania ich samorozwojem (Piotrowska 2011, s.45). Na etapie gimnazjum i szkoły ponadgimnazjalnej młodzież ma większą swobodę, więcej od nich zależy, a nacisk na praktykę i umiejętne wykorzystywanie wiedzy w danej sytuacji potwierdza ich zasadność podejmowania trudu nauki. Uzyskane analizy podkreślają, że dzieci i młodzież narzekają na kosztowne i nieatrakcyjne oferty turystyczne, które przyczyniają się do pogłębiania się niechęci i znudzenia podczas ich realizacji. Tym samym propozycja wspólnej dyskusji, określenia zakresu działań oraz akceptacji finalnego efektu jest obligatoryjna dla osiągnięcia sukcesu. Ważne są też systemowe rozwiązania stwarzające przestrzeń dla wprowadzania innowacji, coraz powszechniejszych w edukacji (nowa ustawa programowa), które umiejętnie wykorzystywane mogą oddziaływać stymulująco i motywująco na prace ucznia. Co więcej kształcenie multimedialne powinno zostać wykorzystane w celu przygotowania oraz realizacji wycieczek szkolnych. Nowe technologie pobudzają dzieci i młodzież do aktywności poznawczej, samodzielnego poszukiwania informacji na dany temat, rozwiązywania problemów, planowania i wyznaczania trasy przejazdu.

Trzeci etap obejmuje fazę realizacji, czyli merytoryczne przygotowanie (wiedza - umiejętności) uczniów do wyjazdu, za co w dużej mierze odpowiadają nauczyciele poszczególnych przedmiotów czy wychowawcy. Jest to rzeczowe przygotowanie obejmujące, uporządkowanie dotychczasowej wiedzy na dany temat, zaciekawienie dzieci i młodzież najważniejszymi problemami, które mogą być podejmowane podczas trwania wyjazdu oraz ich

powiązanie z empirią. Włączenie uczniów w tworzenie pytań badawczych, problemowych zagadnień, które dzieci i młodzież będą referowały po powrocie. Opis tego elementu zawarty został w rozdziale czwartym, gdzie przedstawiono tworzenie „podróży jako projektu edukacyjnego”, kiedy to zapoznaje się uczestników z ideą wyjazdu, regulaminem (Załącznik nr 3), zasadami BHP. Praktyczne przygotowanie uczestników dotyczy sporządzenia odpowiednich materiałów, zapewnienie pomocy szkolnych, które mogą się przydać w trakcie wycieczki czy wyjścia w teren. Poza zabezpieczeniem materiałów edukacyjnych ważne jest poinformowanie o niezbędnym ekwipunku (śpiwory, odpowiednia odzież, prowiant). Końcowym elementem jest realizacja wyjazdu.

Etap czwarty obejmuje podsumowanie, niejako sprawozdanie z wyjazdu, którego poszczególne efekty są rozpatrywane w procesie długofalowym. Powrót w mury szkoły nie oznacza końca wycieczki, która jeszcze „żyje”. Omawianie poszczególnych elementów z uczestnikami i ich rodzicami (atrakcyjność, trudności, funkcjonowanie grupy, współpraca z opiekunami), wykorzystywanie na lekcjach informacji uzyskanych od przewodników czy przygotowanie przez uczniów podsumowania z wyjazdu (informacja na stronę www. szkoły, prezentacja odwiedzanych miejsc, projekty, prezentacje multimedialne, filmy, wystawy fotograficzne, dyskusja w klasie) dają szerszy ogląd, na to co okazało się małym sukcesem, a co warto poprawić. Często praktyką szczególnie podczas zajęć w terenie stają się kraty pracy (np. załącznik nr 9, załącznik nr 10), które są dla uczniów formą notatki, czy dla nauczyciela materiałem podlegającym sprawdzeniu. Niewątpliwie korzystanie z ustaleń, weryfikacji działań przyczyni się optymalizacji działań podczas kolejnych realizacji tj. wyjścia w teren, wycieczki jedno i kilkudniowe.

Stojąc przed wyzwaniem wprowadzania nowej ustawy programowej wszystkie powyższe postulaty dotyczące bezpośredniego podziału szkół (trójstopniowego na dwustopniowy), mogą nieznacznie ulec zmianie. Potrzeby, charakterystyczne dla danego wieku, zachowanie uczniów nie jest uzależnione od form, ram w jakie zostaną wpisani, ponieważ dziecko pozostaje dzieckiem. Najważniejszym jest fakt, żeby zarówno dzieci, młodzież, nauczyciele i rodzice wspólnie pracowali nad osiągnięciem sukcesu.

8.4. Wnioski z badań empirycznych na temat organizacji turystyki dzieci i młodzieży w świetle aktualnego stanu wiedzy

Spojrzenie na wartości wychowawcze i społeczne, określane przez aksjologiczny wymiar turystyki, przenikają się wzajemnie i praktycznie niemożliwym jest zajmowanie się nimi oddzielnie. Przeprowadzone badania dotyczące cech turystyki szkolnej były skoncentrowane wokół sedna turystyki, jakim jest człowiek (nauczyciele, dzieci, młodzież), którego zachowania w czasie wolnym są warunkowane nie tylko potrzebami, ale też ograniczeniami. Opracowany model systemu działań, funkcjonowania turystyki szkolnej ukazuje konieczność dostosowania się do poziomu grupy oraz wewnętrznej współpracy.

Odnosząc się do już powstałej literatury przedmiotu, gdzie wskazuje, że zagadnienia dotyczące badań turystyki dzieci i młodzieży są cennym źródłem informacji. Są one wartościowe, również ze względu na brak danych grupy wiekowej poniżej 15 roku życia, niemniej jednak ich pozyskanie jest problematyczne. Skomplikowany proces uzyskania zgody m.in. Kuratorium Oświaty (za pośrednictwem Kuratorium skierowano 2632 pism do wszystkich szkół w Wielkopolsce, a otrzymano 28 pozytywnych odpowiedzi), dyrekcji czy Rady Rodziców, jak również niejednoznaczność odpowiedzi uczniów oraz utrudniona interpretacja podkreślają wagę zebranej przez autorkę dokumentacji.

W stosunku do istniejących nielicznych opracowań wymiarze poznawczym, powyższa praca stanowi szeroki fundament teoretyczny oraz punkt wyjścia do dalszych rozważań, przede wszystkim o charakterze praktycznym, umożliwiając ich rozpoznanie. Zasadnym jest zastosowanie podejścia interdyscyplinarnego, które łączy liczne dziedziny badań (geograficzne, społeczne, ekonomiczne) podkreślając tym samym trud jednoznacznej interpretacji. W skali kraju jest to jedna z tak obszernych autorskich prób charakterystyki turystyki szkolnej. Na wstępie tworzenia niniejszego opracowania przyjęto również założenie dotyczące m.in. wieloaspektowego spojrzenia, mianowicie rozwinięte w treści rozprawy analizy, łączą spojrzenie teoretyczne z charakterem aplikacyjnym, a szczególnie konkretnymi postulatami dla nauczycieli, uczniów, rodziców i branży turystycznej w zakresie tworzenia szkolnej oferty turystycznej. Głównym celem niniejszej pracy było rozpoznanie zasad, struktury organizacji, różnicowania, funkcji i dysfunkcji turystyki szkolnej w Wielkopolsce oraz zaproponowanie modelu programu edukacyjno-wychowawczego w zakresie turystyki dzieci i młodzieży.

Treści przedstawione w poszczególnych rozdziałach, zarówno części teoretycznej, jak i empirycznej wskazują na występowanie różnych uwarunkowań, wpływających na finalny

efekt stworzenia modelu organizacji turystyki szkolnej. Warto zwrócić uwagę, że są wśród nich nie tylko czynniki demograficzne ale i liczba uczniów, lokalizacja szkół ale elementy takie jak ekonomiczne (m.in. uzależnienie finansowe od rodziców), polityczno-prawne (m.in. normy bezpieczeństwa, międzynarodowe projekty), technologiczne (scharakteryzowane w kontekście „pokolenia Z”). Przyczyniły się one do zaproponowania końcowych rekomendacji.

- W ramach realizacji celu metodycznego, którym było zastosowanie metod matematyczno-statystycznych, metod analizy przestrzennej oraz szeregu metod jakościowych do rozpoznania struktury organizacji, skali i zróżnicowania zjawiska turystyki szkolnej w województwie wielkopolskim, trzeba podkreślić, że działanie było w dużym stopniu uzależnione od jakości i ilości pozyskanego materiału Źródłowego oraz przyjętych w pracy kierunków postępowania badawczego.
- Celem teoretycznym pracy było skonstruowanie modelu organizacji turystyki szkolnej z uwzględnieniem współpracy wielu zaangażowanych w ten proces podmiotów, jak również poznanie mechanizmów sprzyjających rozwojowi funkcji i ograniczaniu dysfunkcji turystyki szkolnej. Treść teoretyczna ma charakter powszechny, obejmujący uniwersalną problematykę organizacji turystyki szkolnej, jednak dynamika zjawisk współczesnego świata skłania do odwoływania się zawsze do obecnej sytuacji, następujących zmian, co zostało przedstawione w kontekście ujęcia systemowego.
- Aplikacyjny charakter pracy jest zasadniczo odpowiedzią na zadane pytanie badawcze: jak powinna wyglądać organizacja i przeprowadzanie szkolnej oferty turystycznej, aby właściwie odpowiedzieć na potrzeby i zainteresowania dzieci i młodzieży oraz szkoły? Realizacja stanowiła opracowanie programu edukacyjno-wychowawczego adresowanego do dyrektorów i nauczycieli szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych jako integralnej części systemu kształcenia.

W rozdziale pierwszym sformułowano hipotezy badawcze, służące ukierunkowaniu procesu badawczego i przedmiotu badań. Sformułowano trzy hipotezy badawcze, które w toku pracy poddano procedurze weryfikacyjnej. Zakres przeprowadzonych analiz pozwala na potwierdzenie przyjętej w początkowej fazie badań hipotezy H1 - „cele organizacji turystyki szkolnej realizowane są przez 3 podmioty (nauczyciele, rodzice, uczniowie) przy zróżnicowanym udziale poszczególnych grup w zależności od wieku uczniów”. Jednym z decydujących czynników podczas doboru wyjazdu jest znajomość profilu turysty, który będzie jego uczestnikiem - dla kogo tworzymy?, jakimi cechami się charakteryzuje? Tym samym świadome przygotowanie lub wybór programu, uwzględnia pełen rozwój i dbałość

o odpowiedni zasób wiedzy i sprawności fizycznej, uczniów w danym wieku (poniżej 12 lat, 13-16 lat, 17-20 lat). Organizacja i przeprowadzanie wyjazdów dzieci i młodzieży podlega wielu wytycznym, (ustawy, rozporządzenia), które przedstawione zostały w rozdziale czwartym. Podstawa Programowa dla przedmiotów Przyroda i Geografia (Dz.U. z 2004r. nr 256, poz.2572, z późn.zm.2) ma na uwadze stopniowe wprowadzenie w krajoznawstwo, według zasady „od bliższego do dalszego”

Fakt podejmowanych wyjść w teren, wyjazdów w ma istotne znaczenie na konkretnym etapie rozwoju uczniów. Wycieczka jest doskonałą okazją do nawiązania współpracy przez podmioty zarówno na etapie tworzenia jak i realizacji. Występujący system powiązań pomiędzy interesariuszami, jest bezpośrednio uwarunkowany wiekiem uczniów. Podkreśla się tutaj dużą rolę nauczycieli i opiekunów uczniów, w zakresie organizacji wyjazdów szkolnych, którzy jak wynika z zebranej dokumentacji mają wpływ na podejmowanie aktywności przez dzieci i młodzież (np. badania ankietowe, n=1263, do 12 lat to 54%, 13-16 lat to 15%, 17-20 lat to 15%). Co więcej stwarzanie warunków przez nauczycieli i rodziców do realizacji przedsięwzięć zachęca je do współpracy. Uczniowie wraz z przechodzeniem w kolejne etapy edukacji stają się bardziej samodzielni, tym samym czytelnie zauważa się zróżnicowany udział poszczególnych grup w tworzeniu wyjazdów (np. badania ankietowe, n=1263, największy udział młodzieży w wieku 13-16 lat, 86%). Wraz z nabywanymi umiejętnościami i doświadczeniem przez dzieci i młodzież, pozostałe dwa podmioty wspierają system decyzyjny, a nie są jego kreatorami.

Hipotezy H2 - „nauczyciele najczęściej korzystają ze sprawdzonych ofert wycieczek biur podróży, nie podejmując trudu organizacji autorskich wyjazdów”, nie potwierdzono w sposób bezpośredni. Na podstawie wykonanych badań należy stwierdzić, że zaznacza się związek pomiędzy zauważalną niekompetencją nauczycieli i problemem w organizacji wycieczek, a korzystaniem z profesjonalnych usług organizatorów turystyki dzieci i młodzieży. Trzeba jednak zaznaczyć, że autorka nie zbadała wielu innych istotnych czynników mogących mieć wpływ decyzję nauczycieli. Pojawiający się trend dążenia do poszukiwania efektywnych, interesujących metod nauczania, obejmuje również zajęcia terenowe, które w opinii dydaktyków są czasochłonne w przygotowaniu i przeprowadzaniu. Zajęcia w terenie podnoszą atrakcyjność lekcji, ale jednocześnie charakteryzują się pewnymi ograniczeniami (warunki atmosferyczne, przestrzenne), co skutkuje trudnościami w realizacji zamierzonych celów. Nauczyciele są świadomi, jak ważną rolę spełniają zajęcia w terenie, aktywizujące metody nauczania, jednak brak czasu na realizację wskazanego w podstawie programowej materiału zniechęca ich do stosowania tej formy pracy (metoda ekspertów, n=20, 57% twierdzi, że zajęcia

wymagają lepszego przygotowania się przez opiekuna). W świetle przeprowadzonych analiz wynika, że wśród uczniów pojawiają się coraz liczniejsze problemy wychowawcze (efektywność współpracy liceum - 47%, gimnazjum - 41%, szkoła podstawowa - 6%, technikum - 6%), które należy nie tylko rozwiązywać, ale i zapobiegać im. Nauczyciele są przytłoczeni trudnościami o charakterze organizacyjnym, zniechęceni do podejmowania inicjatyw pozaszkolnych. Jak pokazują autorskie badania, wymagania, koncentracja na uzyskiwaniu wysokich osiągnięć szkolnych spowodowała wzrost oczekiwań oraz wymagań społecznych w stosunku do nauczyciela i ucznia (w programach zajęć lekcyjnych nie ma obowiązku przeprowadzania zajęć w terenie, a raczej propozycje na które często nie ma czasu - wywiad z dyrektorem). W związku z powyższym nauczyciele w większym stopniu niż dotychczas skupiają się na kształtowaniu umiejętności w warunkach klasowo-lekcyjnych, a w mniejszym stopniu stają się inicjatorami i organizatorami zajęć pozaszkolnych, terenowych. Korzystanie ze sprawdzonych ofert wycieczek biur podróży, jest znacznym ułatwieniem dla większości dydaktyków, zważając na fakt odstąpienia od pełnej odpowiedzialności (prawnej, finansowej, terminowej), jaką przejmuje organizator turystyki. Dokonując wyboru oferty, obowiązkiem biura podróży, pilota wyjazdu jest realizacja wszystkich punktów programu, za które uiszczono opłatę.

Hipoteza H3 - „liczba podejmowanych wyjazdów szkolnych sukcesywnie się zmniejsza” nie została jednoznacznie potwierdzona. Jej potwierdzenie lub zaprzeczenie wymaga bardziej pogłębionych badań, uwzględniających większą liczbę zmiennych, niestety nie zawsze mierzalnych. Pojawiające się przesłanki w analizach dotyczące, ograniczeń związanych z kosztami, niechęcią uczestnictwa nie znalazły jednoznacznego potwierdzenia w zmniejszającej się liczbie uczestników turystyki szkolnej. Autorka zwraca uwagę również, że dane dotyczące uczestnictwa w wyjazdach szkolnych dzieci i młodzieży z roku 2015/2016 są niepełne ze względu na termin prowadzonych badań, co może mylnie wskazywać mniejszą liczbę wycieczek szkolnych (badania ankietowe, n=1263, dla liceum - 2013/2014 - 24%, 2014/2015 - 68%, 2015/2016 - 8%). Poza tym należy uwzględnić zmienność demograficzną, gdzie według Głównego Urzędu statystycznego (2014) w Polsce mieszka około 6 milionów dzieci (5771,4 tys. osób w wieku 0-14 lat) i stanowią one 15% całej populacji. Zarówno liczba, jak i udział dzieci w ogólnej populacji maleje nieprzerwanie od połowy lat 80-tych ubiegłego wieku - wówczas stanowiły one ponad czwartą część społeczeństwa; a na początku tego wieku już niespełna 20% (w 2035 roku dzieci będą stanowiły 15,6% ogółu populacji). Zmiany w strukturze populacji przekładają się na zróżnicowanie liczby dzieci w poszczególnych

grupach wiekowych. Istotny jest jednak fakt że udział uczniów w wyjazdach pozaszkolnych z rozróżnieniem na dzieci i młodzież ze szkół miejskich i wiejskich jest bardzo zbliżony.

Ocena metod badawczych – wnioski metodyczne

Podjęta weryfikacja użyteczności, a zarazem sprawdzalności zastosowanych technik badawczych w powyższym projekcie badawczym, obejmuje stosowanie metod, technik, materiałów pochodzących z badań ilościowych i jakościowych.

pilotaż, metoda badań ankietowych

Do pozyskania opinii uczniów na temat wyjazdów szkolnych oraz czynników wpływających na organizację i uczestnictwo w wyjeździe wykorzystano pilotaż (n=250), który posłużył jako rozpoznanie adekwatności doboru problematyki. Do badań właściwych (ilościowych) wykorzystano kwestionariusz ankietowy (n=1263). Przeprowadzenie ankiet na dużej próbie jest czasochłonne, dlatego do tego celu wykorzystano portal internetowy umożliwiający gromadzenie i analizę zebranych informacji (e-badania). Dzięki dobrze skonstruowanemu formularzowi pozyskano najistotniejsze dane, które były podstawą analiz, dodatkowym atutem w procesie przeprowadzania badania z uczniami była obecność nauczyciela w sali komputerowej. Elementem który zdecydowanie należy usprawnić jest fakt zwrócenia uwagi, zaznajomienia szczególnie najmłodszych respondentów z istotnością podejmowanego problemu oraz ich skrupulatnych, pełnych odpowiedzi. Zdarzały się arkusze, które w dużej części były niewypełnione, lub posiadały liczne wulgaryzmy skierowane do osoby ankietera. Zastosowana technika charakteryzuje się ścisłymi ramami, co w badaniach z dziećmi i młodzieżą jest kłopotliwe (uczeń nie wie co trzeba wpisać, zaznaczyć lub nie wpasował się w klucz). Na tym etapie istotnym staje się możliwość dopytania, rozszerzenia badań metodami jakościowymi, które dzięki doprecyzowaniu tematyki wyjaśnią zaistniałe problemy.

analiza materiałów archiwalnych

Na podstawie analizy materiałów archiwalnych (karty wyjazdów) (n=3609) zweryfikowane zostały miejsca docelowe organizowanych wycieczek szkolnych oraz czasowy i przestrzenny wykaz miejsc atrakcyjnych turystycznie dla badanych grup wiekowych. Wykorzystanie tej metody wydawało się być najbardziej trafne, a zarazem ogólnodostępne. Jak pokazała praktyka, zbieranie danych obaczone było licznymi trudnościami z zakresu prawa,

ochrony danych osobowych, czy też nieodpowiedniej archiwizacji kart wycieczek w placówkach szkolnych. Luki w dokumentacji finalnie mogły doprowadzić do zaburzenia obrazu rozmieszczenia miejsc docelowych wyjazdów turystycznych uczniów z badanych szkół. Pomimo napotykanym trudności udało się pozyskać dane oraz nawiązać współpracę z poszczególnymi szkołami.

obserwacja uczestnicząca

Obserwacja uczestnicząca (wyjazdy studyjne) pozwoliła sprawdzić aktywność placówek szkolnych w organizacji krajoznawstwa i turystyki. Co więcej możliwość czynnego uczestnictwa w przygotowaniach oraz realizacji wycieczek szkolnych, dała możliwość zwrócenia uwagi na zachowania, zwyczaje, dostrzeganie potrzeb i oczekiwań dzieci i młodzieży. Czynne uczestnictwo, możliwość obcowania z młodzieżą, dopytywanie ich o problematykę dotyczącą turystyki szkolnej uświadomiła autorce potrzebę współdziałania. Współpraca, zrozumienie i wzajemny szacunek pomiędzy uczniami i nauczycielami jest „kluczem do sukcesu” każdej kolejnej wyprawy. Podczas wyjazdów respondenci na ogół nie zdawali sobie sprawy, że biorą udział w badaniu i są obserwowani. Wynikiem takich poczynań był jasny, niesfałszowany obraz stosunków społecznych, otwartość w wyrażaniu opinii oraz swoista bez troska towarzysząca podróżom.

metoda delficka

Ocena pracy dydaktyczno-wychowawczo-turystycznej szkoły przeprowadzona została metodą delficką - metoda ekspertów (n=20). Zastosowana metoda charakteryzuje się długotrwałym procesem, wymagającym od respondentów zaangażowania i skrupulatności. Respondenci pomimo wcześniejszych wyjaśnień i akceptacji warunków badania nie zawsze wywiązywali się z powierzonego im zadania (zapoznanie się z analizą statystyczną i jej komentarzem). Niemniej jednak w opinii autorki metoda delficka sprawdziła się w realizacji problemu, którym było wskazanie barier organizacyjnych turystyki szkolnej oraz konieczność wypracowania „dobrych praktyk”. Dzięki sugestiom dydaktyków, wyspecjalizowanych w różnych dziedzinach nauki (geografowie, biologowie, historycy) udało się stworzyć model funkcjonowania turystyki szkolnej, który w późniejszym etapie zostanie przekazany dyrektorom szkół i nauczycielom.

metoda biograficzna

W pracy wykorzystano kolejną z metod jakościowych- metodę biograficzną, dzięki której zebrano opinie studentów kierunku Turystyka i Rekreacja dotyczące roli wyjazdów turystycznych. Opis „biografii podróży” pozyskano za pomocą kwestionariuszy analogowych jak i cyfrowych (n=114). Należy podkreślić, że znacznie efektywniejsze wyniki otrzymano poprzez bezpośredni kontakt z respondentami. Sam przebieg badania jak również skrupulatność opisu przyczyniły się do zastosowania pogłębionych analiz. W opinii autorki warto podjąć się kontynuacji wątku obejmującego grupę studentów kierunku Turystyka i Rekreacja, aby dokonać oceny obecnego stanu rzeczy oraz przedstawić prognozy na przyszłość.

Wywiad pogłębiony (IDI)

Pogłębione wywiady indywidualne, jako podstawowa z technik badań jakościowych zastosowano w celu uzyskania szczegółowych opinii i informacji dotyczących turystyki szkolnej. Dzięki tej technice wyjaśniono naturę badanego zjawiska, dotarcia do istoty rzeczy (trudności w organizacji i przeprowadzaniu wycieczek szkolnych). Otrzymane informacje za pomocą wywiadów pogłębionych wykonanych z wybranymi dyrektorami szkół (n=7) okazały się być istotne i właściwie dobrane (pełniona funkcja, odpowiedzialność, wieloaspektowe podejście). Rozmowy przebiegały w przyjaznej atmosferze, dyrektorzy z dużym zaangażowaniem opowiadali, o tym jak wygląda życie w ich szkole. Wszyscy respondenci żywo byli zainteresowani końcowymi wynikami badań, raportami, które mogliby wykorzystać w swoich placówkach.

Podczas wywiadów dyrektorzy chwalili się osiągnięciami kadry i uczniów. Kilku z nich podjęło temat uczestnictwa w projektach unijnych, m.in. Erasmus Plus. Nawiązanie współpracy i działań w projektach międzynarodowych, których dewizą jest uczenie się przez całe życie Autorka zwraca szczególną uwagę na założenia projektu Lifelong Learning Program (LLP) Erasmus Plus, mobilności i osiągnięcia międzynarodowej współpracy między instytucjami edukacyjnymi. W niemal wszystkich typach badanych placówek oświatowych wprowadza się świeże spojrzenie na treść i metody nauczania w szkołach. Głównym celem jest wymiana doświadczeń między uczniami, a nauczycielami z różnych krajów UE, oferując im tym samym możliwość odwiedzin różnych szkół uczestniczących w programie. Ponadto uczestnicy uczą się szanować obce dziedzictwo kulturowe, a także promować wiedzę o własnej kulturze. Ta problematyka została dokładniej opisana przez autorkę w artykule pt.: „*The Erasmus Plus program as a factor to international cooperation in schools: a case study*” (Kugiejko 2016).

Wszelkie wartości wychowawcze wywodzą się z określonego nurtu kulturowego i powinny być aprobowane społecznie. Turystyka dostarcza dzieciom i młodzieży kontaktu z naturą, rówieśnikami kształtując ich osobowość. Aktywność turystyczna silnie sprzężona jest z wartościami intelektualnymi, estetycznymi, przyjemnościowymi, ruchowymi. Podczas wycieczek, zajęć w terenie czy rajdów, dzieci i młodzież zaspokajają potrzeby poznawcze i nawiązują osobisty kontakt z rówieśnikami. Warunki egzystencji odmienne od domowych, rozwijają zdolności adaptacyjne do nowego otoczenia.

Turystyka tym samym może stać się istotnym elementem procesu socjalizacji. Kontakt, więź z nauczycielem, kierownikiem wyjazdu zmniejsza dystans pokoleniowy i zwiększa zaufanie. Takie porozumienie daje obopólne korzyści, szczególnie kiedy w przypadku dzieci i młodzieży zauważa się trudności czy niedostosowanie społeczne. Proces turystyczny (Bochenek 2010, Olbrycht 2012) jakiego podlegają dzieci i młodzież podczas wyjazdu wzmacnia pewność w sobie - pokazanie swoich umiejętności w odmiennej niż szkolna rzeczywistości. Uczniowie znerwicowani, o zaniżonej samoocenie, dla których szkoła jest źródłem frustracji mają możliwość pełnego uczestnictwa w grupie, otworzenia się na to co ich otacza, nie będąc gorszymi ani słabszymi.

Zasadniczym hamulcem wykorzystania w procesie dydaktyczno-wychowawczym krajoznawstwa i turystyki jest niewystarczająca w skali potrzeb kadra nauczycieli krajoznawców. Kolejnym punktem ograniczającym jest znikome upowszechnienie dobrych przykładów pracy pedagogicznej prowadzonej w formie zajęć krajoznawczo-turystycznych na zajęciach w szkole czy podczas wycieczek. Brak opracowań obejmujących w całościowy sposób metodykę prac krajoznawczo-turystycznych w szkolnej turystyce dzieci i młodzieży jest dla pedagogów dodatkowym utrudnieniem. Wiele istotnych przeszkód obejmuje sama organizacja wycieczek szkolnych: zbyt duże koszty przejazdów, opłaty i prowizje pobierane przez biura turystyczne, brak sprzętu do propagowania np. turystyki kwalifikowanej.

Badania prowadzone przez pedagogów oraz dydaktyków dyscyplin naukowych, szczególnie przyrodniczych, potwierdzają, że najwyższą efektywność w szkole osiąga się, stosując zasadę „uczenia przez działanie”, natomiast w najmniejszym stopniu przez metody podające, oparte na czytaniu i słuchaniu. Warto uwzględnić oraz akcentować poznanie wielozmysłowe podczas zajęć w terenie i wyjazdów. Uczniowie są „zanurzeni” w rozwoju cywilizacyjno-technicznym jego możliwościach, nie znając świata bez Internetu. Obserwuje się u nich wyraźnie charakterystyczny styl uczenia się, myślenia, a przede wszystkim komunikacji. Wielozadaniowość i szybkość stanowią integralne części życia Net Generation. Warto zwrócić również uwagę, na fakt obawy przed uczestnictwem w wycieczkach

najmłodszej grupy respondentów, który wskazuje, że nie czują się oni pewnie w swoim środowisku, nie potrafią ze sobą rozmawiać, współpracować, tym samym zanika werbalny kontakt pomiędzy rówieśnikami.

Zmienność, niestałość to cechy charakterystyczne XXI wieku. Wraz w rozwoju i upowszechnianiem nowych technologii wzrasta poczucie zagubienia, przytłoczenia nowością, dostępnością. Popularnym staje się życie „at hoc”, coś na chwilę, nagle bez planów. Jednak wykorzystywana w badaniach nad rozwojem turystyki w Polsce metoda foresightu, może być bardzo użytecznym narzędziem w planowaniu, przewidywaniu (Popper 2008, Güell 2012, Awedyk, Niezgoda 2016). Foresight należy do grupy badań wykorzystujących złożone metody i narzędzia, starając się prognozować przyszłość w odniesieniu do licznych czynników wpływających na jego aspekty: społeczne, technologiczne, ekonomiczne, polityczne oraz wymaga szeroko zakrojonych badań i doświadczenia badacza. Turystyka poprzez jej unikalny, zmieniający się charakter, musi uwzględniać paradygmat foresightowy, oparty na praktycznym podejściu do przyszłego planowania. Odnosi się to również do turystyki szkolnej gdzie znalezienie wielu rozwiązań i możliwości, należy wprowadzić do „środowiska szkolnego”, zanim zostaną one wymuszone (zapropozowany model funkcjonowania turystyki szkolnej). Oznacza to, że podjęte działania w powyższej rozprawie: przejście do analizy "procesu", następnie tworzenie możliwych scenariuszy na przyszłość, wpisuje się w założenia metody prognozowania, czyli patrzenie na strukturę przyszłości. Przyszłość jest wyraźnie przewidywalna, wykorzystując metody jakościowe i ich narzędzia. Istotnym elementem wyróżniającym również tworzenia prognoz jest obecność ekspertów (nauczycieli, dyrekcji) w procesie badawczym, którzy w końcowej fazie oceniają osiągnięte wyniki.

*Prawdziwy akt odkrycia nie polega
na odnajdywaniu nowych lądów, lecz na
patrzeniu na stare w nowy sposób.*

Marcel Proust

9. Zakończenie

Istotą rangi współczesnej turystyki jest znajomość potencjalnych odbiorców oraz odpowiednie przystosowanie usług. Stąd ważne jest, aby dostosować ofertę do właściwych segmentów, charakterystycznych cech uczestników przy jednoczesnym uwzględnieniu form dostępnych na rynku. Obecne tendencje w rozwoju rekreacyjno-turystycznym są powszechnie aprobowane, człowiek zaczął zdawać sobie sprawę, z korzystnego wpływu uczestnictwa tego zjawiska w samorozwoju. Turystyka spełnia liczne funkcje, a jednocześnie posiada pewne dysfunkcje określające rolę tego zjawiska, kształtując indywidualne postawy i zachowania człowieka, a zmieniający się styl życia zmienia nastawienie ludzi do szeroko pojętej turystyki i rekreacji. Unacześnienia form i dostosowywanie ich do dzisiejszych realiów jest kolejnym wyzwaniem dla organizatorów, gdyż dzisiejszy konsument jest coraz częściej świadomy swoich potrzeb, poszukuje nowych form, które dadzą mu zadowolenie, odpoczynek, oraz pomogą w samorealizacji (rozwój). Charakterystyka najmłodszej grupy konsumentów z jednej strony wskazuje na specyficzne potrzeby i oczekiwania, z drugiej pojawiające się ograniczenia np. finansowe (zależni od rodziców), zmiany w zachowaniu i przynależności do grup społecznych.

Turystyka dzieci i młodzieży, ze względu na szeroki wachlarz jej form, jest istotnym składnikiem właściwie organizowanego czasu wolnego, włączając w to realizację indywidualnych potrzeb i zainteresowań młodych ludzi. Jest to na tyle ważne, że dotyczy zorganizowanej grupy społecznej, o dużej liczebności, wyjątkowo otwartej na uczestnictwo w wyjazdach turystycznych, która w przyszłości będzie indywidualnie dokonywać wyborów spędzania czasu wolnego. Zgromadzone informacje na temat segmentu turystyki szkolnej, powinny znaleźć praktyczne zastosowanie ze względu na możliwość osiągnięcia korzyści zakresie: (1) podnoszenia jakości oferowanych usług w sektorze turystyki dzieci i młodzieży, (2) pozyskiwania nowej, szerszej grupy odbiorców dzięki sieci współpracy bazującej na pobudzaniu aktywności turystycznej u dzieci i młodzieży, (3) większej popularności wyjazdów podejmowanych w czasie wolnym z grupą znajomych, rodziną.

Badania miały charakter zarówno ilościowy jak i jakościowy. W analizie uwzględniono zbiory cech poszczególnych grup respondentów, dążąc do uchwycenia uwarunkowań,

podejmowania decyzji o wyjazdach szkolnych. Istotny był również aspekt bezpośredniego otoczenia społecznego (rodzina, znajomi) oraz etap rozwoju człowieka dotyczący grupy respondentów. Biorąc pod uwagę konieczność zaspokojenia potrzeb uczniów i kształtowania nawyków, niezastąpieni są w tej roli rodzice, opiekunowie. Podstawową jednostką funkcjonującą w społeczeństwie jest rodzina, to ona kształtuje jako pierwsza system wartości, uczy i wychowuje.

Wydzielony obszar, na którym prowadzono badania obejmował zasięgiem województwo wielkopolskie. Turystyka w województwie wielkopolskim stanowi znaczący czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego tego obszaru. Wielkopolska jest jednym z lepiej rozwiniętych turystycznie regionów Polski (Turystyka w województwie wielkopolskim, 2014, Program Rozwoju Turystyki do 2020 roku), jest regionem, którego siłę stanowi różnorodność terytorialna, co więcej stanowi bezpieczny region do życia i spędzania czasu wolnego, zarówno dla mieszkańców, jak i turystów.

Dzięki zróżnicowaniu potencjału turystyczno-rekreacyjnego, lokalne wykorzystywanie go w turystyce szkolnej (lekcje w terenie) jest powszechne. Liczne wycieczki, potwierdzone badaniami świadczą o świadomym działaniu organizatorów turystyki (nauczyciele, biura podróży), aby wykorzystywać i rozpowszechniać dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze obszaru. Dostępność jest często kluczowym elementem jeśli chodzi o szkolne wyjazdy, wyjścia, lekcje w terenie, co ma swoje przełożenie na koszty oraz uczestnictwo w wyjazdach jedno lub kilkudniowych. Uczniowie szkół podstawowych sporadycznie podejmują wyjazdy dłuższe niż jeden dzień, co wynika z problemu bezpieczeństwa oraz emocjonalnego przywiązania do domu i rodziców.

Podstawowym czynnikiem, decydującym o powodzeniu procesu wychowania przez turystykę, jest ugruntowanie pozytywnego stosunku człowieka wobec tego zjawiska. Koniecznym jest (wskazywane przez literaturę przedmiotu) wzrost zainteresowania dziedziną, które narasta, w miarę znajdowania w niej przyjemności, zadowolenia i możliwości odreagowania. Uczniowie, a szczególnie młodzież powinni sami przygotowywać, zbierać informacje, omawiać podczas wyjazdów zwiedzane obiekty, pracować z mapą, prowadzić pilotaże na szlakach, co zwiększy ich świadomość dotyczącą miejsca przebywania. Na wyjeździe turystycznym młody człowiek powinien znaleźć połączenie nowoczesnych form turystyki (przygoda, adrenalina, odkrywanie czegoś nowego), z formami tradycyjnymi związanymi z krajoznawstwem (zwiedzanie, kształcenie). W obecnej dobie Internetu, który dla „pokolenia Z” nie posiada znaczących barier, zwykła ciekawość i aktywność poznawcza nie jest wystarczająca. Rozpoznanie zasad, struktury organizacji, funkcji i dysfunkcji turystyki

szkolnej, potwierdziło jak ważną kwestią jest odpowiednie i odpowiedzialne budowanie programów imprez turystycznych dla dzieci i młodzieży i jak ważna jest rola nauczycieli i rodziców. Zaproponowany model programu edukacyjno-wychowawczego w zakresie turystyki szkolnej obejmuje wytyczne mogące przyczynić się do wzrostu efektywności edukacji szkolnej, wpływające na postawy kształtowania odpowiednich nawyków, względem aktywności turystycznej w dorosłym życiu oraz wskazówki służące wdrożeniom praktycznym.

Z wiedzy posiadanej przez autorkę, częściowej dokumentacji oraz wykraczając poza prezentowane badania wynika, że w wielu szkołach, województwa wielkopolskiego, mają miejsce liczne inicjatywy związane z realizacją turystyki i krajoznawstwa w szkole. Działalność wynika wyłącznie z osobistego zaangażowania, poszczególnych nauczycieli (najczęściej geografów) nie mając charakteru systemowego. Działania te są aprobowane przez uczniów jako ciekawa forma zajęć czy spędzania czasu wolnego, natomiast dla nauczycieli są niemierzalną materialnie satysfakcją. Obszar różnicowanej przyrodniczo i kulturowo Wielkopolski, posłużył do weryfikacji poziomu organizacji, funkcji i dysfunkcji turystyki szkolnej, której specyfiką jest dogodne położenie, unikalna wartość historyczna, dostępność komunikacyjna. Pozyskana wiedza potwierdza jej specyfikę w skali kraju. Zdaniem autorki, turystyka szkolna oparta jest o założenie- osiągnięcia jak największej korzyści dla jej uczestników, dbałości o ich rozwój, wykorzystując dostępne środki. Tym samym opracowany i zaproponowany model systemu organizacji wyjazdów szkolnych może zostać uznany jako uniwersalny w skali kraju, dla wydzielonych typów szkół. Autorka podnosi również istotność przeprowadzenia porównywalnych badań w zakresie turystyki szkolnej w innych województwach, co przyczyni się do usprawnienia działań na rzecz turystyki dzieci i młodzieży w Polsce.

10. Bibliografia

1. Abboud N., 1971, Les manifestations collectives des jeunes, *Sociologie de Travail*, nr XVI/13.
2. Abidin Z.Z., 1995, The identification of criteria and indicators for the sustainable management of eco-tourism in Taman Negara National Park, Malaysia: A Delphi consensus, Virginia.
3. Alejziak B. 2010, Aktywność turystyczna młodzieży polskiej. Analiza porównawcza lata 2002-2008. Wybrane zagadnienia-część pierwsza, *Turystyka i Rekreacja*, AWF Warszawa, t.6.
4. Alejziak B. 2011, Turystyka jako element stylu życia współczesnej młodzieży polskiej, *Państwo i Społeczeństwo*, Warszawa, XI/1, s. 65-92.
5. Alejziak B. 2012, Analiza porównawcza aktywności turystycznej dzieci w latach 2002-2009 oraz preferowane formy turystyki, *Turystyka i Rekreacja*, AWF Warszawa, t.9.
6. Alejziak W., 2000, *Turystyka w obliczu wyzwań XXI wieku*, Kraków ALBIS,
7. Alejziak W., 2008, *Metodologia badań w turystyce* [w:] R. Winiarski (red.), 2008, *Turystyka w naukach humanistycznych*, Wyd. Naukowe PWN, s. 140-164,
8. Apanowicz J., 2005, *Metodologiczne uwarunkowania pracy naukowej*, Wyd. Difin, Warszawa.
9. Ashok S., Tewari H.R., Behera M.D., Majumdar A., 2017, Development of ecotourism sustainability assessment framework employing Delphi, C&I and participatory methods: A case study of KBR, West Sikkim, India, *Tourism Management Perspectives*, 21 s. 24- 41(12.01.2017).
10. Atzaba-Poria, N., Pike, A., Deater-Deckard, K., 2004, Do risk factors for problem behaviour act in a cumulative manner? An examination of ethnic minority and majority children through an ecological perspective. *Journal of Child Psychology Psychiatry*, 45(4), s. 707–718.
11. Awedyk M, Niezgoda A., 2016, New opportunities for future tourism after 25 years of political and socioeconomic transformation - foresight in Poland's tourism planning, the *Journal of Tourism Futures*. (<http://www.emeraldinsight.com/doi/pdfplus/10.1108/JTF-05-2015-0031>).
12. Babbie E., 2013, *Podstawy badań społecznych*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
13. Banach Cz., 1999, *Polska szkoła i system edukacji. Przemiany i perspektywy*, Wyd. Adam Marszałek; Toruń.

14. Banerjee R., Yuill N., 1999, Children's understanding of self-presentational display rules, Associations with mental-state understanding. *British Journal of Development Psychology*, vol. 17, s. 111-124.
15. Bank Danych Lokalnych GUS, <http://poznan.stat.gov.pl/>; (dostęp 2016.10.15).
16. Bartkowski T., 1977, Wypisy do geografii turystycznej. Cz. I Monografie, podręczniki, skrypty AWF w Poznaniu, s. 111.
17. Benckendorff P., i in. (red.), 2010, *Tourism and Generation Y*, CAB International.
18. Bereźnicki F., 2007, *Dydaktyka kształcenia ogólnego*, Oficyna Wydawnicza "Impuls", Kraków, t.2.
19. Bereźnicki F., 2011, *Podstawy kształcenia ogólnego*, Impuls, Kraków.
20. Bessell S., 2009. Strengthening Fiji's education system: a view from key stakeholders, *Pacific Economic Bulletin*, 24 (3) s. 58-70.
21. Bielski J., 2005, *Metodyka wychowania fizycznego i zdrowotnego*, Kraków.
22. Błażejczyk G., 2007, *Krajoznawstwo i turystyka szkolna/ G Błażejczyk, Lider*, nr 6, s. 13- 16, *Kształcące i wychowawcze funkcje wycieczek szkolnych*, Czytelnia PBW
23. Bochenek M., 2008, *Turystyka w edukacji dzieci i młodzieży*, Wyd. Akademii Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego, Biała Podlaska, s.32 174.
24. Bocheński J.M., *Współczesne metody myślenia*, tłum. S. Judycki, Poznań: 'W drodze', 1992, s. 26-40.
25. Butler 1989, *Tourism and tourism research [w:] E.L. Jackson, T.L Burton (red.) Understanding leisure and recreation*, Venture Publishing, State Colledge, s. 567-595.
26. Buzinde C.N., Manuel-Navarrete D., 2013. The social production of space in tourism enclaves: Mayan children's perceptions of tourism boundaries. *Annals of Tourism Research*, 43, s. 482–505.
27. Bystróż J.S., 1930, *Szkoła i społeczeństwo*, Lwów: Naukowe Towarzystwo Pedagogiczne, [w:] *Uspołecznienie szkoły i inne szkice*, Warszawa: M. Arct 1933, *Szkoła jako zjawisko społeczne*, Atlas 1934, Warszawa.
28. Canosa A, Graham A., 2016, Ethical tourism research involving children *Research Notes/Annals of Tourism Research* 61, s. 213–267.
29. Canosa, A., Wilson, E., Graham, A., 2016, Empowering young people through participatory film: A postmethodological approach. *Current Issues in Tourism*, s. 1-14, <http://dx.doi.org/10.1080/13683500.2016.1179270>.
30. Carpenter K., 2015, Childhood studies and orphanage tourism in Cambodia. *Annals of Tourism Research*, 55, s. 15-27,

31. Carr, N., 2011, Children's and families holiday's experience. Abingdon: Taylor & Francis.
Cullingford, C., 1995. Children's attitudes to holiday overseas. *Tourism Management*, 16, 121–127. Erikson, E. H., 1993. *Childhood and society*. New York.
32. Centrum Informatyczne Edukacji <https://cie.men.gov.pl/index.php/sio-wykaz-szkol-i-placowek/27-wykaz-wg-typow.html> (15.10.2016)
33. Chałasiński J., 1948, *Spółeczeństwo i wychowania*, Nasza Księgarnia, Warszawa.
34. Chojnicki Z., 1988, *Koncepcja terytorialnego systemu społecznego*, [w:] *Przegląd Geograficzny*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
35. Cichoń M., 2004, *Zajęcia terenowe w edukacji geograficznej i regionalnej*, Biblioteka UAM, Poznań.
36. Cichoń M., 2011, *Efektywność zajęć terenowych a kształtowanie umiejętności jako przyczynek do dyskusji na temat poziomu nauczania w warunkach wzrastających oczekiwań społecznych*, *Kwartalnik Pedagogiczny*, nr 4, s. 121-134.
37. Clifford J., 1997, *Router. Ravel and Translation In the late Twentieth Century*, Harvard Univ. Press, Cambridge, London.
38. Czaińska Z., Wojtkowicz Z., 1999, *Aktywne metody w edukacji geograficznej*, SOP, Toruń.
39. Czarnowski A., 1969, *Nowoczesność w popularyzacji krajoznawstwa*, *Prace krajoznawcze z młodzieżą szkolną*, Warszawa, Wyd. Związkowe CRZZ.
40. Czerniawska O., Juraś-Krawczyk B., 2001, *Podróże jako projekt edukacyjny*, Łódź, wyd. Wyższej Szkoły Humanistyczno- Ekonomicznej w Łodzi.
41. Davis J., Hill M., 2006. Introduction. w: Tisdall, E., Kay, M. [w:], *Children, Young People and Social Inclusion: Participation for What?* Policy Press, Bristol, s.1-22.
42. Dawidson K., 1997, *Turystyka*, Wyd. PART Warszawa.
43. Day J., Bobeva M., 2005, *A generic toolkit for the successful management of Delphi studies*. *The Electronic Journal of Business Research Methodology*, 3 (2), s. 103-116.
44. *Definicje podstawowych pojęć z zakresu turystyki*, 1979, 16, *Zeszyty Metodyczne* nr 30. GUS, Warszawa.
45. Denek K., 1973, *Stan i potrzeby krajoznawstwa i turystyki w szkole*, *Ruch Pedagogiczny*, nr 3, s. 309-330.
46. Denek K., 1981, *Nauczyciele kraju ojczystego*, *Życie Szkoły*, nr 10.
47. Denek K., 1996, *Zdrowotne walory aktywności krajoznawczo-turystycznej*, *Wychowanie na co dzień*, nr 4, s. 27-29.
48. Denek K., 1997 *Wycieczki we współczesnej szkole*, Poznań, s. 22.

49. Denek K., 2000, W kręgu edukacji, krajoznawstwa i turystyki w szkole. Wyd. Eruditius, Poznań.
50. Denek K., 2005, Ku dobrej edukacji, Toruń- Leszno, s. 43.
51. Denek K., 2009, Edukacja pozalekcyjna i pozaszkolna, Poznań, s. 160.
52. Denek K., 2009b, Aktywność krajoznawczo-turystyczna dzieci i młodzieży w edukacji szkolnej, „Lider” nr 1, s. 4-9, Czytelnia PBW
http://www.lider.szs.pl/biblioteka/download.php?plik_id=232&f=artykul_232.doc
 (11.08.2016)
53. Denek K., Kamińska A., Kojs W., Oleśniewicz P., 2010, Edukacja Jutra. Procesy wychowania w szkole i poza nią, Oficyna Wydawnicza HUMANITAS, Sosnowiec.
54. Denek K., 2010, Edukacyjne wymiary krajoznawstwa (wybrane aspekty).
 [Cz.1-2] Wychowanie na Co Dzień, nr 4/5, s. 3-8; nr 5, s. 4-8 Cele i funkcje krajoznawstwa i związanej z nim edukacji. Treści, zasady, metody i formy krajoznawstwa i edukacji z tego zakresu. Czytelnia PBW.
55. Dietsch K., 2000, Studierenreisen,[w:] Dreyer, Kulturtourismus, Wyd. Oldenbourg, München, s.73.
56. Domerecka B., 2008, Jak organizować szkolną turystykę?, Municipium S.A., Warszawa,
57. Donohoe H. M., Needham R. D., 2009, Moving best practice forward: Delphi characteristics, advantages, potential problems, and solutions. International Journal of Tourism Research,11(5), s. 415-437.
58. Dougherty N., 1998, Outdoor recreation safety, Human Kinetics, Leeds,
59. Dreyer A., 2000, Der Markt für Kulturtourismus, [w:] A. Dreyer (red.), Kulturtourismus, Oldenbourg, München-Wien.
60. Drogosz M., 2009, Krajoznawstwo i turystyka w szkołach i placówkach oświatowych. Poradnik dla dyrektorów i kadry pedagogicznej”. Wyd. ABC Wolters Kuwer Polska Warszawa.
61. Dudziak T., 2000, Metodyka wycieczek szkolnych [w:] S. Bednarek (red.), Edukacja regionalna dzieci i młodzieży, K. Denek, Wychowanie na Co Dzień, 1996, nr 4/5, s. 27- 29
62. Dudziak K., Jegierski R. Kaczmarek A., 2001, Opinie nauczycieli wychowania fizycznego o przygotowaniu do nowych zasad w zreformowanej szkole [w:] J. Jonkisz, M. Lewandowski, (red.) Kształcenie i wychowanie w zreformowanej szkole. Wyd. AWF Wrocław.
63. Durydiwka M., 2009, Ruch turystyczny – z centrum ku peryferiom, Prace i Studia Geograficzne, 42, s. 59-71.

64. Dylak .,2009, Pokolenie uwikłane w sieci, [hppt//www.ckp.edu.pl/konferencja/wyklady.html](http://www.ckp.edu.pl/konferencja/wyklady.html) (2.02.2017).
65. Dziemianowicz-Bąk A., Dzierzgowski J., 2014, Likwidacja szkół podstawowych oraz przekazywanie stowarzyszeniom. Kontekst, proces i skutki przemian edukacyjnych w społecznościach lokalnych na podstawie analizy studiów przypadku, Raport z badania, Wyd. Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa.
66. Engles, T., Kennedy, P. H., 2007, Enhancing a Delphi study on family-focused prevention. *Technological Forecasting and Social Change*,74(4), s. 433–451.
67. Feeny T., Boyden J., 2003, Children and Poverty: Shaping a Response to Poverty: A Conceptual Overview and Implications for Responding to Children Living in Poverty: Children and Poverty Series Part III. CCF, Virginia.
68. Femiak J., Rymarczyk P., 2007, Obligatoryjny hedonizm jako źródło deformacji doświadczenia turystycznego, [w:] Krawczyk Z., Lewandowska-Tarasiuk E., Sienkiewicz J.W. (red.), Bariery kulturowe w turystyce, Almamater Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa, s. 163–173.
69. Fitzsimmons, J. A., Fitzsimmons, M. J., 2001, *Service management: Operations, strategy and information technology*, Boston.
70. Flurry L. A., 2007, Children's influence in family decision-making: Examining the impact of the changing American family. *Journal of Business Research*, 60(4), 322-330.
71. Flutter J., Rudduck J., 2004. *Consulting Pupils: What's in it for Schools?* Routledge-Falmer, London.
72. Freyer W., 1997, *Grundlagen der Tourismuswirtschaft für den Kulturtourismus*, Hagen.
73. Gacparski W., 1987, *Teoria systemów* [w:] *Filozofia a nauka*, Warszawa, s. 696.
74. Gałęziowska J., 1993, Uczestnictwo młodzieży w turystyce szkolnej na przykładzie liceów ogólnokształcących w Poznaniu. *Roczniki Naukowe AWF w Poznaniu, Zeszyt 42*, Poznań.
75. Gaworecki W., 2003, *Turystyka*, wydanie IV (zmienione), PWE, Warszawa.
76. Gierszewski J., 2013, Model Bezpieczeństwa społecznego na tle teorii i systemów, *Colloquium 2*, s. 65-80.
77. Glejko L. 2002, Funkcje społeczności lokalnych i szanse ich realizacji, *Muzeum Historii Polski, Rocznik Żyrardowski 1*, s. 65-75.
78. *Global Generacional Lifestyles*, 2015, <http://www.nielsen.com/us/en/insights/reports/2015/global-generacional-lifestyles.html> (5.08.2016).

79. Główny Urząd Statystyczny, 2014, Badania dochodów gospodarstw domowych w 2013 roku, Warszawa.
80. Godek Ł., Bożyna M., Śliż M., 2014, Aktywność turystyczna studentów I roku turystyki i rekreacja na Wydziale Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Rzeszowskiego, Turystyka i Rekreacja, t.11, nr 2, s. 82-86.
81. Goeldener Ch., Mc Intosh R. 1986, Tourism, Principles, Practises, Philosophies, New York.
82. Golledge R.G., 1978, Learning about urban environments, [w:] Timing space and Spacing Time, vol. I, Making sense of time, Arnold, London, s.80 [w:] Lewis G.,Walmsley D., 1997, Geografia człowieka - podejścia behawioralne, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa, s. 85.
83. Gołaszewski T., 1977, Szkoła jako system społeczny, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
84. Gottlieb W., 1934, Socjologiczne podstawy wychowania, Nasza Księgarnia, Warszawa.
85. Gould P., White R., 1974, Mentak Maps, Penguin, Harmondsworth [w:] Lewis G.,Walmsley D., 1997, Geografia człowieka - podejścia behawioralne, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa, s. 72.
86. Gutowska H. Funkcje wycieczki w poznawaniu środowiska przyrodniczego w klasach I-III, Oświata i Wychowanie nr 6, 1982,
87. Harcerstwo Dziś – Raport o stanie ZHP
https://zhp.pl/wp-content/uploads/2015/02/RaportHarcerstwoDzisiaj_PL_v1.pdf
(8.01.2017)
88. Hart R.A., Moore G.T. 1973, The development of spatial cognition: a review [w:] Image and Environment, (red.), Downs R.M. i Stea D., Chicago, s. 250 [w:] Lewis G.,Walmsley D., 1997, Geografia człowieka - podejścia behawioralne, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
89. Harwas-Napierała B., Trempała J., 2000, (red.), Psychologia rozwoju człowieka, Warszawa , PWN,
90. Harwas- Napierała B., Trempała J. 2002, (red.), Wiedza z psychologii rozwoju człowieka w praktyce społecznej, Poznań, Wyd. Naukowe UAM.
91. Hägerstrand T., 1970, What about people people in regional science?, papers and Proceeding of the Regional Science Association 24, s. 7-21 [w:] Lewis G.,Walmsley D., 1997, Geografia człowieka - podejścia behawioralne, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
92. Helling I.K., 1990, Metoda badań biograficznych, [w:] Włodarek J. ,Ziółkowski M. Metoda biograficzna w socjologii, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa-Poznań.

93. Hindson J., 2009, Developing high quality fieldwork for bilingual learning, prezentacja wygłoszona podczas Bilingual Herodot Workshop: Fieldwork in Geography Bilingual Teaching, 2–4 października, Toruń [w:] Cichoń M., 2011, Efektywność zajęć terenowych, a kształtowanie umiejętności jako przyczynek do dyskusji na temat poziomu nauczania w warunkach wzrastających oczekiwań społecznych, *Kwartalnik Pedagogiczny*, nr 4, s. 121.
94. Holloway J.Ch, Robinson Ch., 1997, *Marketing w turystyce*, Polskie Wyd. Ekonomiczne, Warszawa, s. 97.
95. Howe N. Strauss W., 1991, *Generations: The History of America's Future*, s. 1584-2069, William Morrow & Company, New York.
96. Howe, N. Strauss, W., 2000, *Millennials Rising: The Next Great Generation*. New York.
97. Hsu, C. C., Sandford, B. A., 2007, The Delphi technique: Making sense of consensus. *Practical Assessment, Research & Evaluation*, 12(10), s. 1-8.
98. Ilg F. L. 1997, (red.) *Rozwój psychiczny dziecka od 0 do 10 lat*, Gdańskie Wyd. Pedagogiczne, Gdańsk.
99. Inerowicz P., 2000., *Rola pozalekcyjnych zajęć sportowo-rekreacyjno-turystycznych w zagospodarowaniu czasu wolnego*, Konin.
100. Ioannides, 1995, Strengthening the ties between tourism and economic geography; a theoretical agenda, *The Professional Geographer*, 47, 1, s. 49-60.
101. Jackowski A., 1978, *Podstawy geografii turystyki*, PWN, Warszawa
102. Janowski I., 2002, *Wycieczki szkolne*, Wyd. Instytutu Geografii Akademii Świętokrzyskiej, Kielce
103. Janowski I., 2003, *Krajoznawstwo i turystyka szkolna*, Wyd. Akademii Świętokrzyskiej, Kielce, s. 18.
104. Jung-Erceg P., Pandza K., Armbruster H., Dreher C., 2007, Absorptive capacity in European manufacturing: A Delphi study. *Industrial Management and Data Systems*, 107(1), s. 37-51
105. Kachniewska M., Nawrocka E., Niezgoda A., Pawlicz A., 2012, *Rynek turystyczny. Ekonomiczne zagadnienia turystyki*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa.
106. Kaczmarek J., Stasiak A., Włodarczyk B., 2002, *Produkt turystyczny*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
107. Kaczor B., 1999, Uczestnictwo młodzieży szkolnej w turystyce kwalifikowanej, [w:] T. Łobożewicz, R. Kogut, *Turystyka kwalifikowana. Turystyka aktywna*, Warszawa, s. 109-114.

108. Kamel M., 2012, Turystyka kulturowa dzieci szkolnych, Turystyka Kulturowa, www.turystykakulturowa.org nr 8/2012 s. 5-22.
109. Kamieniecka W., 2005, 10 x Pomorania. Poradnik metodyczny dla nauczycieli, Forum Turystyki Pomorza Zachodniego, Szczecin.
110. Kamiński A., 1965, Czas wolny i jego problematyka społeczno-wychowawcza, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków
111. Kaspar C., 1995, Management im Tourismus, 2, Bern-Stuttgart-Wienn
112. Kaynak, E., Macauley, J. A., 1984, The Delphi technique in the measurement of tourism market potential: The case of Nova Scotia. *Tourism Management*, 87–101
113. Kaźmierczyk J., 2003, Pomost między dzieciństwem a dorosłością. Program profilaktyczno-wychowawczy dla gimnazjum, Warszawa.
114. Keeney S., 2009, The Delphi technique. In K. Gerrish, A. Lacey (Eds.), *The Research Process in Nursing*, Blackwell Publishing, London.
115. Keeney, S., Hasson, F., McKenna, H., 2011, *The Delphi technique in nursing and health research*, Oxford.
116. Kelly J.R., 1974, Socjalizacja toward leisure: a development approach, *Journal of Leisure Research*, 6, s 192.
117. Kiedrowicz G., 2009, Technologia informacyjna w turystyce i rekreacji, Radom s. 51.
118. Kiedrowicz G., Bartoszewski A., 2009, System oceny stron internetowych poświęconych turystyce na przykładnie wybranych miejsc turystycznych w Polsce, t.2 [w:] (red.) K. Denek, T. Koszycz, W. Starościak, *Edukacja jutra*, Warszawa, s. 339.
119. Kierzyńska M., 1996, Krajoznawczo turystyczne formy i metody aktywizacji młodzieży pracującej w środowisku miejskim [w:] W. Siwiński (red.) *Sport rekreacja ruchowa turystyka*, PDW Ławica, Poznań.
120. Kodeks dobrych praktyk przy organizacji turystyki szkolnej. Poradnik dla dyrektorów placówek oświatowych, biur podróży oraz rodziców, 2014, Polska Izba Turystyki Oddział Łódzki, Łódź.
121. Kowalczyk A., 2002, *Geografia turystyki*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
122. Kowalczyk A., 2010, *Turystyka Zrównowazona*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
123. Kowalczyk-Anioł J., 2013, Wykorzystanie biografii urlopowo- wakacyjnej w badaniach przestrzeni turystycznej w ujęciu pokoleniowym, *Turyzm* 2013, 23/2, Łódź.
124. Kozłowska A., 2014, Potrzeby jako system klasyfikacji modeli perswazyjnych, raport badawczy, Warszawa
http://wsp.pl/file/1149_422224955.pdf (14.03.2017).

125. Kruczek Z. Walas B. 2009, Kultura i turystyka–wspólnie zyskać.(red.) Andrzej Stasiaka. Wyd. WSTiH, Łódź, s. 335-360.
126. Krynicki B., 2003, Ukierunkowania aktywności ruchowej podejmowanej w stowarzyszeniach niepublicznych na przykładzie SAS „Bakcyl” - wyniki badań [w:] W. Siwiński, R.D. Tauber, E. Mucha-Szajek (red.) Czas wolny - Rekreacja - Turystyka - Hotelarstwo - Żywnienie. Wyd. WSHiD. Poznań.
127. Krzymowska-Kostrowicka, 1997, Geoekologia turystyki i wypoczynku, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa, s. 25.
128. Kugiejko M., 2014, Aktywność turystyczna poznańskich studentów Turystyki i Rekreacji, [w:] Z. Młynarczyk, A. Zajadacz (red.) Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki. Turystyka dostępna i humanistyczne aspekty turystyki, Seria Turystyka i Rekreacja Studia i Prace, Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań, s.107-119
129. Kugiejko M., 2015, Biografia turystyczna studentów kierunku Turystyka i Rekreacja, Włodarczyk B., (red.), Badania nad turystyką jeden cel, różne podejścia, Warsztaty z Geografii Turyzmu, Uniwersytet Łódzki, Łódź, s.65-75
130. Kugiejko M., 2015a, Znaczenie turystyki i krajoznawstwa w edukacji szkolnej - na przykładzie Liceum Ogólnokształcącego im. Mikołaja Kopernika w Puszczykowie, [w:] P. Krąż (red.) Współczesne problemy i kierunki badawcze w geografii, IGiGP UJ, Kraków 2015, s. 131-149.
131. Kugiejko M., 2015b, A professional skill set of a teacher and university lecturer in relation to the causes and prevention of job burnout, [w:] V. Lamanauskas (red.) Problems of education in the 21st century, Lithuania, s. 40-51.
132. Kugiejko M., 2016, Program edukacyjny Comenius jako czynnik budujących tożsamość uczniów i nauczycieli, otwartą na mobilność i współpracę międzynarodową,[w:] Franczak P., Krąż P., Liro J., Liro M., Listwan-Franczak K. (red.), Współczesne problemy i kierunki badawcze w geografii, , t. 4, IGiGP UJ, Kraków, s. 155-169.
133. Kugiejko M., 2016a, Destynacje turystyczne wybranych szkół z obszaru aglomeracji poznańskiej, [w:] Włodarczyk B., (red.), Człowiek w turystyce role, potrzeby, zachowania, Warsztaty z Geografii Turyzmu, t.7, Uniwersytet Łódzki, s. 213-229.
134. Kugiejko M., 2016b, Wyjazdy wypoczynkowe dzieci i młodzieży na terenie województwa wielkopolskiego, ZN Ekonomiczne Problemy Turystyki, Szczecin, 2 (34) s. 35–47

135. Kugiejko M., 2016c, Program the Erasmus Plus as a factor to international cooperation in school - case study analyzing”, [w:] V. Lamanauskas (red.) Problems of education in the 21st century, Lithuania, 71, s. 44-53.
136. Kugiejko M., 2017, Geneza wyjazdów turystycznych oraz ich wychowawcze funkcje wśród studentów kierunku turystyka i rekreacja,[w:] P. Krąż (red.) Współczesne problemy i kierunki badawcze w geografii, IGiGP UJ, Kraków (w druku).
137. Kunicki B., 1984, Społeczne bariery rekreacji fizycznej. AWF. Warszawa, s.20.
138. Kurek W., Mika M., 2007, Turystyka jako przedmiot badań naukowych, [w:] Kurek W. (red.), Turystyka, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa, s. 11-49, 13.
139. Kwilecki K., 2013, Funkcje, motywy i potrzeby w turystyce, Monografia pokonferencyjna - Współczesne trendy w hotelarstwie, gastronomii i turystyce międzynarodowej, Poznań.
140. Latosińska J., Ludwicka D., 2010, Aktywność turystyczna młodzieży akademickiej na przykładzie wyższych uczelni w Łodzi, Turyzm 20/1, s. 21-28.
141. Leśniak-Moczuk K., 2011, Instytucje Społeczne w wiejskiej przestrzeni społecznej, Uniwersytet Rzeszowski Acta Universitatis Lodziensis, Folia Sociologica 37, s. 27-48.
142. Lewis G.,Walmsley D., 1997, Geografia człowieka - podejścia behawioralne, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa, s. 9, 63.
143. Lipiec J., 2008, (red.) Winiarki R. Turystyka w naukach humanistycznych, Wyd. Naukowe PWN Warszawa.
144. Lubowicz Z., 1990, Turystyka młodzieży polskiej lat osiemdziesiątych: społeczne uwarunkowania, Warszawa
145. Lubowiecki-Vikuk A.P., Podgórski. Z., 2016. Tourist behaviour of junior high school students of the selected voivode ships in Poland - the socio-demographic context. Quaestiones Geographicae 35(1), Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań, s. 37–46.
146. Łaciak J., 2006, Aktywność turystyczna dzieci i młodzieży w 2005 roku, Instytut Turystyki, Warszawa.
147. Łaciak J., 2010, Aktywność turystyczna młodzieży w 2009 roku, Instytut Turystyki, Warszawa.
148. Łaciak J., 2013, Aktywność turystyczna mieszkańców Polski w wyjazdach turystycznych w 2012 roku, Instytut Turystyki, Warszawa s.13
149. Łaciak J., 2015, Turystyka dzieci i młodzieży na przełomie XX i XXI wieku, Warszawa
150. Łobocki M., 2003, Metody i techniki badań pedagogicznych, Wyd. Impuls, Kraków

151. Łobożewicz T., 1996, Turystyka dzieci i młodzieży szkolnej, AWF w Warszawie, Warszawa.
152. Łopaciński K., 1990, Podróże trampingowe, Instytut Turystyki, Warszawa.
153. Madejski E., 1997, Wpływ modernizacji szkolnego systemu wychowania fizycznego na efektywność zajęć oraz postawy uczniów wobec kultury fizycznej. Wyniki naturalnego eksperymentu pedagogicznego AWF, Kraków.
154. Majewska H., 1973, Mechanizmy socjalizacji a postawy [w:] Nowak S., (red.) Teorie postaw, Wyd. Naukowe PWN Warszawa.
155. Makowski R., 2005, Turystyczna szkoła charakterów, Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze, nr 2, Warszawa, s. 19-23.
156. Maslow A.H., 2006, Motywacja i osobowość, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
157. Mączak A., 1984; Peregrynacje. Wojaże. Turystyka, Czytelnik, Warszawa.
158. Measelle, J. R., Ablow, J. C., Cowan, P. A., Cowan, C. P., 1998, Assessing young children's views of their academic, social and emotional lives: An evaluation of the self-perception scales on the Berkeley puppet interview, Child Development, 69, s. 1556-1576.
159. Yaniv Poria A., Dallen J. Timothy, 2014, Where are the children in tourism research? Ben-Gurion University of the Negev, Israel, Arizona State University, USA.
160. Mcneal, J., Yeh, C., 2003, Consumer behavior of Chinese children: 1995-2002. Journal of Consumer Marketing, 20(6), s. 542-554.
161. Merski J., 2002, Turystyka kwalifikowana, Warszawa.
162. Middleton V.T.M., 1996, Marketing w Turystyce, PAPT Warszawa.
163. Ministerstwo Sportu i Turystyki <http://www.msport.gov.pl/unwto/informacje-na-temat-organizacji-wypoczynku-dzieci-i-mlodziezy> (8.01.2017).
164. Mika M., 2007, Turystyka przyrodnicza - jej istota i współczesne kierunki rozwoju Studia nad turystyką. Tradycje, stan obecny i perspektywy badawcze t.1, IGiGP UJ, Kraków.
165. Mikos von Rohrscheidt A., 2008, Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy, GWSHM Milenium, Gniezno.
166. Milewski D., 2005, Rola strategii rozwoju turystyki w kształtowaniu lokalnej polityki turystycznej [w:] A. Panasiuk (red.), Fundacja na rzecz Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin-Kopenhaga.
167. Miller G., 2014, The development of indicators for sustainable tourism: Results of a Delphi survey of tourism researchers, University of Westminster, http://epubs.surrey.ac.uk/634820/3/Miller_the%20development.pdf (21.01.2016).

168. Miner J., Bolt J., 2002, *Outword Bund USA*, The Mountaineers Books, Seattle.
169. Ministerstwo Edukacji Narodowej <https://men.gov.pl/pl/wypoczynek> (8.11.2016).
170. Misja ZHP <http://zhp.pl/ozhp/misja-zhp/> (8.01.2017).
171. Misja ZHR <https://www.zhr.pl/misjawizja/> (8.01.2017).
172. Mroczek-Żulicka A., 2015, *Wychowanie do turystyki poprzez zdobywanie kwalifikacji w działalności Związku Harcerstwa Polskiego*, [w:] Stasiak A., Śledzińska J, Włodarczyk B. (red.) *Wczoraj, dziś i jutro turystyki aktywnej i specjalistycznej*, Warszawa, s. 301-317.
173. Muszyński H., 1976, *Sport i turystyka w szkole wychowującej*, *Wychowanie Fizyczne i Higiena Szkolna*, nr 4.
174. Nickerson, N., Jurowski, C., 2001, *The influence of children on vacation travel patterns*. *Journal of Vacation Marketing*, 7, s. 19-30.
175. Norman K. Deniz, Yvonna S., Lincoln (red.) 2009, *Metody badań jakościowych*, redakcja t.2, *Obserwacja w nowym kontekście*, *Etnografia, pedagogika i rozwój problematyki społecznej*, Wyd. Naukowe PWN.
176. Nowacki T., 1994, *Aktywizujące metody w kształceniu*, *Pracownia Doskonalenia Nauczycieli Przedmiotów Zawodowych*, 34, Warszawa.
177. Nowak S., 1973, *Teorie postaw*, Wyd. Naukowe PWN Warszawa.
178. Nowakowska A., 2009, *Turystyka jako zjawisko społeczno-ekonomiczne* [w:] *Kompendium wiedzy o turystyce*, G. Gołębski (red.) Warszawa, s. 1-44.
179. Obrador, P., 2012, *The place of the family in tourism research: Domesticity and thick sociality by the pool*. *Annals of Tourism Research*, 39(1), s. 401-420.,
180. Okoń W., 2001, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa.
181. Olbrycht K. 2012, *Wychowanie do wartości – w centrum aksjologicznych dylematów współczesnej edukacji*, *Pedagogia Christina* 1/29 Cieszyn, s 89-104.
182. Orłowski B., 2008, *Fenomen Turystyki Industrialnej*, Akademia Humanistyczna, Poznań.
183. Panasiuk A., 2014a, *Rynek turystyczny. Studium strukturalne*, Wyd. Difin, Warszawa
184. Pańczyk W., 1996, *Zielona recepta*. UKFiT. Zamość-Warszawa.
185. Pańczyk W., 2003, *rekreacja fizyczna a codzienne życie* [w:] A. Dąbrowski (red.): *Uczestnictwo Polaków w rekreacji ruchowej i jego uwarunkowania*. Wyd. AWF. Warszawa- Płock:
186. Pańczyk W., Warchoń K., 2008, *W kręgu teorii, metodyki i praktyki współczesnego wychowania fizycznego*, wyd. II uzupełnione, Wyd. UR, Rzeszów.

187. Parysek J., Wojtasiewicz L., 1979, Metody analizy regionalnej i metody planowania regionalnego, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
188. Paszkiewicz Z., 1983, Organizacja życia turystycznego w klasie, *Życie Szkoły*, nr 7/8 s. 407-413.
189. Patkowski A., 1947, Idea, cele i zadania współczesnego krajoznawstwa polskiego [w:] *Ziemia R.* 38, Warszawa, s.101.
190. Petrykowski P., 2005, Społeczno-kulturowe aspekty podstaw wychowania, Wyd. Uniwersytety im. Mikołaja Kopernika, Olsztyn.
191. Pietkiewicz S., Żmuda S., 1973, Słownik pojęć geograficznych, Wiedza Powszechna, Warszawa.
192. Piotrowska I., 2011, Pokolenie cyfrowe w szkole XXI wieku, Wyd. PEDAGOGIA 2011, 8, s. 45-49.
193. Podemski K., 2005, Socjologia podróży, Wyd. Naukowe UAM, s. 8-9.
194. Podstawy wychowawcze ZHP, Dokumenty ZHP, [http://dokumenty.zhp.pl/pliki/zalcznik_20070527_201443_u.zal_xxxiii_zjazd_zhp_podstawy_wychowawcze.doc] (2.01.2017).
195. Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze [<https://www.pttk.pl/pttk/slowo.php>] (2.01.2017).
196. Popper R., 2008, Foresight Methodology: an overview and more, Bonn, [http://www.forschungsinfo.de/archiv/iFQ_Jahrestagung_08/beitraege/popper.pdf] (2.02.2017).
197. Poria, Y., Atzaba-Poria, N., & Barrett, M., 2005, The relationship between children's geographical knowledge and travel experience: An exploratory study. *Tourism Geographies*, 7(4), s. 387–397.
198. Porozumienie zawarte w dniu 9 marca 2006 r. w Warszawie , Związku Harcerstwa Polskiego i Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego w sprawie współdziałania i dalszego rozwoju turystyki i krajoznawstwa wśród młodzieży harcerskiej <https://www.pttk.pl/zycie/zhp/> (8.01.2017).
199. Program Rozwoju Turystyki do 2020 roku, Strategię rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku. *Wielkopolska 2020, Diagnozę turystyki w województwie wielkopolskim* <https://www.umww.pl/attachments/article/25030/Strategia%20rozwoju%20turystyki%20w%20wojew%20wielkopolskim%20do%202020%20roku.pdf> (26.03.2017)

200. Projekt podstawy programowej - geografia 2017/2018 <https://men.gov.pl/wp-content/uploads/2016/11/geografia-podstawa.pdf> (12.03.2017).
201. Przeclawski K., 1973, Turystyka a wychowanie, NK, Warszawa.
202. Przeclawski K., 1997, Etyczne postawy turystyki, Albis, Kraków, s. 45-46.
203. Przeclawski K., 2004, Człowiek a turystyka. Zarys socjologii turystyki. Wyd. ALBIS Kraków, s. 31.
204. Rapoport R. i Rapoport R., 1975, Leisure and the family life circle, Roultedge and Kegan Paul, Henley.
205. Raport Centrum im. Adama Smitha 2016, Koszty wychowania dzieci w Polsce, Warszawa, http://smith.pl/sites/default/files/zalaczniki_201606/raport2016_v3.pdf (27.02.2017).
206. Raport, Turystyka młodzieżowa.
http://www.wiadomosciturystyczne.pl/artykuly/artykul/324,0,47,0,raport_turystyka_mlo dziezowa.html (8.01.2017).
207. Rauch W., 1979, The decision Delphi. Technological Forecasting and Social Change,15, s. 159-169.
208. Reforma systemu edukacji - projekt Ministerstwo Edukacji Narodowej. Wyd. Szkolne
209. Regulamin organizacyjny Urzędu Miasta Poznania, Załącznik do Uchwały Nr XXXIV/405/III/2000 Rady Miasta Poznania z dnia 28 kwietnia 2000 r., (§23. pkt 26.) (18.06.2015)
210. Ritzer G. Liska A, 1997, McDisneyizacjom and Pos-Tourism, Complementary Perspectives on Conterporary Tourism, [w:] Ch. Rojek, J. Urry (red.) Touring Cultures. Transformation of Travel and Theory, London.
211. Rojek Ch., Urry J., 1997, Transformation of Travel and Theory [w:] Ch. Rojek, J. Urry (red.) Touring Cultures. Transformation of Travel and Theory, London.
212. Rowiński R., 2007, E funkcje działalności turystycznej dzieci i młodzieży [w:] Z. Dziubiński, (red.), Humanistyczne aspekty sportu i turystyki, AWF, SALOS RP, Warszawa.
213. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 września 2002 roku w sprawie postępowania z dokumentacją, zasad jej klasyfikowania i kwalifikowania oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych (DzU, Nr 167, poz. 1375),

214. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 30 maja 2014 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. poz. 803)
215. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 stycznia 1997 r. w sprawie warunków, jakie muszą spełniać organizatorzy wypoczynku dla dzieci i młodzieży szkolnej, a także zasad jego organizowania i nadzorowania (tekst ujednolicony ze zmianami wynikającymi z Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 grudnia 2009 r., Dz.U. 2009 nr 218 poz. 1696) (30.05.2016).
216. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 marca 2016 r. w sprawie wypoczynku dzieci i młodzieży (Dz.U. z 2016, poz. 452)
217. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady UE nr 692/2011 z dnia 6 lipca 2011 w sprawie statystyki i turystyki, 2011, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, (22.07.2011)
218. Różycki P., 2006, Determinanty aktywności turystycznej młodzieży, Problemy Turystyki, t. 29 , nr 1/4, s. 157-166.
219. Runge J., 2007, Metody badań w geografii społeczno-ekonomicznej - elementy metodologii, wybrane narzędzia badawcze, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
220. Sarnecki R., 2010, Edukacyjne aspekty czasu wolnego, [w:] Denek K., Kamińska A., Kojs W., Oleśniewicz P. (red.), Edukacja jutra. Proces wychowania w szkole i poza nią, Humanitas, Sosnowiec.
221. Schänzel H. A., 2010, Whole-family research: Towards a methodology in tourism for encompassing generation, gender, and group dynamic perspectives. *Tourism Analysis: An Interdisciplinary Journal*, 15(5), s. 555–569.
222. Schänzel, H., Yeoman, I., Backer, E. (red.), 2012, *Family tourism: Multidisciplinary perspectives*. Bristol.
223. Schuhmann K., 1984, Phänomenologie: eine begriffsgeschichtliche Reflexion, [w:] *Husserl Studies*, t. 1, s. 31-68.
224. Schwegemann M., 2001, *Kulturtourismus - Fluch oder Segen*, Osnabrück, s. 4.
225. Shim S., Serido J., Barber B. L., 2011, A consumer way of thinking: linking consumer socialization and consumption motivation perspectives to adolescent development. *Journal of Research on Adolescence*, 21(1), s. 290-299.
226. Shoham A., Dalakas V., 2006, How our adolescent children influence us as parents to yield to their purchase requests. *Journal of Consumer Marketing*, 23(6), s. 344-350.

227. Siegel A.W., Herman J.F., Allen G.L., Kirasic K.C., 1979, The development of cognitive maps of large- and small- scale space, *Child Development*, s. 50 [w:] Lewis G., Walmsley D., 1997, *Geografia człowieka - podejścia behawioralne* PWN, Warszawa
228. Sikora J., 1999, *Organizacja ruchu turystycznego na wsi*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne Spółka Akcyjna, Warszawa.
229. Siwiński W., 1994, *Czas wolny uczniów od nauki a ich uczestnictwo w zajęciach pozalekcyjnych sportowo-rekreacyjno-turystycznych*, PDW „Ławica”, Poznań.
230. Small J., 2008, The absence of childhood in tourism studies. *Annals of Tourism Research*, 35(3), s. 772-789.
231. Smith V., 1989, *Host and Guests, The Anthropology of Tourism*, University of Pennsylvania, Philadelphia.
232. Sobieński S., 1869, *O majówkach i wycieczkach młodzieży szkolnej*, *Szkoła - dodatek miesięczny poświęcony sprawom szkół średnich*, nr 12, Lwów [w:] Drogosz M., 2009, *Krajoznawstwo i turystyka w szkołach i placówkach oświatowych. Poradnik dla dyrektorów i kadry pedagogicznej*”. Wyd. ABC Wolters Kuwer Polska Warszawa.
233. Sołowiej D., 1993, *Przyczyny braku komfortu mieszkania w systemie rekreacyjnym miasta Poznania* [w:] *Ekologia krajobrazu w wybranych terytorialnych systemach rekreacyjnych*, Wyd. Krajowego Instytutu Badań Samorządowych, Poznań, s. 1001-107.
234. Stea D., Blaut J.M., 1973, Some preliminary observations on spatial learning in school children, [w:] Lewis G., Walmsley D., 1997, *Geografia człowieka - podejścia behawioralne* PWN, Warszawa, s. 72
235. Stech K., 2000, *Pedagogika wobec przemian i reform oświatowych*, *Nauczyciel i Szkoła* 1 (8), s. 199-205.
236. Strzyżewski S., 1997, *Wychowanie fizyczne poza salą gimnastyczną*, WSiP, Warszawa.
237. Suchodolski B., 1990, *Wychowanie mimo wszystko*, Wyd. WSiP, Warszawa.
238. Stanisław A., 2006, *Przystępny kurs statystyki z zastosowaniem STATISTICA na przykładach z medycyny, t.1. Statystyki podstawowe*, StatSoft Polska, Kraków.
239. Stasiakiewicz M., 1999, *Twórczość i interakcja*, Wyd. Naukowe UAM, Poznań.
240. Suprewicz J., 2005, *Socjologia turystyki*, Wyd. WSSP Lublin s. 158.
241. Szacki J., 2002, *Historia myśli socjologicznej*, Warszawa, s.464
242. Szczegółowe kryteria zdobywania i utrzymania specjalności turystyczno-krajoznawczej. <http://turystyka.zhp.pl/aktualnosci-czytaj/items/szczegolowe-kryteria-specjalnosci.html> (2.01.2017).

243. Szkurlat E., 2009, Od koncepcji edukacji geograficznej do praktyki, Wyd. CODN (materiały edukacyjne).
244. Szlęć A., (red) 2007 Pakiet Edukacyjny Pozaformalnej Akademii Jakości Projektu, Pakiet Edukacyjny PAJP, Analiza potrzeb, Wyd. Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji Narodowa Agencja Programu „Młodzież w działaniu”, Część 5 [http://www.mlodziej.org.pl/sites/mlodziej.org.pl/files/publication/2565/pajp_v_www.pdf] (22.01.2017).
245. Szczepański J., 1973, Refleksja nad oświatą, Warszawa PIW, s. 50-51.
246. Szymański S. 1978, Wycieczki szkolne do zabytków kultury, WSiP, Warszawa.
247. Szymański M. J., 2013, Socjologia edukacji, Zarys Problematyki, Wyd. Impuls, Kraków.
248. Sytuacja gospodarstw domowych w 2015 roku w świetle wyników badania budżetów gospodarstw domowych, Główny Urząd Statystyczny, 2016 <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/sytuacja-gospodarstw-domowych-w-2015-roku-w-swietle-wynikow-badania-budzetow-gospodarstw-domowych,3,15.html> (27.02.2017).
249. Tauber R.D., W. Siwiński W., Metodologia badań w dziecinie rekreacji i turystyki, WSHiG, Poznań 1999.
250. Terminologia turystyczna, 1995, Zalecenia ONZ-WTO, Warszawa.
251. Tiago M., Tiago F., 2013, Tourism & Management Studies, Vol. 9/1, s. 28-34 Qualitative Management Research, London.
252. Tomik R., Mynarski W., 2009, School tourism and physical education in natural settings based on the principles and practices of outdoor education Studies in physical culture and tourism, 16/4, s 421-430.
253. Trapscott D., 2008, Grown Up Digital: How the Net Generation is Changing Your World, [http:// donatapscott.com/books/grown-up-digital/](http://donatapscott.com/books/grown-up-digital/) (17.03.2017)
254. Turystyka w województwie wielkopolskim, 2014 http://poznan.stat.gov.pl/files/gfx/poznan/pl/defaultaktualnosci/745/1/7/1/turystyka_2014.pdf, (27.03.2017)
255. Turowski L., 1996, Turystyka i edukacja, Oficyna Ypsilon. Warszawa.
256. Turowski L., 1997, Wprowadzenie do wiedzy o turystyce edukacyjnej. Warszawa.
257. Turowski L., 2003, Turystyka edukacyjna i transgresja, Wszechnica Polska - Szkoła Wyższa TWP w Warszawie, Warszawa.

258. Turos L., 2004, Turystyka i odkrywanie wartości „Małej Ojczyzny”, Warszawa, s. 23- 25.
259. Töröcsik M., Szűcs K., Kehl D., 2014, How Generations Think, Research on Generation Z. *Acta Universitatis Sapientiae, Communicatio*, 1, s. 23-45.
260. Urry J., 2002, *The Tourist Gaze*, Sage, London.
261. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. 1983 nr 38 poz. 173).
262. Ustawa o Usługach Turystycznych - Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28 stycznia 2016 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu (Dz. U. z 2016 r. poz. 187).
http://repozytorium.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/4233/GWSH_rozwazanie_calo_sc_dd_320x450-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y (2.02.2017).
263. Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela. Tekst opracowany na podstawie: Dziennik Ustaw 2006 r. Nr 97, poz. 674, Nr 170, poz. 1218, Nr 220, poz. 1600, z 2007 r. Nr17, poz. 95, Nr 80, poz. 542, 102, poz. 689, Nr 158, poz. 1103, Nr 176, poz. 1238, Nr 191, poz. 1369, Nr 247, poz. 1821, z 2008 r. Nr 145, poz. 917, Nr 227, poz. 1505, z 2009 r. Nr 1, poz. 1, Nr 56, poz. 458, Nr 67, poz. 572 (dalej cyt. KN). Ustawa o systemie oświaty z 1991 roku praktycznie pomija kwestie praw i obowiązków nauczyciela i odsyła w tym temacie do Karty Nauczyciela. Zob. Ustawa z dnia 7 września 1991 roku o systemie oświaty z późniejszymi zmianami, w: Dz. U. Nr 56, poz. 458 (zmiany z 19.03.2009), art. 5b.
264. Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz ustawy o Krajowym Rejestrze Karnym (Dz. U. z 2015 r. poz. 1629).
265. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2015 r. poz. 2156 z późn. zm.).
266. Warszzyńska J., 1999, Główne problemy badawcze geografii turystyki, *Turyzm*, t. 9, s.31-50
267. Wartecka-Ważyńska A., 2002, Aktywność turystyczna młodzieży ze szkół ponadpodstawowych. [w:] S. Bosiacki (red.) *Gospodarka turystyczna w XXI wieku - stan obecny i perspektywy*. Wyd. AWF. Poznań; J. Gałęziowska (1993) *Uczestnictwo młodzieży w turystyce szkolnej na przykładzie liceów ogólnokształcących w Poznaniu*. Roczniki Naukowe AWF w Poznaniu. Zeszyt 42, Poznań.
268. Weissenborn B., 1997, *Kulturtourismus*, [w:] *Trierer Tourismus Bibliographien*, t. 10, Trier

269. Wierenga, A., Wood, A., et al., 2003. *Sharing a New Story: Young People in Decision-Making*. Australian Youth Research Centre, Melbourne.
270. Winiarski M.Ł., 1979, *Organizacja czasu wolnego dzieci młodzież w rejonie zamieszkania*, WPN, Poznań.
271. Winiarski R., Zdebski J., 2008, *Psychologia turystyki*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
272. Winiarski R., 2011 (red.) *Rekreacja i czas wolny*, Oficyna wydawnicza ŁośGraf, Warszawas.15
273. Witt P.A., Bishop D.W., 1970, *Situational antecedents to leisure behaviour*, *Journal of Lepisure Research*, 2, s. 64-72
274. Wojtyczka J., 2000, *Organizacja turystyki młodzieży szkolnej*, Kraków, s. 7-9.
275. Zajadacz A., 2004, *Potencjał turystyczny miast na przykładzie wybranych miast Sudetów Zachodnich*, Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań.
276. Zajadacz A. 2010, *Czas wolny , turystyka i rekreacja dla osób niesłyszących w Polsce. Zarys specyfiki problemu*, *Seria turystyka i Rekreacja, Studia i Prace*, t. 4 Wyd. Naukowe UAM, Poznań
277. Zajadacz A., 2011, *Attitudes to social integration of deaf people an hearing people during leisure time in Poland* [w:] J. Wyrzykowski, J. Marak (red.) *Tourism role in the Regional Economy. Social, Healty - Relateocial, economic and Spatial Conditions of Disabled People's Tourism Development*. Wrocław, s. 310-828.
278. Zajadacz A., 2011a, *Subiektywna przestrzeń turystyczna w świetle biografii turystycznych osób niesłyszących*. [w:] *Przestrzeń turystyczna czynniki, różnorodność, zmiany*, M. Durydiwka, K. Duda Gromada (red.), Uniwersytet Warszawski, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Warszawa, s. 109-118.
279. Zajadacz A., 2012, *Turystyka osób niesłyszących - ujęcie geograficzne*, Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań.
280. Zajadacz A., 2014, *Przeszłość, Teraźniejszość i przyszłość turystyki*. *Warsztaty z Geografii Turyzmu*, 2014 Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, s. 65-84.
281. Zajadacz A., 2014a, *Pokolenia X, Y, Z a fenomen turystyki*. [w:] *Międzypokoleniowe aspekty turystyki*, J. Śledzińska, B. Włodarczyk (red.), Wyd. PTTK Kraj, Warszawa, s. 55-68.
282. Zajadacz A., Kugiejko M. 2016, *Krajoznawstwo w świadomości pokolenia Z*, [w:] *Współczesne oblicza krajoznawstwa* (red.) A. Stasiak, J. Śledzińska i Bogdana Włodarczyka, Wydawnictwo PTTK „Kraj”, s. 51-67

283. Ziętał K., (red.) 2001 Archiwistyka Społeczna, Warszawa, www.archiwa.org
(17.11.2016)
284. Zmyślony P., 2008, Partnerstwo i przywództwo w regionie turystycznym, AE Poznań,
Poznań, s. 41-42.
285. Znaniecki F., 1973 ,Socjologia wychowania, Wychowanie Społeczeństwo, Wyd.
Naukowe PWN, Warszawa, s.8.
286. Żabińska T. (red.) 2013, Turystyka miejska. Prawidłowości i determinanty rozwoju,
Katowice.
287. Żebrowska M., 1976, Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży, Wyd. Naukowe
PWN, Warszawa.

11. The organization, functions and dysfunctions of school tourism - Summary

Knowing the potential recipients is key in modern tourism. It is important to adjust the offer to appropriate segments and characteristic features of the users, at the same time taking into account the forms available on the market. The characteristics of the youngest group of consumers, children and youth, point to the specific needs and expectations as well as to the present obstacles and changes in behavior and social affiliation.

The main aim of the dissertation entitled “The organization, functions and dysfunctions of school tourism of children and youth from schools of the Wielkopolska region”, prepared at the Institute of Geoecology and Geoinformation of the Adam Mickiewicz University, Poznań, was to establish the rules, organizational structure, functions, and dysfunctions of school tourism as well as to propose an education and care program for school tourism. The tourism of children and youth, because of the variety of its forms, is an important component of properly organized spare time, together with the fulfillment of the needs and interest of young people. Its significance is associated with the fact that it concerns a large, organized social group which is exceptionally open to participation in tourist trips and whose members will make individual choices associated with spending their spare time in the future. The gathered information on the school tourism sector should find practical applications as a result of the following potential benefits: (1) improvement of the quality of tourist services offered to children and youth, (2) acquisition of a new, wider group of recipients thanks to a cooperation network based on the stimulation of tourism activity in children and youth, (3) higher popularity of tourist trips taken in spare time with friends and family.

The research conducted was both quantitative and qualitative. The analysis included sets of features of individual respondent groups in an attempt to establish the determinants for making decisions concerning school trips. Another important aspect was the immediate environment (family, friends) and development stage of each respondent group. When it comes to satisfying the needs of students and shaping their habits, parents and caretakers prove indispensable.

The designated area in which the research was conducted was the Wielkopolska region. Wielkopolska is one of the best developed regions in Poland when it comes to tourism. One of its strengths is territorial diversity, providing a safe space for living and spending spare time, both for the locals and for tourists. Availability is frequently a key element when it comes to school trips, excursions, and outdoor lessons, which is reflected in costs and participation in trips lasting one or several days. Primary school students rarely participate in trips lasting

more than one day, which results from the issues of safety and emotional attachment to their home and parents.

The key factor in the success of education via tourism is a well-grounded positive attitude to this phenomenon. The study points to the importance and possibility of exerting educational influence on the young generation. Students, especially youth, should independently prepare and gather information, discuss the visited sites during their trips, work with a map, or act as guides during tours, which will significantly increase their awareness of the place they are visiting. During tourist trips young individuals should combine modern forms of tourism (adventure, adrenaline) with its traditional versions associated with the study of local history and geography (sightseeing, education).

Even though tourism seems to be an important part of extracurricular programs in the majority of schools, the participation of children in tourism is low. One of the main reasons is the lack of involvement in its promotion and low participation in different forms of adventure tourism on the part of teachers. The young generation is characterized by their focus on consumption, so instead of visiting museums and historical sites they are more willing to spend their spare time in a shopping gallery. What is more, the frequent use of technology as a substitute for direct contact with nature, culture, and history excludes them from active participation in trips. Engaging in purely consumption-oriented tourism, omitting and limiting educational and physical activities, lack of respect for the natural environment, and substance abuse are the most important problems that tourism in schools needs to face.

Establishing the rules, organizational structure, functions, and dysfunctions of school tourism proved how important it is to adequately and responsibly build tourism programs for children and youth and showed the significance of the role of teachers and parents. Summing up, the role of tourism, both educational and recreational in nature, is an indispensable tool for reaching numerous educational goals as well as an excellent method of shaping the personalities of children of all ages. There is, however, one condition. This form of extracurricular education needs to be perfectly prepared. Educational programs should be appropriately selected and adequate to the physical and cognitive capabilities of a given stage of development and education, conducted and organized in accordance with the applicable law, ensuring its safe and professional course.

According to the author, school tourism is aimed at achieving the greatest possible benefit for its participants and caring for their development with the use of the available resources. Therefore, the developed and proposed model for the organization of school trips can be considered universal on the national scale for specific types of schools. The author also

discussed the necessity to conduct similar studies on school tourism in other regions, which will facilitate actions undertaken to the benefit of tourism for children and youth in Poland.

12. Załączniki

12.1. Spis załączników

Załącznik nr 1 - Regulamin w szkole - organizacja wycieczek i imprez szkolnych

Załącznik nr 2 - Karta wycieczki/imprezy

Załącznik nr 3 - Regulamin wycieczki szkolnej

Załącznik nr 4 - Zgoda rodziców lub opiekunów prawnych

Załącznik nr 5 - Arkusz obserwacji zajęć pozalekcyjnych

Załącznik nr 6 - Program wycieczki przedmiotowej geograficzno-historycznej Poleski Park Narodowy, Puławy, Lublin, Kazimierz Dolny

Załącznik nr 7 - Program wycieczki przedmiotowej geograficzno-matematycznej Pieniński Park Narodowy i Gorczański Park Narodowy

Załącznik nr 8 - Program wycieczki przedmiotowej geograficzno-fizycznej Suwalski Park Krajobrazowy i Wigierski Park Narodowy

Załącznik nr 9 - Karta pracy z historii Puławy, Lublin, Kazimierz Dolny

Załącznik nr 10 - Karta pracy turystyczno- krajoznawcza Lublin + mapa

Załącznik nr 11 - Artykuły/notki prasowe do szkolnej gazetki i na stronę internetową

Załącznik nr 12 - Karta pracy z geografii Pieniński Park Narodowy i Gorczański Park Narodowy + mapa

Załącznik nr 13 - Karta pracy z geografii Suwalski Park Krajobrazowy i Wigierski Park Narodowy

Załącznik nr 14 - Karta pracy z fizyki

Załącznik nr 15 - Karta pracy turystyczno- krajoznawcza Toruń + mapa

Załącznik nr 16 - Transkrypcja wywiadów pogłębionych

Załącznik nr 17 - Pismo z prośbą o udział w badaniu - Metoda Delficka

Załącznik nr 18 - Formularz ankiety - Metoda Delficka - TURA I

Załącznik nr 19 - Formularz ankiety - Metoda Delficka - TURA II

Załącznik nr 20 - Formularz ankiety - Metoda Delficka - TURA III

Załącznik nr 21 - Formularz ankiety skierowanej do uczniów

Załącznik nr 22 - Formularz kwestionariusza metoda biograficzna skierowany do studentów

Załącznik nr 23 - Relacja z wyjazdu - film - Pieniny

Załącznik nr 24 - Relacja z wyjazdu - film - Pieniny i Gorce 2015 rok

Załącznik nr 25 - Relacja z wyjazdu oczami uczniów

Załącznik nr 26 - Relacja z wyjazdu przygotowana przez uczniów - Lublin 2016 rok

12.2. Spis tabel

Tabela.1. Liczba szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych w województwie wielkopolski w roku szkolnym 2014/2015 i 2015/2016

Tabela.2. Materiały pierwotne i wtórne wykorzystane w pracy

Tabela.3. Szkoły, w których przeprowadzono badania ankietowe, w latach 2015-2016

Tabela.4. Zestawienie placówek oświatowych, w których prowadzono badania

Tabela.5. Zestawienie placówek oświatowych - metoda delficka

Tabela. 6. Zakres podejmowanych badań - turystyka szkolna

Tabela.7. Definicje podstawowych typów turystyki wykorzystywanej w szkole

Tabela.8. Przepisy prawne związane z organizacją wypoczynku dzieci i młodzieży

Tabela.9. Wybrane fragmenty Podstawy Programowej dla przedmiotów Przyroda i Geografia

Tabela.10. Podział szkolnych wycieczek według kryteriów charakteryzujących wyjazd

Tabela.11. Rodzaje i formy organizacji szkolnych wycieczek

Tabela.12. Wybrane wycieczki przedmiotowe, które odbyli uczniowie i nauczyciele Liceum Ogólnokształcącego w Puszczykowie

Tabela.13. Zbiorcza charakterystyka wycieczek przedmiotowych w trzyletnim okresie 2013- 2016

Tabela.14. Udział nauczycieli w badaniu metodą ekspertów

Tabela.15. Korzyści wynikające z organizacji i przeprowadzania wycieczek

Tabela.16. Bariery dla podejmowania szkolnych wyjazdów turystycznych

Tabela.17. Charakterystyka badanej grupy respondentów

Tabela.18. Wyjazdy zagraniczne w wybranych szkołach

Tabela.19. Podejmowane wyjazdy krajowe w wybranych placówkach szkolnych

Tabela.20. Liczba szkół i uczniów poddanych badaniu

Tabela.21. Funkcje turystyki szkolnej - charakterystyka, obserwacje w świetle wyników badań

Tabela.22. Dysfunkcje turystyki szkolnej - stan literatury, a obserwacje własne

12.3. Spis rycin

Ryc.1. Schemat postępowania badawczego

Ryc.2. Liczba szkół według powiatów województwa wielkopolskiego

Ryc.3. Wykorzystane metody badań własnych w oparciu o itd.

- Ryc.4. Model organizacji i funkcjonowania turystyki szkolnej - ujęcie systemowe sieci współpracy
- Ryc.5. Etapy postępowania badawczego
- Rys.6. Wpływ cyklu życiowego na rekreacyjne zachowania wg R. Rapaport
- Ryc.7. Czynniki determinujące wychowawcze efekty turystyki
- Ryc.8. Funkcje i dysfunkcje turystyki
- Ryc.9. Cele kształcące i wychowawcze wycieczek szkolnych
- Ryc.10. Zabytkowa Kopalnia Srebra w Tarnowskich Górach
- Ryc.11. Spływ kajakowy Czarną Hańczą i kanałem Augustowskim
- Ryc.12. Spływ kajakowy pokonanie dwóch śluz, m.in. śluzy Sosnówek
- Ryc.13. Zajęcia w terenie Wigierski Park Narodowy
- Ryc.14. Karty pracy - Pieniński i Gorczański Park Narodowy
- Ryc.15. Zajęcia dydaktyczne na terenie Gorczańskiego Parku Narodowego
- Ryc.16. Gra terenowa - Dzień w Lublinie
- Ryc.17. Przygotowania i odprawa przed spływem kajakowy po rzece Wieprz (około 12 km)
- Ryc.18. Spływ Dunajcem tratwami flisackimi
- Ryc.19. Pilotaż na trasie wycieczki przedmiotowej geograficzno-fizycznej Suwalski Park Krajobrazowy i Wigierski Park Narodowy
- Ryc.20. Lokalizacja szkół poddanych badaniu ankietowemu
- Ryc.21. Typy szkół poddanych badaniu ankietowemu
- Ryc.22. Liczba uczniów według grup wyjeżdżający na szkolne wycieczki w latach 2013-2016
- Ryc.23. Miejsca docelowe wyjazdów zagranicznych w badanych placówkach szkolnych według czasu trwania wyjazdu
- Ryc.24. Miejsca docelowe wyjazdów zagranicznych w badanych placówkach szkolnych według liczby uczestników
- Ryc.25. Miejsca docelowe krajowych wyjazdów turystycznych uczniów z badanych placówek szkolnych według długości wyjazdu
- Ryc.26. Miejsca docelowe wyjazdów turystycznych uczniów wybranych szkół podstawowych z województwa wielkopolskiego
- Ryc.27. Miejsca docelowe wyjazdów turystycznych uczniów wybranych szkół gimnazjalnych z województwa wielkopolskiego
- Ryc.28. Miejsca docelowe wyjazdów turystycznych uczniów wybranych liceów ogólnokształcących z województwa wielkopolskiego

Ryc.29. Miejsca docelowe wyjazdów turystycznych uczniów wybranych szkół technicznych z województwa wielkopolskiego

Ryc.30. Miejsca docelowe krajowych wyjazdów turystycznych uczniów z badanych placówek szkolnych według liczby uczniów

Ryc.31. Czas trwania wyjazdów turystycznych w wybranych typach szkół

Ryc.32. Pozyskiwanie wiedzy przez uczestników podczas wybranych typów wyjazdów szkolnych

Ryc.33. Podejmowanie decyzji o wycieczce szkolnej, a wiek respondentów

Ryc.34. Forma ustalania wyboru wycieczki szkolnej, a wiek respondentów

Ryc.35. Udział uczniów w wyjazdach pozaszkolnych z rozróżnieniem na szkołę miejską i wiejską

Ryc.36. Wiek respondentów, a uczestnictwo w pozaszkolnych wyjazdach

Ryc.37. Wycieczka jest NAGRODĄ za dobre sprawowanie

Ryc.38. Edukacja turystyczna, na poszczególnych etapach kształcenia

Ryc.39. Rozmieszczenie badanych placówek oświatowych w obszarze aglomeracji poznańskiej

Ryc.40. Rozmieszczenie wycieczek szkolnych podjętych przez uczniów w badanych szkołach

Ryc.41. Miejsca docelowe wyjazdów turystycznych uczniów badanych szkół podstawowych

Ryc.42. Miejsca docelowe wyjazdów turystycznych uczniów badanych szkół gimnazjalnych

Ryc.43. Miejsca docelowe wyjazdów turystycznych uczniów badanych szkół ponadgimnazjalnych

Ryc.44. Sezonowość wyjazdów szkolnych w okresie 2011-2014

Ryc.45. Zestawienie wykorzystywanych środków transportu, w trakcie podejmowanych wycieczek szkolnych

Ryc.46. Relacje wiążące pomiędzy głównymi grupami interesariuszy turystyki szkolnej

Ryc.47. Model organizacji i funkcjonowania turystyki szkolnej - sieci współpracy w szkole podstawowej

Ryc.48. Model organizacji i funkcjonowania turystyki szkolnej - sieci współpracy w gimnazjum

Ryc.49. Model organizacji i funkcjonowania turystyki szkolnej - sieci współpracy w szkole ponadgimnazjalnej

Ryc.50. Model funkcjonowania turystyki szkolnej adresowany do dyrektorów szkół i nauczycieli

Załącznik nr 1

ORGANIZACJA WYCIECZEK/IMPREZ SZKOLNYCH

I. Na podstawie Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001 roku w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki (Dz. U. Nr 135, poz. 1516) dyrektor szkoły/placówki opracowuje zasady regulujące organizację szkolnych wycieczek/imprez, z uwzględnieniem poniższych aktów prawnych:

1. Ustawa z dnia 18 stycznia 1996 roku o kulturze fizycznej (t.j. Dz. U z 2001 r., Nr 81, poz.889 ze zmianami).
2. Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 roku - Prawo o ruchu drogowym (Dz. U. z 2005 r., Nr 108, poz. 908 ze zmianami).
3. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 maja 1997 roku w sprawie warunków bezpieczeństwa osób przebywających w górach, pływających, kąpiących się i uprawiających sporty wodne (Dz. U. z 1997 r., Nr 57, poz.358).
4. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia z dnia 31 grudnia 2002 roku w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (Dz. U. z 2002 r., Nr 6, poz. 69)

II. Działalność w zakresie krajoznawstwa i turystyki obejmuje następujące formy:

- a) wycieczki przedmiotowe (także wyjazdowe imprezy sportowe),
- b) wycieczki krajoznawczo-turystyczne (jedno, dwu lub trzydniowe),
- c) wycieczki turystyki kwalifikowanej i obozy wędrownie,
- d) imprezy krajoznawczo-turystyczne (biwaki, konkursy, turnieje, złazy, rajdy, spływy, zloty),
- e) wycieczki zagraniczne

III. W dokumentacji wycieczki/imprezy winny znaleźć się :

- **karta wycieczki lub imprezy** (wzór stanowi załącznik do przedmiotowego rozporządzenia z dnia 8 listopada 2001 roku) - wymóg dotyczący karty wycieczki lub imprezy zatwierdzanej przez dyrektora szkoły dotyczy wszystkich form wycieczek i imprez (tak krajowych, jak i zagranicznych),
- zgody rodziców/prawnych opiekunów na uczestnictwo w wycieczce/imprezie niepełnoletnich uczniów,
- regulamin danej wycieczki/imprezy,

- program i harmonogram wycieczki/imprezy,
- zadania opiekuna danej wycieczki/imprezy,
- po zakończeniu wycieczki/imprezy – podsumowanie, ocena stopnia realizacji programu wycieczki, rozliczenie finansowe,
- w przypadku wyjazdów zagranicznych **dyrektor winien zgłosić właściwym organom organizację wyjazdu zagranicznego i w karcie wycieczki uzyskać adnotację:** organu prowadzącego szkołę i organu sprawującego nadzór pedagogiczny (kuratorium oświaty).
- dokumentacja wycieczki zagranicznej powinna zawierać również Listę Podróżujących dla **Wycieczek w Unii Europejskiej**, która stanowi załącznik do Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 22 września 2005 r. (Dz. U. 188 poz.1582) oraz potwierdzenie ubezpieczenia uczestników (od następstw nieszczęśliwych wypadków i kosztów leczenia za granicą) tzn. wskazywać nazwę firmy ubezpieczającej i numer polisy (lub kserokopię polisy).

Uwaga!

Stosowanie formularza Listy Podróżujących dla wycieczek w Unii Europejskiej, zgodnie z rozporządzeniem dotyczy uczniów pochodzących z państw trzecich przebywających w Państwach Członkowskich (Dz. Urz. WE L 327 z 19.12.1994).

IV. Zagadnienia, które należy uwzględnić przy opracowaniu zasad organizacji wycieczek/imprez szkolnych:

1. Udział uczniów niepełnoletnich w wycieczkach i imprezach wymaga pisemnej zgody rodziców albo opiekunów prawnych (z wyjątkiem wycieczek przedmiotowych organizowanych w ramach zajęć lekcyjnych)
2. Dla zapewnienia prawidłowej opieki nad uczniami biorącymi udział w wycieczce lub innej imprezie dyrektor szkoły wyznacza kierownika oraz opiekunów, których liczba uzależniona jest od wieku i liczby uczestników, miejsca wycieczki lub imprezy i rodzaju środka lokomocji. Przy ustalaniu liczby opiekunów należy uwzględniać również ich doświadczenie i umiejętności pedagogiczne, stopień zdyscyplinowania i samodzielności grupy uczniów, sposób zorganizowania wycieczki, itp. W przypadku nie uwzględnienia przez kierownika wycieczki/imprezy wyżej wymienionych aspektów dyrektor szkoły może odmówić udzielenia zgody na przeprowadzenie wycieczki.
3. Kierownikiem wycieczki turystyczno-krajoznawczej może być nauczyciel, pełnoletni instruktor organizacji harcerskiej, a po uzyskaniu zgody dyrektora – inna pełnoletnia osoba, która ukończyła kurs kierowników wycieczek szkolnych lub posiadająca uprawnienia

przewodnika turystycznego, pilota wycieczek, przewodnika lub instruktora turystyki kwalifikowanej.

4. Kierownikiem wycieczki turystyki kwalifikowanej może być osoba z uprawnieniami przewodnika turystycznego, pilota wycieczek, przewodnika lub instruktora turystyki kwalifikowanej, bądź osoba posiadająca stopień trenera, instruktora w odpowiedniej dyscyplinie sportu.

5. Kierownik i opiekunowie są odpowiedzialni za stworzenie warunków zapewniających bezpieczeństwo wszystkim uczestnikom wycieczki lub imprezy, sprawując ciągły nadzór nad pełnym przestrzeganiem przez wszystkich uczestników wycieczki obowiązujących zasad bezpieczeństwa. Odpowiedzialność ta spoczywa również na kierowniku i opiekunach w przypadku korzystania z kadry pedagogicznej Domów Wczasów Dziecięcych. Jest to równoznaczne z obecnością opiekunów na zajęciach organizowanych przez pracowników DWD.

6. Kierownicy i opiekunowie wycieczek szkolnych i innych imprez turystyczno-krajoznawczych zobowiązani są do ścisłego przestrzegania przepisów przeciwpożarowych, sanitarno-epidemiologicznych oraz zasad korzystania z dróg publicznych i szlaków turystycznych, a także przestrzegania innych szczegółowych regulaminów oraz zarządzeń wykonawczych władz oświatowych, administracyjnych i samorządowych. Wszyscy uczestnicy wycieczek i imprez turystyczno-krajoznawczych zobowiązani są do bezwzględnego przestrzegania bezpieczeństwa i zasad szczególnej ostrożności oraz wykonywania wszystkich poleceń kierownika i opiekuna.

7. Kierownicy i opiekunowie muszą posiadać umiejętność udzielania pierwszej pomocy.

Troska o bezpieczeństwo uczestników wycieczki lub dowolnej imprezy turystyczno-krajoznawczej jest jednym z podstawowych obowiązków kadry wychowawczo-opiekuńczej. Kadre obowiązuje pełna znajomość przepisów, zachowanie pełnych warunków bezpieczeństwa dla uczestników oraz ścisłe ich przestrzeganie i egzekwowanie. Kierownik i opiekunowie wycieczki lub imprezy są zobowiązani możliwie jak najprędzej zapewnić fachową pomoc lekarską w przypadku zaistnienia wypadku lub choroby uczestnika wycieczki lub imprezy poprzez wezwanie lekarza.

8. Zalecane normy bezpieczeństwa.

a. Wycieczka autokarowa:

- liczebność grupy - 1 opiekun na 15 uczniów (nie licząc kierowcy i pilota/ przewodnika); i dostosowana do możliwości technicznych autokaru/liczby miejsc;
- miejsca przy drzwiach zajmują osoby dorosłe (opiekunowie);
- przejścia w autokarze muszą być wolne, nie mogą znajdować się tam dodatkowe miejsca do siedzenia;
- autokar musi być oznakowany - tablica „przewóz dzieci”;
- kierowca powinien posiadać świadectwo kwalifikacyjne kierowcy zawodowego oraz potwierdzenie sprawności technicznej autokaru - ważny przez 6 miesięcy;
- maksymalny czas jazdy jednego kierowcy bez przerwy - 4 godziny 30 minut, czas przerwy w jeździe - zalecane 45 minut;
- postoje mogą odbywać się tylko w miejscach do tego wyznaczonych, tj. na oznakowanych parkingach;
- po każdej przerwie w podróży należy sprawdzić stan liczebny dzieci;
- obowiązkiem opiekunów jest dopilnowanie dzieci w czasie jazdy (uczniowie nie mogą chodzić po autokarze, siedzieć tyłem, na oparciu, wyrzucać śmieci przez okno, itd.);

b. Wycieczka piesza:

- w czasie marszu jeden opiekun prowadzi grupę, drugi idzie na końcu,
- uczestnicy powinni posiadać ubiór (szczególnie buty) odpowiedni do miejsca i warunków atmosferycznych;
- w mieście należy poruszać się po chodnikach, a poza miastem - lewą stroną drogi, pojedynczo, ustępując z drogi nadjeżdżającym pojazdom;
- w lesie należy poruszać się po znakowanych szlakach turystycznych (na terenie parków narodowych lub krajobrazowych - wyłącznie) lub wyznaczonych ścieżkach;
- opiekun powinien posiadać mapę (wskazana jest znajomość terenu);
- przed wyruszeniem sprzed szkoły uczestnicy powinni być poinformowani o zasadach poruszania się po drogach i po lesie;

c. Wycieczka w góry:

- wyruszając w góry należy dokładnie zaplanować trasę, uwzględniając wiek, a także płęć uczestników - dla młodzieży w wieku 13-14 lat nie powinna przekraczać 12-13 km, tj. 4-5 godz. marszu wraz z odpoczynkami. Dla młodzieży starszej długość trasy może ulec wydłużeniu;

- na wędrowkę należy wyruszać wcześniej rano, aby przed zmrokiem dojść do miejsca noclegu;
- liczebność grupy - 1 opiekun na 10 uczestników;
- uczestnicy powinni posiadać odpowiedni ubiór - buty sznurowane, kurtka (ze względu na zmienność pogody w górach oraz spadek temperatury wraz ze wzrostem wysokości). Ekwipunek należy zabrać w plecaku;
- wszyscy uczestnicy wycieczki powinni poruszać się wyłącznie po oznakowanych szlakach turystycznych, w ten sposób, że na początku (za przewodnikiem) ustawione są osoby słabsze kondycyjnie, a na końcu osoby najsilniejsze;
- kolumnę otwiera i zamyka osoba dorosła;
- na terenach powyżej 1000 m n.p.m. wycieczkę prowadzi wyłącznie przewodnik górski lub przewodnik turystyki górskiej;
- na terenie parków narodowych wycieczki prowadzą wyłącznie upoważnieni przewodnicy górscy;

d. Wycieczka rowerowa:

- liczebność - 2 opiekunów na grupę 10-13 uczniów (zgodnie z prawem o ruchu drogowym w kolumnie rowerów nie może jechać więcej niż 15 osób);
- w przypadku kilku grup odstępy między nimi powinny wynosić co najmniej 200 metrów;
- wszyscy uczniowie muszą posiadać kartę rowerową;
- prowadzący wycieczkę powinien jechać na początku, za nim najsłabsi w grupie, następnie pozostali uczniowie, drugi opiekun na końcu grupy;
- tempo jazdy powinno być dostosowane do możliwości najsłabszego uczestnika;
- odstępy pomiędzy jadącymi do 5 m;
- uczestnicy wycieczki powinni jechać jeden za drugim (nie wolno jechać obok siebie), jak najbliżej prawej krawędzi drogi, zgodnie z przepisami ruchu drogowego;
- opiekun wycieczki winien posiadać apteczkę pierwszej pomocy oraz narzędzia do ewentualnej naprawy rowerów, także zapasowe dętki i wentyle oraz pompkę;
- uczestnicy powinni posiadać ubiór odpowiedni do jazdy oraz kask ochronny na głowę;
- z boku tylnego bagażnika (z lewej strony) powinno być przymocowane tzw. ramię bezpieczeństwa ze światłem odblaskowym na końcu.

e. Wycieczka turystyki kwalifikowanej:

Przepisy prawne nie definiują pojęcia „turystyka kwalifikowana”. W dostępnej literaturze turystyka kwalifikowana określana jest jako najwyższa forma specjalizacji turystycznej. Uprawianie jej wymaga specjalnego przygotowania psychofizycznego, zahartowania na trudy, umiejętności zachowania się w środowisku naturalnym w obiektach turystycznych, a w niektórych przypadkach potwierdzonej przez właściwe organizacje umiejętności posługiwania się sprzętem turystycznym. W związku z tym, organizując wycieczkę turystyki kwalifikowanej, dla bezpieczeństwa jej uczestników, należy zapewnić 1 opiekuna na grupę 10 uczniów. W szczególnych okolicznościach konieczne jest zwiększenie liczby opiekunów przy uwzględnieniu m.in. ukształtowania terenu, wieku i aktualnego stanu zdrowia uczestników, predyspozycji psychofizycznych oraz aktualnych i przewidywanych warunków atmosferycznych.

9. Zalecenia i przeciwwskazania dla uczestników wycieczek i imprez:

- w wycieczkach turystyczno-krajoznawczych nie mogą brać udziału uczniowie, w stosunku do których istnieją przeciwwskazania lekarskie,
- opiekun wycieczki lub imprezy jest obowiązany sprawdzać stan liczbowy uczestników przed wyruszeniem z każdego miejsca pobytu, w czasie zwiedzania, przejazdu oraz po przybyciu do punktu docelowego,
- zabrania się prowadzenia wycieczek z młodzieżą podczas burzy, śnieżycy, gołoledzi,
- zabrania się urządzania wycieczek górskich bez udziału wykwalifikowanego przewodnika górskiego,
- zabrania się uczestnikom dotykania przedmiotów mających połączenie z liniami wysokich napięć, manipulowania niewypałami, spożywania różnego rodzaju owoców, co do których nie ma pewności, że są jadalne,
- przed wyruszeniem na wycieczkę należy zaopatrzyć się w dobrze wyposażoną apteczkę,
- przed wyjazdem na wycieczkę opiekunowie są zobowiązani do zaznajomienia uczestników z zasadami bezpieczeństwa na jezdniach, drogach, w autokarze, statku wycieczkowym, na peronach kolejowych (przejazdy PKP), na szlakach turystycznych i górskich - szczególnie o niewyprzedzaniu przewodnika, oddalaniu się lub opóźnianiu marszu,
- po przybyciu na miejsce noclegowe należy dokładnie zapoznać się z rozmieszczeniem dróg ewakuacyjnych, pomieszczeniami sanitarno-higienicznymi.

- kierownik i opiekunowie powinni zdecydowanie eliminować próby zakłócania ciszy i snu uczniów oraz dopilnować, aby nikt nie wychodził z miejsca noclegowego, zwrócić szczególną uwagę na respektowanie bezwzględnego zakazu palenia tytoniu, spożywania pod jakąkolwiek postacią alkoholu i zażywania narkotyków lub innych niedozwolonych używek,
- w przypadku nieszczęśliwego wypadku należy niezwłocznie udzielić pomocy wszystkim jej potrzebującym, niezwłocznie powiadomić właściwe służby medyczne (obowiązkiem uczestników wycieczki jest nieść pomoc na szlaku wszystkim jej potrzebującym). Zawiadomić dyrektora szkoły.

Załącznik nr 2

KARTA WYCIECZKI/IMPREZY

.....
(pieczęć szkoły)

Cele i założenia programowe wycieczki/imprezy

Trasa wycieczki/imprezy

Termin wycieczki/imprezy:

Ilość dni

Klasa

Liczba uczestników:

Kierownik wycieczki/imprezy (imię i nazwisko):

Liczba opiekunów:

Środek lokomocji:

Oświadczenie:

Zobowiązuję się do przestrzegania przepisów dotyczących zasad bezpieczeństwa na wycieczkach i imprezach dla dzieci i młodzieży.

Opiekunowie wycieczki/imprezy:

1. tel. kontaktowy (kom.)
(imię i nazwisko)

Kierownik wycieczki/imprezy

.....
(podpis)

HARMONOGRAM WYCIECZKI/IMPREZY

Data i godz.	Km	Miejscowość	Program	Adres punktu noclegowego i żywieniowego

ZATWIERDZAM

.....
(pieczęć i podpis dyrektora szkoły/placówki)

LISTA UCZESTNIKÓW WYCIECZKI

l.p.	Imię i nazwisko	Klasa	Numer telefonu
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			
6.			
7.			
8.			
9.			

Uczniowie nie biorący udziału w wycieczce zostali przydzieleni do następujących klas:

L.p.	Imię i nazwisko	Klasa

Załącznik nr 3

REGULAMIN WYCIECZKI SZKOLNEJ

Obowiązkiem każdego uczestnika wyjazdu oraz jego rodziców (prawnych opiekunów) jest zapoznanie się z Regulaminem wyjazdu, Regulaminem punktu noclegowego i pisemne potwierdzenie przyjęcia do wiadomości zapisów tych dokumentów.

1. Wszystkich uczestników obowiązuje punktualność i przestrzeganie Regulaminów.
2. Obowiązuje kategoryczny zakaz samodzielnego przechodzenia przez ulicę, oddalania się od grupy.
3. Przestrzegamy ogólnych zasad bezpiecznego poruszania się po drogach
4. Uczestnik zobowiązany jest do posiadania odpowiedniego obuwia i ubioru stosownego do pory roku.
5. W miejscu postoju przestrzegamy ogólnych przepisów bezpieczeństwa.
6. Wszyscy idziemy jedną zwartą grupą, zgodnie z przepisami ruchu drogowego.
7. W czasie marszu nie oddalamy się od grupy, zachowujemy swoje tempo marszu (nie wyprzedzamy, nie biegniemy).
8. Obowiązuje bezwzględny zakaz zabierania i używania ostrych narzędzi, pirotechnicznych i elektrycznych.
9. W czasie jazdy autobusem (pociągiem) obowiązują następujące zasady:
 - podczas jazdy zachowujemy ciszę i dyscyplinę, aby nie przeszkadzać kierowcom w wykonywaniu ich pracy,
 - nie rozmawiamy z kierowcą,
 - nie otwieramy drzwi podczas jazdy oraz nie opieramy się o drzwi,
 - nie chodzimy po autokarze podczas jazdy,
 - nie siedzimy tyłem do kierunku jazdy,
 - nie wychylamy się przez okno,
 - nie pokazujemy żadnych obraźliwych gestów przez szybę autobusu (pociągu),
 - nie należy zachowywać się w sposób zagrażający bezpieczeństwu własnemu i innych,
 - zabronione jest wyrzucanie czegokolwiek przez okno autobusu (pociągu),
 - zabronione jest przewożenie przedmiotów, które mogą zagrozić życiu i zdrowiu wszystkich uczestników podróży.

10. Podczas postoju autokaru nie wolno:

- wychodzić na szosę,
- zaśmiecać miejsca pobytu.

11. W miejscu noclegowym i żywieniowym uczestnik przestrzega obowiązujących tam regulaminów.

12. W czasie trwania wyjazdu i nie tylko

- mówimy poprawną polszczyzną
- nie używamy wulgaryzmów.

13. Obowiązuje bezwzględny zakaz używania przez młodzież papierosów, alkoholu i środków odurzających.

14. W przypadku posiadania lub zażywania powyższych używek rodzice zostają powiadomieni w trybie natychmiastowym i uczestnik kończy wycieczkę, a rodzice są zobowiązani odebrać dziecko z miejsca pobytu na własny koszt.

15. Złe samopoczucie zgłaszamy opiekunom.

16. Telefony komórkowe, aparaty fotograficzne i inne cenne przedmioty uczestnicy zabierają na własną odpowiedzialność.

17. Wszyscy uczestnicy muszą stawiać się w ustalonym punkcie zbiórki przed wyjazdem, bez względu na pogodę (w razie nieobecności nie będzie zwrotu kosztów).

18. Za nieprzestrzeganie niniejszego regulaminu grozi poinformowanie rodziców ucznia, dyrekcji szkoły oraz wykluczenie z udziału w jakichkolwiek wyjazdach.

Zapoznałam/zapoznałem się z treścią regulaminu wycieczki i zobowiązuję się do przestrzegania wszystkich jego punktów.

.....

(data, imię i nazwisko uczestnika wycieczki)

Załącznik nr 4

ZGODA RODZICÓW/OPIEKUNÓW PRAWNYCH

Wyrażam zgodę na udział syna/córki
..... w odbywającej się w
dniach.....(podać rodzaj i miejsce imprezy)

Oświadczam, że:

1. Zapoznałam/zapoznałem się z harmonogramem organizowanej imprezy.
2. Stan zdrowia dziecka nie budzi przeciwwskazań do uczestnictwa w w/w. imprezie.
3. Wyrażam zgodę na podejmowanie decyzji przez kierownika lub opiekunów wycieczki związanych z leczeniem, hospitalizacją i zabiegami operacyjnymi w przypadku zagrożenia zdrowia lub życia mojego dziecka.
4. Jednocześnie zobowiązuję się do zapewnienia bezpieczeństwa w drodze pomiędzy miejscem zbiórki i rozwiązaniem wycieczki, a domem.

PESEL ucznia

Nr telefonu kontaktowego.....

Adres ucznia

.....

....., f.

(podpisy rodziców/opiekunów prawnych)

Załącznik nr 5

ARKUSZ OBSERWACJI ZAJĘĆ POZALEKCYJNYCH

Lokalizacja	Pojezierze Mazurskie, Gawrych Ruda
Imię i nazwisko obserwującego	Mgr Magdalena Kugiejko
Przedmiot / rodzaj zajęć	Program wycieczki przedmiotowej geograficzno- fizycznej
Temat zajęć	Suwalski Park Krajobrazowy i Wigierski Park Narodowy
Data obserwacji	2.06-7.06. 2014 rok

Uwagi i spostrzeżenia z przebiegu zajęć

Elementy podlegające ocenie	Uwagi obserwującego dotyczące działań uczniów	Uwagi obserwującego dotyczące działań nauczycieli, opiekunów
Realizacja celów	<p>Uczniowie podczas wyjazdu mieli wytyczonych kilka celów; mianowicie było to zdobywanie wiedzy praktycznej, ugruntowanie wiedzy już zdobytej w szkole, wykonanie kart pracy o czy przedmiotu geografia, fizyka jak również turystyka i krajoznawstwo, które wchodzi w kanon zajęć z geografii.</p> <p>Licealiści powinni czynnie uczestniczyć, robić notatki, gdyż później ich wiedza była weryfikowana i nagrodzona oceną. W założeniu licealiści mieli również wypocząć, zintegrować się oraz dobrze się bawić podczas wyjazdu.</p> <p>Trzeba nadmienić, że uczniowie musieli wykazać się też sprawnością fizyczną, zajęcia w terenie, zajęcia z animacji czasu wolnego jak również spływ kajakowy (12 km).</p>	<p>Opiekunowie (pięć uprawnionych osób) mieli pod swoją opieką 45 osób, z klas I i II liceum. Podczas spływu kajakowego dodatkowo dołączyło 3 ratowników wodnych. Nauczyciele poza opieką musieli wykazać się wiedzą merytoryczną, odnośnie terenu, prowadzenia pilotażu, organizacji całej imprezy (nadzór, księgowość).</p> <p>Wyjazd był autorski w pełni nawiązujący do zajęć lekcyjnych jakie przeprowadzane były w szkole. Dodatkowo nauczyciele w trakcie wyjazdu, prowadzili zajęcia z kartami pracy, oceniali je odpytywali itp. Uczniowie wrócili w mury szkoły w dodatkowych 4 ocenami.</p>
Zaangażowanie uczniów	<p>Uczniowie wykazywali się dużym zaangażowaniem, w dużej części było to związane z narzucanymi zadaniami jakie musieli rozwiązać czy przygotować. Uczniowie mieli do przeprowadzenia profesjonalny pilotaż wybranej trasy, musieli wypełnić 3 karty pracy, ich zaangażowanie podlegało ocenie. Zapisując informacje uzyskane od przewodników, dopytując o fakty, starali się wykazywać zainteresowanie. W trakcie zajęć sportowych, czy też spływu</p>	

	kajakowego zachowywali ostrożność i rozwagę, kierowali się wskazówkami i wymogami BHP. Dodatkowym atutem grupy była ich otwartość, bezpośrednie i entuzjastyczne podejście. Cały czas żartowali, z uśmiechem podchodzili do zajęć co uprzyjemniało wszystkim wyjazd.
--	--

Uwagi i spostrzeżenia z przebiegu imprezy turystycznej				
Elementy podlegające ocenie	poziom bardzo wysoki	poziom dobry	poziom dostateczny	poziom niski
• przygotowanie organizacyjne	X			
• jakość i zawartość merytoryczna	X			
• zaangażowanie uczniów		X		
Ogólna charakterystyka zespołu klasowego (<i>poziom wiedzy i umiejętności uczniów, stosunek do obowiązków szkolnych, problemy dydaktyczno-wychowawczego</i>)				
Grupa 46 osób, na którą składały się różnorodne profilowe zespołów klas (wyjazdy przedmiotowe są z założenia organizowane dla szkoły, a nie pojedynczej klasy) pierwszych i drugich. Uczniowie posiadali mniejszą lub większą wiedzę z zakresu przedmiotów; geografia, fizyka, chemia. Stosunek do prowadzących zajęcia w terenie był poprawny, zwracali się z szacunkiem i korzystali z przekazywanej im wiedzy. Dużym szacunkiem uczniowie darzyli swoich opiekunów szczególnie Kierownika wyjazdu (Panią geograf). Problemy dydaktyczno-wychowawcze pojawiały się w momencie utrzymania wieczornej samodyscypliny, oraz punktualności w czasie wyjazdu (różne miejsca) – zaczynając od chwili wyjazdu. Pojawił się również problem alkoholu, który został znaleziony u uczniów, na szczęście przed jego spożyciem. Duża zasługa nauczycieli, którzy bacznie obserwowali młodzież i dbali o ich bezpieczeństwo.				
Program nauczania i umiejscowienie w nim tematu zajęć (<i>realizacja programu, ocena doboru programu w odniesieniu do standardów wymagań edukacyjnych</i>)				
ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw, Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008r. W sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2009r. Nr4, poz.17), które mówią o nowej formie zajęć: <ol style="list-style-type: none"> 1) wycieczki edukacyjne 2) wykonywanie obserwacji bezpośrednich, pomiarów, doświadczeń i eksperymentów na zajęciach z przedmiotów przyrodniczych 3) zajęcia terenowe z przyrody, geografii i biologii, itd. 				
Omówienie koncepcji zajęć (<i>cele, formy, metody pracy, kryteria oceniania, wykorzystanie pomocy dydaktycznych oraz literatury przedmiotowej i uzupełniającej</i>)				
Opracowanie: Wycieczka przedmiotowa - metodyka organizowania oraz technika prowadzenia Wycieczka szkolna jest rodzajem wycieczek ukierunkowanych, podczas których koncentruje się uwagę uczniów na wybrany temat. Mogą nosić one charakter interdyscyplinarny i obejmować wiedzę z kilku przedmiotów. Dobrze przemyślana i zorganizowana będzie rozwijać zainteresowania uczniów przedmiotem, sprzyjać integracji nauczania i wychowania. Jak każda forma pracy z uczniem, wycieczka powinna mieć przypisane cele przemyślaną metodykę prowadzenia, obejmującą trzy podstawowe części prac: przygotowanie, realizacja				

wycieczki, podsumowanie.

Cele ogólne wycieczek:

1. utrwalenie wiadomości zdobytych na lekcjach (wycieczki utrwalające),
2. zapoznanie z nowym materiałem poprzez prowadzenie obserwacji (wycieczki poznawcze).

Obiekt poznania w czasie wycieczki:

1. muzea, obserwatoria
2. zespoły miejskie
3. zakłady przemysłowe itp. (huta szkła, kopalnia, oczyszczalnia ścieków, zakłady chemiczne) ośrodki naukowe i badawcze
4. struktury geologiczne, przyrodnicze zwiedzanego terenu
5. Specjalistyczne laboratoria np. wyższych uczelni.

Planując wycieczkę należy:

1. szczegółowo zapoznać się z aktualnymi przepisami dotyczącymi organizacji wycieczek szkolnych i odpowiedzialności nauczyciela (Rozporządzenie MEN z 8 listopada 2001r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki; Dz. U. z 2001r. Nr 135 poz. 1516 i inne),
2. ustalić termin wycieczki (jeżeli jest ona związana z konkretnym zagadnieniem, należy skorelować z terminem omawiania tematu),
3. jeżeli jest to wycieczka poza miejsce zamieszkania należy dokonać kalkulacji kosztów, wybrać środek transportu, zebrać dodatkowe informacje o terenie (miejscowości),
4. uzgodnić termin i sprawy związane z organizacją wycieczki z osobami udostępniającymi obiekt do zwiedzania, dokonać rezerwacji,
5. określić uczestnikom cele ogólne i szczegółowe wycieczki,
6. dokonać przydziału zadań związanych z organizacją wycieczki (np. kto zajmie się apteczką, kto zamówi lub zakupi bilety wstępu do zwiedzanego obiektu lub sprawdzi rozkład jazdy środków lokomocji, kto będzie robił zdjęcia, pilotaże, napisze artykuł na stronę liceum itp.),
7. określić sposób omówienia i utrwalenia wiadomości zdobytych przez uczniów podczas wycieczki (karty pracy)

Jeżeli wycieczka ma mieć charakter interdyscyplinarny kierownik wycieczki powinien wejść w kontakt z nauczycielami innych przedmiotów np. geografii, biologii, historii, fizyki, aby możliwie poruszane problemy stanowiły tematycznie spójną całość z celami wycieczki.

Praca w okresie realizacji wycieczki jest najistotniejszym elementem jej metodyki , gdyż na tym etapie dochodzi do realizacji celów poznawczych i wychowawczych, które wynikają z programu pracy dydaktyczno-wychowawczej szkoły.

W czasie realizacji wycieczki należy zwrócić uwagę na :

1. ściśle przestrzeganie jej harmonogramu i zasad związanych z jej realizacją,
2. wiązanie programu wycieczki z programem szkolnym z danego przedmiotu (zapoznanie uczniów z nowymi faktami, zjawiskami oraz ich obserwacja, zebranie materiałów do dalszego opracowania w szkole),
3. wpajanie nawyków kulturalnego zachowania, poszanowania obiektów zabytkowych i zbiorów muzealnych, ochrony przyrody, wyrabiania u uczniów cech takich jak koleżeństwo, przyjaźń, życzliwość, poczucie wspólnej odpowiedzialności.

- podsumowanie wycieczki prowadzone jest w formie omówienia i prezentacji wykonanych przez uczniów kart pracy czy zadań, które podlegają ocenie,
- uczniowie dzielą się swoimi wrażeniami,
- oprócz nabytych wiadomości i umiejętności, trwałym dorobkiem z wycieczek powinny być pomoce dydaktyczne wykonane przez uczniów np. w formie filmów, prezentacji, posterów czy notki na stronę szkoły. Taką formą mogą być też przygotowane po powrocie wystawy tematyczne (zdjęcia Wigierskiego Parku Narodowego)
- w trakcie podsumowania należy poruszyć sprawy organizacyjne, wskazać na niedociągnięcia, sformułować podziękowania do osób, które przyczyniły się do powodzenia wycieczki, dokonać rozliczeń finansowych.

Znaczenie dydaktyczne wycieczek przedmiotowych:

1. wycieczka jest doskonałą okazją do przedstawienia dorobku wielu dziedzin nauki,
2. umożliwia uczniom powiązanie wiadomości z różnych przedmiotów, wpływa na efekty pracy dydaktycznej: rozwija spostrzegawczość, zainteresowania, zmusza do samodzielnego myślenia,
3. uczy prowadzenia obserwacji, sporządzania notatek, zbierania i opisywania, wychwytywania najistotniejszych informacji.

Harmonogram wyjazdu nie powinien być zbyt obszerny, to co jest w planie powinno być realne do przeprowadzenia, nie wyczerpywać tematu ale zachęcić do jego zgłębienia.

Każdy nauczyciel może zaplanować wycieczki tematycznie związane z nauczaniem przedmiotem. Jednak nawet najlepiej zaplanowana wycieczka może nie dojść do skutku jeżeli nie uwzględnimy sytuacji materialnej przyszłych uczestników. Z tego powodu najlepszym rozwiązaniem byłyby wyjazdy czy wyjścia odbywające się w najbliższej okolicy miejsca zamieszkania. Ogólnodostępne dla wszystkich uczniów, których koszty będą niewielkie lub w razie potrzeby udział będą mogli pokryć sponsorzy (np. Rada Rodziców).

Odpowiednio wcześniej zaplanowany, może nie być tak obciążający finansowo (mniejsze składki). Ukierunkowany na różne przedmioty nauczania lub łączący walory wycieczki krajoznawczej ze zwiedzaniem np. muzeum techniki, udziałem w zajęciach terenowych, sportowych daje szersze spektrum rozwoju (całkowity koszt przedstawianej wycieczki wyniósł 530 zł). Co więcej coraz większa liczba uczelni (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Politechnika Poznańska, Uniwersytet Przyrodniczy) organizuje festiwale nauki, z otwartymi pokazami i wykładami z wielu dziedzin. Uczelnie wyższe przygotowują również tematyczne zajęcia, wykłady, czy obejmują klasy patronackie.

Przewidywane formy ewaluacji zajęć

(co będzie podlegało ewaluacji, stosowane narzędzia, forma prezentowania wyników)

Zwrócenie uwagi na merytoryczne przygotowanie uczniów do zajęć w terenie. Uczniowie muszą zdawać sobie sprawę z tego, że nie biorą udziału w imprezie turystycznej, a jest to po prostu rodzaj lekcji. Rolą nauczyciela jest, także dobranie takiego terminu wycieczki, który byłby zgodny z materiałem aktualnie realizowanym.

Należy uświadomić uczniów, że wycieczka przedmiotowa jest inną formą wyjazdu niż wycieczka turystyczno- rekreacyjna. Organizator wycieczki przedmiotowej musi koniecznie zdawać sobie sprawę z tego, że uczeń słowo „wycieczka” będzie pojmował w kategoriach przede wszystkim rozrywkowych i w czasie jej trwania nie będzie się uczył.

Dopilnowanie przez organizatorów wyjazdów, aby harmonogram nie był zbyt obszerny, to co jest planowane powinno być realne do przeprowadzenia. Świadomość, że wiedza uczniów będzie zweryfikowana i oceniona (uczniowie zwracali uwagę na zbyt późne przeprowadzanie prac z kartami pracy, gdzie byli już zmęczeni) poprzez testy czy też odpytywanie. Uczniowie również w swoich opiniach (wywiady indywidualne 46 osób) podkreślali nadmiar informacji, brak czasu i siły na wspólne zajęcia ruchowe (gra w piłkę nożną, piłkę siatkową czy koszykową).

Cele lekcji	
*Czy cele zajęć były jasno sformułowane i znane uczniom?	Uczniowie zanim zapisali się na wycieczkę mieli jasno określone zasady, kryteria wyjazdu. Każdy zapoznał się z wymaganiami, dodatkowo przed wyjazdem był podpisywany Regulamin Wycieczki, gdzie jasno określone były prawa i obowiązki.
*Czy treści nauczania zostały właściwie dobrane do realizacji celów zajęć i możliwości uczniów?	Zajęcia w terenie, oraz inne elementy wyjazdu nie powinny sprawić trudności młodzieży, ponieważ wszystko było wcześniej opracowane na zajęciach lekcyjnych. Jeśli w arkuszu pojawiły się pytania, które dotychczas nie były utrwalane, wtedy nauczyciel omawia zagadnienie oczywiście nie podając odpowiedzi tylko naprowadzając uczniów na dany problem.
Metody i formy nauczania, środki dydaktyczne	
*Czy metody i formy były właściwie dobrane do celów i tematyki zajęć? Czy zastosowano metody aktywizujące?	Metody były dobrze dobrane, do wieku, stanu wiedzy uczniów. Nowe aspekty były kilkakrotnie tłumaczone, aby każdy wyniósł dobrze ugruntowaną wiedzę. Aktywizacja była zastosowana podczas zajęć z zakresu turystyki, gdy młodzież celowo została podzielona na zespoły 3 osobowe, dostała wytyczne (3 różne grupy zadań do wykonania) i mając 1,5 godziny współpracując razem, musieli stworzyć program wycieczki (wg. wskazanych kryteriów). Elementem współpracy były również wszelkiego rodzaju zajęcia sportowe, animacyjne przeprowadzane w czasie wolnym, np. spływ kajakowy.
*Czy rodzaje zadań i formy uczenia się dostosowano do możliwości uczniów?	Zadania były w 100% dopasowane do wieku młodzieży, jedynie w opinii uczniów karty pracy były przeprowadzane zbyt późno.
*Czy stworzono uczniom warunki do samodzielnego uczenia się?	Na wyjeździe, skupiono się na weryfikacji wiedzy już zdobytej w trakcie roku szkolnego. Nauczycielom zależało na praktycznym zastosowaniu, odnalezieniu się w nowej grupie i wzajemnej współpracy.
*Czy środki dydaktyczne były zasadnie dobrane i wykorzystane podczas zajęć?	Wykorzystanymi środkami dydaktycznymi była praca z mapą, obserwacja otoczenia (dotykanie utworów skalnych, odwierty, poszukiwanie form

	polodowcowych). Młodzież znając plan i trasę mogła wcześniej się przygotować (materiały pomocnicze).
Organizacja zajęć	
*Jakie zasady nauczania stosowano w czasie zajęć?	<ul style="list-style-type: none"> • Zajęcia terenowe Suwalski Park Krajobrazowy i Wigierski Park Narodowy (Działalność lodolodu i wód fluwioglacjalnych, zbiorniki wodne, gleby i szata roślinna oraz zwierzęta w/w parków) 1) Mazurki Park Krajobrazowy - typy genetyczne jezior (Śniardwy, Tałty i Łuknajno) 2) Spływ kajakowy Czarną Hańczą i kanałem Augustowskim (zagadnienia realizowane podczas spływu to: działalność erozyjna i akumulacyjna rzeki Czarna Hańcza, antropogeniczne działania w systemie hydrograficznym na przykładzie kanału Augustowskiego) 3) Inowrocław - znaczenie soli w rozwoju gospodarczym miasta (Inowrocławskie Zakłady Chemiczne, gdzie zajęcia odbywały się na terenie zakładu) 4) Toruń - miasto Mikołaja Kopernika, gotyk w architekturze oraz pierniki toruńskie (zajęcia z pilotażu i turystyka miejska)
*Czy czas zajęć był wykorzystywany efektywnie?	Czasu był największym ograniczeniem, każda minuta była zaplanowana i wykorzystana (nawet padający ulewny deszcz, nie przerwał prowadzonych zajęć). Młodzież nie miała chwili na nudę.
*Czy nauczyciele i uczniowie zachowywali zasady BHP podczas zajęć?	Była to rzecz podstawowa, uczniowie kilkakrotnie przechodzili szkolenie w trakcie wyjazdu. Wchodząc do zakładów Chemicznych podpisywali regulamin zakładu, jako niebezpieczne miejsce przemysłowe (wytwarzana tam soda, i ulatniające się substancje trujące). Każdy z uczestników poruszając się po zakładzie musiał mieć na głowie kask. Szczególnych zasad bezpieczeństwa trzeba było również przestrzegać podczas spływu kajakowego Zasady BHP przedstawiono na zbiórce przed wyjazdem, jak również już na miejscu (ratownik). Każda obsada kajaku, wyposażona została w kamizelki ratunkowe, nakrycie głowy lub okulary przeciwsłoneczne.
Zachowanie uczniów	
*Czy uczniowie zachowywali się poprawnie?	Poza kilkoma incydentami (spóźnienia, używki) wszystko przebiegało bez zastrzeżeń.

*Czy uczniowie pracowali w sposób aktywny?	Byli bardzo aktywni, dopytując się o rzeczy których nie rozumieją, nie wiedzą prosili o wyjaśnienie. Mieli również swoje pytania do prowadzących zajęcia.
Kontrola i ocena osiągnięć uczniów	
*Czy podczas oceniania nauczyciel uwzględnia wysiłek wkładany przez ucznia?	Tak, nauczyciele oceniali wywiązanie się z tematyki pracy i zadania, doceniali i dodatkowo punktowali wkład własny ucznia. Zdarzały się sytuacje stresujące i paraliżujące, gdzie dobry merytoryczny przekaz zachwiany był poprzez stres. Nauczyciele zwracali uwagę również na estetykę pracy i zachowanie uczniów. Uczestnicy cały czas podlegali obserwacji.
Efekty	
*Czy uczniowie w trakcie zajęć zdobywali przydatne umiejętności? Jakie?	Oprócz zdobywania wiedzy, lub jej ugruntowania, uczyli się pracy w grupie często w otwartym terenie bez dostępności do Internetu. Musieli odnaleźć się w nowym miejscu, dodatkowo podlegali ocenie.
*Czy uczniowie wykazali się samodzielnością?	Musieli wykazać się samodzielnością (indywidualne karty pracy, indywidualne odpytywanie z wiadomości mijającego dnia). W dużej mierze jednak organizatorom zależało na pracy w grupie.
*Czy uczniowie mogli zademonstrować umiejętność uczenia się?	Cały wyjazd miał pokazać inną formę nauki, poprzez doznania, zobaczenie i dotknięcie tego co mogą przeczytać w podręcznikach. Praktyczne zastosowanie wiedzy jaką posiadali w szkolnej ławce.
Postępowanie nauczyciela	
*Czy nauczyciel nawiązywał dobre relacje z uczniami?	Kadra opiekunów bardzo dobrze rozumiała się z uczniami, jak również młodzież dobrze czuła się w ich towarzystwie. Dowodem tych relacji był wieczorek animacji z wstępami artystycznymi, gdzie parodiowano lekcje. W trakcie całej wycieczki panowała przyjazna atmosfera, dużo śmiechu, żartów. Jednak gdy sytuacje tego wymagały trzymano dyscyplinę.
*Czy jasno i precyzyjnie przekazywał uczniom swoje oczekiwania i polecenia?	Przekaz był jasny i dobitny, zawsze gdy czegoś uczniowie nie zrozumieli to przychodzili i konsultowali.

ZALECENIA I REKOMENDACJE

Tworzenie tego typu wyjazdów jest bardzo cenne i rozwijające. Z pewnością wymaga dużej pracy od nauczycieli, którzy tym się trudnią jednak daje to wymierne efekty oddziałujące na obie strony. Oby więcej takich wyjazdów!

Załącznik nr 6

PRZELOTEM PRZEZ LUBELSZCZYZNĘ – wycieczka przedmiotowa 2016 6-10.06.2016 rok

I DZIEŃ - 6.06.2016

- wyjazd z Puszczykowa
- przejazd do Puław, ośrodek: muzealnictwa (pierwsze muzeum na ziemiach polskich, a zarazem najstarsze muzeum w Europie Środkowej), zwiedzamy kompleks pałacowo-parkowy, pałac Czartoryskich,
- Puławy- Zakłady Azotowe Puławy - są największym zakładem przemysłowym znajdującym się w granicach miasta i największym producentem nawozów sztucznych w Polsce.
- przejazd do miejscowości Kijany (*nocleg*)

II DZIEŃ - 7.06.2016 (*śniadanie i lunch box*)

- zajęcia w Poleskim Parku Narodowym, projekcja filmu, zwiedzanie Ośrodka Ochrony Żółwia Błotnego, Ośrodka Dydaktyczno-Muzealnego PPN w Starym Załuczu oraz zwiedzanie ścieżki przyrodniczej, które prezentujące głównie ekosystemy torfowiskowe Parku oraz charakter ornitologiczny
- powrót do Kijan, karty pracy
- czas wolny na orliku (koszykówka, siatkówka plażowa, piłka nożna) (*obiadokolacja i nocleg*)

III DZIEŃ - 8.06.2016 (*śniadanie i lunch box*)

- spływ kajakowy po rzece Wieprz (około 12 km) Trasa ta jest bardzo łatwa, malownicza, charakteryzuje się licznymi meandrami (zakrętami), oraz wąskim i płytkim korytem o leniwym nurcie. Na tym odcinku nie ma potrzeby przenoszenia kajaka. Trasa atrakcyjna dostępna dla wszystkich. Zakończenie spływu w Zwierzyńcu gdzie zorganizowane będzie ognisko
- powrót do Kijan (*obiadokolacja*)
- czas wolny na orliku

IV DZIEŃ - 9.06.2016 (*śniadanie i lunch box*)

- wyjazd do Lublina największego ośrodka naukowo-kulturalnego po wschodniej stronie Wisły, Zabytkowa architektura Lublina skupia się na obszarze Starego Miasta i Śródmieścia, średniowieczna Brama Krakowska, Zamek
- zwiedzanie z przewodnikiem
- praca w grupach - karty pracy
- przejazd do Świdnika użytkowane przez Aeroklub Świdnik oraz przyfabryczne lądowisko obsługujące wytwórnię śmigłowców PZL Świdnik, zwiedzanie portu lotniczego Lublin

- Miejsce pamięci i muzeum Majdanek. Były niemiecki nazistowski obóz koncentracyjny, pedagogika pamięci, refleksja nad przeszłością nad własnymi poglądami i postawami. Próba aktywizacji pamięci historycznej o zbrodniach totalitarnych w wymiarze moralnym i społecznym.
- program artystyczny (*obiadokolacja i nocleg*)

V DZIEŃ - 10.06.2016 (*śniadanie i lunch box*)

- przejazd do Nałęczowa
- przejazd do miejscowości Nałęczów, mikroklimat Nałęczowa wytworzył się dzięki naturalnym warunkom klimatycznym, Wysoką jonizację powietrza wywołują czynniki takie jak: gleby lessowe, jedyne tego typu w Polsce jednoprofilowego uzdrowiska klimatyczno-kardiologicznego
- przejazd do Kazimierza Dolnego - położony w dole Wisły w stosunku do Kazimierza, stanowiącego dzielnicę Krakowa, Spichlerz „Pod Żurawiem”, Muzeum przyrodnicze (spichlerz Ulanowskich), Góra Trzech Krzyży, Osuwisko na zboczu wąwozu

Ekwipunek:

Legitymacja szkolna, suchy prowiant na 1-szy dzień, notatniki i podkładki, długopis, środki przeciw komarom, obuwie sportowe, odpowiednia odzież m.in. przeciwdeszczowa oraz na spływ kajakowy

Załącznik nr 7

PROGRAM WYCIECZKI PRZEDMIOTOWEJ GEOGRAFICZNO- MATEMATYCZNEJ PIENIŃSKI PARK NARODOWY I GORCZAŃSKI PARK NARODOWY 25 -29 maja 2015

I DZIEŃ - 25 maja 2015r.

- Przejazd do Pienińskiego Parku Narodowego
- Trasa Puszczkowo - Wrocław - Tarnowskie Góry
- Kopalnia Zabytkowa Srebra w Tarnowskich Górach (przykład kopalni głębinowej, historia wydobycia srebra w Polsce)
- Trasa Tarnowskie Góry - Zabrze - Łaziska Górne
- Zajęcia dydaktyczne na terenie Huty Żelaza w Łaziskach Górnych (czynniki lokalizacji hut w Polsce)
- Trasa Łaziska Górne - Krościenko
- Zakwaterowanie w willi „Granit” w Krościenku
- Trasa z Puszczkowa do Krościenka jest pilotowana przez uczestników wycieczki. Dzień ten poświęcony jest geografii przemysłu.

II DZIEŃ - 26 maja 2015r. *(śniadanie i zaopatrzenie w lunch pakiety)*

- Zajęcia dydaktyczne na terenie Pienińskiego Parku Narodowego
- Zwiedzanie ekspozycji z mapą plastyczną Pienin w Muzeum Przyrodniczym Pienińskiego Parku Narodowego
- Przejście przez Przełęcz Szopka - tematyka dotycząca podstawowych informacji o powstaniu i funkcjonowaniu PPN oraz formowaniu się pasma górskiego - Pieniny i jego środowiska geograficznego
- Przejście na Trzy Korony (platforma widokowa - poznanie panoramy Tatr i Spiszu)
- Przejście na Górę Zamkową i Polanę Kosarzyską - zajęcia z elementów środowiska kulturowego i historii tego regionu
- Przejście na Sokolicę (platforma widokowa)- tematyka dotycząca piętrowości klimatyczno-roślinnej w Pieninach
- Zejście do schroniska Orlica w Szczawnicy, przeprawa promem przez Dunajec, zwiedzanie ośrodka Kultury Turystyki Górskiej PTTK, a następnie powrót na obiadokolację do willi „Granit”
- *Obiadokolacja*
- zajęcia z kartami pracy z Pienińskiego Parku Narodowego

III DZIEŃ - 27 maja 2015r. *(śniadanie i zaopatrzenie w lunch pakiety)*

- Przejazd z „Granitu” do Czorsztyna (zwiedzanie Zamku Czorsztyńskiego z platformą widokową na jezioro Czorsztyńskie. Zaprezentowanie funkcji zbiorników retencyjnych w Polsce na przykładzie jeziora Czorsztyńskiego- hydroenergetyka)

- Przejazd do przystani Sromowcach Wyżnych - Kąty oraz spływ Dunajcem (tratwy)- dla chętnych uczestników wycieczki (Przełom Dunajca- wietrzenie chemiczne w skałach węglanowych oraz działalność wód płynących)
- Przejście z przystani w Szczawnicy do stacji Kolejki na Palenicę- przejazd kolejką
- Przejście grzbietem Małych Pienin do Wąwozu Homole (prelekcja na temat budowy geologicznej tego odcinka, następnie przejście Przełomem Dunajca do Leśnicy)
- *Obiadokolacja w willi „Granit”*

VI DZIEŃ - 28 maja 2015r. *(śniadanie i zaopatrzenie w lunch pakiety)*

- Przebieg trasy pieszej: Przełęcz Przysłop, Polana Trusiówka, odkrywka geologiczna, fragment ścieżki GPN „Dolina Gorcowego Potoku”, Polana Podskały, Szlak Dziesięciu Polan, Szałas Pasterskie, polana Adamówka, Wychodnie Skalne, Gorc Trozacki, Polana Stawieniec, Osuwiska w Dolinie Kamienicy, fragment ścieżki GPN „Dolina Kamienicy”, Młaczka, Papieżówka, powrót do Rzek.
- Poruszana tematyka: piętra klimatyczne i roślinne w Gorcach, budowa geologiczna Beskidów - z uwzględnieniem Gorc, ukształtowanie powierzchni i procesy egzogeniczne, GPN- historia, formy ochrony, środowisko przyrodnicze, turystyka w Gorcach, pasterstwo i polany, podsumowanie - Gorce na tle Karpat.
- *obiadokolacja w willi „Granit”*

V DZIEŃ - 29 maja 2015r. *(śniadanie i zaopatrzenie w lunch pakiety)*

- przejazd trasa Krościeńko - Wrocław
- Afrykarium na terenie „Wrocławskiego ZOO”
- przejazd z Wrocławia do Puszczykowa

Załącznik nr 8

PROGRAM WYCIECZKI PRZEDMIOTOWEJ GEOGRAFICZNO - FIZYCZNEJ SUWALSKI PRK KRAJOBRAZOWY I WIGIERSKI PARK NARODOWY

I DZIEŃ

Inowrocław - znaczenie soli w rozwoju gospodarczym miasta
(Inowrocławskie Zakłady Chemiczne oraz tężnie)

- Inowrocławskie Zakłady Chemiczne SODA MĄTWY SA

Toruń - miasto Mikołaja Kopernika, gotyk w architekturze oraz pierniki toruńskie
(karty pracy- załączniki)

Golub Dobrzyń - gotycko- renesansowy zamek krzyżacki

Gietrzwałd- sanktuarium Matki Bożej (obiad zarezerwowany u sióstr zakonnych)

Olsztyn - nocleg w Szkolnym Schronisku Młodzieżowym

II DZIEŃ (śniadanie i zaopatrzenie w lunch pakiety)

Mrągowo - rejon atrakcyjny turystycznie, przyczyny i skutki

Zelwagi - złote tablice mormonów (kolebka polskich *mormonów*)

Mikołajki

- Atrakcje turystyczne miasta
- Mazurki Park Krajobrazowy - typy genetyczne jezior (Śniardwy, Tałty i Łuknajno) (karty pracy - załączniki)

Jezioro Śniardwy - zajęcia dydaktyczne „Co nam w okolicach Mikołajek zostawił lodowiec?”

- Rejs statkiem na jeziorze Śniardwy

Gawrych Ruda - *obiadokolacja i nocleg*

III DZIEŃ (śniadanie i zaopatrzenie w lunch pakiety)

Zajęcia w terenie **Suwalski Park Krajobrazowy i Wigierski Park Narodowy**
(Działalność lądolodu i wód fluwioglacjalnych, zbiorniki wodne, gleby i szata roślinna oraz zwierzęta w/w parków)

Szurpily - Magazyn Rdzeni Wiertniczych

Gawrych Ruda - *obiadokolacja i nocleg*

IV DZIEŃ (śniadanie i zaopatrzenie w lunch pakiety)

Spływ kajakowy **Czarną Hańczą i kanałem Augustowskim** (Dworczyско - Mikaszówka)

Podczas spływu pokonujemy 2 śluzy, m.in. śluzę Sosnowek

(Zagadnienia realizowane podczas spływu to: działalność erozyjna i akumulacyjna rzeki Czarna Hańcza, antropogeniczne działania w systemie hydrograficznym na przykładzie kanału Augustowskiego)

Karty pracy z fizyki (karty pracy - załączniki)

Gawrych Ruda - *obiadokolacja i nocleg*

V DZIEŃ (*śniadanie i zaopatrzenie w lunch pakiety*)

Przejazd Gawrych Ruda - Warszawa - Puszczykowo
Warszawa - Łazienki Królewskie w Warszawie i Rezydencję Prezydenta RP Belweder,
Powrót do Puszczykowa w godzinach wieczornych

Ekwipunek:

Legitymacja szkolna, suchy prowiant na 1-szy dzień, produkty na śniadanie na 2-gi dzień, naczynia np. kubek, talerz, widelec itd., śpiwory, notatniki i podkładki, długopis, środki przeciw komarom, obuwie sportowe, odpowiednia odzież m.in. przeciwdeszczowa oraz na spływ kajakowy

Załącznik nr 9

Imię i
nazwisko.....klasa.....

Przedmiot.....Nauczyciel
uczący.....

1. Przeczytaj niespiesznie fragment wiersza „W piwoniowym ogrodzie” autorstwa poety – wielkiego miłośnika Kazimierza Dolnego nad Wisłą. Jak nazywa się autor tego utworu? Z którym innym miastem jest związany? 2p.

*W piwoniowym gąszczu
Koło Kazimierza
- Twarzą na wprost nieba
Od stóp do głów leżąc
Z całą swą niewiedzą
To jedno bym widział:
- Jeszcze nieskończony
- Niespełniony jeszcze
Miast gliną i piachem
Tą rozkoszą lata
Tą urodą świata
Przywalony
Powalony
- Jestem*

2. Kazimierz to także miasto malarzy. Powyżej jest również miejsce na Twój szkic z tego niepowtarzalnego miejsca 1p.

3. Co przedstawia zamieszczone zdjęcie? 1p.

4. Podaj przykład architektury renesansowej w Kazimierzu 1p.

5. **Jesteśmy w Kazimierzu zaledwie przez chwilę. Jednak mimo to po przeczytaniu niższych wypowiedzi (nie musisz zgadzać się z autorami), spróbuj napisać co Tobie najbardziej spodobalo się w Kazimierzu. 2p.**

Agata Passent – córka Agnieszki Osieckiej, poetki. "Agnieszka Osiecka jako młoda dwudziestoparoletnia dziewczyna często jeździła do Kazimierza. Są zdjęcia jej i Marka Hłaski jak tam sobie hasają. (...) Mamę zawsze fascynowały miejsca, które były przed wojną takim tygłem kulturowym. A Kazimierz słynął z tego, że mieszkało tu wielu Żydów, kupców żydowskich i pewnie bardzo ją to inspirowało, że te różne narodowości w takim małym miasteczku ze sobą żyły, kłóciły się, handlowały..."

Waldemar Siemiński, pisarz, urodzony w Kazmierzu Dolnym, autor m.in. "Kobiety z prowincji". "W Kazimierzu jest jakaś wyjątkowa gra powietrza. I pewnie dla tej gry światła w powietrzu tak ukochali go malarze. Tego w żadnym kinie się nie kupi, za żadne pieniądze."

Daniel Olbrychski, jeden z najznakomitszych polskich aktorów, pod Kazimierzem ma swój drugi dom. "Kazimierz Dolny można sobie wyobrazić jako to, co najpiękniejsze w polskiej architekturze sprzed wieków. Ta okolica łączy w sobie wszystko to, do czego tęskni natura ludzka: położenie nad brzegiem rzeki wśród wzgórz z zachowaniem przepięknej architektury."

6. Jaki procent stanowili Żydzi w przedwojennym Kazimierzu? 1p.

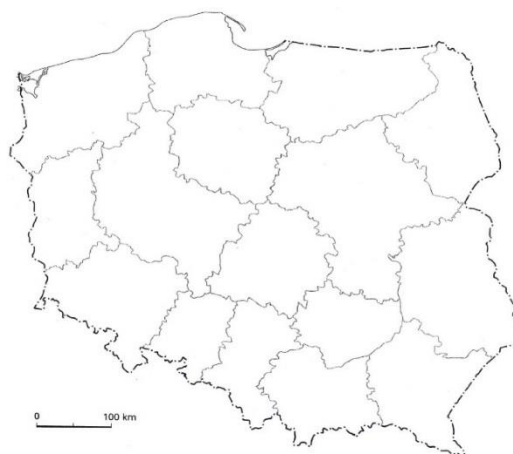
7. Wyjaśnij pojęcia związane z „naszymi w pewien sposób starszymi braćmi w wierze” - jak nazwał Żydów Jan Paweł II 8p.

- Tora
- synagoga
- cadyk
- macewa
- kipa

8. Jakie ważne wydarzenie miało miejsce w Lublinie w XVI wieku i w jaki sposób wpłynęło na historię Polski? Napisz datę tego wydarzenia 4p.

9. Zaznacz LUBLIN na mapie konturowej Polski i zakresz województwo na terenie którego leży 2p.

10. Ile mieszkańców liczy Lublin? 1p.

11. Co przedstawia grafika poniżej? Wymień przynajmniej dwa nazwiska osób związanych z tą instytucją 3p.

12. Jak nazywa się kraina geograficzna w której leży Lublin? 1p.

13. Nad jaką rzeką leży Lublin? 1p.

14. Obserwuj uważnie zabytki Lublina i napisz co przedstawiają zamieszczone ilustracje? 2p.

15. W jakim stylu wykonano freski w Kaplicy Trójcy Świętej w Lublinie? Kto ufundował kaplicę? W którym wieku? Kto namalowany jest w centralnym punkcie prezbiterium? Jakie postaci okalają postać centralną? Co oznacza podwójny krzyż na czerwonym tle umieszczony na zworniku? 7p.

16. Co wywarło na Tobie największe wrażenie w niemieckim obozie koncentracyjnym na Majdanku? 3p.

17. Kiedy i gdzie zapadła decyzja o tzw. „ostatecznym rozwiązaniu kwestii żydowskiej”, czyli o zagładzie Żydów? 2p.

18. Kogo przedstawiają zamieszczone obrazy? Napisz w kilku zdaniach krótki życiorys/dokonywania tych postaci 6p.

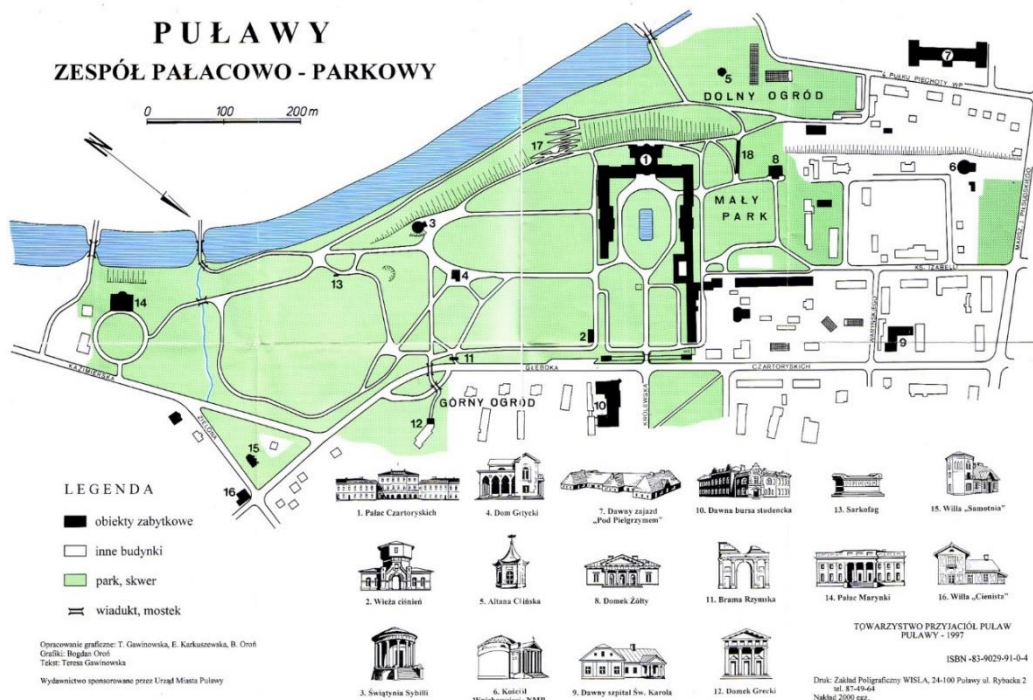

19. Jakie powiązania rodzinne łączyły przedstawione powyżej osoby? 1p.

20. W jakim stylu powstał park krajobrazowy założony w Puławach przez księżnę Izabelę Czartoryską? 1p.

21. Kto, kiedy (wiek) i gdzie założył pierwsze w Polsce muzeum. Jaki był cel powstania tego obiektu? 3p.

22. Uzupełnij legendę powyższego planu parku Czartoryskich, podając nazwy obiektów: 5p.

- 1 -
- 3 -
- 4 -
- 12 -
- 13 -

Załącznik nr 10

I grupa – zaplanowanie jednodniowej trasy wycieczki turystyczno-krajoznawczej dla IV klasy Szkoły Podstawowej (dzieci 10- 11 lat)

Wskazówki:

- uzyskanie informacji od mieszkańców i wyszukanie w źródłach (Informacja Turystyczna, muzea, kościoły) ciekawych informacji oraz legend o Lublinie
- odpowiedni dobór informacji, dla grupy wiekowej
- uwzględniamy całkowity czas zwiedzanych miejsc, odległość od nich, posiłek, czas wolny itp.
- trasę wycieczki zaznaczamy na mapie (przystanki numerujemy i opisujemy)
- każdy „zabytek” powinien posiadać krótki opis, ulotka, broszura lub zdjęcie do wglądu prowadzącego.

Na zebranie informacji przeznaczona jest 1 godz., **wieczorem oddajemy prace do sprawdzenia!**

II grupa– na podstawie planu miasta Lublina (mapa mobilna lub pozyskana z Centrum Informacji Turystycznej) należy opracować trasę obejmującą najciekawsze miejsca turystyczne- zwracając szczególną uwagę na hasło przewodnie „historyczny Lublin”

Oprowadzana **grupa to młodzież gimnazjalna***

Wskazówki:

- **Czas przejścia grupy 3 godziny**
- poszukiwanie informacji (Informacja Turystyczna, muzea, napotkani przechodni)
- odpowiedni dobór informacji, dla grupy wiekowej
- uwzględniamy całkowity czas zwiedzanych miejsc, odległość od nich, posiłek, czas wolny itp.
- trasę wycieczki zaznaczamy na mapie (przystanki numerujemy i opisujemy)
- każdy „zabytek” powinien posiadać krótki opis, ulotka, broszura lub zdjęcie do wglądu prowadzącego.

Na zebranie informacji przeznaczona jest 1 godz., **wieczorem oddajemy prace do sprawdzenia!**

III grupa – zaplanowanie jednodniowej trasy wycieczki turystyczno-krajoznawczej dla Liceum z Zespołu Szkół Gastronomicznych przygotowanie informacji związanych z historią tradycyjnych potraw – hasło „Lublin smaków”

Wskazówki:

- Czas pobytu grupy w Lublinie 6 godzin
- wyszukanie w źródłach (Informacja Turystyczna, restauracje, przechodni na ulicy, sprzedawcy straganów)
- odpowiedni dobór informacji, specyfice, „wykształceniu” grupy wiekowej
- uwzględnienie cennika dla grupy 35 osób, którzy chcieliby zjeść lokalny, regionalny posiłek
- na podstawie zdobytej wiedzy oraz własnych obserwacji i doświadczeń co młodzież zyska dzięki temu, że jadąc w nowe miejsce próbują dań kuchni regionalnej, a nie korzystając z popularnych „fast food’ów” typu Mcdonald lub KFC? (4-5 argumentów)

Na zebranie informacji przeznaczona jest 1 godz., **wieczorem oddajemy prace do sprawdzenia!**

IV grupa – na podstawie planu miasta Lublina (mapa mobilna lub pozyskana z Centrum Informacji Turystycznej) trzeba opracować trasę obejmującą najciekawsze miejsca rekreacyjne - zwracając szczególną uwagę na hasło przewodnie „Aktywny Lublin” (aktywność sportowa ‘outdoor’ oraz ‘indoor’).

Oprowadzana **grupa to młodzież gimnazjalna***

Wskazówki:

- **Czas pobytu grupy 4-5 godziny**
- poszukiwanie informacji (Informacja Turystyczna, muzea, napotkani przechodni)
- odpowiedni dobór informacji, dla danej grupy wiekowej
- uwzględniamy całkowity czas zwiedzanych miejsc, odległość od nich, posiłek, czas wolny itp.
- trasę wycieczki zaznaczamy na mapie (przystanki numerujemy i opisujemy)
- trasa musi zawierać krótki opis, ulotki, broszury lub zdjęcia do wglądu nauczyciela

Na zebranie informacji przeznaczona jest 1 godz., **wieczorem oddajemy prace do sprawdzenia!**

V grupa – na podstawie planu miasta Lublina (mapa mobilna lub pozyskana z Centrum Informacji Turystycznej) trzeba opracować pobyt grupy 10-15 osób obejmujący informacje turystyczne - zwracając szczególną uwagę na hasło przewodnie „Lublin SPORTIAL” - edycja letnia oraz zimowa (wy tłumaczyć co to jest i wybrać jeden termin)

Uczestnikami jest **grupa to młodzież licealnej lub studenci***

Wskazówki:

- udajemy się do miejsc w poszukiwaniu informacji (Informacja Turystyczna)
- wskazane jest dopytywanie przechodniów, młodych ludzi o to, co to jest za wydarzenie, co o nim myślą itd.
- odpowiedni dobór informacji, dla grupy wiekowej
- uwzględniamy całkowity czas pobytu, posiłek, czas wolny itp.
- uwzględniamy atrakcję czasu wolnego
- zaznaczamy na mapie lokalizację hotelu, hostelu (pamiętać należy o budżecie – nocleg 50-65 zł doba)
- w gotowej pracy musi znaleźć się krótki opis, ulotka, broszura lub zdjęcia miejsca, gdzie odbywają się dane widowiska

Na zebranie informacji przeznaczona jest 1 godz., **wieczorem oddajemy prace do sprawdzenia!**

1. Nowy Ratusz (Urząd Miasta) 2. Brama Krakowska (Muzeum Historii Miasta Lublina) 3. Brama Grodzka 4. Zamek (Muzeum Lubelskie) 5. Archikatedra 6. Wieża Trynatarska (Muzeum Archidiecezjalne) 7. Trybunał 8. Kościół i klasztor Dominikanów 9. Kościół św. Ducha 10. Kościół i klasztor pobernardynski	11. Kościół pobrygidzki 12. Kościół i klasztor Kapucynów 13. Kościół ewangelicki 14. Kościół i klasztor Karmelitów Bosych 15. Kościół św. Józafata 16. Kościół św. Mikołaja 17. Cerkiew Prawosławna Przemienienia Pańskiego 18. Pałac Biskupi 19. Pomnik Unii Polsko - Litewskiej 20. Pomnik Marszałka J. Piłsudskiego	21. Pomnik Nieznanego Żołnierza 22. Pomnik Konstytucji 3 Maja 23. Pomnik Józefa Czechowicza 24. Pomnik Jana Kochanowskiego 25. Pomnik Ofiar Getta 26. Pałac Czartoryskich 27. Pałac Lubomirskich 28. Pałac poguberski 29. Teatr im. Juliusza Osterwy 30. Teatr im. Andersena (Lalki i Aktora)

Załącznik nr 11

ROK SZKOLNY 2015/2016

Wycieczka przedmiotowa geograficzno-historyczna Poleski Park Narodowy, Puławy, Lublin, Kazimierz Dolny

2016-06-23

Dnia 6 czerwca rozpoczęła się 5-dniowa wycieczka przedmiotowa grupy geografów i historyków do Poleskiego Parku Narodowego. Wyjechaliśmy o godzinie 7 rano sprzed budynku szkolnego. Pierwszym etapem naszej podróży był przejazd z Puszczykowa do Puław, dokąd przybyliśmy po ok. pięciu godzinach jazdy. Zwiedzaliśmy tam Pałac Czartoryskich, Park Krajobrazowy otaczający Świątynie Sybilli, Dom Gotycki i wiele innych ciekawych zabytków. Był to dzień przeznaczony dla historyków, którzy mogli pogłębić swoją wiedzę. Następnie udaliśmy się do młodzieżowego schroniska w Kijanach, gdzie czekała na nas kolacja i nocleg.

Kolejny dzień przeznaczony był dla geografów. Rankiem po śniadaniu wybraliśmy się na zajęcia dydaktyczne do Poleskiego Parku Narodowego. Zaprezentowano nam film edukacyjny o walorach PPN. Następnie zwiedziliśmy Muzeum Przyrodnicze, w którym uzyskaliśmy informacje geologiczne i z biosfery o PPN. Następnie udaliśmy się w teren gdzie mogliśmy zaobserwować polodowcowy krajobraz, jeziora krasowe, wyjątkowe torfowiska, bory bagienne, olsy i liczne relikty oraz endemity. W drodze powrotnej do Kijan odwiedziliśmy kopalnię węgla kamiennego w Bogdance. Każdy uczestnik wycieczki z niecierpliwością czekał na trzeci dzień. Tego dnia odbył się spływ kajakowy Bystrzycą z Osmolic do Lublina. Wrażeń oczywiście nie brakowało, byliśmy narażeni na wiele przeszkód, ale każdy świetnie sobie z nimi poradził. Kiedy spływ dobiegł końca mogliśmy odpocząć na plaży przy zalewie lub poczęstować się grillowanymi kiełbaskami. Pogoda oraz humor dopisały świetnie. Nie obyło się bez utrwalania informacji na temat erozyjnej i akumulacyjnej działalności rzeki.

Czwartego dnia zwiedzaliśmy obóz koncentracyjny w Majdanku. Będąc tam towarzyszyła nam specyficzna atmosfera i pełni refleksji opuszczaliśmy miejsce masowego mord. Następnie wyruszyliśmy autokarem do Lublina. Miasto to jest bardzo piękne, a jego historie przybliżył nam przewodnik, który podzielił się z nami nie tylko wiedzą, ale zaskakującymi ciekawostkami dotyczącymi tego wspaniałego miejsca. Tego dnia uczestnicy byli podzieleni na grupy i brali udział w terenowej grze, która polegała na zorganizowaniu

wycieczki dla różnych grup wiekowych. Zadanie to nie było łatwe, a zabawy było co nie miara. Dzięki temu zyskaliśmy wspaniałe doświadczenie. Praca nasza została wysoko oceniona.

Ostatniego dnia zanim wyruszyliśmy w drogę powrotną, wstąpiliśmy do przepięknego miasta Kazimierza Dolnego. Zwiedziliśmy tam m.in. Stare Miasto, Synagogę, Cmentarz Żydowski. Weszliśmy na Górę trzech Krzyży, z której widać było panoramę Kazimierza Dolnego. Myślę, że każdy był oczarowany tym widokiem. Następnie zwiedzaliśmy Muzeum Przyrodnicze i odbyły się zajęcia z geologiem. Po krótkim wstępie przeprowadzonym przez ornitologa odbyliśmy rejs statkiem po Wiśle. Podczas rejsu mogliśmy obserwować otaczającą nas przyrodę, m.in. mewy, które nas otaczały oraz krajobrazy, które zachwycały swoim urokiem.

Niestety wycieczka dobiegła końca i nadszedł czas powrotu do domu. Szkoda było wracać, ponieważ dzięki tej krótkiej wyprawie zdobyliśmy niezwykle doświadczenie, wiedzę i nowe znajomości, a także świetnie zagospodarowaliśmy sobie wolny czas. Podczas wieczornych wyjść na orlika, gdzie nie tylko uczniowie, ale także opiekunowie włączyli się do zabawy. Rozgrywały się wspaniałe mecze piłki nożnej, koszykówki, a także siatkówki plażowej. Myślę, że wycieczka ta na zawsze pozostanie w naszej pamięci. Niech żałują Ci, którzy nie chcieli na nią jechać

Uczestniczki

ROK SZKOLNY 2014/2015

Wycieczka przedmiotowa klasy przyrodniczo-medycznej

2015-08-01

W dniach 15 i 16 czerwca klasa II E pojechała na wycieczkę przedmiotową, na zajęcia terenowe w Parku Narodowym Ujście Warty. Przeszliśmy szlak dzięcioła do Lemierzyc, gdzie wsiedliśmy w kajaki i popłynęliśmy aż do Stacji Pomp w Słońsku. Nocowaliśmy w Stacji Terenowej Klubu Przyrodników w Owczarach. Wieczór wykorzystaliśmy na poznawanie biologii muraw kserotermicznych i zaprzyjaźniliśmy się ze stadem owiec i kóz, które pełnią w stacji funkcję „naturalnych kosiarek”. Pan Pasterz stada pozwolił nam próbować swoich sił

w dojeniu kóz! Mogliśmy też spróbować koziego mleka! Kolejny dzień spędziliśmy na zajęciach terenowych poświęconych obserwacji ptaków, poszliśmy w teren z lornetkami i lunetami, naszym przewodnikiem po świecie ptaków była Pani Izabela Engel, która przepięknie i z wielkim sercem opowiadała o ptakach, które widzieliśmy. Z kartami pracy poradziliśmy sobie bez trudu! W drodze powrotnej zwiedziliśmy stary, czynny młyn wodny i muzeum martyrologii w Słońsku.

Wycieczka przedmiotowa do Pienińskiego i Gorczańskiego Parku Narodowego

2015-07-01

25 maja o godzinie 5.00 grupa geografów i matematyków ruszyła na przedmiotową wycieczkę do Pienińskiego i Gorczańskiego Parku Narodowego. Od samego początku, czyli bardzo wczesnych godzin rozpoczęły się pilotaże. Opowiadaliśmy o trasie naszego przejazdu, a opiekunowie skrupulatnie oceniali nasze przygotowanie oraz erudycję. Pierwszy dzień upłynął pod hasłem geografia przemysłu. Znaleźliśmy się w Tarnowskich Górach i tam zjechaliśmy pod ziemię. Kopalnia srebra zrobiła na wielu uczestnikach eskapady duże wrażenie. Zwłaszcza szczegóły budowy geologicznej tych terenów i oczywiście przeprawa łodziami w ciemnościach. Przejeżdżając przez Górnośląski Okręg Przemysłowy zwróciliśmy uwagę na jego industrialny charakter. W godzinach wieczornych dotarliśmy do Krościenka w PPN. Willa „Granit” ukazała się naszym oczom i żołądkom od jak najlepszej strony.

Kolejne dni to dla nas czas wytężonej pracy fizycznej i naukowej. Zajęcia dydaktyczne na terenie PPN i GPN wypełniały nam całe dni, a nawet część nocy. Karty pracy z Pienin i Gorców rozwiązywaliśmy do bardzo późnych godzin wieczornych. Matematykom też nie było dużo łatwiej. Zdobyliśmy Trzy Korony i Górę Zamkową. Warunki pogodowe nie pozwoliły nam na wejście na Sokolicę. Spływ tratwami po Dunajcu uzmysłowił w jakim pięknym kraju żyjemy. Poznaliśmy budowę geologiczną tej części Karpat, piętrowość klimatyczno- roślinną, działalność potoków i rzek w obszarach górskich, efekt działań zjawisk krasowych w skałach węglanowych. Przeszłość historyczna tych obszarów jest nam bliższa. Zamek Czorsztyn, Niedzica, szałas pasterskie na halach czy sposób tworzenia oscypków w prawdziwej baczynie to wszystko widzieliśmy i zapewne na długo zapamiętamy.

Piątego dnia w drodze powrotnej wjechaliśmy do Afrykarium, które mieści się na terenie Wrocławskiego ZOO. Rewelacyjna przygoda, spędziliśmy tam 3 godziny i czuliśmy duży niedosyt. W piątkowy wieczór dotarliśmy do Puszczykowa i serdecznie dziękowaliśmy naszym opiekunom za tę wyprawę. Wspomnień mnóstwo, wiedzy dużo, ogrom zdjęć, nowe przyjaźnie i kolejne doświadczenia, których wielu może nam pozazdrościć.

Uczestniczka wycieczki

Spływ kajakowy rzeką Wełną

2012-11-05

21-22 września 2012r. odbyła się wycieczka przedmiotowa geograficzno-historyczna po północnej Wielkopolsce. W piątek po lekcji polskiego wyruszyliśmy do Jaracza, gdzie zwiedzaliśmy Muzeum Młynarstwa. Odbyła się także lekcja muzealna „Woda jako źródło energii w Polsce”. Następnie miały miejsce warsztaty geograficzne „Odnawialne źródła energii”, podczas których pracowaliśmy ze specjalnie na tę okazję przygotowanymi kartami pracy. Godziny popołudniowe to był czas relaksu i dobrej zabawy, w tym m. in. spotkania przy super ciastach, upieczonych przez uczennice kl. II C i F oraz ognisku ze smacznymi kiełbasami.

Drugiego dnia pojechaliśmy na spływ kajakowy rzeką Wełną. Dla wielu z nas był to pierwszy spływ, jednak to profesor Trawińska okazała się bohaterem tamtejszego dnia i przewyciężyła swoje największe lęki – wodowanie w kajaku. Po usłanej różnymi perypetiami podróży, piękną rzeką dopłynęliśmy do celu. Byliśmy zmęczeni, częściowo mokrzy ale bardzo dumni z siebie i naszych opiekunów. Poczęstowano nas żytnim chlebem domowego wypieku z pysznym smalcem oraz piwem chlebowym. Super atmosfera, dobre oceny i bagaż wspomnień. Dla wszystkich z nas była to niezapomniana wyprawa.

ROK SZKOLNY 2011/2012

Wycieczka do Drawieńskiego Parku Narodowego

2011-12-01

W dniach 20-22.09.2011r. uczniowie klas II C i III C brali udział w wycieczce przedmiotowej geograficzno-fizycznej do Drawieńskiego Parku Narodowego. Dzięki ciekawym zajęciom w terenie młodzież poprzez bezpośrednią obserwację zjawisk zachodzących w otaczającym nas świecie poszerzyła swą wiedzę z zakresu:

- form ochrony środowiska na przykładzie DPN;
- związku między elementami środowiska geograficznego;
- form polodowcowych DPN;
- kinematyki i dynamiki;
- zjawisk falowych;
- przemian energii.

Ciekawym punktem na trasie była zabytkowa, ale pracująca Elektrownia Wodna Kamienna na rzece Drawie, a największą atrakcją stanowił spływ kajakowy rzeką Korytnicą i wspólny wieczór przy ognisku.

Uczestniczka wycieczki

Załącznik nr 12

KARTA PRACY PRZYRODNICZO – TURYSTYCZNE WALORY GORCÓW

Instrukcja dla ucznia

Czytaj uważnie wszystkie teksty i pytania. Test składa się z pytań otwartych i zamkniętych. W pytaniach zamkniętych za każdą prawidłową odpowiedź można uzyskać 1 punkt. W pytaniach zamkniętych **tylko jedna odpowiedź** jest prawidłowa! Na pytania otwarte odpowiedzi wpisz w formularzu testu.

Imię i nazwisko.....

1. Gorczański Park Narodowy- utworzony w 1981 roku, jest jednym z parków narodowych na terenie Polski:

- A. 20
- B. 21
- C. 23

2. W jakiej miejscowości znajduje się siedziba Dyrekcji Gorczańskiego PN

.....

3. Jakie zwierzę znajduje się w emblemacie Gorczańskiego PN?

.....

4. Wymień 3 gatunki drzew najczęściej występujące w Gorczańskim PN:

.....

5. Do grupy górskich parków narodowych należą:

- Tatrzański Park Narodowy, Gorczański Park Narodowy, Magurski Park Narodowy
- Roztoczański Park Narodowy, Pieniński Park Narodowy, Ojcowski Park Narodowy
- Babiogórski Park Narodowy, Gorczański Park Narodowy, Poleski Park Narodowy

6. Średnia wysokość względna szczytów na terenie Gorczańskiego Parku Narodowego wynosi około:

- 300 m
- 800 m
- 600 m

7. Oblicz, korzystając z poniższych danych **wysokość względną** najwyższego szczytu w Gorczańskim parku Narodowym – Turbacz 1311 m n.p.m. (niektóre źródła podają też 1314 m n.p.m.). Wynik podaj w metrach.

Pasma	Gorce
Wysokość	1311 m n.p.m.
Wybitność	605 m

8. Lasy stanowią aż 95% powierzchni parku, liczne w nich są drzewa w wieku powyżej 100 lat. Charakterystyczne dla Gorców są duże kompleksy leśne, występujące w dwóch piętrach roślinności:

.....

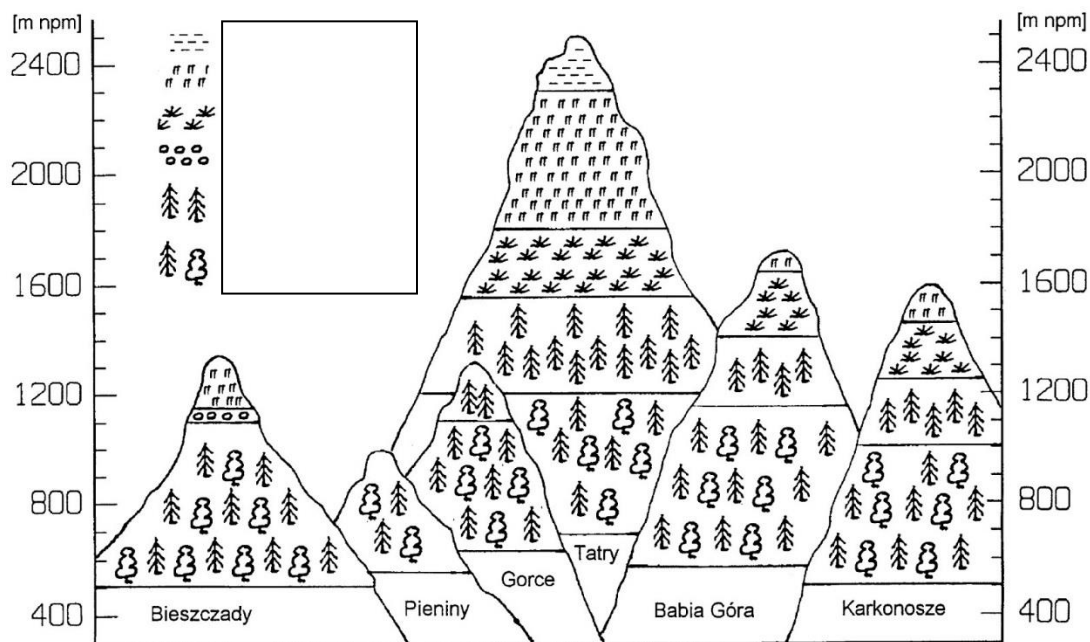
9. Co jest pozostałością dawnej kultury na obszarze Gorców?

.....

10. Które piętra roślinne nie występują na terenie Gorczańskiego Parku Narodowego?

- regiel dolny i regiel górny
- pogórze i regiel dolny
- kosówka i piętro hal

11. W pustym kwadracie, obok rysunków wpisz odpowiednie piętra roślinne występujące w polskich górach.

12. Proces erozji podłoża skalnego przez czynniki zewnętrzne kształtuje rzeźbę terenu. Na terenie Gorczańskiego Parku Narodowego występują następujące elementy rzeźby erozyjnej:

- A. jeziora, jaskinie
- B. kotły, oczka wodne
- C. wychodnie skalne, V- kształtne doliny potoków

13. Pochodzenie niewielkich zbiorników wodnych występujących na terenie Gorczańskiego Parku Narodowego wiąże się z:

- działalnością lodowca
- procesami osuwiskowymi zachodzącymi na stokach
- procesami krasowymi

14. Pasma Gorców zbudowane jest z utworów fliszowych reprezentujących płaszczwinę magurską. Zbudowane są z głębokomorskich osadów, które powstały w kredzie i trzeciorzędzie. Zaznacz prawidłową grupę skał.

- piaskowców, zlepieńców, łupków
- piaskowców, zlepieńców, granitów
- granitów, piaskowców, margli

15. Na terenie Gorców są miejsca związane z wybitną osobą. Niektóre odwiedzał wraz z młodzieżą akademicką. Pamięć o tej wielkiej postaci jest szczególnie żywa właśnie tam: w kaplicy pasterskiej pod Turbaczem. O kim jest mowa?

.....

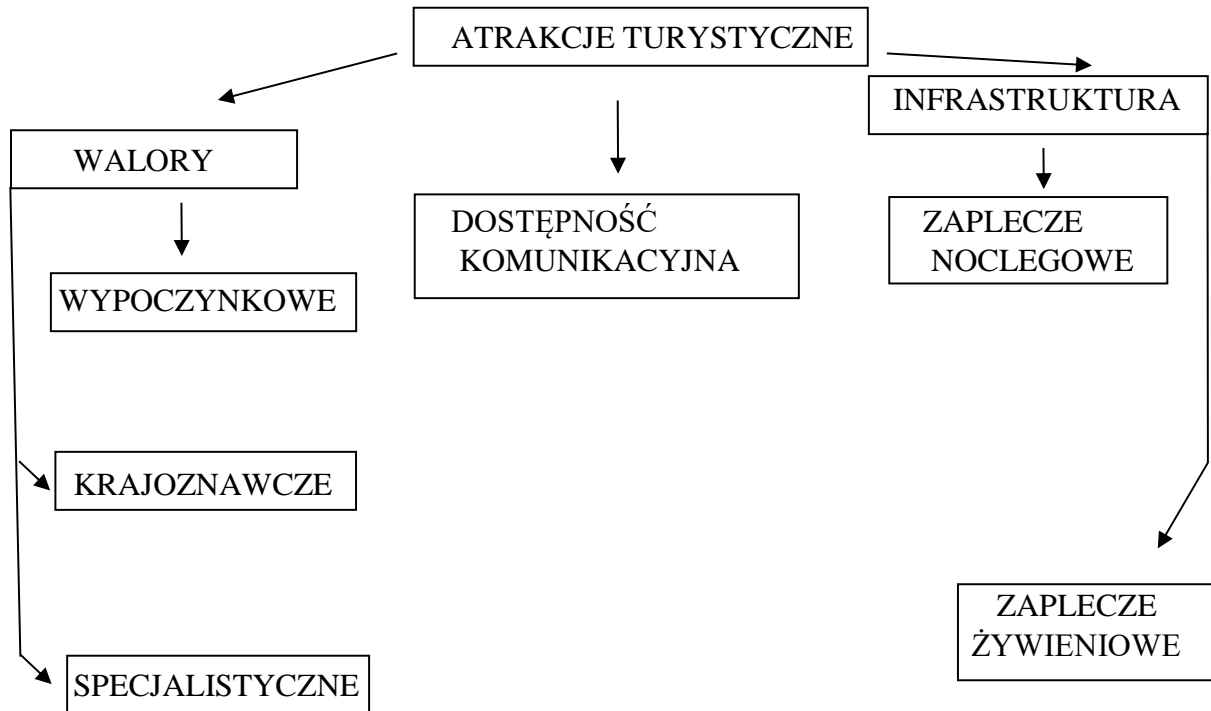
16. Podaj inną (potoczna) nazwę na „Dolinę Kamienicy”:

.....

17. W 3-4 zdaniach opisz z czym kojarzy Ci się miejscowość Rabka?

.....
.....

18. Korzystając z załączonej mapy wpisz (lub krótko je opisz) w odpowiednie miejsca atrakcje turystyczne Rabki.

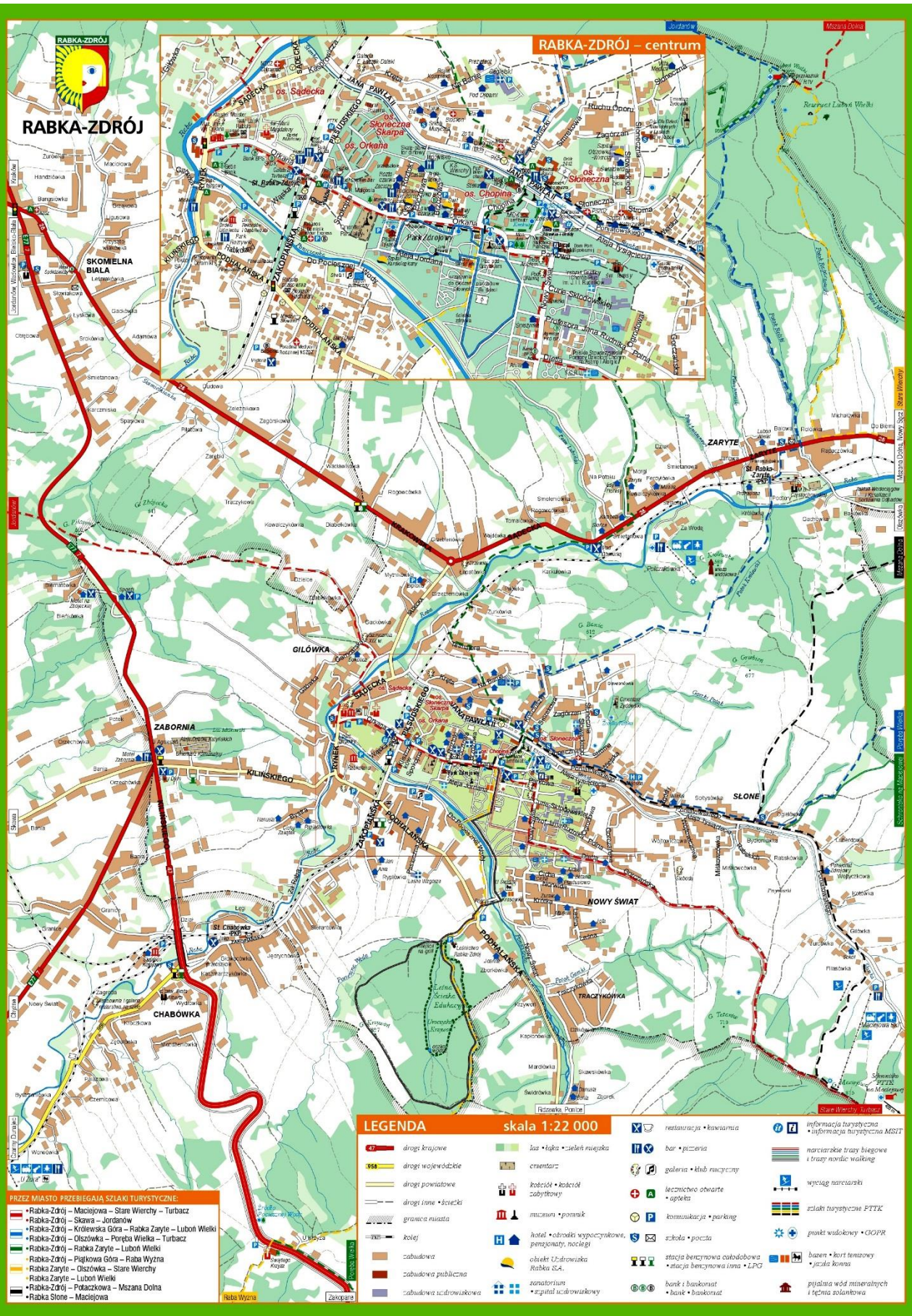
19. Twoim zdaniem jak działalność **uzdrowiskowo-sanatoryjna** wpływa na rozwój turystyki Rabki i regionu?

.....
.....
.....

RABKA-ZDRÓJ

RABKA-ZDRÓJ – centrum

- PRZEZ MIASTO PRZEBIEGAJĄ SZLAKI TURYSTYCZNE:**
- Rabka-Zdrój – Maciejowa – Stare Wierchy – Turbacz
 - Rabka-Zdrój – Skawa – Jordanów
 - Rabka-Zdrój – Kręowska Góra – Rabka Zaryte – Luboń Wielki
 - Rabka-Zdrój – Olszówka – Poreba Wielka – Turbacz
 - Rabka-Zdrój – Rabka Zaryte – Luboń Wielki
 - Rabka-Zdrój – Piętkowa Góra – Raba Wyżna
 - Rabka Zaryte – Olszówka – Stare Wierchy
 - Rabka-Zdrój – Potoczka – Mszana Dolna
 - Rabka Słone – Maciejowa

LEGENDA

skala 1:22 000

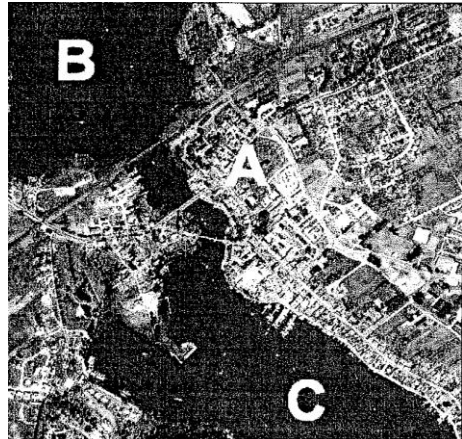
- drogi krajowe
- drogi wojewódzkie
- drogi powiatowe
- drogi inne • ścieżki
- granica miasta
- kojele
- zabudowa
- zabudowa publiczna
- zabudowa szpitalowa
- las • łąka • zieleń miejska
- centroid
- kościół • kościół zabytkowy
- muzeum • pomnik
- hotel • obiekt wypoczynkowy, pensjonaty, noclegi
- obiekt Uzdrowska Rabka S.A.
- zanzatorium
- szpital szpitalowy
- restauracja • kawiarnia
- bar • pizzeria
- galeria • klub nasycony
- leczniczo-otwarte • apteka
- komunikacja • parking
- szkółka • poczta
- stacja benzynowa całodobowa • stacja benzynowa inna • LPG
- bank • bankomat
- bank • bankomat
- informacja turystyczna • informacja turystyczna MGIT
- narciarstwie trasy biegowe i trasy nordic walking
- wyciąg narciarski
- szlaki turystyczne PTTK
- punkt widokowy • GOPR
- basen • kort tenisowy • jaskia konna
- pijalnia wód mineralnych i ciepła solankowa

Załącznik nr 13

KARTA PRACY Z GEOGRAFII – SUWAŁSKI PARK KRAJOBRAZOWY I WIGIERSKI PARK NARODOWY

Wykonaj zadania, na podstawie załączonej mapy przedstawiającej fragment Mazurskiego Parku krajobrazowego

1. Korzystając z atlasu podaj nazwę miejscowości
zaznaczonej literą A oraz nazwy
akwenów oznaczonych literami B
i C

2. Podaj po dwa walory przyrodnicze i pozaprzyrodnicze położenia Mikołajek:

walory przyrodnicze

=
=
=

walory pozaprzyrodnicze

=
=
=

3. W Mazurskim Parku Krajobrazowym występują jeziora pochodzenia lodowcowego w tym
J. Mikołajskie i Śniardwy – podaj typy genetyczne tych jezior

J. Mikołajskie -

J. Śniardwy -

4. Na podstawie pozyskanej wiedzy napisz dwie przyrodnicze różnice pomiędzy
J. Mikołajskim a J. Łuknajno.

.....

5. Podaj trzy przykłady działalności gospodarczej człowieka, prowadzonej na obszarze przedstawionym na mapie dzięki występowaniu jezior oraz bogactwu biosfery.

.....
.....

6. Powierzchnia J. Łuknajno zajmuje na mapie 1:200 000 obszar 1,7cm², oblicz powierzchnię jeziora w terenie. Wynik podaj w km², zapisz obliczenia

.....
.....

Załącznik nr 14

KARTA PRACY

imię i nazwisko

FIZYKA JĄDROWA

klasa

- Promieniotwórczy izotop $^{232}_{90}\text{Th}$ emituje cząstkę α i przechodzi w izotop Ra, który następnie emituje elektron. W wyniku tych przemian otrzymano izotop ^A_ZX , którego liczby: atomowa A i masowa Z wynoszą odpowiednio:
 - 230 i 89
 - 230 i 87
 - 228 i 89
 - 228 i 87
- Po wchłonięciu neutronu przez jądro atomu $^{27}_{13}\text{Al}$. Pojawia się radioaktywny izotop sodu. Podczas tej reakcji wyemitowana zostaje cząstka o nazwie:
 - Proton
 - Neutron
 - Alfa
 - Elektron
- Wskaż zdanie **falszywe**:
 - atomy wszystkich pierwiastków są elektrycznie obojętne
 - w skład każdego pierwiastka wchodzi protony i neutrony
 - łączna liczba elektronów w atomie jest równa liczbie jego protonów
 - neutrony wchodzące w skład jądra nie mają ładunku elektrycznego

5. Czas połowicznego rozpadu izotopu jodu $^{131}_{53}\text{I}$ to 8 dni. Jaka część pierwotnej masy tego pierwiastka pozostanie po 24 dniach?

- a) 75%
- b) 50%
- c) 25%
- d) 12,5%

6. Okres połowicznego zaniku pewnego pierwiastka promieniotwórczego wynosi 5 dni. W ciągu 15 dni z 16 g tego pierwiastka rozpadnie się

- a) 14 g
- b) $5\frac{1}{3}$ g
- c) 2 g
- d) 1g

7. Wskaż wzajemny stosunek mas jąder trzech izotopów wodoru ^1_1H , ^2_1H , ^3_1H ,

Masa protonu - $1,67262 \cdot 10^{-27}$ kg

Masa neutronu - $1,6749 \cdot 10^{-27}$ kg

- a) 0 : 1: 2
- b) 1 :2: 3
- c) 2 : 3: 4
- d) 3 : 4: 5

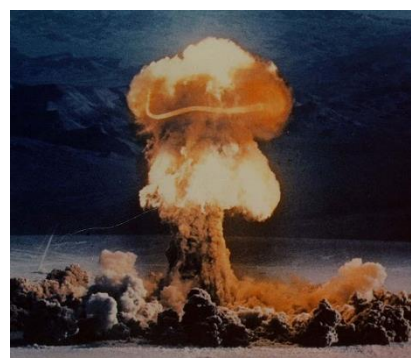
8. Stabilność jądra atomowego jest charakteryzowana przez:

- a) masę jądra
- b) promień jądra
- c) energię wiązania jądra
- d) energię wiązania jądra przypadającą na jeden nukleon

9. W wyniku termojądrowej reakcji syntezy 1g helu z deuteru i trytu wydziela się $Q = 42,4 \cdot 10^{10}$ J energii. Ile wody można by odparować tą ilością energii bez zmiany jej temperatury? Wskazówka: $m \cdot L_v = Q$

Ciepło parowania wody $L_v = 2,26 \cdot 10^6 \text{ J/kg}$

- a) około 1,9 ton
- b) około 19 ton
- c) około 190 ton
- d) około 1900 ton

10. Jądro atomu sodu składa się z 11 protonów i 12 neutronów. Ile elektronów ma elektrycznie obojętny atom sodu? Ile wynosi jego liczba atomowa, a ile liczba masowa? Zapisz symbolicznie jądro opisanego sodu.

.....
.....

11. Jakiej masie jest równoważny 1 J energii? Jakiej energii równoważny jest 1 kg masy?

.....

12. Przy rozpadzie promieniotwórczego uranu 0,05% jego masa przekształca się w energię. Oblicz ilość energii wydzielającej się w czasie rozpadu 200kg uranu w reaktorze elektrowni jądrowej oraz masę węgla niezbędną do uzyskania takiej ilości energii w elektrowni cieplnej. Przyjmij, że ze spalania 1kg węgla uzyskujemy $2,5 \cdot 10^7$ J energii, a 75% ciepła uzyskanego ze spalania węgla nie przekształca się w energię użyteczną.

Załącznik nr 15

I grupa – zaplanowanie jednodniowej trasy wycieczki turystyczno-krajoznawczej dla IV klasy Szkoły Podstawowej

Wskazówki:

- dopytanie mieszkańców i wyszukanie w źródłach (Informacja Turystyczna, muzea, kościoły) ciekawych informacji i legend o Toruniu
- zwrócenie uwagi na odpowiedni dobór informacji, dla grupy wiekowej
- uwzględnienie całkowitego czasu zwiedzanych miejsc, pamiętając o posiłku, czasie wolnym itp.
- trasę wycieczki zaznaczamy na dołączonej mapie (przystanki numerujemy i opisujemy)
- odwiedzane, podziwiane zabytki powinny mieć krótki opis, ulotkę, broszurę lub zdjęcie do wglądu prowadzącego.

Na zebranie informacji przeznaczone jest 1,5 godz., **wieczorem oddajemy prace do sprawdzenia!**

II grupa – na podstawie planu miasta Torunia opracowanie trasy przejścia z miejsca parkowania autokaru most przy ul. Bulwar Filadelfijski do Planetarium im. Władysława Dziewulskiego zwracając uwagę na pokazanie uczestnikom najciekawszych miejsc turystyczno– krajoznawczych miasta. Oprowadzana grupa to młodzież gimnazjalna.

Wskazówki:

- **Czas przejścia grupy 3 godziny**
- wyszukanie w źródłach pisanych, mówionych (Informacja Turystyczna, muzea, kościoły) informacji o Toruniu
- zwrócenie uwagi na odpowiedni dobór informacji, dla grupy wiekowej
- uwzględnienie całkowitego czasu zwiedzanych miejsc, pamiętając o posiłku, czasie wolnym itp.
- trasę wycieczki zaznaczamy na dołączonej mapie (przystanki numerujemy i opisujemy)
- trasę wycieczki zaznaczamy na dołączonej mapie (przystanki numerujemy i opisujemy)
- proszę oszacować odległość jaką przejdzie grupa

Na zebranie informacji przeznaczone jest 1,5 godz., **wieczorem oddajemy prace do sprawdzenia!**

III grupa – zaplanowanie jednodniowej trasy wycieczki turystyczno– krajoznawczej dla Liceum z Zespołu Szkół Gastronomicznych przygotowanie informacji związanych z historią toruńskich wypieków i najciekawszymi historiami, legendami.

*„Gdańska wódeczka
Krakowska dziewczeczka
Warszawski trzewiczek
Toruński pierniczek.”
Fryderyk Hoffmann*

Wskazówki:

- **Czas pobytu grupy w Toruniu 6 godzin**
- wyszukanie w źródłach pisanych i mówionych (Informacja Turystyczna, muzea, napotkani mieszkańcy) informacji o „toruńskim pierniku”.
- zwrócenie uwagi na odpowiedni dobór informacji, specyfice, „wyształceniu” grupy wiekowej
- uwzględnienie całkowitego czasu zwiedzanych miejsc, pamiętając o posiłku, czasie wolnym itp.
- uwzględnienie cennika dla grupy 35 osób (warsztaty)
- krótki opis, co młodzież zyska dzięki tym zajęciom? (4-5 argumentów)
-

Na zebranie informacji przeznaczone jest 1,5 godz., **wieczorem oddajemy prace do sprawdzenia!**

Załącznik nr 16

Transkrypcja wywiadu

MK – Magdalena Kugiejko (moderator)

DSP1 – Dyrektor Szkoły Podstawowej

DSP2 – Dyrektor Szkoły Podstawowej

DG1 – Dyrektor Gimnazjum

DG2 – Dyrektor Gimnazjum

DL1 – Dyrektor Liceum

DL2 – Dyrektor Liceum

DT – Dyrektor Technikum

MK: Dzień dobry jestem doktorantką Wydziału Nauk Geograficznych i Geologicznych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Tematyka badawcza obejmuje organizację funkcje i dysfunkcje turystyki szkolnej. Badania te są pionierskie w skali Województwa Wielkopolskiego. Bardzo dziękuję za wyrażenie chęci i możliwość spotkania z Panem. Wybrałam Zespół Szkół jakim Pan kieruje, gdyż profil sportowy prawdopodobnie ma znaczący wpływ na organizację wyjazdów turystycznych.

Data, godzina - 11 luty 2015r., godz. 10.30

Czas badania – 50 minut

Nazwa, typ szkoły, miejscowość - Zespół Szkół Mistrzostwa Sportowego nr 2, szkoła Podstawowa, Aleje Niepodległości 32, 61-714 Poznań

Moderator - Magdalena Kugiejko

DSP1: *Dzień dobry*

MK: Jest Pan Dyrektorem Szkoły, ale w szczególności jest Pan odpowiedzialny za wszelkie sprawy sportowe odbywające się w szkole. Jak długo pracuje Pan w tej szkole, oraz jak długo na tym stanowisku?

DSP1: *W szkole pracuje łącznie 7 lat, od 4 lat jestem dyrektorem. Przed objęciem stanowiska dyrektora, byłem trenerem piłki nożnej.*

MK: Czym różni się szkoła sportowa, jej program, rozkład zajęć, od innej nieprofilowanej? Jak duża jest rozbieżność w liczbie godzin wychowania fizycznego i sportowych zajęć dodatkowych, czyli treningów?

DSP1: *Szkoła jest pod patronatem Zrzeszonego Związku Sportowego KKS Poznań. Klasy ogólne w tygodniu mają 4 godz. zajęć wychowania fizycznego, natomiast klasy sportowe mają ich 12, plus 1 godzina zajęć z psychologiem sportowym. Na zajęciach w klasach nieprofilowanych lekcje prowadzone są przez jedną osobę czyli nauczyciela prowadzącego, natomiast klasy o profilu sportowym swoje zajęcia odbywają pod opieką minimum 3 osób (trener, nauczyciel w.f. i fizjoterapeuta) czasami dodatkowymi osobami są absolwenci lub studenci AWFu. Studenci są bardzo pożądanymi w szkole jako pomocnicy (dodaje z uśmiechem). Odbywając praktykę u nas przez podpisanie umowy pomiędzy szkołami, później mogą stać się pracownikami szkoły lub trenerami. Szkoła głównie nastawiona jest na piłkę nożną, co ściśle powiązane jest z KKS Lech Poznań. Do 2010 roku były również sekcje siatkówki dziewcząt, jednak dalsze działania musiały zostać zaniechane ponieważ trener zajmujący się grupą odszedł ze szkoły. Oprócz piłki nożnej w szkole prowadzone są zajęcia z gimnastyki oraz pozalekcyjne SKSy. Podczas SKSów rozwijamy głównie gry rozwojowe, grupowe takie jak: koszykówka, siatkówka, taniec, zajęcia korekcyjne*

MK: Sporo, to w takim razie, czy dzieci mają czas na wyjazdy poza teren szkoły, na szkolne wycieczki?

DSP1: *Klasy o profilu sportowym są bardzo ograniczone czasowo, co przekłada się na liczbę wyjazdów. Każdy dzień na wycieczce powiązany jest z opuszczaniem zajęć z w.f i treningów (dodaje), a to jest rzeczą najistotniejszą, aby była ciągłość zajęć. Do elementów wychowawczych zalicza się wyjścia do miejsc kulturalnych; kino, teatr, muzeum. Wyjazdy kilkudniowe poza teren szkoły są bardzo rzadkie, praktycznie nie występują*

MK: Jak ten aspekt ujęty jest w statucie szkoły? Czy jakieś wyjazdy są narzucone, czy jest to dobra wola nauczyciela i dyrekcji?

DSP1: *Regulamin określający liczbę wyjazdów na wycieczki, jak również na zgrupowania jest indywidualnie przygotowany do każdej klasy. REGULAMIN KLAS - każdy profil ma swój indywidualny cykl szkoleniowy, któremu podlega. Statut szkoły nie obejmuje osobnych wytycznych. Klasy o profilu ogólnym, jeśli mają ochotę, możliwość i wychowawca działa w sposób aktywny to mogą częściej wyjeżdżać. Dyrekcja nie robi problemów nawet sama namawia i proponuje miejsca wyjazdów. Czekając na pozytywny odzew ze strony nauczycieli i wychowawców. (dodaje) Ostatnio proponowano wyjazd do Owińsk do ośrodka gdzie przebywają osoby niewidome.*

MK: Pod jakim kątem rozpatruje się możliwość wyjazdu? Czy dana klasa może, lub nie może jechać? Kto o tym decyduje?

DSP1: *Dyrekcja czeka na nowe pomysły i propozycje wyjazdów od uczniów i nauczycieli. Problematyczna kwestią są finanse oraz to, że coraz trudniej współpracuje się z młodzieżą szczególnie z gimnazjalistami, dlatego wyjazd też zależy od dobrego sprawowania uczniów. W roku szkolnym 2012/2013 był przypadek, że jedna z klas uciekła z zajęć. Reakcja dyrekcji oraz wychowawcy klasy była natychmiastowa- zabronienie brania udziału w wyjściu do kina – wymierzenie dotkliwej kary na uczniach. Obawa ze strony wychowawcy o ich bezpieczeństwo i dobre imię szkoły. Trzeba podkreślić, że jeśli w szkole pod patronatem dyrekcji i pedagogów dopuścili się ucieczki, nie można im ufać wychodząc większą grupą poza teren budynku.*

MK: Gdzie najczęściej organizowane są wyjazdy?

DSP1: *Wyjazdy odbywające się zimą są najczęściej gdzieś niedaleko, obszar województwa wielkopolskiego, natomiast wyjazdy letnie są już bardziej odległe, najczęściej morze. Okresy wolne od nauki zmuszają do wyjazdów poza teren szkoły, ponieważ wtedy wszystkie dostępne sale ćwiczeniowe, treningowe są pozamykane. Treningi odbywają się w trakcie zajęć lekcyjnych (klasy ogólne nie mają treningów). Zajęcia dodatkowe dla tzw. „Złotych Grup” odbywają się poza lekcjami z osobistym trenerem - maksymalnie 2 razy w tygodniu. Organizowane są wyjścia do kina, prelekcje o Piłce nożnej- spotkanie z jakimś piłkarzem itp. Wyjazdy sportowe odbywają się w różnych miejscach nie ma stałej bazy wypadowej. Bardzo ważnym kryterium wpływającym na lokalizację jest dostępność boisk, miejsca do przeprowadzania treningów (bardzo ważna jest odpowiednia infrastruktura miejsca docelowego).*

MK: Profil sportowy wiąże się z zawodami sportowymi, jak często? Przeważają wyjazdy indywidualne czy zespołowe wyjazdy?

DSP1: *Klasy sportowe mają kilkanaście wyjazdów turniejowych w ciągu roku. Szczególnie w czasie ligi. Obowiązkiem uczniów jest udział w obozach letnich i zimowych. Do wyjazdów włączane są również zielone szkoły, jako połączenie dydaktyki i turystyki. Zwraca się również uwagę na to, aby chłopcy którzy wyjeżdżają na zgrupowania zwiedzali też miasto, okoliczne atrakcje, które znajdują się niedaleko miejsca pobytu. Zwraca się uwagę na różnorodność, miejsce pobytu- turystyczne aspekty (szkolenie zawodników wzbogacone o zwiedzanie). Lato – głównie nad morze, ostatnio Pobierowo, zimą – wyjazdy do Jarocina, Wągrowca, Międzychodu. Nagromadzenie wyjazdów przypada wtedy gdy jest sezon ligowy, czyli sierpień do połowy listopada, oraz marzec do czerwiec. Jak jest liga to nie ma tylu indywidualnych zawodów, nie ma czasu na naukę, gdyż wyjazdy najczęściej odbywają się w weekendy.*

MK: Czy wśród dzieci widzi się chęć wspólnych wyjazdów szkolnych?

DSP1: *Uczniowie bardzo chętnie wyjeżdżają, nie tylko aby opuścić zajęcia szkolne ale wola walki i rywalizacji motywuje ich do wyjazdów i uczestniczenia w zawodach. Jest to dla nich motor napędowy do codziennych ciężkich treningów. Pokazanie swoich umiejętności innym zawodnikom i trenerom drużyn przeciwnych. Moim zdaniem dzieci wyjeżdżają chętniej jeśli wyjazd połączony jest z pasją, a w tym wypadku elementami piłki nożnej czy też innej dyscypliny sportowej, która rozwija i wprowadza elementy zabawy. Wyjazdy są obowiązkowe, jeśli jesteś w reprezentacji szkoły, to jest dla Ciebie zaszczyt i obowiązek jeździć na zgrupowania. Nie zdarzyło się jeszcze żeby ktoś odmówił.*

MK: Czy uważa Pan, że obecnie jest mniej czy więcej wyjazdów niż np. 5- 7 lat temu?

DSP1: *Bo ja wiem czy mniej, są może one bardziej wyspecjalizowane. Nasi chłopcy naprawdę cały czas gdzieś jeżdżą*

MK: Czy wycieczka jest równoznaczna z obozem sportowym czy są to dwie osobne kwestie?

DSP1: *Zdecydowanie są dwie osobne kwestie. Wyjazdów sportowych jest na pewno więcej.*

MK: Jaki jest średni koszt obozu sportowego dla 1 ucznia?

DSP1: *Dla szkoły podstawowej znacznie łatwiej znaleźć dofinansowanie; Rada Rodziców, indywidualni sponsorzy itp.. Uwydatnia się też duża aktywność rodziców– znaczna pomoc materialna (obozy średnio organizowane są od 7-10 dni i koszt takiego wyjazdu mieści się w granicach 700-800zł). W Gimnazjum jest już znacznie trudniej z pozyskaniem dodatkowych dotacji, mniejsza baza dostępnych miejsc, które odpowiadają standardom. Wyjazdy są też krótsze ze względu na to aby nie opuszczać dużej liczby lekcji. Jak chodzi o koszt to maksymalnie 7 dni mieści się w kwocie 700-800zł. Najczęstszą formą wyjazdów są zawody klubowe, turnieje piłkarskie gdzie organizatorzy pokrywają koszty dojazdu, pobytu i wyżywienia. Jeśli natomiast organizatorzy nie prześlą wystarczających środków, resztę dofinansuje zarząd KKS Lecha Poznań, jako patronacki klub. Przychodząc do szkoły uczniowie i Rodzice podpisują dokumenty, gdzie wyrażają zgodę na wyjazdy, treningi i inne klauzule dotyczące wymogów w szkołach sportowych. Akceptując tym samym wszystkie ponoszone koszty wyjazdów, sprzętu itp.*

MK: Bardzo dziękuję za wywiad i poświęcony czas.

DSP1: *Bardzo proszę, nie ma problemu.*

Data, godzina - 13 marzec 2015r., godz. 12.30

Czas badania – 25 minut

Nazwa, typ szkoły, miejscowość- Liceum Ogólnokształcące św. Marii Magdaleny w Poznaniu, Garbary 24, 61-867 Poznań

Moderator - Magdalena Kugiejko

DL1: *Dzień dobry*

MK: Jest Pan wicedyrektorem szkoły, która jest corocznie w czołówce najlepszych w Poznaniu i województwie. Jest Pan również nauczycielem historii. Chciałabym się dowiedzieć jak z Pana perspektywy wygląda organizacja turystyki w Państwa szkole? Czy szkoła posiada tradycję wyjazdów turystycznych?

DL1: *(głęboki oddech) W naszej szkole wyjazdy szkolne były kiedyś znacznie częstszym zjawiskiem. Wycieczki o randze międzynarodowej jak i krajowej zawsze cieszyły się dużym powodzeniem. Mówię o tym z wielkim sentymentem, nie ukrywam rozżalenia, że wszystko się zmienia... poglądy, zainteresowania i wymagania uczniów. Oczywiście w szkole jeździmy na wycieczki, wymiany zagraniczne ale nie jest to tak powszechne.*

MK: Czy jakieś wyjazdy są narzucone ogólnie poprzez zapis w programie szkoły, czy jest to dobra wola nauczyciela i dyrekcji, że dany wyjazd lub wyjście mają miejsce?

DL1: *Nie ma takiego zapisu w statucie szkoły, ale corocznie, we wrześniu, organizowane są wycieczki edukacyjne do Toskanii. Historycznej, zabytkowej krainy ze światowej sławy muzeami znajdującej się w środkowych Włoszech. Przed Bożym Narodzeniem organizowany jest przedświąteczny wyjazd do Niemiec. Z takich wyjść czy wyjazdów lokalnych zwracamy uwagę na to, aby oprócz zajęć obowiązkowych uczniowie mogli również uczestniczyć w różnorodnych kołach pozalekcyjnych: naukowych, kulturalnych, artystycznych i sportowych. Szkoła aktywnie bierze udział we wszystkich zawodach sportowych, organizowanych w ramach rywalizacji poznańskich liceów.*

MK: Jakie warunki muszą spełnić uczniowie, nauczyciele aby mieć możliwość wyjazdu? Czy każda klasa może, jechać na wycieczkę bez względu na termin? Kto o tym decyduje?

DL1: *Decyduje o tym pani Dyrektor, albo Ja. Nie mamy określonych zasad jeśli chodzi o miejsca czy też terminy, jednak sugerujemy żeby nie było to „gorący okres” np. wystawianie ocen, lub czas przed egzaminami maturalnymi.*

MK: Czy wśród młodzieży zauważa się chęć wspólnych wyjazdów szkolnych?

DL1: *Młodzież zniechęca się do wspólnych wyjazdów, nie chodzi już o kwestie finansowe, ale o to, że nie odpowiada im grupa, towarzystwo z jakim mają jechać na wycieczkę. Z ich*

perspektywy takie wyjazdy są nieatrakcyjne (cisza). Kiedyś było inaczej, dla nas wyjazd był nagrodą, na którą się czekało miesiącami. Uczniowie teraz preferują wyjazdy samodzielne, z własną grupą znajomych, a niżeli z klasą pod opieką osoby trzeciej czyli nauczyciela.

MK: Poglądy uczniów to jedno, a jak wygląda kwestia wolnego czasu na wyjazdy poza teren szkoły? Czy w liceum jest czas na częste wycieczki, wyjścia poza teren szkoły?

DL1: *Czas jest, zawsze się znajdzie dodatkowo jeśli zaplanujemy dany wyjazd wcześniej. Tutaj pojawia się inny problem, mianowicie okres buntu.*

MK: Jak rozumiem uważa Pan, że to że wyjazdów jest coraz mniej jest poniekąd efektem dojrzewania młodzieży?

DL1: *Tak! różnice w poglądach, okres buntu, powtarzanie „to wszystko bez sensu” ... właśnie obejmuje okres nauki w liceum. Pracując w szkole podstawowej, jak również w gimnazjum istniały większe możliwości na to, aby wspólnie podróżować i uczyć dzieci tą metodą poznawania świata. Im dalej zagłębiały się w problematykę licealnych wyjazdów tym bardziej wyraźny staje się obraz niepowodzenia. Po prostu młodzieży się nie chce!*

MK: Czyli uważa Pan, że obecnie jest mniej wyjazdów niż np. 5- 7 lat temu?

DL1: *Zdecydowanie tak! I to nie jest kwestia, że nie ma możliwości czy pieniędzy, ale wszystko jest dostępne, na wyciągnięcie ręki, że ciężko czymś zaskoczyć naszych uczniów. Nieustanne problemy i przeciwności ze strony uczniów działają demotywująco na grono pedagogiczne. Nauczycielom jest bardzo trudno dotrzeć do uczniów ze swoimi pomysłami, zainteresować ich i dowiedzieć się czego oni by oczekiwali od nich w ramach organizacji wspólnych wyjazdów.*

MK: To co Pan mówi jest to bardzo przykre, ale miejmy nadzieję, że taka sytuacja zacznie się zmieniać na lepsze i obraz tych dawnych wycieczek szkolnych powróci do szkół. Bardzo dziękuję za rozmowę.

DL1: *Dziękuję*

Data, godzina - 19 maj 2015r., godz. 12.00

Czas badania – 40 minut

Nazwa, typ szkoły, miejscowość - XIV Liceum Ogólnokształcące im. Kazimierza Wielkiego, osiedle Piastowskie 106, 60-101 Poznań

Moderator - Magdalena Kugiejko

DL2: *Dzień dobry*

MK: Czy ujęte zostały obowiązkowe wyjazdy turystyczne?

DL2: *Właściwie w samym statucie charakterystyce ma podane działania pozaszkolne, zajęcia praktyczne czy lekcje w terenie. Każda z tych klas profilowanych ma odmienny program.*

Dla przykładu profil historia sztuki, historia obejmuje projekty edukacyjne związane z ochroną dziedzictwa narodowego. Do tego wycieczki krajowe i zagraniczne powiązane ze zwiedzaniem zabytków, wykłady w Bibliotece Uniwersyteckiej z zakresu historii sztuki, korzystanie z oferty instytucji kulturalnych (kina, teatry, lekcje muzealne, współpraca z bibliotekami, wykłady otwarte na poznańskich uczelniach). W ramach rozszerzonego programu biologii oferujemy między innymi: zajęcia w Poznańskich Ogrodach Zoologicznych, Palmiarni, Wielkopolskim Parku Narodowym, a także w poznańskich ośrodkach badawczych, wycieczki dydaktyczne i zajęcia edukacyjne w terenie (między innymi: w Tatrzańskim Parku Narodowym, Muzeum Morskim w Gdyni i inne). Profil geograficzno-turystyczny daje możliwość poszerzania swojej wiedzy poprzez uczestniczenie w konkursach wiedzy geograficznej, regionalnej, turystycznej, zajęciach terenowych w Wielkopolskim Parku Narodowym, wykładach i pokazach organizowanych przez Wydział Nauk Geograficznych UAM oraz Wydział Turystyki i Rekreacji AWF w Poznaniu.

MK: Czy poza tymi wyjazdami organizowane są jakieś wycieczki turystyczno- krajoznawcze nie wpisane w programy edukacyjne? Jeśli tak to czy organizowane są one we własnym zakresie? Czy korzystają Państwo z gotowych ofert z biur podróży?

DL2: *Szczerze powiedziawszy po realizacji tych postulatów pozostaje już mało czasu na dodatkowe wyjazdy. Popularne są krótkie wyjścia jednodniowe do kina, teatru. Zazwyczaj na końcu roku każda z klas jedzie na dłuższą wycieczkę. Z tego co pamiętam to większość wyjazdów jest organizowana zewnętrznie przez szkolne biura podróży.*

MK: Czy w szkole organizowane są jakieś dodatkowe zajęcia, prowadzone są koła zainteresowań, czy też uczestniczą Państwo w zewnętrznych programach?

DL2: *Szkoła czynnie działa w dwóch projektach, które promują turystykę i zdrowy styl życia. Pierwszym z nich jest program Erasmus Plus, a drugi nosi nazwę „Rowerem po Poznaniu”.*

MK: Czy może Pan coś więcej powiedzieć o obu programach, jak działają na czym polegają?

DL2: *Oczywiście! Projekt w ramach programu Erasmus Plus dotyczy współpracy europejskich szkół średnich w celu utworzenia i upowszechniania zasobów edukacyjnych z zastosowaniem technologii informacyjnej. Jest on realizowany przez cztery szkoły ponadgimnazjalne. My jesteśmy szkołą koordynującą, następnie członkami są: szkoła z Turcji, szkoła z Rumunii oraz szkoła z Włoch. Drugim projektem są trasy rowerowe opracowane przez nauczycieli i uczniów*

naszego Liceum. Dotyczy on wytyczenia i rozpropagowania tras rowerowych w Poznaniu i okolicy z uwzględnieniem osobliwości przyrodniczo-historycznych.

MK: Czy zauważył Pan, że młodzież dzięki tym projektom chętniej bierze udział w aktywnościach turystycznych? Czy jest to dla nich mobilizujące?

DL2: *Myślę, że z pewnością takie akcje zachęcają ich do działania. Szczególnie jeśli chodzi o wyjazdy zagraniczne, kontakt z językiem i poznawanie nowych kultur. Co do wycieczek rowerowych i wyjść też cieszę się powodzeniem w szczególności, że nie mają w tym dniu zajęć lekcyjnych.*

MK: Bardzo dziękuje za rozmowę.

DL2: *Dziękuję*

Data, godzina - 18 września 2015r., godz. 12.00

Czas badania – 35 minut

Nazwa, typ szkoły, miejscowość - Zespół Szkół im. Adama Wodźniczki, Technikum, ul. Topolowa 2, 62-050 Mosina

Moderator - Magdalena Kugiejko

DT: *Bardzo mi miło, dzień dobry.*

MK: Technikum z założenia jest szkołą która kształci specjalistów w danej dziedzinie. Jak się domyślam zajęcia w ławce szkolnej jak i zajęcia praktyczne ściśle powiązane są z kierunkiem kształcenia. Jakie profile rozwijają Państwo u siebie w szkole?

DT: *Nasi uczniowie po zakończeniu edukacji otrzymają dyplom technik logistyki lub technik hotelarstwa. To prawda zajęcia są ściśle powiązane z profilami ale oczywiście uczniowie mają też podstawowe przedmioty jak j. polski, matematyka, historia czy geografia.*

MK: Proszę powiedzieć czy w szkole działają koła zainteresowań, może jakieś zajęcia które zachęcają np. do podróżowania? Jeśli tak, to czy może je Pani krótko opisać?

DT: *Tak, w szkole działa kilka kół zainteresowań, ale z tych które mogą Panią zainteresować to z pewnością Koło turystyczno-hotelarskie, gdzie uczniowie mają możliwość rozwijania zainteresowań z zakresu geografii, historii, turystyki, hotelarstwa i pilotażu wycieczek. Uczestnicy są przygotowani do zdania odpowiednich egzaminów uprawniających ich do podjęcia pracy w charakterze pilota wycieczek czy przewodnika miejskiego. Uczniowie poza zajęciami teoretycznymi uczestniczą w zajęciach praktycznych, pieszych i autokarowych wycieczkach, dzięki którym mają okazję zastosować wiedzę teoretyczną w praktyce. Ponadto*

poznają walory turystyczne Europy i Świata. W tym celu uczestniczą w wyjeździe na Targi ITB do Berlina. Drugim takim kołem czy też bardziej działalnością pozalekcyjną są tzw. wieczory z kulturą. Ich celem jest zachęcenie i zmotywowanie uczniów do spędzania wolnego czasu poprzez obcowanie z kulturą, przez uczestniczenie w wydarzeniach kulturalnych proponowanych przez poznańskie teatry. W ramach zajęć uczniowie wyjeżdżają na spektakle do Teatru Nowego i Teatru Wielkiego w Poznaniu. Musze dodać, że część osób po raz pierwszy miała możliwość wyjazdu do teatru i byli tym faktem bardzo podekscytowani.

MK: Świetnie! Czy oprócz tych działań biorą Państwo udział w jakiś zagranicznych projektach?

DT: *Tak! W tym roku szkolnym udało nam się otrzymać dofinansowanie na działalność dotycząca wyjazdów zagranicznych. Zagraniczne praktyki hotelarzy, pełna nazwa projektu brzmi: „Hotelarze z Wodźniczki – europejski rynek pracy na Was czeka”.*

MK: Czy to jest coś podobnego do programu Erasmus+ ?

DT: *Bardzo podobny, w sumie działa na takich samych zasadach. Uczniowie będą uczestniczyć w zajęciach w szkole i czterotygodniowych praktykach zawodowych w europejskich hotelach w Maladze, Hiszpania i w Berlinie. Głównymi celami projektu jest wzrost kompetencji zawodowych młodzieży w zawodzie technik hotelarstwa oraz podniesienie umiejętności języków obcych.*

MK: Proszę mi powiedzieć czy każdy z uczniów będzie miał możliwość wyjazdu?

DT: *Chciałabym, ale niestety. Na chwilę obecna taki staż może odbyć 20 uczniów i 2 nauczycieli.*

MK: Czy oprócz tych wyjazdów przewidują Państwo jakieś inne wycieczki szkolne?

DT: *Ciężko powiedzieć, uczniowie mają sporo zajęć, jakiś dodatkowych praktyk i nie ukrywają czasami, że nie mają wystarczających środków finansowych, gdyż każdy wyjazd się z tym wiąże. Nie chodzi tylko o opłatę za wycieczkę, ale do tego wchodzi zawsze jakieś kieszonkowe, a to w sytuacji posiadania rodzeństwa jest obciążające dla rodziców.*

MK: Niestety ta bariera jest najczęstszą przyczyną nieuczestniczenia w wyjazdach. Bardzo dziękuję za poświęcony czas.

DT: *Dziękuję bardzo i życzę powodzenia w dalszej pracy*

Data, godzina - 2 październik 2015r., godz. 9.00

Czas badania – 40 minut

Nazwa, typ szkoły, miejscowość - Gimnazjum nr 31 Zespołu Szkół z Oddziałami Sportowymi nr 3 im. W. Łokietka, osiedle Piastowskie 65, 60-101 Poznań

Moderator - Magdalena Kugiejko

DG1: *Dzień dobry Pani*

MK: Czym różni się szkoła o profilu sportowym, rozkład zajęć, od szkoły niesportowej?

DG1: *Już na samym początku przyszli uczniowie poddawani są testom sprawnościowym, pływackim. Z pewnością mamy więcej zajęć z wychowania fizycznego, oraz zajęć pozalekcyjnych. Codzienne zajęcia z trenerami wyjazdy na jakieś zgrupowania i zawody. Nasza szkoła jest szkołą sportową o profilu pływackim. Od początku istnienia była uznawana za jedną z najlepszych szkół pływackich w kraju.*

MK: Czy wycieczka jest równoznaczna z obozem sportowym, czy są to dwie osobne kwestie?

DG1: *Zdecydowanie rozpatrujemy to w osobnych kategoriach, gdyż na wycieczki szkolne jeżdżą całe klasy, a na zawody czy też obozy reprezentacja szkoły czy też indywidualne osoby.*

MK: Czy w takim razie dzieci mają czas poza zajęciami w szkole, treningami na wyjazdy czy wyjścia?

DG1: *Nie ukrywam i często też rodzice zwracają uwagę, że dzieci są zmęczone ale wycieczka jest czymś co wywołuje w nich entuzjazm.*

MK: Jaki rodzaj wycieczek przeważa: wypoczynkowe, krajoznawcze, zielone szkoły?

DG1: *Najczęściej dążymy do tego, aby wyjazd łączył elementy edukacji i rozrywki. Jest to czas dla klasy i wychowawcy, mają miło spędzić dzień dodatkowo poszerzając swoją wiedzę.*

MK: Czy dzieci, młodzież chętnie zwiedzają obiekty historyczne, kulturalne?

DG1: *(śmiejąc) Jak pewnie Pani zdaje sobie sprawę oczywiście, że nie! Jest to dla nich wyjątkowo nudne, ale konieczne.*

MK: Czy w takim razie wycieczki czy wyjścia poza budynek szkoły są ujęte w statucie szkoły? Czy w związku z tym są jakieś obowiązkowe zajęcia w terenie?

DG1: *Corocznie na początku roku z gronem nauczycielskim zatwierdzamy statut szkoły i wypełniamy plan dotyczący wyjazdów na I i II semestr. Jeśli chodzi o obowiązek, to nie możemy nikomu tego narzucić, chociaż czasami lekcje z biologii czy geografii łatwiej przeprowadzić w terenie.*

MK: Gdzie najczęściej organizowane są wyjazdy?

DG1: *To zależy od klasy i wielu uczniów, ale wyjazdy najczęściej odbywają się lokalnie w Poznaniu gdyż jest to najwygodniejsze i najtańsze bo nie płacimy za transport. Oczywiście klasy wyjeżdżają do Szreniawy do muzeum Rolnictwa, do Biskupina czy też na kilkudniowe wycieczki nad morze czy też w góry.*

MK: Czy uczniowie mają możliwość uczestniczenia w jakiejś zagranicznej wycieczce?

DG1: *W naszej szkole organizujemy wyjazdy do Berlina na Jarmarki Bożonarodzeniowe, czasami również organizowane są wyjazdy zagraniczne.*

MK: Czy korzystają Państwo w szkole z gotowych ofert z biur podróży, czy nauczyciele sami organizują wyjazdy np. przy współpracy z uczniami?

DG1: *Zdecydowanie przeważają wycieczki organizowane przy pomocy biur podróży, albo poprzez jakieś oferty które dostajemy do szkoły czy też pojawiają się w Internecie. Hmm, ciężko mi powiedzieć jak dokładnie wygląda współpraca dzieci i nauczycieli, ale takie wycieczki organizowane od „A do Z” również są podejmowane.*

MK: Czy zdarza się Państwu powielać sprawdzone oferty?

DG1: *Oczywiście, że tak jeśli są one nadal w ofercie, Nie jesteśmy w stanie co roku wymyślać czegoś innego, a niektóre oferty są bardzo atrakcyjne i odbywają się cyklicznie.*

MK: Czy wśród dzieci widzi się chęć wspólnych wyjazdów szkolnych?

DG1: *To zależy od klasy i grupy rówieśników. Myślę jednak, że jest to dla nich przeżycie, tym bardziej jeśli organizują sami wyjazd. Najbardziej wyczekiwany wydarzeniem jest z pewnością kilkudniowa wycieczka na koniec roku.*

MK: Dziękuję bardzo za miłą rozmowę i poświęcony czas

DG1: *Bardzo proszę i również dziękuję za rozmowę*

Data, godzina - 19 października 2015r., godz. 10.30

Czas badania – 20 minut

Nazwa, typ szkoły, miejscowość – Szkoła Podstawowa nr 2 w Puszczykowie im. Powstańców Wielkopolskich, Jana Kasprowicza 1, 62-040 Puszczykowo

Moderator - Magdalena Kugiejko

DSP2: *Dzień dobry*

MK: Czy w programie szkoły, zajęć lekcyjnych ujęte zostały obowiązkowe wyjazdy turystyczne?

DSP2: *Nie ma takiego zapisu w statucie szkoły, właściwie w samym statucie nie ma takich wytycznych, a raczej są propozycje wycieczek.*

MK: Pod jakim kątem rozpatruje się możliwość wyjazdu? Kto o tym decyduje?

DSP1: *Dyrekcja czeka na zgłoszenia i propozycje wyjazdów od nauczycieli. Praktycznie nie ma takich przypadków żeby odmówiono jakiejś osobie zgłaszającej wyjazd.*

MK: Jaki rodzaj wycieczek przeważa w szkole?

DSP2: *Zważając na wiek uczniów przeważają wyjazdy jednodniowe w klasach czwartych i starszych pojawiają się niedalekie wyjazdy kilkudniowe.*

MK: Gdzie najczęściej organizowane są wyjazdy?

DSP2: *To zależy od grupy i wieku uczniów. Najmłodsze klasy zaczynają swoją przygodę z podróżami od najbliższej okolicy Puszczykowo, Poznań itp. W klasach starszych wyjeżdżamy często do teatru, kina, muzeów znajdujących się w Poznaniu. Do tego dochodzą wyjazdy do Osady w Biskupinie, Ostrów Lednicki, Wrocław itp. Oprócz wycieczek turystycznych w szkole również nauczyciele często wykorzystują sąsiedztwo WPN gdzie prowadzone są lekcje w terenie. Dla starszych klas przewidziane są też wycieczki do sortowni śmieci SELEKT i ścieżki ekologiczne Koła Łowieckiego czy WPN.*

MK: Czy korzystają Państwo z gotowych ofert z biur podróży?

DSP2: *Tak przy dłuższych wyjazdach, najczęściej nauczyciele z rodzicami wybierają jakąś gotową ofertę z biura podróży. Jest to z pewnością wygodniejsze niż organizowanie samemu, co jest czasochłonne i stresujące.*

MK: Według Pani dla jakiej grupy wiekowej najtrudniej jest zorganizować wycieczkę? Dlaczego akurat ta grupa?

DSP2: *(chwila ciszy) Wydaje mi się, że najtrudniej zorganizować dobry wyjazd dla dzieci ze szkoły podstawowej i dla gimnazjalistów. Z tymi dwoma grupami miałam możliwość pracować i zawsze było to wyzwaniem. Maluchy, są bardzo żywiołowe, trudne do okiełznania, planując im wyjazd trzeba mieć zaplanowaną każdą minutę, oraz szczególnie dbać o ich bezpieczeństwo. Jest to wiek kiedy uczą się wszystkiego od podstaw, poznają otaczający świat. Jeśli natomiast chodzi o młodzież gimnazjalną to charakteryzuje ich duża świadomością otaczającego ich świata. Nie są im obce liczne używki. Głównymi motywami wyjazdów jest dobra zabawa z rówieśnikami, chcą wyjeżdżać na jak najdłuższe wycieczki żeby tylko „wyrwać się z domu”.*

Ta grupa nie jest zbyt chętna do zwiedzania, dużym utrudnieniem dla nauczycieli i przewodników jest ich mylne przekonanie, że są już dorośli.

MK: Czy zauważa Pani wśród dzieci chęć wspólnych wyjazdów szkolnych?

DSP2: *Zdecydowanie tak! Szczególnie jak chodzi o najmłodszych jest to dla nich wydarzenie, na które czekają, dopytują. Jak już wspomniałam, starsi uczniowie zaczynają kombinować i wycieczka jest dniem wolnym od szkoły.*

MK: Dziękuję bardzo za ciekawą rozmowę

DSP1: *Dziękuję*

Załącznik nr 17

Magdalena Kugiejko
ul. Śremska 76
62-050 Mosina
tel. 698 297 778

Poznań, 17 stycznia 2016 r.

Szanowna Pani

Zwracam się z uprzejmą prośbą o wyrażenie zgody na przeprowadzenie badań dotyczących opinii nauczycieli na temat organizacji i realizacji wyjazdów szkolnych. Uzyskane wyniki pozwolą na poznanie funkcjonowania szkolnego sektora turystycznego. Jestem doktorantką III roku na Wydziale Nauk Geograficznych i Geologicznych, Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Temat mojej rozprawy doktorskiej brzmi: „**Organizacja i funkcje turystyki szkolnej na przykładzie województwa wielkopolskiego**”.

Proszę o podjęcie udziału w planowanych badaniach, w których wykorzystana zostanie Metoda Delficka. Jest to metoda ekspercka, służąca opracowywaniu długoterminowych prognoz dotyczących wycieczek szkolnych. Należy ona do grupy badań i analizy opinii. Ze względu na przygotowywane scenariusz prognoz ankiety oraz wyniki wstępnych badań), uznawana jest również za procedurę heurystyczną, czyli twórcze rozwiązywanie podjętego problemu.

Przebieg badań

Metoda polega na zasięgnięciu opinii grupy ekspertów. Badanie stanowiska specjalistów dokonuje się drogą korespondencyjną, a udzielający odpowiedzi nie ma żadnego kontaktu z innymi członkami grupy. Założenia obejmują przewidywanie wystąpienia pewnych nowych zjawisk i czynników, które w istotny sposób będą wpływać na przedmiot analizy. Na ogół wywiady delfickie przyjmują postać tzw. rund delfickich. Oznacza to, że badanie realizowane jest w co najmniej dwóch etapach:

I etap

Po pierwszej rundzie i interpretacji wyników organizator badania – Magdalena Kugiejko przygotowuje kolejną wersję ankiety, zawężającą przedmiot badania i rozsyła ją ponownie do tych samych ekspertów.

II etap

Podczas ponownego wypełniania formularza uczestnikom prezentowane są zbiorcze opinie wyrażone w pierwszej rundzie badania. Uczestnicy dokonują konfrontacji swojego poglądu z opiniami większości, popierając je lub pozostając przy swoim przekonaniu.

III etap

Cykl ten jest powtarzany kilkakrotnie, aż do wypracowania pewnej zgody pomiędzy ekspertami. Prognozą funkcjonowania szkolnego systemu wyjazdów jest uzgodniona opinia większości uczestników badania.

Formularz ankiety zostanie umieszczony na stronie internetowej pod danym adresem - <http://www.ebadania.pl/53890030dfee159d>

Bardzo dziękuję za podjęcie współpracy i poświęcony czas.

Z wyrazami szacunku

Magdalena Kugiejko

Załącznik nr 18

Szanowni Państwo,

*Podjęłam badania dotyczące organizacji oraz przeprowadzania wycieczek szkolnych. Zwracam się do Państwa z uprzejmą prośbą o udzielenie odpowiedzi na poniższe pytania. Wyniki anonimowej ankiety zostaną wykorzystane wyłącznie w postaci zestawień statystycznych. Końcowym efektem będzie rozdział mojej rozprawy doktorskiej pt. „**Organizacja i funkcje turystyki szkolnej dzieci i młodzieży ze szkół województwa wielkopolskiego**”. Dziękuję za wypełnienie ankiety – Magdalena Kugiejko*

Ogólna sylwetka respondenta (pytania 1-7, odpowiedź udzielana jest jednokrotnie)

1. Rodzaj szkoły, w jakiej Pan/ Pani pracuje:
 - Podstawowa
 - Gimnazjum
 - Liceum
 - Technikum

2. Czy szkoła jest
 - szkoła miejską
 - szkołą wiejską
 - proszę podać miejscowość i gminę siedziby szkoły
.....

3. Ocena własnych kompetencji w zakresie organizacja i przeprowadzania turystyki szkolnej (Oceń zaznaczając odpowiednią charakterystykę, 1-5, MAX= 5)
 - jestem specjalistą w danej dziedzinie
 - jestem kompetentny w danej dziedzinie
 - znam daną dziedzinę
 - orientuję się w podstawowych problemach danej dziedziny
 - nie znam danej dziedziny

4. Czy w roku szkolnym 2015/2016 wybiera się Pan/ Pani na wycieczkę szkolną? (proszę wybrać jedną odpowiedź, jeżeli tak to proszę podać miejsce i czas jej trwania)
 - tak
 - nie

5. Będzie to wycieczka:
 - jednodniowa
 - kilkudniowa

6. Czy w ubiegłym roku szkolnym 2014/2015 był/ła Pan/ Pani na wycieczce szkolnej?
 - tak (przejdź do pytania nr 7)
 - nie

7. Jeżeli był/ła Pan/ Pani na wycieczce, to jak długo trwała?

jednodniowa

kilkudniowa

Instrukcja

Poniższe pytania podzielone zostały w cztery grupy tematyczne. Uzyskane odpowiedzi z pierwszej tury zostaną przedstawione z uwzględnieniem ww. rozkładu. Zwracam uwagę, że Pana/Pani odpowiedź odnosi się do ogólnej dyskusji na temat – organizacji i funkcji turystyki szkolnej, a nie indywidualnych doświadczeń i procesów jakie zachodzą w Państwa szkole.

Organizacja wyjazdu

8. Co Pana/Pani zdaniem jest ważne przy wyborze wycieczki? (Oceń przydzielając odpowiednie punkty w skali 1-4, 4=MAX)

sugestie rodziców

program imprezy

wiek podopiecznych

cena wyjazdu

9. Czy ważne są dla Pana/ Pani sugestie rodziców?

tak

nie

czasami biorę je pod uwagę

10. Jaką formę wyboru wyjazdu Pan/Pani preferuje? (proszę wskazać jedną odpowiedź)

dyskusja w klasie

szukanie w katalogach z biur podróży

tworzenie swojej własnej wycieczki

rodzice narzucają swoje propozycje

11. Czy korzysta Pan/ Pani z gotowych ofert z biur podróży? (jeśli tak, to proszę podać nazwę biura podróży)

tak

nie

12. Czy zdarza się Panu/ Pani powielać sprawdzone oferty?

tak

nie

13. Jaki typ wycieczek Pan/ Pani preferuje?

krajowe

zagraniczne

14. Czy uczestniczył/ła Pan/ Pani w zagranicznej wycieczce szkolnej? (jeżeli, tak to proszę podać miejsce i czas jej trwania)

tak

nie

15. Jaki typ wycieczek Pana/ Pani zdaniem jest lepszy?

- jednodniowe
- kilkudniowe

Charakter wyjazdu

16. Preferowane miejsca **jednodniowych** wyjazdów szkolnych? (proszę przydzielić odpowiednie punkty w skali 1- 6, 6-MAX)

- wycieczki przedmiotowe (lekcje w terenie)
- muzeum
- kino
- pływalnia
- teatr
- zwiedzanie dużych miast (np. Warszawa, Wrocław, Kraków)

17. Preferowane miejsca **kilkudniowych** wyjazdów szkolnych? (proszę przydzielić odpowiednie punkty w skali 1- 4, 4- MAX)

- A. wyjazdy nad jezioro
- B. wyprawa w góry
- C. wyjazdy nad morze
- D. wycieczki przedmiotowe (np. zielone szkoły)

18. Jaki **rodzaj wycieczek** szkolnych, ze względu na cel przeważa?

- wypoczynkowe (rekreacyjne)
- krajoznawcze (edukacyjne)
- kulturowe
- turystyka ekstremalna (np. wspinaczka)
- turystyka sportowa (obozы sportowe)
- inna (jaka?)

19. Podczas wycieczek uczniowie najczęściej Pana/Pani zdaniem dowiadują się: (proszę przydzielić odpowiednie punkty w skali 1- 4)

- informacji geograficznych
- informacji historycznych
- ciekawostek
- nie ma jednej dominującej dziedziny

Opinia Nauczyciela

20. Pana/Pani zdaniem lekcje przeprowadzane w terenie są: (proszę zaznaczyć jedną odpowiedź)

- interesujące i przekazują więcej cennych informacji
- interesujące i wymagają większego przygotowania opiekuna
- wymagają większego przygotowania opiekuna i nie dają wymiernych korzyści
- nie dają wymiernych korzyści i są problematyczne dla nauczyciela

21. Z jaką grupą wiekową najlepiej się Panu/ Pani współpracuje ? (proszę o uzasadnienie wyboru danej grupy)
- małe dzieci
 - młodzież gimnazjalna
 - młodzież licealna
 - młodzież uczęszczająca do technikum
-
22. Dla jakiej grupy wiekowej Pana/ Pani zdaniem najtrudniej jest zorganizować wycieczkę? (proszę o uzasadnienie wyboru danej grupy)
- małe dzieci
 - młodzież gimnazjalna
 - młodzież licealna
 - młodzież uczęszczająca do technikum
-

Indywidualne podejście do organizacji wyjazdu

23. Czy kiedyś zorganizował/ła Pan/ Pani imprezę turystyczną (przejazd, noclegi, potrzebne świadczenia, wyżywienie, animację czasu wolnego)?
- tak
 - nie
24. Jeśli ma Pan/ Pani możliwość zorganizowania wycieczki jednodniowej, to gdzie najchętniej zabiera Pan/ Pani podopiecznych?
-
25. Czy stara się Pan/ Pani zainteresować dzieci jakąś szczególną formą aktywności? (jazda konna, ścianka wspinaczkowa, paintball itp.) (jeśli tak, to proszę wymienić stosowane formy aktywności)
- tak
 - nie
26. Czy preferuje Pan/Pani wycieczki łączone (2, 3 klasy)? (jeśli tak, to proszę uzasadnić)
- tak.....
 - nie
27. Najczęściej wybierane przez Pana/ Panią przedziały cenowe jednodniowych imprez turystycznych?
- do 25 zł
 - 25 – 50 zł
 - 50-75 zł
 - powyżej 75 zł
28. Najczęściej wybierane przez Pana/ Panią przedziały cenowe kilkudniowych imprez turystycznych?
- 100- 150 zł
 - 150 – 250 zł
 - 250 – 350 zł
 - powyżej 350 zł

29. Czy uważa Pan/Pani, że koszty wycieczek co roku się zwiększają?
- tak
 - nie
30. Czy stosuje Pan/ Pani wśród swoich wychowanków zasadę, że wyjazd jest **formą nagrody** za dobre sprawowanie?
- tak
 - nie
 - czasami

Załącznik nr 19

Szanowni Państwo,

*Podjęłam badania dotyczące organizacji oraz przeprowadzania wycieczek szkolnych. Zwracam się do Państwa z uprzejmą prośbą o udzielenie odpowiedzi na poniższe pytania. Wyniki anonimowej ankiety zostaną wykorzystane wyłącznie w postaci zestawień statystycznych. Końcowym efektem będzie rozdział mojej rozprawy doktorskiej pt. „**Organizacja i funkcje turystyki szkolnej na przykładzie województwa wielkopolskiego**”. Dziękuję za wypełnienie ankiety – Magdalena Kugiejko*

1. Rodzaj szkoły, w jakiej Pan/ Pani pracuje:

- Podstawowa
- Gimnazjum
- Liceum
- Technikum

2. Czy w roku szkolnym 2015/2016 wybiera się Pan/ Pani na wycieczkę szkolną?

(za wycieczkę uznaje się wyjścia poza teren szkoły, również lekcje w terenie)

- tak
- nie

3. Jeżeli tak, to proszę podać miejsce i czas jej trwania (jeśli było ich więcej, proszę wymienić wszystkie)

.....

4. Czy preferuje Pan/ Pani wyjazdy:

- raz do roku (jedna jednodniowa wycieczka)
- raz do roku (jedna kilkudniowa wycieczka)
- kilka razy w roku (kilka jednodniowych wycieczek)
- kilka razy w roku (kilka jednodniowych wycieczek i jedna kilkudniowa)

5. Co Pana/Pani zdaniem jest ważne przy wyborze wycieczki? (proszę przydzielić odpowiednie punkty w skali 1-3) *Zwracam uwagę, że Pana/Pani odpowiedź odnosi się do ogólnej dyskusji na temat – organizacji wyjazdów szkolnych*
- sugestie rodziców
 - program imprezy
 - cena wyjazdu
6. Czy ważne są dla Pana/ Pani sugestie rodziców?
- tak
 - nie (zupełnie nie mają pojęcia o wyjazdach szkolnych)
 - czasami biorę je pod uwagę (proszę uzasadnić odpowiedź)
-
7. Jaką formę wyboru wyjazdu Pan/Pani preferuje? (proszę wskazać jedną odpowiedź)
- dyskusja w klasie
 - szukanie w katalogach z biur podróży
 - tworzenie swojej własnej wycieczki
8. Czy korzysta Pan/ Pani z **gotowych ofert z biur podróży**? (jeśli tak, to dlaczego?- wygoda, profesjonalizm)
- tak
 - nie.....
9. Czy zdarza się Panu/ Pani **powielać sprawdzone oferty**?
- tak
 - nie (dlaczego?- nie spełniło oczekiwań, nie chcę jechać drugi raz z tą samą klasą).....
10. Jaki typ wycieczek Pan/ Pani preferuje?
- jednodniowe
 - kilkudniowe
 - jednodniowe i kilkudniowe
11. Czy uczestniczył/ła Pan/ Pani w **zagranicznej wycieczce szkolnej**? (jeżeli, tak to proszę podać miejsce i czas jej trwania)
- tak (Co Pana/ Pani zdaniem uczniowie zyskują dodatkowego na takim wyjeździe?)
.....
 - nie
12. Preferowane miejsca **jednodniowych** wyjazdów szkolnych? (proszę przydzielić odpowiednie punkty w skali 1- 5, 5-MAX)
- wycieczki przedmiotowe (lekcje w terenie)
 - kino
 - pływalnia
 - teatr
 - zwiedzanie dużych miast (np. Warszawa, Wrocław, Kraków)

13. Preferowane miejsca **kilkudniowych** wyjazdów szkolnych? (proszę przydzielić odpowiednie punkty w skali 1- 3, -3 MAX)
- wyprawa w góry
 - wyjazdy nad morze
 - wycieczki przedmiotowe (np. zielone szkoły)
14. Jaki **rodzaj wycieczek** szkolnych, ze względu na cel przeważa?
- wypoczynkowe (rekreacyjne)
 - krajoznawcze (edukacyjne)
 - kulturowe
 - turystyka sportowa (obozy sportowe)
 - wymiany zagraniczne
15. Podczas wycieczek uczniowie najczęściej Pana/Pani zdaniem dowiadują się: (proszę przydzielić odpowiednie punkty w skali 1- 3)
- informacji geograficznych
 - informacji historycznych
 - ciekawostek
16. Pana/Pani zdaniem **lekcje przeprowadzane w terenie** są: (proszę zaznaczyć jedną odpowiedź)
- interesujące i przekazują więcej cennych informacji
 - interesujące i wymagają większego przygotowania opiekuna
 - wymagają większego przygotowania opiekuna i nie dają wymiernych korzyści
 - nie dają wymiernych korzyści i są problematyczne dla nauczyciela
17. Z jaką grupą wiekową **najlepiej** się Panu/ Pani współpracuje ? (podczas organizacji i przeprowadzania wycieczek))
- małe dzieci
 - młodzież gimnazjalna
 - młodzież licealna
 - młodzież uczęszczająca do technikum
18. Dla jakiej grupy wiekowej Pana/ Pani zdaniem **najtrudniej jest zorganizować wycieczkę?** (małe dzieci, młodzież gimnazjalna, młodzież ponadgimnazjalna))
-
19. Czy kiedyś zorganizował/ła Pan/ Pani imprezę turystyczną (przejazd, noclegi, potrzebne świadczenia, wyżywienie, animację czasu wolnego)?
- tak
 - nie (dlaczego?)
20. Zorganizowania **wycieczka jednodniowa**, Pana/ Pani zdaniem ma na celu? (odpoczynek i zabawę, edukację w terenie, integrację itd.) (proszę wpisać odpowiedź w wyznaczone miejsce)
-
21. Czy stara się Pan/ Pani zainteresować dzieci jakąś **szczególną formą aktywności?** (jeśli tak, to proszę wymienić stosowane formy aktywności)
- tak (jak reagują uczniowie?)
 - nie

22. Jak Pan/ Pani mają **"system" zbierania** wpłat na imprezy turystyczne?
- cała kwota
 - dzieli się kwotę na połowę
 - dzieli się na kilka mniejszych i uczniowie przynoszą należności (np. co miesiąc)
23. Czy Pana/ Pani zdaniem to koszt wyjazdów jest głównym czynnikiem nieuczestniczenia w nich?
- tak
 - nie
 - nie wiem
 - uważam, że jest więcej czynników
24. Czy uważa Pan/Pani, że koszty wycieczek co roku się zwiększają?
- tak
 - nie
25. Czy stosuje Pan/ Pani wśród swoich wychowanków zasadę, że wyjazd jest **formą nagrody** za dobre sprawowanie?
- tak
 - nie
 - czasami

Załącznik nr 20

Szanowni Państwo,

*Podjęłam badania dotyczące organizacji oraz przeprowadzania wycieczek szkolnych. Zwracam się do Państwa z uprzejmą prośbą o udzielenie odpowiedzi na poniższe pytania. Wyniki anonimowej ankiety zostaną wykorzystane wyłącznie w postaci zestawień statystycznych. Końcowym efektem będzie rozdział mojej rozprawy doktorskiej pt. „**Organizacja i funkcje turystyki szkolnej na przykładzie województwa wielkopolskiego**”. Dziękuję za wypełnienie ankiety – Magdalena Kugiejko*

1. Rodzaj szkoły, w jakiej Pan/ Pani pracuje:

- Podstawowa
- Gimnazjum
- Liceum
- Technikum

2. Czy w roku szkolnym 2015/2016 wybiera się Pan/ Pani na wycieczkę szkolną?

- (za wycieczkę uznaje się wyjścia poza teren szkoły, również lekcje w terenie)
- tak
 - nie

3. Czy preferuje Pan/ Pani wyjazdy:
- raz do roku (jedna jednodniowa wycieczka)
 - raz do roku (jedna kilkudniowa wycieczka)
 - kilka razy w roku (kilka jednodniowych wycieczek)
 - kilka razy w roku (kilka jednodniowych wycieczek i jedna kilkudniowa)
4. **Co Pana/Pani zdaniem jest ważne przy wyborze wycieczki?** (proszę przydzielić odpowiednie punkty w skali 1-3) *Zwracam uwagę, że Pana/Pani odpowiedź odnosi się do ogólnej dyskusji na temat – organizacji wyjazdów szkolnych*
-
5. Jaką formę wyboru wyjazdu Pan/Pani preferuje? (proszę wskazać jedną odpowiedź)
- dyskusja w klasie
 - szukanie w katalogach z biur podróży
 - tworzenie swojej własnej wycieczki
6. **Czy korzysta Pan/ Pani z gotowych ofert z biur podróży?** (jeśli tak, to dlaczego? - wygoda, profesjonalizm)
- tak
 - nie.....
7. W trakcie trwania roku szkolnego w ilu wycieczkach Pana/ Pani uczestniczy?
- jedna
 - dwie lub trzy
 - cztery lub pięć
 - więcej niż pięć
8. Jaki typ wycieczek Pan/ Pani preferuje?
- jednodniowe
 - kilkudniowe
 - jednodniowe i kilkudniowe
9. Jakie korzyści Pana/ Pani zdaniem daje **jednodniowa wycieczka szkolna?**
-
10. Preferowane miejsca **jednodniowych** wyjazdów szkolnych? (proszę przydzielić odpowiednie punkty w skali 1- 5, 5-MAX)
- wycieczki przedmiotowe (lekcje w terenie)
 - kino
 - pływalnia
 - teatr
 - zwiedzanie dużych miast (np. Warszawa, Wrocław, Kraków)
11. Preferowane miejsca **kilkudniowych** wyjazdów szkolnych? (proszę przydzielić odpowiednie punkty w skali 1- 3, -3 MAX)
- wyprawa w góry
 - wyjazdy nad morze
 - wycieczki przedmiotowe (np. zielone szkoły)

12. Jakie korzyści Pana/ Pani zdaniem daje **kilkudniowa wycieczka szkolna**?
.....
13. Podczas wycieczek uczniowie najczęściej Pana/Pani zdaniem dowiadują się: (proszę przydzielić odpowiednie punkty w skali 1- 3)
- informacji geograficznych
 - informacji historycznych
 - ciekawostek
14. Pana/Pani zdaniem **lekcje przeprowadzane w terenie są**: (proszę zaznaczyć jedną odpowiedź)
- interesujące i przekazują więcej cennych informacji
 - interesujące i wymagają większego przygotowania opiekuna
 - wymagają większego przygotowania opiekuna i nie dają wymiernych korzyści
 - nie dają wymiernych korzyści i są problematyczne dla nauczyciela
15. Z jaka grupą wiekową **najlepiej** się Panu/ Pani współpracuje ? (podczas organizacji i przeprowadzania wycieczek)
- małe dzieci
 - młodzież gimnazjalna
 - młodzież licealna
 - młodzież uczęszczająca do technikum
16. Czy zdarzyło się Panu/ Pani, że ze względu na **trudności wychowawcze** z grupą nie zorganizował/ła Panu/ Pani żadnej wycieczki szkolnej?
- tak
 - nie
 - nie chciałem/chciałam, ale ostatecznie wspólnie pojechaliśmy
17. Czy stara się Pan/ Pani zainteresować dzieci jakąś **szczególną formą aktywności**, dziedziną nauki? (jeśli tak, to proszę wymienić stosowane formy aktywności)
- tak (jak reagują uczniowie?)
 - nie
18. Jak Pan/ Pani mają **"system"** zbierania wpłat na jednodniowe imprezy turystyczne?
- cała kwota
 - dzieli się kwotę na połowę
 - dzieli się na kilka mniejszych i uczniowie przynoszą należności (np. co miesiąc)
19. Jak Pan/ Pani mają **"system"** zbierania wpłat na kilkudniowe imprezy turystyczne?
- cała kwota
 - dzieli się kwotę na połowę
 - dzieli się na kilka mniejszych i uczniowie przynoszą należności (np. co miesiąc)

20. Czy Pana/ Pani zdaniem to koszt wyjazdów jest głównym czynnikiem nieuczestniczenia w nich?

- tak
- nie
- uważam, że jest więcej czynników

21. Co Pana/ Pani zdaniem może być dodatkowymi czynnikami nieuczestniczenia w wycieczkach klasowych?

.....

Załącznik nr 22

*Zwracam się z prośbą o udzielenie odpowiedzi na poniższe pytania, dotyczące odpowiedzi na poniższe pytania, dotyczące problemu organizacji oraz przeprowadzania wycieczek szkolnych. Wyniki anonimowej ankiety zostaną wykorzystane wyłącznie w postaci zestawień statystycznych, które umożliwią napisanie rozprawy doktorskiej.
Dziękuję za wypełnienie ankiety – Magdalena Kugiejko*

1. Rodzaj szkoły, do której uczęszczasz:

- Podstawowa
- Gimnazjum
- Liceum
- Technikum

2. Czy szkoła jest

- szkołą miejską
- szkołą wiejską
- podaj miejscowość i gminę siedziby szkoły.....

3. Wiek :

- do 12 lat
- 13- 16 lat
- 17- 20 lat

4. Czy w roku szkolnym 2015/2016 byłaś/ łeś, lub pojedziesz na wycieczkę szkolną?
(wybierz jedną odpowiedź, jeżeli tak to podaj miejsce i czas jej trwania)

- nie
- tak

5. Była wycieczka:

- jednodniowa
- kilkudniowa
- więcej niż jedna

6. Czy w ubiegłym roku szkolnym byłeś/ łaś, na wycieczce szkolnej?

- tak (przejdź do pytania nr 7)
- nie

7. Jeżeli byłeś/ łaś na wycieczce, to jak długo trwała?

- Jednodniowa
- Kilkudniowa
- więcej niż jedna

8. Co Twoim zdaniem jest ważne przy wyborze wycieczki? (Oceń przydzielając odpowiednie punkty w skali 1-4)

- program imprezy
- długość trwania wycieczki (jednodniowa, kilkudniowa)
- mój wiek
- nieistotne miejsce, liczy się sam

9. Czy masz wpływ na wybór wycieczki klasowej?

- tak
- nie
- czasami

10. Jaka forma wyboru, ustalania wyjazdu przeważa? (wybierz jedną formę)

- dyskusja w klasie
- szukanie w katalogach z biur podróży
- nauczyciel narzuca swoją propozycję
- tworzenie swojej własnej wycieczki

11. Czy ważne przy wyborze wycieczki są dla Ciebie sugestie rodziców?

- tak
- nie
- zdecydowanie NIE
- czasami biorę pod uwagę

12. Czy ważna przy wyborze wycieczki jest dla Ciebie sugestia nauczyciela?

- tak
- nie
- zdecydowanie NIE
- czasami biorę pod uwagę

13. Dlaczego Twoim zdaniem nie wszyscy z klasy jeżdżą na wycieczki jednodniowe?
(wymień minimum jeden czynnik)

.....

14. Dlaczego Twoim zdaniem nie wszyscy z klasy jeżdżą na wycieczki kilkudniowe? (wymień minimum jeden czynnik)
.....
15. Czy uważasz że koszt wycieczki co roku jest większy?
- Tak
 - nie
16. Jaki typ wycieczek dominuje w Twojej klasie?
- krajowe
 - zagraniczne
17. Czy byłeś/ łaś kiedyś na jakiejś szkolnej zagranicznej wycieczce? (jeżeli, tak to podaj miejsce i czas jej trwania)
- tak
 - nie
18. Jaki rodzaj wycieczek przeważa w Twojej szkole?
- wypoczynkowe (rekreacyjne)
 - krajoznawcze (edukacyjne)
 - kulturowe
 - turystyka ekstremalna (np. wspinaczka)
 - turystyka sportowa (obozy sportowe)
 - inna (jaka?)
19. Jaki typ wycieczek Twoim zdaniem jest lepszy?
- jednodniowe
 - kilkudniowe
20. Ulubione typy wyjazdów jednodniowych? (ocień przydzielając odpowiednie punkty w skali 1- 6)
- wycieczki przedmiotowe (lekcje w terenie)
 - muzeum
 - kino
 - pływalnia
 - teatr
 - zwiedzanie dużych miast (np. Wrocław, Warszawa, Kraków)
21. Ulubione typy wyjazdów kilkudniowych? (ocień przydzielając odpowiednie punkty w skali 1- 4)
- wyjazdy nad jezioro
 - wyprawa w góry
 - wyjazdy nad morze
 - wycieczki przedmiotowe (np. zielone szkoły)

22. Czy chętnie zwiedzasz obiekty historyczne, sakralne (religijne)?
- tak
 - nie
23. Czy podczas wycieczek dowiadujesz się najczęściej: *(oczeń przydzielając odpowiednie punkty w skali 1- 4)*
- informacji historycznych
 - informacji geograficznych
 - ciekawostek
 - niczego, gdyż mnie to nie interesuje
24. Czy uważasz, że lekcje przeprowadzane w terenie, a nie w szkole są:
- ciekawe
 - nudne
25. Czy Twoim zdaniem po wycieczce, dowiedziałaś/łeś się czegoś więcej na dany temat, niż przed wyjazdem?
- tak
 - nie
26. W jakiej dziedzinie Twoim zdaniem pogłębiasz najwięcej informacji? *(podaj maksymalnie 2 odpowiedzi)*
- biologia
 - historia
 - geografia
 - sztuka, architektura
 - sport
27. Czy w szkole działa „Szkolne Koło Turystyczne”?
- tak
 - nie
28. Czy jesteś członkiem Szkolnego Koła Turystycznego?
- tak
 - nie
29. Napisz dlaczego zdecydowałaś/łeś się na działanie w kole.
-
30. Czy oprócz wyjazdów szkolnych jeździsz na: *(zaznacz odpowiednie formy)*
- weekendowe wycieczki z rodzicami
 - rodzinne wakacje
 - wyjazdy do babci
 - kolonie i obozy
 - inne.....

31. Czy uważasz, że forma WYCIECZKA jest nagrodą za dobre sprawowanie jest dobra?

- tak
- nie
- czasami
- zdecydowanie NIE

DZIĘKUJĘ ZA WYPEŁNIENIE ANKIETY !

Link do ankiet <http://www.ebadania.pl/wejenter>

Załącznik nr 22

FORMULARZ ANKIETY BIOGRAFICZNEJ

Zwracam się z prośbą o udzielenie rzetelnych odpowiedzi na poniższe pytania, dotyczące częstotliwości, jakości odbywanych wyjazdów we wcześniejszej edukacji szkolnej. Czy miały one wpływ na późniejsze wybory wyjazdów, a może przyczyniły się do podjęcia studiów w tematyce podróżniczej. Kwestionariusz jest anonimowy, skierowany do studentów kierunku Turystyka i Rekreacja.

I. Płeć

- Kobieta Mężczyzna

II. Miejsce zamieszkania w trakcie nauki:

Szkoła Podstawowa	☐	miasto	☐	wieś
Gimnazjum	☐	miasto	☐	wieś
Liceum	☐	miasto	☐	wieś
Studia	☐	miasto	☐	wieś

III. Czy studiuje Pan/Pani równocześnie lub ukończył/a Pan/Pani innych kierunek studiów niż Turystyka i Rekreacja na UAM?(jeśli tak, to proszę o podanie uczelni i kierunku)

.....

IV. „Turystyka, podróże w moim życiu”- proszę o szczyry opis

- wracając do czasów dzieciństwa,
- wycieczek szkolnych (w szkole podstawowej, gimnazjum, liceum),
- poprzez obecne „miejsce”, w którym się Pana/Pani znajduje

Bardzo ważne są również uwagi NEGATYWNE, co utrudniało, uniemożliwiało Panu/Panii podróże (praca, koszty, brak czasu, zła organizacja).

- 1. Z kim najczęściej Pan/Pani podróżował/a? (rodzina, znajomi, szkoła, biura podróży)**

- 2. Co miało wpływ na podejmowane wyjazdy (może Kto?)?**

- 3. Czy wybór studiów był związany z pasją podróżowania?**

- 4. Czy w najbliższym czasie planuje Pan/Pani podjęcie aktywności turystycznej?**
(gdzie? na jak długo? Jaki rodzaj wyjazdu – wycieczka z biurem, indywidualna organizacja)